

Rangaistusajan suunnittelu ja vankeusprosessin toteutuminen Rikosseuraamuslaitoksessa

Rise TRIP -tutkimusprojektin loppuraportti

■ Sasu Tyni
Laura Budlong
Antti Kääriälä

R/SE

RIKOSSEURAAMUSLAITOS

Rangaistusajan suunnittelu ja vankeusprosessin toteutuminen Rikosseuraamuslaitoksessa

Rise TRIP -tutkimusprojektin
loppuraportti

■ Sasu Tyni
Laura Budlong
Antti Kääriälä

Julkaisusarjan kannen suunnittelu: Pokke Björkman,
Mainos- ja viestintätoimisto Better Business Office Oy
Julkaisun taitto: PunaMusta Oy 2025

ISBN 978-951-53-3909-6 (PDF)
ISSN 2342-4834 (verkkojulkaisu)

Kuvailulehti

Julkaisun nimi

Rangaistusajan suunnittelu ja vankeusprosessin toteutuminen Rikosseuraamuslaitoksessa
Rise TRIP -tutkimusprojektin loppuraportti

Tekijät

Sasu Tyni, Laura Budlong, Antti Kääriälä

Tiivistelmä

Rise TRIP -tutkimusprojektin loppuraportissa tarkastellaan vankeusprosessin eri vaiheita vankien taustojen, suunnittelun ja suunnitelmien toteutumisen näkökulmista. Tutkimus toteutettiin Rikosseuraamuslaitoksessa kaksivuotisena hankkeena vuosina 2023–2025, ja sen kysymyksenasettelut perustuvat Rikosseuraamuslaitoksessa tunnistettuihin tietotarpeisiin.

Tutkimuksessa sovellettiin monimenetelmäistä lähestymistapaa, jossa hyödynnettiin aineisto- ja menetelmätriangulaatiota. Aineistoina käytettiin Rikosseuraamuslaitoksen asiakastietojärjestelmästä koottua rekisteriaineistoa (n = 2 618), kansallisista rekistereistä koottua aineistoa (n = 27 028) sekä vankien ja henkilökunnan kysely- ja haastatteluaineistoja. Kyselyihin osallistui vankeja (n = 174), vankilahenkilökuntaa (n = 479) sekä asiakas- ja siviiliarviointeja tekeviä asiantuntijoita (n = 67). Haastatteluaineisto koostui 18 henkilön vastauksista.

Vaikuttava rikosseuraamustyö edellyttää vankien yksilöllisten sekä vankipopulaatiota laajemmin koskevien tarpeiden huomioimista vankeusprosessin eri vaiheissa (arviointi-, suoritus- ja vapautumisvaihe). Tutkimustulosten perusteella vankien taustojen kartoittamisessa korostui heidän vaikea sosioekonominen asemansa. Heidän tarpeidensa arviointi, rangaistusajan suunnitelmien laatiminen ja tavoitteiden seuranta olivat kuitenkin puutteellisia. Puutteita ilmeni erityisesti sakko- ja lyhytaikaisvangeilla, joista merkittäväällä osalla suunnitelma puuttui kokonaan.

Tulokset osoittivat, että ydintyön toteutumista kuormittavat korkea päivittäinen vankiluku, niukat henkilöstöresurssit, vankeusprosessin toteuttamiseen liittyvät epäselvyydet sekä Rikosseuraamuslaitoksen asiakastietojärjestelmä Rotin osin heikko käytettävyys. Vankien osasto-

ja vankilasiirrot aiheuttivat riskejä suunnitelmien toteutumiselle. Siirtojen onnistumisen edellytyksiksi tunnistettiin muun muassa yhtenäiset toimintatavat, selkeät roolit ja toimiva viestintä.

Rangaistusajan suunnitelman toteutumiseen ja vankeusajan laatuun olivat yhteydessä lisäksi vankien motivaatio ja tavoiteorientaatiot, ohjeistusten saatavuus ja käsitteiden määrittelyt, vankeinhoidollisten prosessien sujuvuus sekä asiallinen vuorovaikutus henkilökunnan ja vankien välillä. Vangit kokivat vapauttamisen valmistelun ja siihen liittyvän tuen usein riittämättömäksi. Vankilahenkilöstö piti sidosryhmäyhteistyötä tärkeänä, mutta sen laadussa havaittiin puutteita, erityisesti yhteistyössä hyvinvointialueiden kanssa.

Tutkimuksen myönteinen tulos oli, että henkilökunnalla ja vangeilla on yhteisiä intressejä ja motivaatiota Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kehittämiseen. Vahvuutena korostui esimerkiksi kasvokkainen vuorovaikutus henkilöstön ja vankien välillä. Rikosseuraamuslaitoksen kehittämisessä ja suunnittelutyössä on viime aikoina edetty monin tavoin oikeaan suuntaan. Monet prosessit, ohjeistukset ja toimintatavat kuitenkin edellyttävät edelleen kehittämistä ja tarkempaa määrittelyä, jossa huomioidaan raportin tutkimustulokset.

Raportissa esitetään suosituksia Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kehittämiseksi. Suositukset koskevat rangaistusajan suunnittelua ja toteuttamista, asiakastietojärjestelmän kehittämistä, ohjeistuksia ja käsitteiden määrittelyä sekä vankeuden nivelvaiheita, vapautumista ja palvelujatkumia. Lisäksi raportissa esitetään suosituksia tilastoinnin ja seurantamittareiden kehittämiseksi sekä tunnistetaan jatkotutkimustarpeita.

Avainsanat:

vankeinhoito, rangaistusajan suunnitelma, vankien tarpeet, integraatio, toiminnan kehittäminen

Sarjan nimi		ISSN	ISBN
Rikosseuraamus- laitoksen julkaisuja		2342-4834 (verkkojulkaisu)	978-951-53-3909-6 (PDF)
Kokonaissivumäärä	Kieli	Kustantaja	Jakaja
198	suomi	Rikosseuraamus- laitos	Rikosseuraamus- laitos

Presentationsblad

Utgivare

Brottspåföljdsmyndigheten

Publikationens namn

Planering av strafftiden och genomförande av fängelseprocessen vid
Brottspåföljdsmyndigheten
Slutrapport från forskningsprojektet Rise TRIP

Författare

Sasu Tyni, Laura Budlong, Antti Kääriälä

Sammanfattning

I slutrapporten för forskningsprojektet Rise TRIP granskas de olika skedena i fängelseprocessen med utgångspunkt i fångarnas bakgrund, planering och genomförande av planer. Studien genomfördes av Brottspåföljdsmyndigheten i form av ett tvåårigt projekt under åren 2023 till 2025, och frågeställningarna baseras på de informationsbehov som identifierats vid Brottspåföljdsmyndigheten.

I studien användes en flermetodsansats med triangulering av data och metoder. De data som användes omfattade registerdata från Brottspåföljdsmyndighetens klientinformationssystem (n = 2 618), data från nationella register (n = 27 028) samt material ur enkäter och intervjuer med fångar och personal. Fångar (n = 174), fängelsepersonal (n = 479) och sakkunniga som utför klient- och civilbedömningar (n = 67) deltog i enkäterna. Intervjudata bestod av svar från 18 respondenter.

Effektivt brottspåföljdsarbete förutsätter att man tar hänsyn till fångarnas individuella behov och behoven hos fängelsepopulationen generellt i olika skeden av fängelseprocessen (bedömning, avtjänande och frigivning). Undersökningsresultaten gav vid handen att fångarnas svåra socioekonomiska ställning accentuerades vid kartläggningen av deras bakgrund. Det fanns dock brister i bedömningen av deras behov, utarbetandet av planer för strafftiden och uppföljningen av målen. Detta gällde särskilt för bötesfångar och fångar med korta straff, varav en betydande del helt saknade plan.

Resultaten visade att genomförandet av kärnverksamheten belastas av det stora dagliga antalet fångar, knappa personalresurser, oklarhe-

ter när det gäller genomförandet av fängelseprocessen och den svaga användbarheten av Brottspåföljdsmyndighetens klientinformationssystem Roti. Överföringar av fångar mellan avdelningar och fängelser medförde risker för genomförandet av planerna. Som förutsättningar för att överföringarna ska lyckas identifierades bland annat enhetliga verksamhetssätt, tydliga roller och fungerande kommunikation.

Genomförandet av planen för strafftiden och kvaliteten på fängelsetiden korrelerade också med fångarnas motivation och målorientering, tillgången till anvisningar och definitioner av begrepp, smidigheten i de fångvårdsliga processerna och en god interaktion mellan personal och fångar. Fångarna upplevde ofta att förberedelserna och stödet inför frigivningen var otillräckliga. Fängelsepersonalen ansåg det viktigt med intressentsamverkan, men det uppdagades brister i kvaliteten, särskilt när det gäller samarbetet med välfärdsområdena.

Ett positivt rön var att personalen och fångarna har gemensamma intressen och motivation att utveckla verksamheten vid Brottspåföljdsmyndigheten. Till exempel lyftes interaktionen ansikte mot ansikte mellan personal och fångar fram som en styrka. Brottspåföljdsmyndighetens utveckling och planeringsarbete under den senaste tiden har på många sätt gått framskridit i rätt riktning. Många processer, anvisningar och verksamhetssätt förutsätter dock ytterligare utveckling och en mer detaljerad definition där rapportens forskningsrön beaktas.

I rapporten ges rekommendationer för utveckling av Brottspåföljdsmyndighetens verksamhet. Rekommendationerna gäller planering och genomförande av strafftid, utveckling av klientinformationssystemet, anvisningar och definition av begrepp samt övergångsskeden i fängelsestraff, frigivning och kontinuitet i tjänster. Rapporten innehåller också rekommendationer för utveckling av statistikföringen och indikatorer för uppföljningen och identifierar behov för fortsatt forskning.

Nyckelord:

fångvården, plan för strafftiden, fångarnas behov, integration, utveckling av verksamheten

Seriens namn		ISSN	ISBN
Brottspåföljdsmyndighetens publikationer		2342-4834 (PDF)	978-951-53-3909-6 (PDF)
Total sidantal	Språk	Förläggare	Distributör
198	finska	Brottspåföljds myndigheten	Brottspåföljds myndigheten

Description

Publisher

Prison and Probation Service of Finland

Name of the publication

Planning of the sentence term and implementation of the imprisonment process at the Prison and Probation Service of Finland
Final report of the TRIP research project

Authors

Sasu Tyni, Laura Budlong, Antti Kääriälä

Abstract

The final report of the TRIP research project, conducted by the Prison and Probation Service of Finland, examines the various stages of the imprisonment process from the perspectives of prisoners' backgrounds, sentence planning, and the implementation of those plans. The research was carried out over a two-year period in 2023–2025 and was based on the information needs identified by the Prison and Probation Service.

The research applied a multi-method approach utilising both data and method triangulation. The data comprised register data from the offender management system of the Prison and Probation Service (n = 2 618), data from national registers (n = 27 028), and survey and interview responses from prisoners and staff. The surveys were completed by prisoners (n = 174), prison staff (n = 479), and specialists responsible for prisoner assessments (n = 67). Interview data included responses from 18 individuals.

Effective prison and probation work requires that both the individual needs of prisoners and the broader needs of the prison population are considered at each stage of the imprisonment process – assessment, enforcement and release. The background analysis highlighted the challenging socioeconomic circumstances of prisoners. However, the assessment of their needs, the preparation of sentence plans, and the monitoring of goals were found to be insufficient. These shortcomings were particularly evident among prisoners serving conversion sentences for unpaid fines or short-term sentences, many of whom had no sentence plan at all.

The research results revealed that core tasks were hindered by the high daily number of prisoners, limited human resources, ambiguities in the imprisonment process, and the partially poor usability of the offender management system. Prisoners' transfers between wards and prisons posed risks to the implementation of the sentence plans. Successful transfers required, among other things, consistent practices, clearly defined roles, and effective communication.

The implementation of the sentence plans and the overall quality of the prison term were also influenced by prisoners' motivation and goals, the availability of instructions, the clarity of terminology, the smoothness of imprisonment processes, and appropriate interaction between staff and prisoners. Prisoners often felt that preparation and support for release were inadequate. While prison staff recognised the importance of stakeholder cooperation, they noted deficiencies in its quality – particularly in collaboration with the wellbeing services counties.

A positive finding of the research was the shared interest and motivation among staff and prisoners to improve the operations of the Prison and Probation Service. Face-to-face interaction between staff and prisoners emerged as a particular strength. The Prison and Probation Service has made good progress its development and planning work in recent years. Nevertheless, many processes, guidelines, and practices still require further refinement and clearer definitions, which take into account the findings of the report.

The report provides recommendations for the development of the Prison and Probation Service's operations. These concern sentence planning and enforcement, the offender management system, instructions, terminology, transition phases during imprisonment, the release phase, and service continuity. Additionally, the report offers recommendations for enhancing statistics and indicators and identifies areas for further research.

Keywords

prison services, sentence planning, prisoners' needs, integration, development

Serial name	ISSN	ISBN
The publication series of the Prison and Probation Service of Finland	2342-4834 (PDF)	978-951-53-3909-6 (PDF)

Number of pages	Language	Publisher	Distributor
198	Finnish	Prison and Probation Service of Finland	Prison and Probation Service of Finland

Alkusanat

Rise TRIP -tutkimusprojekti käynnistyi Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnalle suunnatun tutkimustietotarpeita kartoittavan kyselyn jälkeen. Tutkimustarpeista muodostui suurempi kokonaisuus, jonka keskiössä olivat rangaistusajan suunnitteluun, toimintoihin ja nivelvaiheisiin liittävät tutkimustarpeet. Tutkimusprojekti päädyttiin toteuttamaan Rikosseuraamuslaitoksen omana tutkimushankkeena. Valintaa puolsivat muun muassa valmiit yhteistyökanavat, tutkimusaineistojen helpompi saatavuus sekä nopeammat lupamenettelyt. Hankkeen toteuttamiseksi tarvittavat puitteet olivat omasta takaa jo lähes valmiina. Tutkimusprojekti oli samalla myös kustannustehokas verrattuna siihen, että tietotarpeet olisivat pilkottu useisiin yksittäisiin ulkoistettuihin tutkimuksiin. Tutkimusprojektiin päädyttiin rekrytoimaan yksi kokopäiväinen projektitutkija, joka vapautti Rikosseuraamuslaitoksen tiedolla johtamisen tiimin resursseja Roti-tietojärjestelmän tilastoinnin kehittämiseen sekä muiden käynnissä oleviin tutkimushankkeisiin.

Tietotarpeista muodostui yhteinen nimittäjä, joka kuvasi vangin tai yhdyskuntaseuraamuksen tuomitun polkua seuraamuksen aikana. Polku alkaa kaikkien niiden tekijöiden huomioimisella, jotka ovat oleellisia rangaistuksen suorittamiseksi. Polun viimeiset askeleet voidaan asettaa seuraamuksen loppuaiheeseen tai niihin tilannetekijöihin, joita voidaan tarkastella seuraamuksen jälkeen. Tutkimusprojekti nimettiin Rise TRIP -tutkimusprojektiksi (Rikosseuraamusasiakkaiden Tarpeet, Rangaistusaika, Integraatio ja Palvelut).

Rikosseuraamuslaitoksen toimintaan on vaikuttanut useita tekijöitä 2020-luvun ensimmäisten vuosien aikana. COVID-19-pandemian ja siihen liittyvien täytäntöönpanorajoitusten purkamisten jälkeen otettiin käyttöön Vankitietojärjestelmän ja Tyyne-asiakastietojärjestelmän korvannut Roti-tietojärjestelmä. Vankiluvun nousun yhteydessä toteutettiin organisatorisia muutoksia ja samanaikaisesti Rikosseuraamuslaitos osallistui valtionalouden sopeuttamistoimiin. Tilanne oli Rikosseuraamuslaitoksen kannalta vähintäänkin herkkä, joka heijastui myös tämän tutkimushankkeen etenemiseen. Toisaalta poikkeavat tilanteet paljastavat usein kriittiset haavoittuvuudet, jotka voidaan tuoda tutkimuksen kautta esiin. Mitä esimerkiksi Risen toiminnalle tapahtuu, jos vankimäärän noustessa tehdään erilaisia priorisointi- ja

sopeuttamistoimia? Mistä on löydettävissä suurimmat pullonkaulat tai ennen kaikkea, mitä tälle voitaisiin tehdä helpottaaksemme nykytilannetta?

Tutkimushankkeen suunnittelu- ja toteutusvaiheessa otettiin useita tietoisia riskejä. Yksi riskeistä toteutui: yhdyskuntaseuraamukset jouduttiin jättämään pois tutkimuksesta. Tutkimushankkeen nimi säilyi ennallaan, mutta tutkimuksen kohderyhmä supistui vankeusrangaistusta suorittaviin henkilöihin. Ajanpuutteen lisäksi keskeisimmät syyt liittyivät yhdyskuntaseuraamuksia koskevien rekisteriaineistojen heikkoon saatavuuteen ja tuomittujen tavoitettavuuteen seuraamuksen aikana sekä laajemmin siihen, että pyrimme välttämään tutkimuksesta henkilökunnalle aiheutuvaa liiallista työkuormaa. Valinta yhdyskuntaseuraamusten poisjättämisestä oli kivulias, mutta lopulta helppo. Mielialaamme nosti tietoisuus siitä, että käynnissä oli muita yhdyskuntaseuraamuksiin liittyviä tutkimuksia, joissa useassa oli kyse Rikosseuraamuslaitoksen ja yliopistojen välisestä tutkimusyhteistyöstä. Tätä alkupuhetta kirjoitettaessa näistä kaksi on ehditty julkaista ja yksi tutkimus on viimeistelyvaiheessa.

Pääsääntöisesti rikosseuraamusalaan liittyvät tutkimukset ovat käsitelleet erilaisiin viitekehyksiin perustuen tiettyjä kohderyhmiä tai rajattuja vankeusajan osa-alueita. Laajempia kokonaisuuksia tai prosesseja käsittelevät tutkimukset ovat olleet harvinaisia; tästä syystä käsitys vankeusajan kokonaisuudesta on jäänyt epätarkaksi. Rise TRIP -tutkimusprojektissa vankeusprosessin eri osavaiheita käsitellään suunnitelmallisen rangaistusajan näkökulmasta erilaisten tutkimusaineistojen ja menetelmien avulla. Rise TRIP tekee tutkimuksen keinoin näkyväksi lukuisia havaintoja, joista monilla Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehillä on ollut jo ennestään kokemukseen pohjaavia käsityksiä. Subjektiiivisilla ja kokemusperäisillä havainnoilla on merkityksensä, mutta tarve on tuottaa suurimmassa määrin objektiivisia ja systemaattisia analyyskejä, jotka perustuivat reaaliaikaisiin tutkimusaineistoihin ja tutkimusmenetelmiin.

Tutkimusta suunniteltaessa pyrimme siihen, että projekti toimisi samalla pelinavauksena ulkopuolisten tutkijoiden suuntaan. Keräsimme kootusti havaintoja rekisteriaineistojen muodostamisen lisäksi myös esimerkiksi siitä, miten kysely- tai haastatteluaineistot kannattaisi jatkossa kerätä yksiköistä. Nykyisessä tilanteessa tulee entistä vahvemmin huomioida tutkimusten ennakkosuunnittelu, jotta

aiheutuva logistinen kuorma olisi mahdollisimman pientä ja vastausprosentit mahdollisimman suuria. Hyödynsimme muodostamiamme rekisteriaineistoja projektin aikana myös Rikosseuraamuslaitoksen oman tilastoinnin kehittämiseen. Tässä tutkimusraportissa esitetään hankkeen päätuloksia. Teimme lukuisia analyysejä, jotka kaikki eivät mahtuneet raportin kansien väliin. Hankkeen aikana kertyneitä aineistoja ja analyysien tuloksia voidaan siis hyödyntää vielä jatkosakin toiminnan kehittämisessä. Rekisteriaineistoja voidaan myös helposti päivittää uudemmilla tiedoilla.

Tutkimusprojektin toteuttamisesta vastasi Rikosseuraamuslaitoksen tiedolla johtamisen tiimi. Keskeisin rooli oli Laura Budlongilla, joka vastasi tiimissämme pääosin tutkimussuunnitelman toteuttamisesta ja tämän tutkimusraportin kirjoittamisesta. Lauran ohella kiitän muita tiedolla johtamisen tiimin henkilöitä ja erityisesti erityisasiantuntijoita Juuso Saviojaa, Tuomas Laurilaa, Tuomo Halmeenmäkeä sekä erikoistutkija Jukka Leinosta. Korkeakouluharjoittelija Katja Arenmaa puolestaan teki suuren työn Rotin tekstimuotoisten kenttien analysoinnissa sekä korkeakouluharjoittelija Emmi Hartikainen raportin viimeistelyssä. Yksikönpäällikkö Venla Salmi ja projektin omistaja Antti Kääriälä sekä Peter Blomster ovat olleet hankkeessa mukana ensimmäisistä tutkimussuunnitelmien versioista tutkimusraportin loppuun asti minua ja Lauraa vahvasti tukien.

Tutkimuksen suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuivat tiedolla johtamisen tiimin lisäksi monet tahot. Tutkimusta on tukenut monet Rikosseuraamuslaitoksella työskentelevät rikosseuraamusalan ammattilaiset ja asiantuntijat yli vastuualue- ja yksikkörajojen. Kiitämme suuresti asiakasarvointiyksikköä, oikeusyksikköä, kehitys- ja laatuyksikköä ja digipalvelutiimiä sekä kaikkia alustavaa raporttia kommentoineita henkilöitä. Haluamme kiittää erikseen myös erityisasiantuntija Anu Heleniusta tutkimusprojektin tukemisesta sen eri vaiheissa. Haluamme kiittää vankiloiden henkilökuntaa, yksiköiden päälliköitä ja apulaisjohtajia siitä, että olette auttaneet ja tukeneet kyselyiden ja haastatteluiden toteuttamisessa vankiloissa. Erityisesti haluamme kiittää kaikkia kyselyihin vastanneita ja tutkimushaastatteluihin osallistuneita Rikosseuraamusalalla työskenteleviä henkilöitä ja vankeja. Erityiskiitoksen ansaitsee kriminologian professori Mikko Aaltonen. Mikko on vahvasti tukenut esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen rekisteriaineistojen laajempaa käyttöä, vaikuttavuuden tutkimusta sekä laajemminkin modernien tutkimusasetelmien

ja -menetelmien käyttämistä rikosseuraamusalan tutkimuskentällä.
Etenkin yhdistettyjen rekisteriaineistojen osalta olemme edenneet jo kansainvälisin standardein hyvin pitkälle.

Sasu Tyni
Projektipäällikkö

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Rangaistusajan suunnitelma: tutkimuksen teoreettinen, lainsäädännöllinen ja käytännöllinen tausta	4
2.1 Kuntoutusteoreettinen viitekehys – rangaistusajan suunnitelmat osana kuntoutuksellisia menetelmiä	5
2.2 Rangaistusajan suunnitelmaa koskeva lainsäädäntö	11
2.3 Rangaistusajan suunnittelu ja seuranta sekä niiden toteutus Roti-tietojärjestelmässä	14
2.4 Tavoiteorientaatiot	17
2.5 Suunnittelun ajoittuminen vankeusjakson aikana: rangaistusajan suunnittelun ja seurannan prosessi	19
3 Tutkimuksen konteksti ja toteuttaminen	22
3.1 Tutkimuskysymykset	25
3.2 Tutkimusaineistot ja menetelmät	27
3.2.1 Rekisteriaineistot	28
3.2.2 Kyselyaineistot	31
3.2.3 Haastatteluaineistot	34
4 Vankien taustat, tarpeet ja rangaistusajan suunnittelu	36
Luvun päätulokset	36
4.1 Vankien taustoihin ja rangaistusajan suunnitelmiin liittyvät rekisteritiedot	37
4.1.1 Vankien taustoihin liittyvät tietosisällöt ja tietokatveet Rikosseuraamusalaitoksen rekistereissä	37
4.1.2 Vankien työllisyys ja ansiotulot ennen vankeutta	42
4.1.3 Vankiväestö ja vankeutta kuvaavat taustatiedot	45
4.1.4 Rangaistusajan suunnitelmat ja niiden tavoitteet	49
4.1.5 Rangaistusajan suunnitelmien laatimisen ajankohta	60
4.1.6 Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden sisältö	62
4.2 Vankien ja henkilöstön kokemuksia rangaistusajan suunnittelusta	63
4.2.1 Asiakasarviointi	64
4.2.2 Rangaistusajan suunnitelman laatiminen	67
4.2.3 Vankisijoittelu	73
5 Rangaistusajan suunnitelmien toteutuminen rangaistuksen suoritusvaiheessa	76
Luvun päätulokset	76
5.1 Rangaistusajan suunnitelmaan asetetut keinot ja tavoitteiden toteutuminen	77
5.1.1 Keinot rangaistusajan suunnitelmien toteuttamiseksi	77
5.1.2 Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden toteutuminen	80
5.2 Vankien tavoiteorientaatiot	85

5.3	Vankien ja henkilöstön kokemuksia rangaistusajan suorittamisesta	89
5.3.1	Rangaistusajan suunnitelmien edistäminen vankiloissa	89
5.3.3	Vankien tarpeet vankilassa	96
5.3.4	Tavoiteorientaatioiden yhteys vankien tarpeisiin	101
5.3.5	Vankien ja henkilöstön välinen vuorovaikutus ja vankien kokema kohtelu rangaistusaikana.....	102
5.3.6	Vankien ja henkilöstön kokemukset vankiloiden toiminnoista	107
5.3.7	Vankien muutoshalukkuus kohti rikoksetonta elämää	112
5.3.8	Rangaistusaikaisista nivelvaiheista	116
5.4	Yhteenveto kyselyjen vastauksista – vankeusrangaistuksen laatuun yhteydessä olevia tekijöitä	119
5.4.1	Asiakasarviointihenkilöstön näkemykset rangaistusajan laadusta	119
5.4.2	Vankilahenkilöstön näkemykset rangaistusajan laadusta	121
5.4.3	Vankien kokemukset rangaistusajan laadusta.....	126
6	Yhteiskuntaan integroitumiseen liittyviä tuloksia	130
	Luvun päätulokset	130
6.1	Asteittainen vapauttaminen, vapauden valmistelu ja nivelvaiheet.....	131
6.2	Sidosryhmäyhteistyö tärkeänä osana vankien integroitumista osaksi yhteiskuntaan	135
6.2.1	Sidosryhmätyöskentelyn aloittamisen tahmeutta	135
6.2.2	Sidosryhmätyöskentelyn haasteet korostuivat hyvinvointi- alueiden kanssa	137
6.3	Vankeusvankien tilanne vapautumisen jälkeen	138
7	Pohdinta ja suositukset	144
7.1	Pohdintaa tuloksista	146
7.2	Suosituksat ja kehittämissuositukset	149
7.2.1	Suosituksia rangaistusajan suunnitteluun ja rangaistus- aikaan	150
7.2.2	Suosituksia asiakastietojärjestelmän kehittämiseksi	152
7.2.3	Ohjeisiin ja käsitteiden määrittelyihin liittyviä suosituksia	153
7.2.4	Nivelvaiheisiin ja integraatioon liittyviä suosituksia.....	154
7.2.5	Suosituksia tilastoinnin ja seurantamittareiden jatkokehittämiseen.....	155
7.2.6	Jatkotutkimusehdotukset	156
	Lähdeluettelo.....	159
	Liitetaulukot.....	168

1 Johdanto

Tässä tutkimusraportissa esitetään Rise TRIP -tutkimusprojektin keskeiset tulokset ja suositukset. Vuosina 2023–2025 toteutettu tutkimusprojekti perustui Rikosseuraamuslaitoksessa havaittuihin tietotarpeisiin. Tietotarpeita kerättiin Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstöltä erillisellä kyselyllä vuonna 2021. Tiedolla johtamisen tiimi valmisti tietotarpeiden pohjalta tutkimussuunnitelman ja tutkimus päätettiin toteuttaa Rikosseuraamuslaitoksen omana tutkimuksena. Tutkimusprojektin palkattiin projektitutkija, joka aloitti tehtävässään huhtikuussa 2023. Projekti päättyi huhtikuussa 2025. Tutkimusprojektin toteutti Rikosseuraamuslaitoksen strategiayksikön tiedolla johtamisen tiimi. Tutkimusprojektin omistajana toimi tiedolla johtamisen tiimin tiimivastaava Antti Kääriälä ja projektipäällikkönä erityisasiantuntija Sasu Tyni. Tutkimuksen projektitutkijana toimi Laura Budlong.

Alustavia tutkimustuloksia esitettiin Rikosseuraamuslaitokselle Rise TRIP -tutkimusprojektin webinaarissa 18.2.2025. Rise TRIP -tutkimusprojektin aikana tutkimusaineistoista tehtiin lukuisia analyyseja, joista tässä raportissa esitetään vain keskeisimmät tulokset. Tutkimusaineistoja on hyödynnetty jo tutkimusprojektin aikana esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen tilastoinnin kehittämiseen. Rekisteriaineistoja voidaan hyödyntää ja päivittää uusilla tiedoilla myös raportin julkaisun jälkeen. Tutkimusraportti tarjoaa välineen tutkimustulosten hyödyntämiseksi ja jalkauttamiseksi. Tutkimusraportti tarjoaa tietoa myös ulkopuolisille lukijoille, kuten sidosryhmäkumppaneille, tutkijoille ja opiskelijoille, vaikka tutkimusraportti kirjoitettiin pääasiassa Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnalle. Suuremman lukijaryhmän takia raportti julkaistiin avoimesti Rikosseuraamuslaitoksen sivuilla. Tutkimustulosten lisäksi tutkimusraportissa annetaan vinkkejä esimerkiksi kysely- ja haastattelututkimusten toteuttamiseen sekä rekisteriaineistojen muodostamiseen.

Organisaatioiden kehittämisessä on ajoittain tarpeellista tehdä laaja-alaista organisaation toimintaan liittyvää tutkimusta, jossa selvitetään esimerkiksi organisaation prosessien toimivuutta, palveluiden tehokkuutta ja erilaisia toimintaan liittyviä pullonkauloja. Toiminnan kehittäminen edellyttää analysoitua tietoa, jota myös viranomaisten on ajoittain tarpeellista tuottaa toimintansa ja toimintamalliensa kehittämisen tueksi. Myös Rikosseuraamuslaitoksen on kyettävä hoitamaan ydintehtäviään alati muuttuvassa yhteiskunnassa, jossa eteen tulee jat-

kuvasti uudenlaisia haasteita ja huomioonotettavia tekijöitä. Rise TRIP -tutkimusprojektin aikana Rikosseuraamuslaitos navigoi vaativassa tilanteessa, jossa vankimäärät ovat suuret, eivätkä Suomen nykyinen taloustilanne ja henkilöstöresurssivaje sitä ainakaan helpota. Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa tulee kuitenkin olosuhteista huolimatta jatkossakin kehittää. Ja toisaalta myös uudenlaiset olosuhteet asettavat osin uusiakin vaateita Rikosseuraamuslaitoksen toiminnalle ja sen kehittämiselle. Analysoidun tiedon avulla Rikosseuraamuslaitoksella on paremmat edellytykset mukauttaa ja kehittää toimintaansa siten, että kyky reagoida ja vastata muun muassa erilaisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin säilyy.

Rikosseuraamuslaitoksella tarvitaan ajantasaista tietoa vankipopulaatioon liittyvistä muutoksista, jotta toimintaa pystytään kehittämään siten, että vankien tarpeisiin pystyttäisiin vastaamaan jatkossakin. Vankien yksilöllisten tarpeiden ja taustojen huomioiminen rangaistuksen eri vaiheissa (arviointi-, suoritus- ja vapauttamisvaihe) on edellytyksenä vaikuttavalle rikosseuraamustyölle.

Tutkimuksessa selvitettiin, miten vankien taustat ja tarpeet olivat yhteydessä vankien rangaistusajan suunnitelmiin, rangaistuksen suoritusvaiheeseen ja vapautumisen jälkeiseen integraatioon sekä vankien että Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnan näkökulmasta. Rise TRIP -tutkimusprojektin ydinajatuksena oli tuottaa tutkimustuloksia erilaisia aineistoja ja menetelmiä yhdistävän triangulaation näkökulmasta. Tutkimusraportti tarjoaa näkökulmia sekä kustannustehokkaita ja siirrettävissä olevia kehittämis ehdotuksia Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kehittämiseksi näinä vaativina aikoina ja lähivuosiksi. Pienikin kehittämistoimenpide voi saada aikaan merkittäviä kustannussäästöjä Rikosseuraamuslaitokselle.

Tässä tutkimusraportissa painottuu laaja tutkimustulososuus verrattuna perinteisempään akateemiseen tutkimusraporttiin. Raportin keskeisin tarkoitus on Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kehittäminen, minkä vuoksi tutkimustuloksia haluttiin tuoda hyvin laajasti nähtäväksi. Tutkimusraportissa pyrittiin välttämään mahdollisimman paljon Rikosseuraamuslaitoksessa muodostuneita käsitteitä ja sanastoja, joita ulkopuoliset lukijat eivät välttämättä tunne. Joidenkin termien käyttöä ei voitu täysin välttää. Tutkimusraportissa esitetään kuitenkin lyhyt johdatteleva osuus erilaisten viitekehysten kautta pohjustamaan tutkimustulosten esittelyä. Tutkimustuloksia analysoitaessa käytettiin

monia erilaisia tilastollisia menetelmiä. Tilastollisten menetelmien tulokset esitetään leipätekstin ohella yksityiskohtaisemmin raportin alaviitteissä.

Raportissa pääpaino on tutkimustuloksilla, jotka muodostavat raportin laajimman osuuden. Tutkimusprojektin tavoitteena oli tuottaa mahdollisimman paljon ajantasaista ja tarpeenmukaista tietoa Rikosseuraamuslaitokselle. Tutkimusraportin rakenne ei tämän takia noudata perinteistä akateemista tutkimusraporttia esimerkiksi kirjallisuuskatsauksen osalta. Vastaavasti laajan kokonaisuuden muodostavat pohdinta ja suositukset, joiden taustana on käytännönläheisyys ja toteutettavuus.

Tutkimusraportissa esitetään ensin tiiviisti tutkimuksen ja tutkimusraportin luettavuuden kannalta keskeisiä viitekehyksiä ja käsitteitä (luku 2). Seuraavaksi kuvataan lyhyesti Rise TRIP -tutkimusprojektin konteksti suhteessa viimeaikaisiin kansallisiin tutkimuksiin raportin aihealueen rajauksen näkökulmasta, tutkimusasetelma, tutkimuksessa hyödynnetyt tutkimusaineistot ja menetelmät (luku 3). Luvussa 4–6 avataan keskeisiä tutkimustuloksia. Tutkimustulokset esitellään tulososiossa alkaen arviointityöstä ja rangaistusajan suunnittelusta jatkuen varsinaiseen rangaistusaikaa käsittelevään tulososioon, ja lopulta vapautumista ja vapautumisen jälkeistä aikaa koskevaan tulososioon. Kunkin tulososion alkuun on koottu tiivistetysti luvun keskeiset tutkimustulokset. Tutkimusraportti päättyy pohdintaan ja tutkimustulosten perusteella muodostettuihin suosituksiin (luku 7).

2 Rangaistusajan suunnitelma: tutkimuksen teoreettinen, lainsäädännöllinen ja käytännöllinen tausta

Tutkimusraportin keskipisteinä ovat rangaistusajan suunnitelma ja sen toteuttamiseen liittyvät prosessit vankeuteen tuomitun henkilön täytäntöönpanoasiakirjojen saapumisesta Rikosseuraamuslaitokselle aina vankilasta vapautumiseen. Tässä tutkimuksessa prosessin aikajanaa pidennetään molemmista päistä ottamalla huomioon vankien tausta- ja tilannetekijöitä ennen vankeutta ja sen jälkeen. Rangaistusajan suunnitelma kirjattiin vankeuslakiin vuonna 2006, mutta vakaita ensiaskeleita rangaistusajan suunnittelusta ja vankiarvioinnista oli otettu jo vuosittain taitteesta alkaen. Pääpiirteissään rangaistusajan suunnitelma instrumenttina on säilynyt ennallaan, vaikka lakeja, toimivaltoja ja organisatorisia rakenteita on useasti muutettu: rangaistusajan suunnitelmilla pyritään vaikuttamaan sekä tavoitteelliseen että rakenteellisesti selvään rangaistusaikaan huomioimalla vankien yksilötekijät.

Tutkimuksessa on neljä viitekehystä, jotka kaikki ovat yhteydessä rangaistus suunnitelmaan ja näiden toteuttamiseen liittyviin prosesseihin. Ensimmäisen viitekehyksen muodostaa kuntoutukselliset teoriat ja näissä sovellettavat menetelmät. Kyse on tutkimusnäyttöön perustuvista menetelmistä, jotka ovat jalkautuneet vakiintuneiden käytäntöjen ja lainsäädännön kautta Rikosseuraamuslaitoksen toimintaan. Toinen viitekehys perustuu rangaistusajan suunnitelmaa koskevaan lainsäädäntöön.

Tietojärjestelmillä on vahva toimintaa ohjaava rooli. Rikosseuraamuslaitoksella otettiin käyttöön Roti-tietojärjestelmä, joka oli osa suurempaa toiminnan kehittämishanketta. Roti-hankkeen yhteydessä ja sen rinnalla tehtiin useita toimintaan liittyviä uudistuksia, joilla on yhteys kahteen edelliseen viitekehykseen. Rotin tekninen toteutus muodostaa tutkimuksen kolmannen viitekehyksen – tietojärjestelmään rakennetut rangaistusajan suunnitelmaan ja seurantaan liittyvät prosessit muodostavat tutkimusraportin kolmannen ohjaavan viitekehyksen.

Raportin neljäs viitekehys liittyy vankien tavoiteorientaatioihin, jotka ovat motivaation eri lähteitä, ja vaikuttavat osaltaan muun muassa vankien rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden edistämiseen, vankilan toimintoihin osallistumiseen ja ylipäätään rangaistuksen suorittami-

seen. Tällaisten yksilöllisten tekijöiden ja muutosherkkyiden tunnistaminen ja huomioiminen vankeusprosessin eri vaiheissa edesauttaa huomioimaan vankien yksilöllisiä tarpeita ja mukauttamaan toimintaa siten, että se tukisi vangin kuntoutumista tarpeen mukaisella tavalla. Luvun viimeisessä alaluvussa esitetään kuva rangaistusajan suunnittelusta osana vankeusprosessia ja kuvataan neljän viitekehyksen yhteyttä tähän.

Tutkimusraportissa kuvaamme hyvin tiivistetysti kunkin viitekehyksen pääpiirteitä. Tutkimuksen ensisijaisena tavoitteena oli tuottaa ajantasaihin empiirisiin aineistoihin perustuvaa tutkimustietoa Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kehittämiseksi. Tutkimusraporttia voi hyödyntää myös Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnan lisäksi myös muut lukijat, kuten sidosryhmäkumppanit ja tutkijat. Luvun tavoitteena on antaa lukijalle välineet tutkimustulosten, johtopäätösten ja suositusten tulkintaan ilman laajempaa perehtymistä tutkimusraportin viitekehyksiin. Tutkimusraportin viitteiden avulla lukija pääsee tutustumaan syvällisemmin kuhunkin viitekehykseen.

2.1 Kuntoutusteoreettinen viitekehys – rangaistusajan suunnitelmat osana kuntoutuksellisia menetelmiä

Rikosseuraamusalan kuntoutusteoriat sijoittuvat perinteisten tieteenalojen ja lainsäädännössä asetettujen tehtävien välimaastoon. Kuntoutusteorioiden taustalla on teoreettinen ja empiirinen tutkimustieto ja niiden avulla pyritään käytännön sovelluksiin. Kuntoutusteoriat voidaan liittää osaksi kriminologiaa, joka tutkii rikollisuutta ja siihen kohdistuvia reaktioita. Kriminologia yhdistää vaikutteita useista empiirisistä tieteenaloista.¹ Kuntoutusteoriat eivät ole kriminologisia teorioita: kuntoutusteorioita voidaan pitää eräänlaisina pragmaattisina lähestymistapoina, kuntouttavina menetelminä tai ohjenuorina, joiden tavoitteina on ”kuntouttaa” tai lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan². Lainsäädäntö ja vakiintuneet toimintatavat asettavat puolestaan raamit kuntoutusteorioiden käytölle. Viiteitä kuntoutusteorioista on nähtävillä esimerkiksi vankeuslaissa, yhdyskuntaseuraamuslaissa, Roti-tietojärjestelmässä tai Rikosseuraamuslaitoksen toimintatarjonnassa, vaikka suoria yhteyksiä ja lainauksia voi olla hankala löytää.

1 Esim. Kivivuori 2013; Ellonen ym. 2024.

2 Tyni 2015.

Kuntoutusteoriat ovat oman aikakautensa kuvia, joiden kehittyminen edellyttää usein myös otollista kriminaalipoliittista maaperää.

Toiminnan toteuttamisessa ja suunnittelussa on tärkeää ymmärtää ne lähtökohdat, joihin käyttöön otetut menetelmät perustuvat. Nykyisin Suomessa käytettävien arviointimenetelmien, rangaistusajan suunnitelman ja Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan perusteena on kansainvälinen rikosseuraamusalaan liittyvä tutkimusperinne sekä näiden myötä yleistyneet ja käyttöön otetut menetelmät. Yhtä lailla, rikosseuraamusalan kehitys ei ole irrallinen muista laajemmista yhteiskunnassa tapahtuneista muutoksista. Esimerkiksi rangaistusajan suunnitelmien ja sosiaalihuollon asiakassuunnitelmien käyttöönotto voidaan ajoittaa samaan vuosituhaten vaiheen ajankuvaan ja historialliseen kehitykseen³. Kuntoutusteoriat muodostavat tutkimusraportin ensimmäisen viitekehäyksen, jonka perusteella esimerkiksi peilataan kuntoutusteorioissa esitettyjen tavoite- tai ideaalitulanteiden suhdetta toteutu-neeseen toimintaan.

Nykymuotoisen rikosseuraamusalan alkupisteeksi voidaan asettaa What Works ja Evidence Based -ajattelutapojen yleistyminen Anglo-Amerikassa 1980–1990 lukujen aikana. Uusia ajattelutapoja voidaan pitää rakentavana reaktiona 1970-luvun aikana Pohjois-Amerikasta levinneeseen kuntoutus pessimismiin (ns. Nothing Works-debatti; mm. Martinson 1974). Ajattelutapojen tavoitteena oli sellaisten toimintamuotojen kehittäminen, jotka vähensivät rikollisuutta tieteellisen tutkimusnäytön perustella. Toimintamuotojen tuli perustua jäsenneilylle malleille rikosten ja rikollisuuden syistä.⁴ 1990-luvulla vallitsi jo laaja käsitys siitä, että rikoksentekejiä voidaan kuntouttaa, jos toiminta on järjestetty oikein. Erityisesti Kanadaa seuraten keskusteluun nousivat mm. kognitiivis-behavioraaliset ohjelmat sekä strukturoidut arviointimenetelmät ja rangaistusajan tavoitteellinen suunnittelu.⁵

Vahvimman jalansijan sai RNR-malli (Risk-Need-Responsivity -malli), jonka ydinperiaatteet voidaan tiivistää seuraavasti:

Riskiperiaatteen mukaan rangaistusajan toiminta pitää kohdistaa rikoksentekejän arvioidun riskitason mukaan. Korkean riskitason rikoksentekejiä on suunnattava intensiivistä toimintaa ja matalan riskitason rikoksentekejiä vähemmän intensiivisempää toimintaa.

3 HE 137/1999 vp.; Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.

4 Kiehelä & Tyni 2009, 9; Rantanen 2009, 109; Lavikkala 2011; Laine 2011; Tyni 2015, 53–58.

5 Esim. Andrews ym. 1990; Lösel 1993; Gendreau ym. 1994; Tyni 2015.

Tarveperiaatteen mukaan rangaistusaikana tulisi vaikuttaa dynaamisiin eli muutettavissa oleviin riskitekijöihin, jotka ovat yhteydessä rikolliseen käyttäytymiseen. **Vastaavuusperiaatteella** tarkoitetaan sitä, että toiminnan on vastattava rikoksentekijän ja työntekijän kykyjä ja oppimistyyliä sekä organisaation toimintatapoja. Päivitetty malli pitää sisällään myös muita ohjaavia periaatteita (esim. henkilökunnan työskentelytapojen ja yhteistyön merkitys rikoksentekijöiden kanssa, rikoksentekijän vahvuustekijät ja johdonmukaiset organisaation strategiat).⁶ Toisin sanoen, Riskiperiaatteen mukaan rikollista käyttäytymistä voidaan luotettavasti ennustaa ja intensiivisin toiminta pitää kohdistaa korkean uusimisriskin rikoksentekijöille (kenelle interventiot suunnataan); Tarveperiaatteen mukaan toiminnan kohteena on oltava kriminogeeniset tarpeet (mitkä ovat intervention kohteet); Vastaavuusperiaate kuvaa sitä, millä tavoin toiminta tulee järjestää (miten interventio toteutetaan).⁷

Pohjoismaissa uusiin tutkimustuloksiin ja menetelmiin suhtauduttiin maltillisemmin; pohjoismaisista standardeista pidettiin kiinni, mutta samalla seurattiin yleistä tieteenalojen ja yhteiskunnan kehitystä. Uudet ajattelutavat ovat usein (tai lähes aina) saapuneet Suomeen muualta kansainvälisen yhteistyön kautta. Suomessa on tarkkailtu erityisesti Ruotsia ja muita Pohjoismaita sekä siirretty nopeasti hyväksi koettuihin menetelmiin naapureidemme jälkeen käyttäen kuitenkin perusteellista harkintaa. Suomen osalta Pohjoismaista saadut käyttökokemukset ja tutkimustulokset ovat merkittäviä, koska rikosseuraamusjärjestelmät ja asiakasrakenteet ovat hyvin vertailukelpoisia maidemme välillä; erot esimerkiksi Pohjois-Amerikkaan tai Englantiin ovat usein sen sijaan suuria.

Suomessa ensimmäiset viitteet uudesta vankeinhoidon toimintatavasta nousivat esiin vankien päihteiden käytön vähentämiseen tähtäävän toiminnan lisäämiseksi ja kehittämiseksi asetetun Huppu Silmiltä -projektin⁸ toimenpide-ehdotuksista ja tähän liittyvistä jatkokehityshankkeista sekä ensimmäisten kuntoutusohjelmien käynnistysvaiheista 1990-luvun loppupuolella. Samaan aikaan pyrittiin kuitenkin ylläpitämään esimerkiksi vankityötä, perinteistä päihdetyötä ja muuta sosiaalista kuntoutusta, kuten arkielämän perustaitojen harjoittamista.⁹ Samanlainen muutos oli havaittavissa myös Kriminaalihuoltoyhdistyk-

6 Andrews ym. 1990; Bonta & Andrews 2007; Andrews ym. 2011.

7 Tyni 2015.

8 Koski-Jännes 1995.

9 Tyni 2015; Tyni & Aaltonen 2021,40.

sen toiminnassa, joka aiempaa enemmän korosti kuntoutusohjelmien ja yksilöllisten suunnitelmien merkitystä osana yhdyskuntaseuraamuksia¹⁰.

Esimerkiksi Koski-Jännes¹¹ nosti esiin Kanadan 1990-luvun taitteessa saadut myönteiset tutkimustulokset Suomessa vuonna 1995 (mm. RNR-malli). Matti Laine¹² oli puolestaan vuotta ennen kuvannut teoksessaan osuvasti ”uuspositivistisen aallon” tuottamien tutkimustulosten lisäksi What Works-menetelmiin liittyviä kritiikkejä. What Works ja Evidence Based -periaatteet yleistyvät ja vahvistuivat nopeasti osaksi suomalaista vankeinhoitoa ja kriminaalihuoltoa sekä uutta kriminaalipoliittista suuntaa ennakoiden samalla myös laajempimuotoisen arviointimenetelmän käyttöönottoa ja rangaistusajan suunnittelua. Vuonna 1999 asetettuun Vankeusrangaistuskomitean mietintöön¹³ oli kirjattu vahvoja ehdotuksia uudesta toimintatavasta. Muutokseen löi leimansa myös Vankeinhoidon koulutuskeskuksessa vuonna 2001 pidetty seminaari, jossa sitouduttiin uuden suuntautumistavan lähtökohtiin ja ajatteluun¹⁴.

Yksittäisten ohjelmien käyttöönotto on nopeampaa ja helpompaa kuin kokonaisvaltaisemman vankeja koskevan arviointikehikon tai rangaistusajan suunnitelman jalkauttaminen. Suuremmat muutokset edellyttävät uusia lakeja ja/tai säännöksiä sekä myönteisiä käyttökokemuksia erilaisista piloteista käytännön rikosseuraamustyöstä. Rangaistusajan suunnittelun ja vankeja koskevan laajempimuotoisen arvioinnin voidaan katsoa alkaneen sijoittajayksikkötoiminnan käynnistyessä vuonna 2000 muutamia vuosia ensimmäisten päihde- ja toimintaohjelmien jälkeen. Tämän jälkeen organisaatiota, vastuita ja lainsäädäntöä on useasti muutettu. Pitkäaikaishankien riski- ja tarvearviointiin perustuvasta rangaistusajan suunnittelusta on siirretty asteittain uuden lainsäädännön kautta koko vanki- ja yhdyskuntaseuraamuspopulaatiota koskevaan yhteiseen arviointi- ja suunnittelumalliin.

Mitkä ovat sitten ne instrumentit, joita käytetään rangaistusajan suunnittelussa? Suomalainen vankien **riski- ja tarvearvio** perustuu Englannissa ja Walesissa käyttöönotettuun arviointimenetelmään (Offender

10 Esim. yhdyskuntapalveluun ja nuorisorangaistukseen liittyvät kokeilut 1990-luvun aikana sekä ehdonalaan vapautumiseen liittyvän valvonnan kehittäminen (Kriminaalihoitojärjestys 1999; OM 3/1999).

11 Koski-Jännes 1995.

12 Laine 1994.

13 Vankeusrangaistuskomitean mietintö 2001. Luovutuskirje.

14 Lavikkala 2011; Tyni 2015.

Assessment System). Riski- ja tarvearvioita laadittiin aluksi yli kahden vuoden tuomion saaneille vangeille, mutta arvioinnin kohderyhmiä laajennettiin esimerkiksi nuoriin vankeihin. Yhteys RNR-malliin oli vahva: Vuonna 2004 laaditun käsikirjan mukaan riski- ja tarvearvion tavoitteena on selvittää yksilöllisesti, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet vangin tuomioon johtaneisiin rikoksiin, mitkä tekijät ylläpitävät rikollista käytäytymistä sekä mitkä tekijät ovat olennaisia rikosten uusimisriskinsä kannalta.¹⁵ Riski- ja tarvearvioiden jalkauttamista tuki kokemukset vankien Työ- ja toimintakykyarvioinneista (Tarke-arvioinnit)¹⁶. Vankien riski- ja tarvearviot ovat säilyneet vuosituhaten alusta alkaen lähes ennallaan, vaikka niiden käyttö on viimeisinä vuosina ollut niukkojen henkilöstöresurssien takia hyvin vähäistä. Nykyisin perusarvioinnit ja ARAT-arvioinnit¹⁷ sekä muut rikosspesifit arviointimittarit ovat korvanneet lähes kokonaan riski- ja tarvearviot.

Riski- ja tarvearvioon perustuvaan **rangaistusajan suunnitelmaan** kirjattiin puolestaan yksilölliset tekijät, jotka ovat johtaneet ja myötävaikuttaneet rikokseen ja lisäävät uusimisriskiä; keskeisimmät uusimisriskitekijät, joihin toiminnan päätavoitteena tulisi ensisijaisti vaikuttaa; rikoksetonta elämäntapaa tukevat myönteiset tekijät ja mahdolliset keinot niiden tukemiseen. Lisäksi rangaistusajan suunnitelmaan kirjattiin mm. laitosturvallisuuteen liittyviä näkökohtia ja vankiterveydenterveystenhuollon tekemä työkykyarvio. Vuonna 2011 julkaistiin Suunnitelmallisen vankeusajan käsikirja¹⁸, jossa huomioitiin Rikosseuraamuslaitoksen vuoden 2010 organisaatiouudistus ja vuoden 2006 kokonaisuudistuksista nousseita muutostarpeita. Käsikirjassa täsmennettiin suunnitelmalliseen rangaistusaikaan liittyvää teoriapohjaa, menetelmiä ja lainsäädäntöä.

RNR-mallin soveltamisen kannalta keskeisin kysymys on se, miten mallin periaatteet yhdistyvät kansalliseen lainsäädäntöön, järjestettävän toimintotarjonnan sisältöön sekä käytettävissä oleviin resursseihin. RNR-mallin teoreettista ideaalitulannetta on käytännössä mahdollon saavuttaa. Esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen tulee järjestää alaikäisille vangeille oppivelvollisuuden edellyttämää toimintaa riip-

¹⁵ Sijoittajayksikkötoiminnan käsikirja 2004.

¹⁶ Vankien Työ- ja toimintakykyarvioita tehtiin vuosina 1997–2005 yli puolen vuoden tuomion saaneille vangeille. Keväaseen 2005 mennessä työ- ja toimintakykyarvioita oli laadittu runsaat 30 000 (n. 10 000 vankia).

¹⁷ ARAT-mittarilla mitataan ryhmätasoisesti vankien uusimisriskejä ja heille suunnitellun toiminnan intensiivisyyttä (ks. arviointimittareista esim. Tyni 2015).

¹⁸ Arola-Järvi 2011.

pumatta riski- ja tarveperiaatteista¹⁹. Rikosseuraamuslaitoksen järjestämä toimintotarjonta ja tähän liittyvät resurssit ohjaavat puolestaan vankien sijoittelua toimintoihin. RNR-mallin intensiivisimmillä toiminnoilla on tarkoitettu pääasiassa pitkäkestoisia toimintaohjelmia (pitkäkestoisia vaikuttavuusohjelmia), jotka muodostavat vain yhden pienen osan vankiloiden järjestämisestä toiminnoista. Vähemmän intensiivisempää toimintaa, kuten motivoivaa lyhytkestoista työskentelyä tai perinteistä vankityötä on sen sijaan kohdennettu suuremmalle osalle vangeista. Kyse on lopulta kansallisista valinnoista, millä kriteereillä vankien todelliset tarpeet huomioidaan rangaistusajan suunnittelussa ja vankeuden aikana.

RNR-mallin vaikutus on vahva, mutta sen rinnalle on otettu käyttöön myös muihin lähtökohtiin perustuvia menetelmiä. Rikosseuraamuslaitoksessa on lisäksi seurattu aktiivisesti kansallista ja kansainvälistä kehitystä.²⁰ Rikosseuraamusalalla käytetään nykyisin esimerkiksi GLM-mallin (suom. Hyvän Elämän tai Mielekkään Elämän -malli²¹) eli voimavarasuuntautuneeseen viitekehykseen perustuvia ohjelmia. Rikoksentehtäjän vahvuuksia ja pyrkimyksiä korostavan mallin viitteitä on löydettävissä esimerkiksi Roti-tietojärjestelmään muodostetuista rangaistusajan suunnitelmien työskentelyalueista sekä niihin liittyvistä keinoista ja palvelukartoista. Laajempia työskentelytapoja edustavat motivoivan keskustelun ja lähityön menetelmät. Nykyistä toimintatapaa voidaan kuvata synteisinä, jossa sovelletaan erilaisia menetelmiä ja työskentelytapoja RNR-mallin rinnalla.

Käytännönläheisempien menetelmien – suoraan Rikosseuraamuslaitoksen toimintaan siirrettyjen menetelmien, kuten erilaisten ohjelmien, arviointimittareiden tai rangaistusajan suunnitelmien – ohella rikosseuraamustyössä on epäsuorasti vaikuttanut yleisemmät kriminologiset teoriat. Suurin vaikutusarvo on ollut desistanssiteorioilla, jotka selvittävät rikoksista irtautumista. Desistanssiteorioiden vaikutus on havaittavissa esimerkiksi siinä, että nykyisen tutkimusnäytön perusteella rikoksista irtautumista ei voida ajoittaa suoraan tiettyyn yksittäiseen aikapisteeseen henkilön aikajanalla, vaan kyseessä on monimuotoisempi prosessi mahdollisine retkahduksineen. Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan näkökulmasta kriminologiset teoriat voidaan nähdä käytäntönsä taustalla oleviksi pohjavireiksi, jotka

19 Oppivelvollisuuslaki 1214/2020.

20 Rikosseuraamusalan uusista suuntauksista ja What Works-kritiikkiin liittyvästä keskustelusta mm. Laine 2011; Tyni 2015, 64–72.

21 Esim. Purvis ym. 2011; Ward 2012.

siirtyvät tai jäävät siirtymättä omalla painoarvollaan myöhemmin pragmaattisten sovellusten kautta varsinaiseen toimintaan.

2.2 Rangaistusajan suunnitelmaa koskeva lainsäädäntö

Vankeuslain mukaan ”vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana”²². Vankeuslaissa säädetään rangaistusajan suunnitelmasta ja sen laatimismenettelystä (VL 4:6–7 §). Vankeusasetuksessa (VNA 15–16 §) on tarkempia säädöksiä rangaistusajan suunnitelman sisällöstä, toteuttamisesta ja seurannasta. Rangaistusajan suunnitelmalla on vankeusprosessin aikana suuri merkitys niin sääntelyn tavoitteiden toteutumisen kuin yksittäisen vangin näkökulmasta.

Rangaistusajan suunnitelma on yksilöllinen suunnitelma, joka laaditaan jokaiselle vangille²³. Vankeuslain mukaan rangaistusajan suunnitelma sisältää tiedot vangin sijoittamisesta, toiminnasta ja elämänhallintaa edistävistä tukitoimenpiteistä rangaistusaikana, yhteydenpidosta vankilan ulkopuolelle sekä vapauttamisesta ja vapautumisvaiheen tukitoimenpiteistä. Rangaistusajan suunnitelmassa otetaan huomioon rikoksen laatu, rangaistuksen pituus, vangin työ- ja toimintakyky, rikosten uusimiseen vaikuttavat seikat sekä vangin henkilöstä, aiemmasta rikollisuudesta ja olosuhteista saadut tiedot.²⁴ Rangaistusajan suunnitelma laaditaan ja sen toteutumista seurataan yhteistyössä vangin kanssa. Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa on tarpeellisessa määrin oltava yhteistyössä tuomitun suostumuksella hänen koti- tai asuinkuntansa sosiaali-, terveys-, asunto- sekä työvoimaviranomaisien, muiden viranomaisten sekä yksityisten yhteisöjen ja henkilöiden kanssa.²⁵

Laissa ei ollut säännöksiä rangaistusajan suunnitelmasta ennen vuoden 2006 vankeuslainsäädännön kokonaisuudistusta²⁶. Kokonaisuud-

²² VL1:2.

²³ Tutkintavangille voidaan laatia rangaistusajan suunnitelma tutkintavangin suostumuksella [TutkintavankeusL 4:3].

²⁴ VL 4:6.

²⁵ VL 4:7.

²⁶ Mohell & Pajuoja 2006.

distuksen valmistelu alkoi vankeusrangaistuskomitean asettamisella vuonna 1999. Komiteamietinnön luovutuskirjeessä rangaistusajan suunnitelmista todettiin jo hyvin suuntaa antavasti tulevaan vankeuslakiin viitaten: ”Keskeinen muutos on myös kaikille vangeille laadittava rangaistusajan suunnitelma, johon vangin sijoittaminen, toiminta rangaistusaikana, siirrot, poistumisluvat ja ehdonalainen vapaus perustuisivat.”.²⁷ Komiteamietintöä seurasivat kokonaisuudistusta valmistelevat rakenneuudistushankkeet (RAKE I-III), joissa sijoittajayksiköiden toimintaan liittyviä organisatorisia rakenteita, malleja ja vastuita täsmennettiin.²⁸

Hallituksen esityksessä (HE 263/2004 vp) keskeisimmät ehdotukset olivat vankeuden täytäntöönpanon tavoitteiden uudelleen määrittelemisen, toimivaltuuksia koskevan lainsäädännön uudistaminen, sijoittajayksiköiden toiminnan säätely ja vankien sijoittamista ja siirtoa koskevan menettelyn uudistaminen. Keskeinen muutosehdotus oli komiteamietinnön mukaisesti myös rangaistusajan suunnitelma, johon rangaistuksen suorittaminen pyrittiin kytkemään. Tavoitteena oli se, että rangaistusajan suunnitelmiin olisi kirjattu vankeja koskevat keskeiset tiedot, joita käytettäisiin erilaisia päätöksiä ja arvioita tehdessä. Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteena oli lisäksi vähentää moninkertaista työn tekemisen määrää varmistamalla vankia koskevan tiedon siirtymisen vankeusprosessin eri vaiheissa.²⁹

Lainsäädäntötasolla Suomi seurasi jäljessä useita muita EU-maita, mutta vankeinhoidossa rangaistusajan suunnitelmien laadintaa, toteuttamista ja seurantaa oli koeteltu jo useiden vuosien ajan ennen vankeuslain kokonaisuudistusta. Esimerkiksi sijoittajayksikkötoiminta käynnistettiin kesäkuussa 2000³⁰. Vakiintuneita käytäntöjä vahvisti edelleen vuonna 2004 julkaistu Sijoittajayksiköiden käsikirja. Vankeinhoitolaitoksen rinnalla riski- ja tarvearviontiin perustuva arviointihakko otettiin samalla käyttöön myös Kriminaalihoitolaitoksen Tyyne-asiakastietojärjestelmässä vuonna 2001.

Vuoden 2006 vankeuslain kokonaisuudistuksen jälkeen merkittävä muutos oli se, että Rikosseuraamusvirasto ja sen ohjauksessa toimivista Vankeinhoitolaitoksesta ja Kriminaalihoitolaitoksesta muodostettiin Rikosseuraamuslaitos vuonna 2010. Organitorisella muutoksella

27 Vankeusrangaistuskomitean mietintö 2001. Luovutuskirje.

28 OM 8/2004.

29 Hartoneva ym. 2015, 137.

30 OM 1/2000; OM 2/2000.

pyrittiin edistämään seuraamusjärjestelmän sisällön kehittämistä, koska perinteisen vankeusrangaistuksen ja yhdyskuntaseuraamusten väliin oli tullut uusia vaihtoehtoja (valvottu koevapaus ja valvontarangaistus).³¹ Rangaistusajan suunnitelmia koskevaa ohjeistusta täsmennettiin Suunnitelmallisen vankeusajan käsikirjalla vuonna 2012.³² Seuraava rangaistusajan suunnitelmiin liittyvä keskeinen lainsäädäntömuutos tapahtui vuonna 2015, jolloin vankeuslakia ja tutkintavankeuslakia täsmennettiin.³³

Vankeusrangaistuksen aloittaminen jakautui ennen vankeuslain vuoden 2015 täsmennystä Ulosottolaitoksen ja Rikosseuraamuslaitoksen kesken. Kahden viranomaisen monivaiheinen malli aiheutti päällekkäistä työtä ja ylimääräistä byrokratiaa. Keskeinen ongelma oli etenkin se, että Ulosottolaitoksen ja Rikosseuraamuslaitoksen tietojärjestelmät eivät olleet keskenään yhteensopivia erilaisten asiakirjojen ja pyyntöjen lähettämistä varten. Resursseja ei ollut mahdollista käyttää optimaalisesti ja täytäntöönpanon aloitus viivästyi aiheuttaen haittaa myös tuomitulle. Vastuu täytäntöönpanon aloituksesta keskitettiin Rikosseuraamuslaitokselle 1.5.2015. Lain voimaantulon jälkeen Rikosseuraamuslaitos suoritti kaikki rangaistuksen aloittamiseen liittyvät toimenpiteet mukaan lukien tuomitun siviilissä tapahtuvan kuulemisen sekä vankilaan ilmoittautumismääräyksen toimittamisen tuomitulle. Tavoitteena oli, että rangaistuksen täytäntöönpanon aloittamisen menettelyjä voitaisiin entistä paremmin hyödyntää rangaistusajan suunnittelussa.³⁴

Vankeusprosessia uudistettiin yksinkertaisemmaksi ja paremmin hallittavaksi kokonaisprosessiksi. Rangaistusajan suunnitelmat voitiin laatia ennen rangaistuksen aloittamista. Lisäksi rangaistusajan suunnitelmia voitiin laatia myös täytäntöönpanon aloittamista vastaavissa yksiköissä, kuten yhdyskuntaseuraamustoimistoissa (ns. siviiliarvioinnit).³⁵ Vuonna 2020 luovuttiin erillisen vapauttamissuunnitelman käytöstä³⁶ ja sijoitusvankiloiden vastuulle siirrettiin rangaistusajan suunnitelman täsmentäminen (ks. luku 2.3) suunnitelmien seurannan lisäksi³⁷.

31 Hartoneva ym. 2015, 10–11.

32 Arola-Järvi 2012.

33 Merkittävin muutos tapahtui yhdyskuntaseuraamuksia koskevassa lainsäädännössä, jossa tehtiin vastaava kokonaisuudistus; yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoa kodifioitiin johdonmukaiseksi ja ajantaseiksi kokonaisuudeksi. Uudistuksen yhteydessä rangaistusajan suunnitelman käsite otettiin osaksi myös yhdyskuntaseuraamustainsäädäntöä (Hartoneva ym. 2015).

34 Hartoneva ym. 2015, 113; HE 110/2014 vp.

35 VL 4:7; HE 45/2014 vp., 37.

36 HE 246/2020 vp., 31.

37 Mt., 74.

2.3 Rangaistusajan suunnittelu ja seuranta sekä niiden toteutus Roti-tietojärjestelmässä

Kuten edellä todettiin, rangaistusajan suunnittelun ja seurantaprosessin raamit muodostuvat kuntoutusteoreettisesta ja lainsäädännöllisestä viitekehyksestä. Vuonna 2022 käyttöön otettuun Roti-tietojärjestelmään rakennetut rangaistusajan suunnitelmaan ja seurantaan liittyvät prosessit muodostavat tutkimusraportin kolmannen viitekehyksen. Tässä osiossa havainnollistetaan, kuinka rangaistusajan suunnittelu- ja seurantaprosessi on teknisesti toteutettu Roti-tietojärjestelmään. Tämän luvun sisältö perustuu Rotin omiin ohjeisiin ja siitä tuotettuihin esitysmateriaaleihin. Luvussa 2.5 kuvataan Roti-tietojärjestelmän suhdetta muihin raportissa esitettyihin viitekehyksiin.

Rangaistusajan suunnitelma ohjaa ja määrittää vangin koko seuraamuskauden aikaista polkua. Seuraamuskausi tarkoittaa aikaa, jolloin vanki tai tuomittu on ollut Rikosseuraamuslaitoksen toimenpiteiden piirissä.

Seuraamuskausi alkaa seuraamusselvityksen tai seuraamuksen valmistelutoimenpiteiden myötä. Seuraamuskausi päättyy, kun linkki Rikosseuraamuslaitokseen katkeaa niin, ettei suorituksessa ole mitään seuraamusta eikä esimerkiksi uuden seuraamuksen suunnittelua. Roti-tietojärjestelmässä vangin seuraamuskauteen on sisäänrakennettu seuraamuskauden suunnittelu ja seuranta tukeva nelivaiheinen prosessi eli SSS-prosessi. Se koostuu pohjatietojen keräämisestä ja muista arvioista, rangaistusajan suunnittelusta, rangaistusajan suunnitelman täsmennyksestä ja suunnitelman seurannasta. On kuitenkin hyvä mainita, että tässä esitetty kuvaus seuraamuskauden suunnittelua ja seuranta tukevasta SSS-prosessista on varsin pelkistetty. Käytännössä prosessin eri vaiheissa tapahtuu jatkuvaa arviointia ja seuranta, jonka seurauksena voidaan palata edellisiin vaiheisiin.³⁸

Seuraamuskauden suunnittelu ja seuranta tukevan prosessin ensimmäisessä vaiheessa vankeusrangaistukseen tuomitusta kerätään pohjatiedot ja laaditaan arvio (perusarvio).

Suunnitteluvaiheessa tuomitulle laaditaan rangaistusajan suunnitelma ja siihen määritetään tavoitteet. Rangaistusajan suunnitelman

³⁸ Rikosseuraamuslaitoksen sisäiset ohjeistukset.

tavoitteet sidotaan työskentelyalueisiin, jotka valitaan arviointiin pohjautuen. Työskentelyalueiden tarkoituksena on ohjata suunnitelmallista rangaistusaikaa siten, että vanki sijoitetaan vankilassa työskentelyalueiden mukaisiin toimintoihin. Tutkimuksen tekohetkellä työskentelyalueita oli seitsemän: Arkielämän taidot, Arvot, ajattelu ja toiminta, Koulutus ja työelämän taidot, Lapset, vanhemmuus ja ihmissuhteet, Päihteet ja riippuvuudet, Terveys ja hyvinvointi sekä Yhteiskuntaan kiinnittyminen ja rikoksettomuus. Lisäksi suunnitteluvaiheessa tehdään päätös siitä, mihin vankilaan vanki sijoitetaan (laitossijoittelu).

Kolmannessa eli rangaistusajan suunnitelman täsmennysvaiheessa tehdään rangaistusajan suunnitelman täsmennys. Se toteutetaan vankilassa. Täsmennyksen yhteydessä päivitetään ja korjataan tietoja rangaistusajan suunnitelmaan arviointikokonaisuuksittain. Arviointikokonaisuuksia on yhteensä kahdeksan: Ajattelu ja asenteet, Arkielämän taidot, Ihmissuhteet, lapset ja vanhemmuus, Koulutus ja työ, Päihteet ja riippuvuudet, Rikokset, Toimintakyky, terveys ja hyvinvointi sekä Turvallisuus. Lisäksi rangaistusajan suunnitelman täsmennyksessä suunnitelman tavoitteisiin valitaan keinot (kullekin tuomitulle yksilöllinen kokonaisuus), joiden avulla vanki pyrkii edistämään ja toteuttamaan hänelle asetettuja tavoitteita. Keinot voivat olla esimerkiksi erilaisia vankilassa toteutettavia toimintoja, kuten ohjelmatoiminta, työtoiminta, opiskelu jne.

Seuraamuskauden suunnittelua ja seurantaa tukevan prosessin neljännessä vaiheessa eli suunnitelman seurannassa tarkastellaan rangaistusajan suunnitelmaan asetettujen tavoitteiden edistymistä säännöllisin väliajoin. Roti-tietojärjestelmään sisältyvässä rakenteessa seuraamuskauden suunnittelua ja seurantaa tukevan prosessin neljättä vaihetta kutsutaan seurantajaksoksi.

Rangaistusajan suunnitelmaan asetettujen tavoitteiden etenemistä tulee seurata vangin kanssa yhteisesti vähintään kolme kertaa vuodessa³⁹. Seurannan tarkoituksena on koota ja tuottaa tietoa vangin toiminnasta sijoituslaitoksessa sekä selvittää, onko vanki pyrkinyt etenemään rangaistusajan suunnitelmansa mukaisesti vai ei. Seurantajaksosta tehdään yhteenveto rangaistusajan suunnitelman päivittämisen yhteydessä, siirron yhteydessä tai muutoin vähintään neljän kuukauden välein. Rotin yksittäisestä seurantajaksosta tuotetaan yhteenveto, jossa otetaan kantaa arviointikokonaisuuksiin. Kustakin

39 VNA 548/2015:16.

arviointikokonaisuudesta vastaava työntekijä laatii yhteenvedon arviointikokonaisuuden osalta tehdystä työskentelystä. Esimerkiksi arkielämän taidoista vastaava työntekijä laatii kyseiseen arviointikokonaisuuteen liittyvästä työskentelystä yhteenvedon Rotiin.

Rikosseuraamuslaitoksen Asiakasarviointiyksikkö (jatkossa AAY) vastaa muun muassa vankien asiakasarvioinneista, rangaistusajan suunnittelutyöstä ja laitossijoituksista. Kun tutkintavangista tulee vankeusvanki, tällöin asiakasarvioinneista ja niihin pohjautuvista rangaistusajan suunnitelmien laatimisista ja laitossijoituksista vastaa AAY. Yhdyskuntaseuraamustoimisto toteuttaa arvioinnin, laatii rangaistusajan suunnitelman ja tekee AAY:lle sijoitusesitykset silloin, kun tuomittu odottaa rangaistuksen alkamista siviilissä.

Asiakasarviointityötä voi luonnehtia monitasoiseksi sekä monimenetelmälliseksi työksi, jossa pyritään huomioimaan monia erilaisia ihmisen ominaispiirteiden kerrostumia, kuten ajattelumalleja, identiteettiä ja motiiveja. Lisäksi arviointityössä hyödynnetään eritasoisia arviointimenetelmiä ja tiedonkeruuta kriminogeenisistä tekijöistä, joiden avulla voidaan yksilön uusimisriskiä. Arviointityö toimii pohjana myös rangaistusajan suunnittelulle, jossa määritellään vangin tilanteen ja tarpeenmukaiset tavoitteet, joiden avulla pyritään vaikuttamaan muun muassa vangin toimintakykyyn sekä kriminogeenisiin ja uusintarikollisuuteen vaikuttaviin tekijöihin.⁴⁰

Tavoitteena on, että rangaistusajan suunnitelma laaditaan mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä vankeuteen tuomitun henkilön kanssa, ja että rangaistusajan suunnitelman laatiminen aloitetaan mahdollisimman nopeasti, kun tuomiosta tulee lainvoimainen. Rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden ja vankien tarpeiden pohjalta tehdään laitossijoitus eli vangin sijoittaminen vankilaan. Ennen rangaistusajan suunnitelman laadintaa asiakasarvioinnin ja kartoituksen yhteydessä selvitetään henkilön tarpeita ja taustoja, jotka pyritään huomioimaan rangaistusajan suunnitelmaan asetettavissa tavoitteissa. Pyrkimyksenä on, että tämä tehdään yhteistyössä ja/tai henkilöä kuunnellen. Tavoitteiden toteuttamista varten vankiloissa tarjotaan erilaisia toimintoja (ohjelmat, kurssit, koulutukset ja muut toiminnot).

Rangaistuksen loppuvaiheessa rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteutumisesta laaditaan loppuarviointi, josta vastaa vankila tai

40 Arola-Järvi 2012.

yhdyksuntaseuraamustoimisto riippuen vapauttamisajankohdan aikaan suoritettavasta seuraamuksesta. Mikäli tuomittu vapautuu asteittaisesti ehdonalaan, laaditaan vankilassa vapauttamisasiakirja tätä varten. Vaihtoehtoisesti rangaistuksen kokonaan vankilassa suorittaneelle vangille laaditaan todistus vankeudessa suoritetusta vankeusrangaistuksesta.

Ideaalissa tilanteessa arvioinnin ja tarpeiden määrittelyn pohjalta vangin polkua pyritään viemään sellaiseen suuntaan, joka parhaiten edistäisi vangin elämää, vastaisi vangin tarpeisiin sekä minimoisi uusintarikollisuuden todennäköisyyttä. Käytännön tasolla ideaalitalanne ei pääse aina kuitenkaan täysin toteutumaan. Tähän voi vaikuttaa lukuisat erilaiset tekijät, kuten henkilöstöresurssit. Lisäksi vankilatoimintojen tarjonta ei välttämättä aina kohtaa vankien todellisiin tarpeisiin. Toisaalta myös vangin motivaatio ja sitoutumishalukkuus erilaisiin vankilatoimintoihin ja rangaistusajan suunnitelmaan on voitu arvioida väärin tai vaihtoehtoisesti muut vankilassa ilmenevät olosuhteet heikentävät sitoutumista näihin.

2.4 Tavoiteorientaatiot

Tavoiteorientaatiotutkimus on muodostunut yhdeksi merkittäväksi lähestymistavaksi selittää yksilöllistä vaihtelua oppimiseen liittyvässä käyttäytymisessä ja suoriutumisessa. Tavoiteorientaatiot edustavat erilaisia motivaation lähteitä.⁴¹ Tavoiteorientaatiot viittaavat psykologisiin asenteisiin ja lähestymistapoihin, joilla voi olla merkittävä rooli käyttäytymisessä, oppimisessa, motivaatiossa ja yleisesti tavoitteiden saavuttamisessa.⁴² Toisaalta yksilöllä voi olla erilaisia tavoiteorientaatioita eri elämäalueilla.⁴³ Tavoiteorientaatioteoria tunnistaa useita erilaisia tavoiteorientaatioita, jotka voivat vaikuttaa yksilön motivaatioon, ajatteluun ja käyttäytymiseen erilaisissa konteksteissa, kuten vankilassa. Näitä tavoiteorientaatioita ovat muun muassa suoritusorientaatio, oppimisorientaatio ja välttämisorientaatio.⁴⁴

Oppimisorientaatioissa korostuu vahva halu oppia ja kehittyä. Kun oppimisorientoituminen on korostunut, ihminen pyrkii ymmärtämään ja hallitsemaan uusia taitoja tai tietoa, eikä hän pelkää epäonnistumi-

41 Urdan 2011.

42 Dweck & Leggett 1988.

43 Ames 1992.

44 Urdan 1997; Pintrich 2000a; Elliot 2005.

sia vaan pitää niitä osana oppimisprosessia⁴⁵. Menestysorientaatiossa korostuu se, että ihminen on motivoitunut lähinnä ulkoisista palkinnoista ja omaa onnistumista arvioidaan ulkoisilla mittareilla, kuten arvosanoilla tai saavutuksilla⁴⁶. Suorituslähestymisorientaatiossa korostuu halu onnistua ja menestyä muita paremmin, kun puolestaan suoritusvälttämisorientaatiolle on tyypillistä välttää tilanteita, joissa osaaminen voi näyttää puutteelliselta ja asioita jätetään tekemättä epäonnistumisen pelossa⁴⁷. Välttämisorientaatiossa korostuu halu välttää tavoitteiden asettamista tai tilanteita, joissa edellytetään suoriutumista⁴⁸. Lisäksi korostuneelle välttämisorientaatiolle on tyypillistä välttää haasteita.⁴⁹

Tavoiteorientaatioprofiilit ovat suhteellisen pysyviä, mutta eivät kuitenkaan täysin yksiselitteisiä, vaan voivat jossain määrin vaihdella eri tilanteissa, eri elämänalueilla ja elämänvaiheissa⁵⁰. Näiden profiilien avulla voidaan kuitenkin ymmärtää paremmin yksilöiden motivaatio- ja tavoitepainotuksia, joilla voi olla vaikutusta heidän käyttäytymiseensä ja suoritukseensa. Aiempien tutkimusten pohjalta on muodostunut melko vahva käsitys siitä, että henkilöt voivat omata useita tavoiteorientaatioita.⁵¹

Miksi sitten on tarpeellista tutkia vankien tavoiteorientaatioita? Tavoiteorientaatioita on tutkittu varsin tavanomaisissa ympäristöissä, kuten oppilaitoksissa.⁵² Toisaalta niitä on tutkittu myös hieman poikkeuksellisissa ympäristöissä, kuten Puolustusvoimissa.⁵³ Myös vankiloita voi pitää varsin poikkeuksellisinä ympäristöinä, joissa pyritään erilaisin keinoin (esim. toiminnot, kuntoutus, työtoiminta, ohjelmatoiminta, opiskelu, yksilötyö) vaikuttamaan muun muassa rangaistusta suorittavien käyttäytymiseen, rikollisen käyttäytymisen vähentämiseen, asenteisiin, kasvuun, kehitykseen, kuntoutumiseen ja uuden oppimiseen.

Tässä tutkimuksessa selvitettiin vankien tavoiteorientaatiota viisiulotteisella mallilla, jossa on mukana oppimisorientaatio, menestysorientaatio, suorituslähestymisorientaatio, suoritus-välttämisorientaatio

45 Dweck 1990; Urdan 2011.

46 Niemivirta 2002.

47 VandeWalle 1997; Niemivirta 2002a; Urdan, 2011.

48 Tuominen-Soini ym. 2012.

49 Nicholls et al. 1985.

50 Ames 1992; Dweck & Leggett 1988.

51 Pintrich 2000b; Niemivirta 2002; Daniels ym. 2008.

52 Tuominen ym. 2020.

53 Pulkka & Budlong 2022.

ja välttämisorientaatio⁵⁴. Lisäksi tutkimuksessa selvitettiin tavoiteorientaatioiden yhteyttä muun muassa vankien tarpeisiin, toimintoihin, pärjäämiseen siviilissä sekä rangaistusaikaan liittyviin kokemuksiin. Rangaistuksen suorittaminen, kuntoutuminen ja vankilaympäristö voivat näyttää ja tuntua erilaisilta riippuen siitä, millaisia tavoiteorientaatiopainotuksia vangilla on. Vankien tavoiteorientaatioiden ymmärtäminen voi auttaa kehittämään tuomittujen rangaistuksen yksilöllistä suunnittelua, rangaistusaikaa, vapauden valmistelua ja asteittaista vapauttamista siten, että prosessit vastaisivat nykyistä paremmin vankien yksilöllisiin tarpeisiin ja tukisivat vankien kuntoutumista.

2.5 Suunnittelun ajoittuminen vankeusjakson aikana: rangaistusajan suunnittelun ja seurannan prosessi

Kuviossa 1 on esitetty yksinkertaistettu kaavio vankeusvankeina saapuneiden rangaistusajan suunnitelman laatimiseen ja seurantaan liittyvistä tämän tutkimuksen kannalta keskeisimmistä prosesseista. Kaaviossa esitetään rangaistusajan suunnitteluun ja vankeusprosessiin liittyviä osavaiheita lainsäädännöllisen ja Roti-tietojärjestelmärakenteen viitekehyksen valossa. Yhtä lailla edellä esitetyt muut viitekehykset (kuntoutusteorioiden ja tavoiteorientaatioiden) sisältyvät prosessien vaiheisiin. Esimerkiksi yksilöllisiä tekijöitä ja muutoksia rangaistusaikana huomioidaan osana vankeusrangaistuksen suorittamista.

Kuvion sinisten laatikoiden otsikot kuvastavat vankeuteen, rangaistusajan suunnitelman laatimiseen ja seurantaan liittyviä keskeisiä osavaiheita. Sinisten laatikoiden sisältö kuvastaa Roti-järjestelmärakenteen näkökulmaa siitä, mitä keskeisiä prosesseja eri osavaiheisiin kuuluu sekä mikä Rikosseuraamuslaitoksen yksikkö on vastuussa prosessin toteuttamisesta. Kuvan alaosassa olevat värilliset vaakatasoiset palkit kuvaavat sitä, ulottuuko prosessin osavaihe vankeusrangaistusta edeltävälle ajalle, vankeuden ajalle ja mahdollisen asteittaisen vapauttamisen ajalle.

Prosessi alkaa tuomion vastaanottamisella eli täytäntöönpanokirjojen saapumisella Rikosseuraamuslaitoksen täytäntöönpanoyksikköön. Tätä seuraa vankeuteen tuomitun henkilön arviointi AAY:ssä tai yhdyskunta-seuraamustoimistossa. Arvioinnissa kartoitetaan erilaisia pohjatietoja sekä kartoitetaan uusimisriski ja vahvuustekijöitä. Arvioinnin pohjalta

⁵⁴ Pintrich 2000c; Niemivirta 2002.

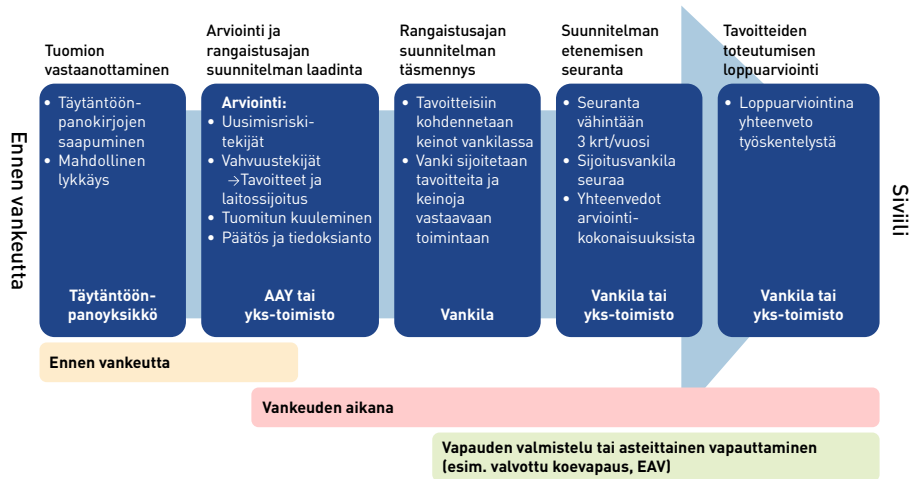
laaditaan rangaistusajan suunnitelma, määritetään suunnitelman tavoitteet ja tehdään laitossijoitus, josta tehdään päätös ja tiedoksianto vangille. Vankilassa tehdään rangaistusajan suunnitelman täsmennys ja suunnitelman tavoitteisiin kohdistetaan keinot, joilla vanki voi edistää rangaistusaikaisia tavoitteitaan. Vanki sijoitetaan tavoitteita ja keinoja vastaavaan toimintaan vankilassa. Rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden etenemistä seurataan säännöllisin väliajoin. Seuranasta vastaa vankila tai yhdyskuntaseuraamustoimisto riippuen siitä, mitä seuraamusta tuomittu on seurantahetkellä suorittamassa. Käytännössä tuomitulla on yksi rangaistusajan suunnitelma, mutta seuraamus voi osalla tuomituista muuttua vankeusrangaistuksesta asteittaisen vapauttamisen kautta esimerkiksi valvotuksi koevapaudeksi tai ehdonalaisten vapauden valvonnaksi. Rangaistuksen päättyessä rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteutumisesta laaditaan lopuarviointi.

Kuviossa 1 esitetty prosessi ei etene täysin samankaltaisella tavalla esimerkiksi tutkintavankeina ja sakkovankeina saapuneilla vangeilla. Lain mukaan jo tutkintavankeusaikana tutkintavangille voidaan hänen suostumuksellaan aloittaa rangaistusajan suunnitelman laatiminen rangaistuksen suorittamista ja ehdonalaista vapauttamista varten.⁵⁵ Yhtä lailla prosessi ei etene kuvion 1 mukaisesti vangeilla, jotka saapuvat vankilaan suorittamaan sakon muuntorangaistusta. Sakon muuntorangaistukseen tuomitulla on vankilaan saapuessa viisi arkipäivää aikaa sakon maksamiseen.⁵⁶ Myös uusien tuomioiden vastaanottaminen nykyisen tuomion aikana muuttaa kuvion 1 mukaista prosessia esimerkiksi siksi, että lopullinen vankeusaika voi muuttua merkittävästi pidemmäksi. Vastaavasti rangaistusajan suunnitelmien laatiminen on voitu aloittaa Rotissa yhdyskuntaseuraamuksen aikana ennen seuraamuksen muuttumista vankeusrangaistukseksi.

⁵⁵ TutkintavankeusL 4:3.

⁵⁶ VL 2:7.

Rangaistusajan suunnitelman laatiminen ja seuranta vankeusvankeina saapuneilla

Kuvio 1. Rangaistusajan suunnitelman laatiminen ja seuranta vankeusvankeina saapuneilla

3 Tutkimuksen konteksti ja toteuttaminen

Rise TRIP -tutkimusprojektin suunnitteluvaiheessa huomioitiin käynnissä olevia vankeutta ja yhdyskuntaseuraamuksia koskevia tutkimuksia. Rise TRIP -tutkimusprojektin tutkimuskysymykset muodostavat hyvin laajan kokonaisuuden. Projektissa pyrittiin välttämään päällekkäisyyttä yksittäisten tutkimusten ja projektissa tutkittavien asioiden välillä. Rikosseuraamusalaa tutkivien tutkijoiden vähyys ja muutenkin niukat tutkimusresurssit ohjaavat siihen, että Rikosseuraamuslaitoksen kannattaa omalla tutkimuksella tutkia sellaisia asioita, joita ei tutkita muualla. On tietenkin selvää, että ideaalitulanteessa päällekkäiset tutkimusaiheet rikastavat toisiaan ja mahdollistavat tieteen ideaalin esimerkiksi tutkimuksen toistettavuudesta ja falsifioinnista.

Esimerkiksi Rise TRIP -tutkimusprojektin toteuttamisvaiheessa Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti (Krimo) teki tutkimusta vankeuden ja vapauden nivelvaiheista, joka valmistuu vuoden 2025 loppuun mennessä. Rise TRIP -tutkimusprojektissa ei täten kannattanut tutkia liian päällekkäisesti vapauttamisprosessia, vaan näistä kahdesta tutkimuksesta muodostettiin jo suunnitteluvaiheessa toisiaan täydentävä kokonaisuus. Rise TRIP -tutkimusprojektissa tutkitaan laajemmin rangaistuksen alkuun ja rangaistuksen suorittamisvaiheeseen liittyviä prosesseja, nivelvaihetutkimuksessa keskiössä on vankeuden ja vapautumisen välimaastoon liittyvät prosessit. Vastaavasti Rise TRIP -tutkimusprojektissa huomioitiin käynnissä oleva sakko- ja lyhytaikaisvankien päihdekuntoutusta selvittävä tutkimus, jota toteutetaan parhaillaan Jukka Leinosen toimesta Rikosseuraamuslaitoksen tiedolla johtamisen tiimissä. Rise TRIP -tutkimusprojektissa ei tutkittu yksityiskohtaisemmin sakkovankeuteen ja ulkopuolisiin sijoituksiin liittyviä kysymyksiä.

Rise TRIP -tutkimusprojektissa huomioitiin myös Liimataisen ym. (2017) Porkkanaa ja keppiä – Rangaistusajan suunnitelmat osana vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa -tutkimus, jossa selvitettiin, kuinka rangaistusajan suunnitelmien laadinnan, toteuttamisen ja seurannan käytännöt vastaavat lainvalmistelun ja vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon lähtökohtia sekä tavoitteita. Rise TRIP -tutkimusprojektin rajauksiin vaikutti myös viimeaikaiset muut vankeutta selvittävät tutkimukset. Vankien taustoja tai vapautumisen jälkeisiä tilannetekijöitä, kuten vankien asunnottomuutta, on tutkittu useiden rekisteritutkimusten perusteella. Vankien terveydestä ja hyvinvoinnista oli puolestaan valmistunut vuonna

2023 laaja tutkimus (Rautanen ym. 2023), jota jatketaan edelleen osa-tutkimuksina. Tutkimusraportissa esitetään joitakin keskeisiä rekisteri-tutkimusten kautta saatuja tutkimustuloksia (ks. luvut 4 ja 6). Rise TRIP -tutkimusprojektissa hyödynnettiin erästä keskeistä tutkimusyhteistyön kautta muodostettua rekisteriaineistoa tuottaen uutta tutkimustietoa Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kehittämiseksi. Rise TRIP -tutkimusprojektissa huomioitiin myös Mia Kilpeläisen vuonna 2024 valmistunut väitöskirjatutkimus, jossa selvitettiin rangaistusajan suunnitelman merkitystä vankia koskevassa päätöksenteossa. Laurean ammattikorkeakoulu on puolestaan toteuttanut useita tutkimuksia vankeudesta, joissa on tutkittu joko hyvin yksityiskohtaisia tai laajempia kokonaisuuksia. Viimeaikaisissa Laurean tutkimuksissa on selvitetty etenkin digitalisaation merkitystä vankeudessa⁵⁷.

Rise TRIP -tutkimusprojekti rajattiin alkuperäisen tutkimussuunnitelmasta poiketen koskemaan ainoastaan vankeutta. Yhdyskuntaseuraamukset jätettiin pois Rise TRIP -tutkimusprojektissa esimerkiksi rekisteriaineistojen heikon saatavuuden, yhdyskuntaseuraamukseen tuomittujen vaikean tavoitettavuuden sekä henkilökunnalle aiheutuvan työkuorman takia. Rajaukseen liittyvä syyt esitetään yksityiskohteisemmin luvussa 3. Rajausta vahvisti myös se, että viimeaikaisissa tutkimuksissa on selvitetty yksityiskohtaisemmin yksittäisiä yhdyskuntaseuraamuksia. Esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksella toteutettiin Leinosen ym. (2020) toimesta laaja tutkimus, jossa selvitettiin yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen ja ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttöä seuraamusjärjestelmässä. Lisäksi Lähteenmäki-Meriluoto (2024) selvitti väitöskirjassaan valvontarangaistuksen kriminaalipoliittisia tavoitteita ja niiden toteutumista valvontarangaistuksen (vähäisen) käytön näkökulmasta. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti on puolestaan tutkinut nuorten seuraamuksia (NR, ERN) omassa tutkimuksessaan (Halén ym. 2023). Lisäksi Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti julkaisi tämän raportin viimeistelyvaiheessa ehdonalaisen vapauden valvontaa ja koevapautta koskevan tutkimuksen (Könönen ym. 2025).

Tässä tutkimuksessa hyödynnetään monimenetelmällistä aineistoa ja menetelmätriangulaatiota, jossa yhdistetään erilaisia tutkimusmenetelmiä (esim. määrälliset ja laadulliset tutkimusmenetelmät)

⁵⁷ Ks. esim. Järveläinen & Rantanen 2023a; Rantanen ym. 2022; Rantanen ym. 2021; Järveläinen & Rantanen 2021.

ja -aineistoja, kuten haastatteluja ja tilastoja.⁵⁸ Tutkimusaineistoja analysoitiin ensiksi erillisinä kokonaisuuksina erilaisin menetelmin, ja lopulta aineistojen tuloksia tarkasteltiin yhtenä kokonaisuutena. Triangulaation etuna on se, että lähestymistapa tuottaa syvemmin ja laajemmin tietoa tutkittavista kohteista ja parhaimmillaan paljastaa tutkimuskohteesta merkittäviä ristiriitaisuuksia, jotka voisivat muussa tapauksessa jäädä piiloon. Toisaalta triangulaation yhtenä haittana on, että sen hyödyntäminen vie paljon aikaa, kuten tässäkin tutkimusprojektissa havaittiin.

Tässä tutkimuksessa aineisto- ja menetelmätriangulaatio toteutetaan hyödyntämällä erilaisia rekisteriaineistoja, vankeusvanki- ja henkilöstökyselyitä sekä haastatteluja. Erilaisten aineistojen kautta pyrittiin muodostamaan kokonaiskuva vankeusprosessin eri vaiheista ja niiden suhteesta vankien tarpeisiin, rangaistusajan suunnitelmiin ja rangaistusaikana tapahtuneeseen toimintaan. Tutkimuksen tavoitteena oli ensisijaisesti löytää toiminnassa tapahtuvia onnistumisia, kriittisiä haavoittuvuuksia sekä pullonkauloja toiminnan kehittämiseksi ja tarkastella näitä useista eri näkökulmista soveltaen erilaisia tutkimusmenetelmiä. Toisin sanoen tutkimuksessa käsitellään koko vankeusprosessia täytöntöönpanokirjojen saapumisesta Rikosseuraamuslaitokselle vangin vapautumiseen. Usein yksittäisissä tutkimuksissa on tutkittu lähinnä tiettyjä vankeuden osavaiheita, tiettyjä vankiryhmiä tai muita tarkemmin rajattuja tutkimuskohteita eri tieteenalojen viitekehysten kautta. Rise TRIP -tutkimusprojektin etuna, mutta samalla haasteena oli muodostaa vankeusajasta laajempi kokonaisuus, jota lähestyttiin monien yksityiskohtaisempien tutkimuskysymysten avulla (ks. luku 3.1).

Hieman vastaavanlaisella tutkimusasetelmalla toteutettiin vankeuslakiuudistuksen arviointitutkimuksen⁵⁹ Liimataisen ym. (2017) tekemä osatutkimus, jonka lähestymistapa eroaa kuitenkin hieman Rise TRIP -tutkimusprojektin lähestymistavasta. Heidän tutkimuksessaan keskeisenä tutkimuskysymyksenä oli selvittää, kuinka rangaistusajan suunnitelmien laadinnan, toteuttamisen ja seurannan käytännöt vastaavat vankeuslakiuudistuksen keskeisiä lähtökohtia ja tavoitteita. Rise TRIP -tutkimusprojektissa painopisteenä oli tuottaa ajantasaista tietoa Rikosseuraamuslaitokselle vankien taustoista, tarpeista ja vapautumisen jälkeisistä tilanteista, vankien yksilöllisten tarpeiden ja taustojen huomioimisesta

58 Tuomi & Sarajärvi 2002, 141; Eskola & Suoranta 1998, 69–70.

59 Ks. esimerkiksi Liimatainen & Rantala 2016.

rangaistuksen eri vaiheissa (arviointi-, suoritus- ja vapauttamisvaihe) sekä vankien taustojen ja tarpeiden yhteyttä rangaistusajan suunnitteluun ja rangaistuksen toteuttamiseen. Lisäksi tarkasteltiin edellisten yhteyttä vapautumisen jälkeiseen integraatioon. Liimataisen ym. tutkimuksessa painopiste oli lainsäädännön toteutumisen seurannassa; Rise TRIP -tutkimusprojektissa tavoite oli tunnistaa välittömiä ja toteuttamiskelpoisia kehittämiskohteita Rikosseuraamuslaitokselle.

3.1 Tutkimuskysymykset

Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnalle toteutettiin tietotarpeita koskeva kartoitus vuonna 2021. Tietotarvekartoituksen kautta nousi esiin tutkimustarpeita, jotka yhdistettiin Rise TRIP -tutkimusprojektissa yhdeksi laajemmaksi tutkimuskokonaisuudeksi. Tutkimustarpeet ja tiedon katveet palautuivat keskeisesti rangaistusajan suunnitelmaan ja sen mahdollistaviin sekä sitä tukeviin prosesseihin, kuten rangaistusajan suunnitteluun, rangaistusajan seurantaprosessiin, vangin tarpeiden tunnistamiseen, vankeusaikaan ja vankeuden jälkeiseen yhteiskuntaan integroitumiseen.

Rise TRIP -tutkimusprojektin suunnittelu- ja toteutusvaiheessa huomioitiin useita käynnissä olevia vankeutta tarkastelevia tutkimushankkeita päällekkäisyyksien välttämiseksi. Esimerkiksi sakko- ja lyhytaikaisvankien ulkopuolista päihdekuntoutusta selvittävä tutkimus on parhaillaan käynnissä Rikosseuraamuslaitoksessa⁶⁰. Kriminologian oikeuspolitiikan instituutissa puolestaan tehdään vapauden ja vankeuden nivelvaiheita koskevaa tutkimusta⁶¹. Rise TRIP -tutkimusprojektissa huomioitiin myös kaksi vankeusrangaistukseen liittyvää vuonna 2024 valmistunutta väitöstudiumia, joissa selvitettiin yksityiskohtaisemmin rangaistusajan suunnitelman yhteyttä päätöksentekoon⁶² ja vankien päihdekuntoutusta⁶³. Lisäksi Laurea ammattikorkeakoulu on toteuttanut useita sekä vankeuteen että yhdyskuntaseuraamuksiin liittyviä tutkimuksia⁶⁴. Vankeutta ja yhdyskuntaseuraamuksia koskevia rekisteritutkimuksia esitetään yksityiskohtaisemmin luvussa 4.

⁶⁰ Leinonen ym. (valmistuu alkuvuonna 2026).

⁶¹ Carling (valmistuu vuoden 2025 loppuun mennessä).

⁶² Kilpeläinen 2024.

⁶³ Kaskela 2024.

⁶⁴ Ks. esim. Järveläinen & Rantanen 2023b; Järveläinen ym. 2023; Järveläinen 2022.

Vaikka Rikosseuraamuslaitoksessa on käynnissä sakko- ja lyhytaikaisvankeja koskevan tutkimushanke, sakkovankeja ei rajattu kokonaan pois Rise TRIP -tutkimusprojektista. Sakkovankien rangaistusajan suunnitelmat olivat tulosten mukaan laadultaan ja määrältään osittain puutteellisia, joten sakkovankien tuloksia käsitellään raportissa lyhyesti. Kohde-ryhmää koskevat tulokset esitetään pääosin liitetaulukoissa.

Tietotarvekartoituksesta nousseet tietotarpeet operationalisoitiin yksityiskohtaisemmiksi tutkimuskysymyksiksi, joihin etsittiin vastauksia seuraavassa luvussa esiteltävien aineistojen ja analyysimenetelmien avulla. Tutkimuskysymyksiä oli hyvin paljon, minkä vuoksi tässä raportissa vastataan niistä ainoastaan keskeisimpiin. Tutkimuskysymykset voidaan esittää laueammassa muodossa seuraavasti jaettuna vankeusprosessin eri vaiheisiin:

1. Arviointi ja suunnitteluvaihe:

- Millaisia arviointimenetelmiä arviointityössä käytetään ja kenelle?
- Liittyykö arviointimenetelmiin tai niiden käyttöön jotain haasteita?
- Kenelle rangaistusajan suunnitelma laaditaan ja keitä se puuttuu?
- Millaisia tavoitteita rangaistusajan suunnitelmiin asetetaan ja kuinka tavoitteet jakaantuvat eri arviointikokonaisuuksille?
- Kuinka vankien tarpeet tunnistetaan ja huomioidaan rangaistusajan suunnitelmassa ja kuinka suunnitelman tavoitteet vastaavat vankien tarpeisiin?

2. Rangaistuksen suorittamisvaihe:

- Millaisia keinoja kohdistetaan rangaistusajan suunnitelmaan asetettuihin tavoitteisiin?
- Kuinka rangaistusajan suunnitelman tavoitteet toteutuvat ja ilmeneekö tavoitteiden toteutumisessa vankien taustojen mukaisia eroja?
- Miten vankien tarpeita ja taustoja otetaan huomioon vankilassa?
- Millaisia motivaation taustalla ilmeneviä tavoiteorientaatioita vangeilla ilmenee?
- Kuinka vankien tarpeisiin onnistutaan vastaamaan vankeusai- kana ja kuinka vankilatoiminnot hyödyttävät vankeja?
- Ilmeneekö rangaistusaikana mahdollisia resurssikatveja tai pullonkauloja?

3. Vankien integraatio:

- Millaiset vankien tarpeisiin ja taustoihin liittyvät tekijät ovat yhteydessä vapautumisen jälkeiseen integroitumiseen?

3.2 Tutkimusaineistot ja menetelmät

Aineisto- ja menetelmätriangulatiivisen tutkimusasetelman mukaisesti tutkimuksessa hyödynnettiin useita erilaisia tutkimusaineistoja. Taulukkoon 1 on tiivistetty keskeiset tiedot tutkimuksessa hyödynnetyistä tutkimusaineistoista.

Taulukko 1. Yhteenveto tutkimuksessa hyödynnetyistä tutkimusaineistoista

Tutkimusaineistot	N	Aineiston keruu aika/ kohdejoukko
Kyselyt		
1 Vankilahenkilöstön kysely	479	16.12.2023–19.2.2024
2 Asiakasarviointeja tekevän henkilöstön kysely (asiakasarviointiyksikkö ja yhdyskunta-seuraamustoimistojen siviiliarviointeja tekevät)	67	18.3.2024–8.4.2024
3 Vankeusvankikysely	174	08.03.2024–21.08.2024
Haastattelut		
1 Henkilöstö (sis. vankila-henkilöstö, AAY, yhdyskunta-seuraamustoimistojen siviiliarviointeja tekevät)	7	Kesä ja syksy 2024
2 Vankeusvangit	11	18.3.2024–8.4.2024
Rekisteriaineistot (Roti)		
Pääaineisto	Vankeja (4975), vankeusvankeja 2712, sakkovankeja 2263; vankeusvankien rangaistusajan suunnitelmat (2005)	Vuonna 2023 vapautuneet vangit
Aikapisteiden tarkastelu	vankeusvangit ja sakkovangit 3045	Vankeus alkanut 2023
Rangaistusajan suunnitelmien sisällöt	100	Satunnaisotanta vuonna 2023 vapautuneista vangeista
Erillisaineistot		
Vapautuneiden vankien sosiaalinen integraatio, terveys ja kuolleisuus tutkimushanke (HY, UEF ja Rise)	57950 kautta 27028 vankia	2006–2021 vapautuneet vankeusvangit

3.2.1 Rekisteriaineistot

Rikosseuraamuslaitoksen Roti-asiakastietojärjestelmä aineistot

Tutkimusprojektissa hyödynnettiin Rikosseuraamuslaitoksen asiakastietojärjestelmä Rotin rekisteritietoja⁶⁵. Rekisteriaineiston avulla tarkasteltiin vankirakennetta ja kuinka vankien taustat ja tarpeet ilmenevät seuraamuskauden suunnittelua ja seurantaa tukevassa prosessissa (SSS-prosessissa). Lisäksi aineistosta tarkasteltiin vangeille tehtyjä arviointikokonaisuuksia, rangaistusajan suunnitelmien tavoitteita ja millaisia keinoja on kohdennettu rangaistusajan suunnitelmien tavoitteisiin.

Rekisteriaineisto tarjoaa myös erinomaista tietoa siitä, miten uusi Roti-tietojärjestelmä rakenteistaa asiakastietoja. Tarkastelun valossa oli mahdollista lisätä ymmärrystä siitä, millaisten tietorakenteiden pohjalta on realistista rakentaa erilaisia seurantamittareita ja rekisteritutkimusaineistoja. Rise TRIP -tutkimusprojektin yhteydessä toteutettu aineiston poiminta toi hyvin esille Roti-tietojärjestelmän tietorakenteisiin liittyvät mahdollisuudet ja rajoitteet. Aineiston poiminta tutkimusta varten tuotti odotettua enemmän työtä, sillä itse aineiston poiminta edellytti jopa rangaistusajan suunnitelman määrittelytyötä Rikosseuraamuslaitoksessa toimineiden työryhmien kanssa. Aineistoa jouduttiin poimimaan useampaan otteeseen, sillä aineiston laadun tarkastelun ja alustavien analyysien työn yhteydessä muodostui käsitys rekisteriaineiston tietorakenteisiin ja yhdistämisavaimiin liittyvistä epäselvyyksistä.

Vankeja koskevat rekisteriaineistot voidaan muodostaa esimerkiksi tiettyyn yksittäiseen päivään perustuvasta poikkileikkuuaineistosta (stock) tai vankien vuosittaisesta virtaumasta muodostetusta aineistosta (flow). Poikkileikkuuaineistot kuvaavat pääosin väkivaltarikoksista tuomittuja pitkäaikaisvankeja. Virtauma-aineistot, kuten vuosittain vankeilaan saapuneet tai vapautuneet vangit, korostavat lyhytaikaisvankien määrää. Taustamuuttajat eroavat toisistaan virtauma-aineistojen ja poikkileikkuuaineistojen välillä. Tämän tutkimusprojektin rekisteriai-

⁶⁵ Rikosseuraamuslaitoksen vankeja koskeva tilastotietoa löytyy kattavasti esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen tilastollisesta vuosikirjasta (<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankoh-taista/julkaisut/tilastot.html>) sekä henkilökunnan käyttöön suunnatusta PowerBI-järjestelmästä. Tässä tutkimusraportissa ei esitetä muualta saatavia tilastoja.

neistona päädyttiin käyttämään vankilasta vapautuneiden virtauma-aineistoa, koska tutkimuskysymykset liittyivät rangaistusajan suunnitelmien laatimiseen, päivittämiseen ja toteutumiseen vankeusprosessin eri vaiheissa. Vankeusprosessi päättyy vangin vapautumiseen vankilasta. Vankilasta vapautuneista muodostetun rekisteriaineiston etuna on se, että kaikki vankeutta koskevat tiedot ovat saatavilla. Poikkileikkuaaineistoista ei vielä tiedetä, mitä vangille on tapahtunut kyseisen poikkileikkupäivän jälkeen.

Rekisteriaineisto koostettiin pääosin vuonna 2023 vankilasta vapautuneista vangeista. Vuonna 2023 vankeja oli yhteensä 4975 ja heistä 2712 vapautui vankeusvankeina ja 2263 sakkovankeina. Tutkimusraportin pääaineistona käytettiin vankeusvankeina vapautuneita vankeja, joille oli laadittu rangaistusajan suunnitelma (n = 2005). Tutkimuksessa keskeisimpinä taustamuuttujina käytettiin seuraavia taustamuuttujia: sukupuoli, kertaisuus, ikä vankeuden alkaessa, vapautumislaji, ikä vapautuessa, laitosaika, kansalaisuus, saapumislaji ja onko henkilö saapunut vankilaan etsintäkuulutuksen perusteella (ks. Taulukko 2). Taustamuuttujien valinnan kriteerejä oli kolme: 1. taustatiedot tulivat olla luotettavia, 2. taustatiedoilla oli merkitystä rangaistusajan suunnitelman laatimisessa, 3. taustamuuttujien oli havaittu olevan yhteydessä aiempien tutkimusten perusteella rangaistusajan suunnitelmien toteutumiseen vankilassa sekä uusintarikollisuuteen ja vapautumisen jälkeiseen integraatioon. Rekisteriaineistoa analysoitiin sekä yksittäisten tavoitteiden toteutumisen kautta (millaiset tavoitteet toteutuivat) että henkilötasoperusteisesti (kenellä rangaistusajan suunnitelman tavoitteet toteutuivat).

Rekisteriaineistolla tarkasteltiin myös rangaistusajan suunnitteluun liittyviä aikapisteitä. Aikapisteanalyysien suhteen rekisteriaineisto koski vankeja, joiden vankeusrangaistuksen suorittaminen alkoi vuonna 2023 (3045 vankilakautta). Tällä varsin ajantasaisella rekisteriaineistolla oli mahdollista selvittää muun muassa rangaistusajan suunnitelman laatimisen ajoitusta suhteessa vankeuden aloitushetkeen vankeusvangeilla ja sakkovangeilla. Lisäksi aineistolla selvitettiin rangaistusajan suunnitelman täsmennyksen ajankohtaa vankilaan saapumisesta vankeusvangeilla, joilla löytyi rangaistusajan suunnitelma ja täsmennys.

Rangaistusajan suunnitelmien tekstimuotoisten tavoitteiden yksityiskohtaisempaa analysointia varten vuonna 2023 vapautuneista vankeusvangeista muodostettiin sadan vangin satunnaisotos. Aineiston avulla

selvitettiin vankien rangaistusajan suunnitelmiin asetettujen tavoitteiden sekä tavoitteisiin asetettujen keinojen sisältöä.

Vankeuslaki ei eritele vankeusvankien ja sakkovankien rangaistusajan suunnitelmia. Lain mukaan rangaistusajan suunnitelmat tulee laatia molemmille vankiryhmille. Tutkimusprojektin aikana sakkovankien rangaistusajan suunnitelmiin ja niihin liittyvistä toteutumista tehtiin erillisanalyseja, joita raportoidaan pääosin lyhyin viittauksin teksteissä sekä liitetaulukoissa. Sakkovangeja koskevat rekisteriaineistot koostuivat kaikista vuonna 2023 vapautuneista sakkovangeista (2263 sakkovankikautta, 2051 henkilöä, 517 rangaistusajan suunnitelmaa).

Muiden viranomaisten rekisteriaineistot

Rikosseuraamuslaitos tekee laaja-alaista tutkimusyhteistyötä ulkopuolisten toimijoiden, kuten yliopistojen kanssa. Yhteisten tutkimusintressien myötä on viimeisen kymmenen vuoden aikana muodostettu laajoja pitkän aikajänteen rekisteriaineistoja, joissa on yhdistetty useita viranomaisrekisterejä.

Tutkimusraportissa kuvataan Vapautuneiden vankien sosiaalinen integraatio, terveys ja kuolleisuus -tutkimushankeen rekisteriaineiston avulla vankien taustoja ja vapautumisen jälkeisiä tilannetekijöitä. Rikosseuraamuslaitoksen, Helsingin yliopiston ja Itä-Suomen yliopiston tutkimusyhteistyönä toteutettavan hankeen kautta saadaan vangeista sellaista tietoa, jota ei ole saatavissa Rikosseuraamuslaitoksen tietojärjestelmistä. Tutkimusraportissa kuvataan esimerkkien avulla Rikosseuraamuslaitoksen tietokatveita ja miten muista viranomaisrekistereistä saatuja tietoja voidaan hyödyntää toiminnan kehittämisessä ja yksilötasoisessa rangaistusajan suunnittelussa.

Tutkimusaineiston muodostavat kaikki vuosina 2006–2021 vapautuneet vankeusvangit käsittäen 57 950 yksittäistä vankilakautta ja 27 028 vankia. Vankien taustoja ja vapautumisen jälkeisiä olosuhdetekijöitä tarkastellaan työllisyyden, vuosittaisen ansiotulon ja toimeentulotuen näkökulmasta. Tutkimusraportin esitetyt alustavat tutkimustulokset perustuvat Vankitietojärjestelmän (Vati) vankilakausiin sekä Tilastokeskuksen FOLK-perustieto- ja tulotietomoduuleihin.

3.2.2 Kyselyaineistot

Tutkimusprojektin yhteydessä kyselyitä toteutettiin Rikosseuraamuslaitoksen vankilahenkilöstölle, asiakasarviointiyksikön henkilöstölle ja yhdyskuntaseuraamustoimistoille (kohderyhmänä henkilöt, jotka tekevät yhdyskuntaseuraamustoimistoissa siviiliarviointeja) ja vankeusvankeille⁶⁶. Vankiloiden suhteen kyselyaineistojen tuloksia ei analysoitu yksikkökohtaisesti vaan tutkimusaineistoilla selvitettiin laajemmin vankiloissa esiintyviä ilmiöitä sekä vankien kokemuksia. Eroja tarkasteltiin suljettujen ja avoimien laitosten välillä.

Vankilahenkilöstön kysely

Vankilahenkilöstökyselyn kohderyhmänä olivat vankilassa työskentelevät henkilöt, joiden työnkuvaan kuuluu lähi-/asiakastyötä, kuten vartiointi-/valvontatyötä, ohjaamista, esimies- ja johtotehtäviä, toiminoista vastaamista tai muuta sellaista työtä, jossa ollaan tekemisissä vankeusvankien kanssa. Kysely lähetettiin kaikille vankiloille mukaan lukien tutkintavankilat. Kysely toteutettiin verkkokyselynä aikavälillä 16.12.2023–15.1.2024. Suuntaa antava perusjoukon koko on arviolta 1732 henkilöä (arvio lähi-/asiakastyötä tekevien määristä vankiloissa), ja heistä kyselyyn vastasi ensimmäisellä vastauskierroksella 397 henkilöä. Kyselyn vastausprosentti jäi ensimmäisellä vastauskierroksella alle 25 prosentin. Tästä syystä kysely avattiin vielä toiselle kierrokselle aikavälillä 5.2–19.2.2024, jonka jälkeen vastaajamääräksi saatiin 479 henkilöä ja vastausprosentiksi noin 28. Muutamien yksiköiden vastausprosentit jäivät alle 25 prosentin. Tämä johtui siitä, että kyseessä olivat tutkintavankilat, joissa oli vain hyvin vähän vankeusvankien kanssa tekemisissä olevaa henkilöstöä.

Kyselyaineistolle toteutettiin yleiset kuvailevan tason analyysit (esim. keskiarvot ja -jakaumat) sekä yleisiä tilastollisia testejä ja monimuuttujamenetelmiä hyödyntämällä (esim. t-testit, varianssianalyysit, korrelaatioanalyysit). Lisäksi kyselyn avovastauksia analysoitiin sisällönanalyyseillä ja teemoittelulla.

⁶⁶ Kyselylomakkeita ei julkaista tutkimusraportin yhteydessä lomakkeiden pituuden takia. Kyselylomakkeita voi tarvittaessa tiedustella Rikosseuraamuslaitokselta.

Asiakasarviointiyksikön ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa siviiliarviointeja tekevän henkilöstön kysely

Yksi tutkimusprojektin kyselyistä kohdennettiin asiakasarviointiyksikön (jatkossa AAY) asiakastyötä tekeväälle henkilöstölle ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen siviiliarviointeja tekeville asiantuntijoille. Kyselyn kohderyhmään kuuluivat henkilöt, jotka työskentelevät asiakasarviointiyksikössä asiakasarviointien tai rangaistusajan suunnitelmien laatimisen parissa sekä yhdyskuntaseuraamustoimistoissa (jatkossa yks-toimisto) työskentelevät asiantuntijat, joiden työnkuvaan kuuluvat siviiliarviointien tekeminen tai niihin liittyvä rangaistusajan suunnitelmien laatiminen.

Osa tämän kyselyn väittämistä oli samoja kuin vankilahenkilöstön kyselyssä. Kyselyrunkoa kuitenkin mukautettiin merkittävästi, jotta tämän kyselyn kohderyhmien työnkuvaan liittyviä asioita saataisiin selvitettyä paremmin. Kysely toteutettiin verkkokyselynä aikavälillä 18.3.2024–8.4.2024, ja kyselyyn vastasi 67 henkilöä. Riippuen laskentatavasta, kokonaisvastausprosentti on noin 47. Asiakasarviointiyksikön vastausprosentti oli arviolta 46 ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen siviiliarviointeja tekevien puolestaan noin 43.

Kyselyaineistolle toteutettiin yleiset kuvailevan tason analyysit (esim. keskiarvot ja -jakaumat). Lisäksi aineistolla tehtiin muita tilastollisia analyysejä (esim. t-testit ja korrelaatioanalyysit). Avovastauksia analysoitiin sisällönanalyysillä ja teemoittelulla.

Vankeusvankikysely

Vankeusvangeille kohdennettiin kysely, jonka avulla kartoitettiin monipuolisesti vankien asenteita sekä kokemuksia rangaistusajasta ja muista tutkimusprojektin kannalta keskeisistä teemoista, kuten tavoiteorientaatioista, rangaistusajan suunnitelmasta, palveluista, toiminnoista, pärjäämisestä siviilissä, vapauden valmistelusta, koetusta kohTELUSTA ja vuorovaikutuksesta henkilökunnan kanssa.

Vankikyselyn aineisto kerättiin seitsemästä vankilasta: Kuopion, Naarajärven, Jyväskylän, Kylmäkosken, Huittisten, Turun ja Riihimäen vankilasta. Tutkimukseen pyrittiin ottamaan mukaan erityyppisiä (avoin/suljettu) ja eri kokoisia vankiloita. Aineistonkeruu toteutettiin paperilomakkeilla kohdevankiloissa aikavälillä 08.03.2024–21.08.2024.

Kyselyajankohtina vankilat olivat varsin kuormittuneita ydintehtäviensä suhteen. Pyrimme toteuttamaan aineistonkeruun tavalla, joka kuormittaisi mahdollisimman vähän vankiloiden ydintehtävien toteuttamista. Aineistonkeruun ajankohdista, aineistonkeruun toteuttamistavoista ja muista käytännön seikkoihin liittyvistä asioista sovittiin erikseen kunkin yksikön kanssa. Pyrimme mahdollisuuksien mukaan huomioimaan aineistonkeruussa vankiloiden resurssitilanteet ja toiveet.

Lopulliseen aineistoon hyväksyttiin 174 vangin vastausta. Tarkastelimme vastausmäärää suhteessa päivittäiseen vankilukuun. Vastausprosentti laskettiin tutkimuksessa mukana olleiden vankilayksiköiden vankilukuilmoituksesta kirjoilla olevista vankeusvangeista (yhteensä 747) huomioiden vain paikalla olevat vangit (448) eli poissaolevia vankeusvankeja ei huomioitu. Tarkasteluhetkeksi valittiin vankilukuilmoitus 1.5.2024. Tämän perusteella kyselyn vastausprosentti on noin 39.

Tarkastelimme aineiston edustavuutta suhteessa koko maan vankirakenteeseen. Vaikka kyselyaineiston koko jäi odotettua pienemmäksi, aineisto oli monien taustamuuttujien osalta varsin edustava. Aineisto oli edustava ensikertalaisuuden, iän ja laitostyyppin ja arvioiduin tuomion keston suhteen. Naiset olivat tutkimusaineistossa selvästi aliedustettuina. Vain muutama henkilö ei ilmoittanut päärikostyyppiä, ja puolestaan 31 henkilöä oli valinnut päärikostyyppikseen useamman kuin yhden vaihtoehdon. Tästä syystä tarkastelemme päärikostyyppien edustavuutta ainoastaan niiden vastaajien osalta, jotka ovat ilmoittaneet yhden päärikostyyppin. Päärikoksista väkivaltarikokset olivat muihin rikoksiin verrattuna hyvin edustettuina tutkimusaineistossa; väkivaltarikollisten osuus oli lähes sama kuin vankirakenneaineiston vankipopulaatiossa. Aineistossa oli puolestaan vähemmän varkaus- ja omaisuusrikoksista tuomituita kuin vankirakenneaineistossa, jossa heitä oli noin 9,9 prosenttia. Seksuaalirikokset olivat hieman yli edustettuna kyselyaineistossa, sillä heitä oli 15,6 prosenttia, kun vankirakenteessa heidän osuutensa oli 8,9 prosenttia. Myös huumausainerikokset olivat hieman yliedustettuna aineistossa, kun vankirakennekartoituksessa heidän osuutensa oli 23,6 prosenttia ja tässä kyselyaineistossa puolestaan 27,7 prosenttia.

Toteutimme vahvuuslaskennan aineiston edustavuudesta suhteessa vankivirtaumaan, johon lukeutuivat rangaistuksensa vuonna 2023 aloittaneet vankeusvangit. Tältä osin Rise TRIP -tutkimusprojektin vankikyselyn aineisto oli edustava ensikertalaisuuden ja iän osalta. Sukupuolen osalta aineisto ei ollut edustava.

Vankikyselyaineistolle toteutettiin yleisiä kuvailevan tason analyyseja (esim. keskiarvot ja -jakaumat) sekä erilaisia tilastollisia testejä ja monimuuttujamenetelmäanalyyseja (esim. t-testit, klusterianalyysit, varianssianalyysit ja korrelaatioanalyysit). Myös vankikyselyaineiston avovastauksia analysoitiin sisällönanalyseilla ja teemoittelulla.

3.2.3 Haastatteluaineistot

Toteutimme Rise TRIP -tutkimusprojektin yhteydessä haastatteluja vankeusvangeille ja Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstölle päästäksemme vielä syvemmin kiinni tutkimuksen kannalta olennaisiin ilmiöihin. Hyödynsimme haastatteluissa puolistrukturoituja haastattelurunkoja, jotka sisälsivät kysymyksiä Rikosseuraamuslaitoksen tietotarpeiden kannalta keskeisistä aihealueista.

Vankeusvankien haastattelut

Vankien haastatteluiden avulla oli mahdollista selvittää syvällisemmin heidän näkemyksiään ja kokemuksiaan rangaistusajan suunnitelmasta sekä rangaistusajasta. Haastattelussa hyödynnetyn puolistrukturoidun kyselyrunгон aiheet mukailivat pitkälti vankeusvankien kyselylomakkeen teemoja. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina, jotka nauhoitettiin ja litteroitiin. Haastatteluaineistot analysoitiin hyödyntämällä teemoittelua ja sisällönanalyysiä.

Haastatteluihin saatiin vankeja monista eri vankiloista, joista keräsimme myös vankikyselyaineistoa. Haastateltaviksi valikoitui pitkäaikais- ja lyhytaikaisvankeja sekä ensikertalaisia ja useamman kerran vankilassa olleita vankeja.

Yhteensä haastateltavia oli 11 henkilöä. Vangit olivat kaikki vankeusvankeja. Vankien ikä vaihteli 26–59 vuoden välillä, ja heillä oli hyvin vaihtelevasti eri pituisia tuomioita aina muutamista kuukaudesta moniin vuosiin. Vangit olivat sijoitettuna sekä suljettuihin vankiloihin että avovankiloihin. Haastatteluihin valikoitui miehiä ja naisia. Haastattelut olivat kestoltaan 20 minuutista tuntiin. Osa haastateltavista oli hyvinkin puheliaita ja pohdiskelevia, kun puolestaan osa vastaajista oli hyvin niukkasanaisia. Analyyseissä keskityttiin tutkimuskysymysten kannalta keskeisiin eroihin ja yhtäläisyyksiin vankien rangaistusaikaa koskevissa kokemuksissa.

Henkilöstöhaastattelut

Tutkimusprojektissa toteutettiin vain muutamia henkilöstöhaastatteluja, sillä henkilöstökyselyissä avoimissa vastauksissa saatiin paljon vastauksia ja ne olivat sisällöllisesti varsin kattavia. Päästäksemme kuitenkin vielä syvemmälle ilmiöihin, toteutimme seitsemän henkilöstön edustajan haastattelua. Haastatteluiden tavoite oli saada syventävää tietoa koko rangaistusajasta rangaistuksen alkupuolelta aina siviiliin paluuseen. Haastatteluja toteutettiin vankiloissa, AAY:ssä ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa työskenteleville henkilöille. Henkilöstöhaastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina. Haastatteluaineisot analysoitiin teemoittelua ja sisällönanalyysiä hyödyntämällä.

4 Vankien taustat, tarpeet ja rangaistusajan suunnittelu

Luvun päätulokset

- Puutteet vankien taustatiedoissa: Vankien taustatietojen kartoittaminen on jäänyt puutteelliseksi. Rangaistusajan suunnitelmaa edeltävä perusarvio puuttui etenkin lyhytaikaisvangeilta. Toiminnan kehittämisessä voidaan hyödyntää muiden viranomaisten rekisteritietoja.
- Puutteet suunnitelmissa: Rangaistusajan suunnitelmien laatimisessa ja sisällössä on merkittäviä puutteita, ja monilta vangeilta puuttuu suunnitelma kokonaan.
- Tavoitteiden yleisluontoisuus ja sisältö: Suunnitelmissa asetetut tavoitteet ovat usein yleisluontoisia, eivätkä huomioi vankien yksilöllisiä tarpeita. Tavoitteet kuvasivat usein vankiloiden toimintatarjontaa yksilöllisten tarpeiden sijasta.
- Vankien vaikutusmahdollisuudet: Vangit kokevat, etteivät he voi riittävästi vaikuttaa suunnitelmien sisältöön, eikä suunnitelmia laadita yhteistyössä henkilöstön kanssa.
- Asiakasarviointien haasteet: Kevennetyt asiakasarviointit tuottavat vaikeuksia tavoitteiden asettamisessa, ja ohjeistus koetaan puutteelliseksi.

Luvussa 4 käydään läpi tutkimustuloksia, jotka liittyvät vankien taustoihin, tarpeisiin ja rangaistusajan suunnitteluun. Luvun alussa kuvataan vankien taustoihin liittyviä tietokatveita, jotka pohjustavat Rikosseuraamuslaitoksen asiakastietojärjestelmä Rotista saatuja tutkimustuloksia. Roti-aineistoon pohjautuvissa tutkimustuloksissa pääpaino on arviointia ja rangaistusajan suunnitelmien laatimista koskevilla tuloksilla. Lisäksi esitellään, keille rangaistusajan suunnitelmia on laadittu (vankien taustamuuttajat) ja milloin sekä keiltä rangaistusajan suunnitelma puuttuu. Luvussa 4 esitellään myös asiakasarviointia ja rangaistusajan suunnittelua koskevia tuloksia, jotka perustuvat tutkimuksen kysely- (asiakas- ja siviiliarviointeja tekevien kysely, vankeusvankikysely, vankilahenkilöstökysely) ja haastatteluaineistoihin (Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstö ja vangit).

4.1 Vankien taustoihin ja rangaistusajan suunnitelmiin liittyvät rekisteritiedot

Tutkimustarpeita kartoittavan tietotarvekartoituksen perusteella henkilökunnalla oli tarve saada uutta tietoa vankien ja yhdyskuntaseuraamukseen tuomittujen taustoista ja olosuhdetekijöistä seuraamisen jälkeen. Roti-aineistojen ohella Rise TRIP -tutkimusprojektissa pilotoitiin muiden viranomaisrekisterien hyödynnettävyyttä osana Rikosseuraamuslaitoksen vuosittaista tilastointia ja toiminnan kehittämistä.

Rekisteriaineistoja voidaan hyödyntää monin eri tavoin. Luvussa 4.1.1 kuvataan operatiivisen ydintoimintojen ja tietojärjestelmäkirjausten kautta muodostuvia rekisteriaineistoja ja sitä, miten nämä yhdistyvät Rikosseuraamuslaitoksen tilastointiin ja tutkimukseen tai laajemmin Rikosseuraamuslaitoksen tietotarpeisiin. Luvussa käsitellään tietojärjestelmien sisältöjä aineistojen saatavuuden näkökulmasta. Tietosisällöt eroavat melko paljon Roti-tietojärjestelmän sekä käytöstä poistettujen Vankitietojärjestelmän (Vati) ja Tyyne-asiakastietojärjestelmän välillä, vaikka seuraamuksiin liittyvät prosessit ovat melko yhdenmuukaisia. Tutkimusraportissa ei kuvata tietojärjestelmien yksityiskohtaisempia tietosisältöjä (vrt. muuttujakuvaukset). Tavoitteena on antaa yleiskuvaus tietosisällöistä. Alaluvussa esitetään Rikosseuraamuslaitoksen tietotarpeisiin liittyviä rajoitteita ja katvealueita, joihin on pyritty vastaamaan lähinnä ulkopuolisten tutkimusten avulla. Tietotarpeisiin vastaamiseksi Rikosseuraamuslaitoksen tietojärjestelmiin ei kannata kirjata sellaista tietoa, jotka on mahdollista saada muuta kautta. Lukijoille annetaan lisäksi vinkkejä vankien taustoihin liittyviin rekisteritutkimuksiin. Yksittäisiä rekisteritutkimuksia ei käsitellä luvussa. Luvussa 4.1.2 kuvataan vankien työllisyyttä ja ansiotuloja ennen vankeutta yhdistettyjen viranomaisrekisterien kautta. Luvut 4.1.3–4.1.6 perustuvat Roti-asiakastietojärjestelmästä saatuihin tietoihin vankien taustoista sekä rangaistusajan suunnitelmiin asetetuista tavoitteista, suunnitelman laatimisajankohdasta ja tavoitteiden sisällöistä.

4.1.1 Vankien taustoihin liittyvät tietosisällöt ja tietokatveet Rikosseuraamuslaitoksen rekistereissä

Operatiivisten tietojärjestelmien ensisijaisena tavoitteena on ohjata yksilötasoisia asiakkuusprosesseja. Roti-tietojärjestelmässä kyse on siitä, että yksittäisten vankien tai yhdyskuntaseuraamukseen tuomittu-

jen tiedot kirjataan tietojärjestelmään asiakkuusprosessin alusta sen loppuun asti. Prosessit voivat olla päällekkäisiä ja limittäisiä. Henkilö voi esimerkiksi suorittaa samaan aikaan useampaa rikosseuraamusta tai odottaa uuden tuomion täytäntöönpanoa seuraamuksen aikana. Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnan tekemien kirjausten lisäksi Rotiin siirretään tietoa myös muista viranomaisrekistereistä teknisten rajapintaratkaisujen kautta.

Parhaimmassa tapauksessa operatiivisesta tietojärjestelmästä poimitu-
tuja tietoja voidaan hyödyntää myös yleisemmin toiminnan kehittämiseen. Esimerkiksi vielä 2000-luvun alussa vankien toimintaa koskevia tilastotietoja kerättiin vankiloista erillisen kyselyn avulla⁶⁷. Vankitietojärjestelmän toimintaa koskevan osion käyttöönoton jälkeen loppuvuodesta 2006 lähtien lähes kaikki toimintoja koskevat tiedot saatiin poimittuja suoraan tietojärjestelmästä; työläitä kyselyitä ei tarvinnut enää täyttää yksiköissä, koska yksilötasoisien rekisteritietojen kautta oli mahdollista laatia toimintaa koskevat tilastot. Rekisteritiedoista oli tilastojen ohella myös suhteellisen helppo muodostaa erilaisia tutkimusaineistoja.

Tietojärjestelmien suunnittelu- ja toteutusvaiheissa on syytä huomioida jo ennakkoon tilastointiin ja tutkimusaineistoihin liittyviä kysymyksiä, jotka liittyvät muun muassa järjestelmän rakenteisiin, tietojen saatavuuteen ja raportointiin sekä tietosisältöjen luokitteluihin. Kyse ei ole ydintoiminnasta irrallisista kysymyksistä, jotka tukevat ainoastaan tilastointi- ja tutkimustarpeita. Tavoitteena on asiakkuusprosessien rinnalla lisätä tietosisältöjen käyttöarvoa Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kehittämiseksi osana tiedolla johtamista. Luotettavien tilastojen perustan muodostaa luotettavat järjestelmäkirjaukset. Puutteelliset järjestelmäkirjaukset voivat pahimmillaan johtaa väärin johtopäätöksiin tai ainakin epäselvyyksiin havaintojen ja tilastojen välillä. Toimintaa on vaikea kehittää tai perustella lisäresurssien tarvetta, jos tiedot koetaan arvosisällöltään vaillinaisiksi. Tietojärjestelmien käyttäjät eivät välttämättä saa tietoonsa sitä suurta työnsä arvoa, joka liittyy tietojen kirjaamiseen. Yksittäisiin vankeihin tai yhdyskuntaseuraamukseen liittyvien kirjausten perusteella laaditaan tilastoja ja tutkimusaineistoja, joita hyödynnetään useissa eri tarkoituksissa.

Tämä tutkimusprojekti on vain yksi esimerkki siitä, miten yksittäisten asiakkuusprosessien kautta muodostuneita rekisteriaineistoja voidaan

⁶⁷ ks. Tietoja vankitoiminnoista.

hyödyntää. Tutkimusraportissa Roti-tietojärjestelmästä saadut tutkimustulokset vankeusprosessista muodostavat merkittävän osuuden. Roti-tietojärjestelmän tiedot ovat hyvin kattavia, mutta kaikkea tietoa vangeista ei viedä eikä saakaan viedä tietojärjestelmään. Yksittäisen vankeuden tai vangin osalta tietosisältöjen aikarajat alkavat täytöntöönpanokirjojen saapumisesta ja loppuvat vangin vapautumiseen tai mahdolliseen valvonnan päättymiseen. Aikarajat pitenevät, jos vanki on suorittanut muita seuraamuksia ennen vankeutta tai jatkanut uuteen seuraamuksen vapautumisen jälkeen. Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kehittäminen ja suuntaaminen edellyttää vankeusprosessien lisäksi selkeää kuvaa siitä, millaisia ovat vankien ja yhdyskuntaseuraamukseen tuomittujen taustat ennen seuraamusta, ja mitä heille on tapahtunut seuraamuksen jälkeen.

Mitkä ovat suurimmat tietokatveet Rikosseuraamuslaitoksen rekisteriaineistoissa? Tietokatveja voidaan ensinnäkin etsiä esimerkiksi vaikuttavuustutkimusten lähtökohdista. Vaikuttavuusarvioinnit edellyttävät usein luotettavaa tietoa vankien ja yhdyskuntaseuraamukseen tuomittujen taustoista, seuraamuksen aikana tapahtuneista toimenpiteistä sekä tapahtumista seuraamuksen jälkeen. Vaikuttavuustutkimusten tulee täyttää tietyt tieteellisen tutkimuksen kriteerit ja näiden luotettavuuden näyttötasoa voidaan arvioida⁶⁸. Aineistojen saatavuuteen liittyvät kysymykset ovat oleellisia olkoon kyseessä vaikuttavuustutkimus tai yleisemmin vankeja koskevat tietotarpeet Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kehittämisessä.

Vankien rikoshistoriaa kuvaavat taustatekijät, kuten vankilakertaisuus, on saatavissa Rikosseuraamuslaitoksen omista rekistereistä. Vankien taustatietoihin voidaan liittää myös tuomioiden vakavinta rikosta kuvaava päärikosluokka. Perusarvioinnin ja muiden arviointimittareiden kautta saadaan puolestaan tietoa esimerkiksi vankien työtilanteesta tai päihteiden käytöstä ennen vankilaan saapumista. Tietosisältöjen kattavuuteen vaikuttaa se, millaista tietoa painotetaan yksittäisen vangin rangaistusajan suunnittelussa ja vankisijoittelussa. Puutteellisiin taustatietoihin ovat yhteydessä muun muassa vankien arvioimiseen käytettävät henkilöresurssit ja taustatietojen saatavuus muista viranomaislähteistä. Vaikuttavuustutkimuksissa saadaan usein tietoa toimenpiteeseen osallistuneiden tai toimenpiteen keskeyttäneiden vankien taustoista. Erilaisten toimenpiteisiin liittyvien arviointimittareiden avulla saadaan sellaista yksityiskohtaisempaa tietoa, jota ei muilta

68 Ks. esim. Ellonen ym. 2024; Tyni & Aaltonen 2021.

vangeilta kerätä. Verrokkiryhmän yksityiskohtaisemmat tiedot, kuten motivaatio rikollisuudesta irtautumiseen tai päihdeongelman taso, jäävät lähes aina puutteellisiksi vaikuttavuustutkimuksissa.

Rikosseuraamuslaitoksessa on 2000-luvulla pyritty useasti kokonaisvaltaisen kaikille vangeille ja yhdyskuntaseuraamukseen tuomituille sovellettavan arviointikehikon käyttöönottoon. Arviointikehikolla on ollut kaksi tavoitetta. Ensiksi arviointikehikon käytöllä pyritään lisäämään tietojen ja luotettavuutta ja hyödynnettävyyttä yksittäisen vangin rangaistuksen suunnittelussa ja täytäntöönpanossa. Toiseksi yksilötasoisten tietojen lisäksi tietoja on mahdollista hyödyntää myös laajemmin toiminnan kehittämisessä kuvaten esimerkiksi seuraamuksen tuomittujen taustoja. Miksi tämä ei ole sitten toteutunut useasta yrityksestä huolimatta? Syitä on useita. Ensinnäkin arviointikehikon käyttöönotto edellyttää tietoteknistä alustaa tai rajapintaratkaisuja järjestelmien välillä. Tietojärjestelmiin tehdyt muutokset aiheuttavat kustannuksia ja vaativat henkilöresurssien kohdentamista määrittelytyöhön ja koulutukseen.

Toiseksi arviointikehikko laajentuu usein hyvin mittavaksi. Esimerkiksi päihteiden ongelmakäytön tason tarkempaa määrittelyä ei voida tehdä vain yhden kysymyksen perusteella, vaan luotettava arviointi edellyttää laajemman kyselypatterin käyttämistä. Arviointikehikon laajuuden välillä on hankala tehdä rajanvetoa, jos halutaan huomioida kaikkien henkilöstöryhmien tarpeet. Toisille arviointikehikko on liian pitkä, toisille taas liian lyhyt. Laajan perusarvion käyttö edellyttää tarvittavia henkilöstöresursseja ja aiheuttaa usein logistisia lisätarpeita vankien kattavaksi tavoittamiseksi arviointia varten. Arviointiin tarvittavan henkilöstöresurssin tarve nousee huomattavasti, jos vankeja halutaan arvioida vankeusrangaistuksen eri vaiheessa (ns. väliarviot ja loppuarviot).

Liian suppean arviointikehikon käyttö vaikeuttaa rangaistusajan suunnittelua, lisää vääriä laitossijoituksia tai jopa nostaa turvallisuuteen liittyviä riskejä. Tavoite olisi kuitenkin käyttää minimissään sellaista arviointikehikkoa, jossa vangeilta kerättäisiin rangaistuksen suunnitteluun ja suorittamisen kannalta oleelliset tiedot operatiivisen ydin-toiminnan järjestämiseksi. Rikosseuraamuslaitos on ohjeistanut, että kaikilta vangeilta tulisi selvittää vankien koulutus- työ- ja asuntotilannetta koskevat tiedot keskeisten vankilaturvallisuutta koskevien tietojen lisäksi.

Toinen tietokatveisiin liittyvä kokonaisuus muodostuu vankeusaikana tapahtuneista toimenpiteistä. Vaikuttavuustutkimuksessa huomioitavien toimenpiteiden kirjo voi olla suuri. Muutokset rangaistusajan suunnittelussa, erilaiset toimintasijoitukset, laitossijoitukset, kurssi-suoritukset tai vangin päihderikkomukset tulee kontrolloida vaikuttavuustutkimuksissa mahdollisimman hyvin niin koeryhmässä kuin verrokkiryhmässä. Esimerkiksi tiettyyn ohjelmaan osallistuneen vangin verrokkihenkilö on voinut rangaistusaikana osallistua yhtä intensiiviseen kuntoutukseen kuin koehenkilö. Suuri ongelma muodostuu myös sellaisten oleellisten (latenttien) taustekijöiden puutteesta, jota ei edes voida kontrolloida. Esimerkiksi vangin motivaation tai päihdeongelman tasoa ei välttämättä ole saatavilla kummastakaan ryhmästä. Vaikeutta lisää edelleen se, että nämä muuttuvat usein vankeuden aikana. Tutkimusraportin luvussa 5 käsitellään vankeusrangaistuksen aikana tapahtuneita toimenpiteitä.

Kolmas tietokatve muodostuu tiedoista, jotka ovat saatavilla vasta seuraamuksen jälkeen. Rikosseuraamuslaitoksen näkökulmasta tämä on haastavin kokonaisuus. Rikosseuraamuslaitoksen näkökulmasta olisi tärkeää tietää, mitä tuomituille on tapahtunut seuraamuksen suorittamisen jälkeen. Toiminnan kehittämisen ja suuntaamisen kannalta olisi tiedettävä esimerkiksi kuinka suuri osa vangeista on työllistynyt tai saanut asunnon vapautumisen jälkeen, vaikka vastuu vapautuneesta vangista onkin siirtynyt Rikosseuraamuslaitokselta muille tahoille vankeuden jälkeen. Rikosseuraamuslaitos on selvittänyt oman toimintansa vaikuttavuutta aikaisemmin lähinnä uusintarikollisuuden kautta⁶⁹, koska muuta tietoa ei ole ollut toistaiseksi saatavilla. Rikosseuraamuslaitoksessa on tiedetty myös suhteellisen hyvin, kuinka monella vangilla on ollut työpaikka tai asunto tiedossa vapautumishetkellä, mutta luotettava tieto on kadonnut viimeistään vangin valvonta-ajan päättyessä. Muut viranomaiset eivät puolestaan ole voineet erottaa vapautuneita vankeja omissa tilastoissaan. Vapautuneiden vankien tilanteista on saatu tietoa vaikuttavuustutkimusten ja muiden ulkopuolisten toimijoiden tekemien tutkimusten kautta. Raportin luvussa 6.3. kuvataan vapautuneiden vankien olosuhdetilanteita sekä eräiden keskeisten tutkimusten kautta.

Tietokatveja on paikattu Rikosseuraamuslaitoksessa useilla eri tavoilla. Rikosseuraamuslaitoksen toiminnasta on tehty useita vaikuttavuustutkimuksia usein yhteistyössä yliopistojen kanssa. Viimeisinä

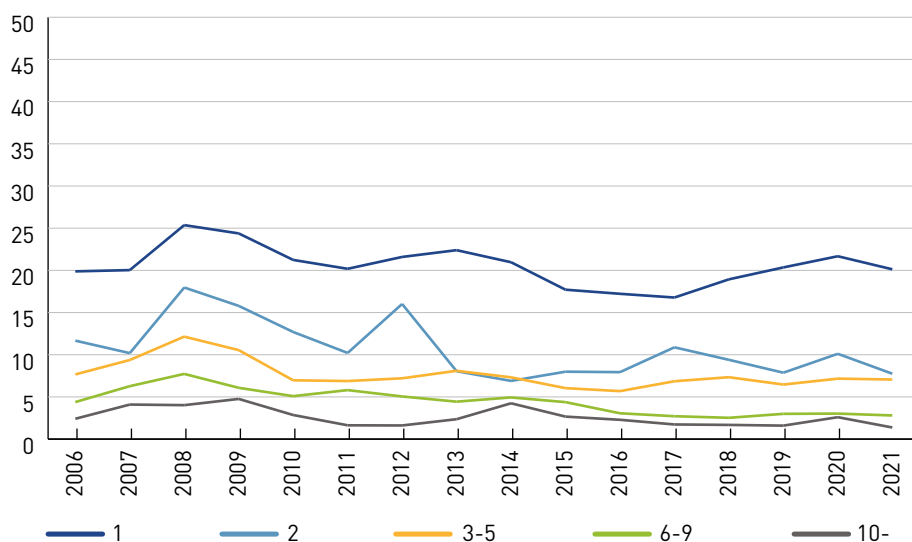
69 Tyni 2020; Tyni 2015; Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2023; Rise 2025.

vuosina on muodostettu myös laadukkaita rekisteriaineistoja, joiden avulla voidaan tutkia vankien taustoja ja vapautumisen jälkeisiä tilan-
netekijöitä vaikuttavuustutkimusten lisäksi. Pitkäjänteinen työ on
alkanut tuottaa myös tuloksia. Tietoa saadaan nyt nopeammin Rikos-
seuraamuslaitoksen käyttöön noudattaen samalla laitoksen toiminnan
läpinäkyvyyden ja avoimuuden periaatteita. Rikosseuraamuslaitok-
sen vaikuttavuutta kuvaavien uusintarikollisuusmittareiden rinnalle
voidaan ottaa käyttöön vapautumisen jälkeistä integraatiota kuvaavia
tulosmittareita.

4.1.2 Vankien työllisyys ja ansiotulot ennen vankeutta

Tässä tutkimusraportissa vankien tilantekijöitä ennen vankeutta kuvataan ansiotulojen ja työllisyystilanteen kautta. Tutkimusaineisto perustuu Vapautuneiden vankien sosiaalinen integraatio, terveys ja kuolleisuus -tutkimushankkeeseen, jota toteutetaan tutkimusyhteistyössä Helsingin yliopiston, Itä-Suomen yliopiston ja Rikosseuraamuslaitoksen välillä. Tutkimusaineistossa kaikkiin 2006–2022 vapautuneisiin vankeusvankeihin (57 950 vankilakautta, 27 028 vankia) on yhdistetty useita muita viranomaisaineistoja. Alustavat tutkimustulokset antavat esimerkin siitä, miten rekisteriaineistoja voidaan hyödyntää Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa. Ansiotuloja ja työllisyystilannetta tarkastellaan vankilakertaisuuden suhteen, joka on yksi keskeisimmistä rangaistusajan suunnitteluun liittyvistä taustatekijöistä.

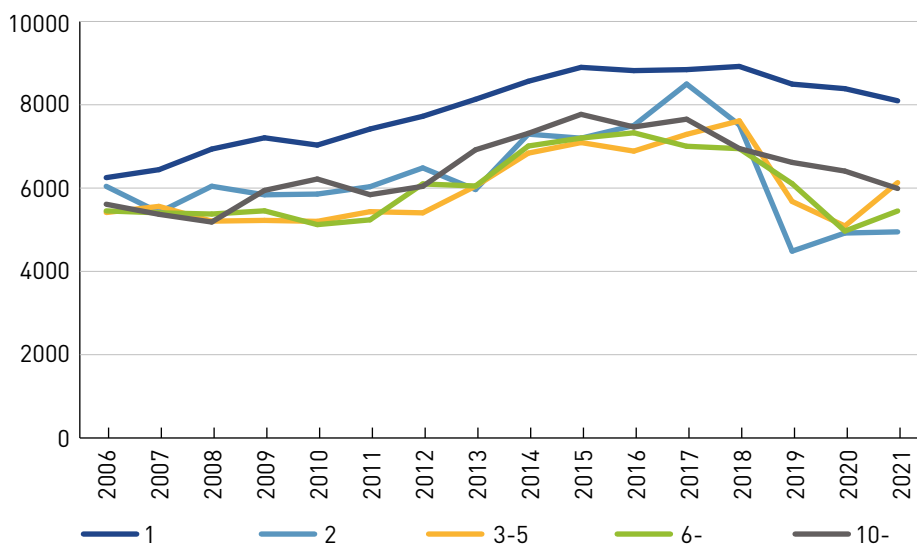
Kuviossa 2 on esitetty työssäkäyvien osuutta ennen vankilaan saapumista. Kuvion x-akseli kuvaa sitä vuotta, jolloin vangit ovat saapuneet vankilaan ja y-akseli työssäkäyvien osuutta. Ensimmäistä kertaa vankilaan saapuvat erottuvat selvästi muista vangeista. Ensikertaisten vankien työssäkäynti on ollut melko tasaista, vaihdellen 20 prosentin molemmin puolin. Toista kertaa vankilaan saapuneilla työssä olevien osuus on huomattavasti pienempää ensikertaisiin verrattuna. Yli kuumetta kertaa vankilaan saapuneilla tilanne oli jo hyvin heikko; ainoastaan muutama prosentti oli ollut työssä ennen vankeutta vuoden 2013 jälkeen. Suomen työllisyysasteeseen verrattuna vankien tilanne on huono. Esimerkiksi 20–64-vuotiaiden työllisyysaste oli Suomessa keskimäärin noin 73 prosenttia 2010-luvulla. Kaikista vankilaan saapuvista työssäkäyviä oli noin ainoastaan 11 prosenttia samalla aikavälillä.

Kuvio 2. Vuosina 2006–2021 vankilaan saapuneet: työssäkäyvien osuus (%) ennen vankeutta vankilakertaisuuden mukaan

Kuviossa 3 on esitetty vankeusvankien ansiotulojen kehitystä vankikertaisuuksittain. Ansiotulot kuvaavat vankien mediaanituloja ennen vankilaan saapumista. Kuviosta on havaittavissa muun muassa vankilaan saapuvien vankien vuosittaisten ansiotulojen pieni määrä, suuret vuosittaiset vaihtelut sekä ansiotulojen erot kertaisuusryhmien välillä.

Vankeusvankien ansiotulot nousivat 2010-luvun aikana ja olivat korkeimmillaan vuosina 2015–2016 vankilaan saapuneilla vangeilla. Vuonna 2006 saapuneilla vangeilla ansiotulojen mediaani oli 5809 euroa vuodessa (keskiarvo 7009 euroa). Vuonna 2015 saapuneiden mediaanitulot olivat nousseet jo 7870:een euroon (keskiarvo 8694 euroa). Tämän jälkeen ansiotulojen nousu tasaantui kahdeksi vuodeksi.

Kuvio 3. Vuosina 2006–2021 vankilaan saapuneet: Ansiotulojen mediaani (euroa vuodessa) ennen vankeutta vankilakertaisuuden mukaan.

Taustamuuttujista ansiotulojen määrää erotteli etenkin vankilakertaisuus. Ensimmäistä kertaa vankilaan saapuneet erottuvat muista vankeista. Muissa kertaisuusryhmissä vuosittaisten ansiotulojen määrät olivat keskenään melko tasaisia. Ensimmäistä kertaa vankilaan saapuneiden vankien ansiotulojen vuosittaiset mediaanit ovat muihin kertaisuusluokkiin verrattuna selvästi korkeampia. Esimerkiksi vuonna 2015 vankilaan ensimmäistä kertaa saapuneilla ansiotulojen mediaani oli lähes 8 900 euroa; muissa kertaisuusluokissa mediaanitulot vaihtelivat noin 7 100 ja 7 800 euron välillä. Ensikertaisten vankien ansiotuloissa oli myös muihin kertaisuusluokkiin verrattuna suurempaa vaihtelua. Ansiotulojen keskiarvoja tarkasteltaessa ensimmäistä kertaa vankilaan saapuvien vankien mediaani oli keskiarvoa (noin 12 100 euroa) huomattavasti alempi. Muissa kertaisuusluokissa ansiotulojen mediaanit ja keskiarvot olivat sen sijaan hyvin lähellä toisiaan. Vankien laitospajan pituus ei ollut merkittävässä yhteydessä vankien ansiotulojen määrään.

Vankien ansiotulojen kehitys ei noudattanut Suomen yleistä ansiotulojen kehitystä. Vankien ansiotulot nousivat 2010-luvulla kaikissa kertaisuusryhmissä, jota seurasi ansiotulojen romahdus vuonna 2018. Suomen yleisväestössä ansiotulot puolestaan nousivat tasaisesti 2010-luvulla. Kuvion 3 viimeisissä vuosissa tapahtuneeseen ansiotulojen jyrkkään alenimiseen ei ehtinyt vielä vaikuttaa Covid 19-pandemia

ja tähän liittyvät Rikosseuraamuslaitoksen täytäntöönpanorajoitukset. Ensimmäiset rajoitustoimenpiteet otettiin Rikosseuraamuslaitoksessa käyttöön keväällä 2020. Yhdeksi syyksi vankien ansiotulojen vähentymiseen voidaan esittää aktiivimallin kokeilu vuosina 2018–2019. Aktiivimallin vaikutuksia selvittävän tutkimuksen perusteella malli lisäsi osallistumista työllistymistä edistäviin palveluihin yleisväestössä, mutta leikkasi ansiotulon alaista työttömyysetuutta yli puolelta vuoden 2018 työttömänä olleista⁷⁰. Jatkokysymyksiä jää aktiivimallin vaikutukset vankeihin, joiden tiedetään olevan usein hankalasti työllistettävissä ja motivoitaessa palveluihin.

Vuosittainen toimeentulotuen määrä muodostaa ansiotulojen käänteisen rinnakkaisparin. Oletukseksi voidaan asettaa, että toimeentulotuen ja ansiotulon määrä korreloivat keskenään sekä seuraavat samalla yleistä kehitystä Suomessa. Ansiotulojen ohella vankilaan saapuneiden keskimääräiset toimeentulotuet nousivat tasaisesti vuoteen 2016 asti ja kääntyivät laskuun kahden tasaisen vuoden jälkeen vuonna 2018. Toimeentulotuki ei kompensoinut vankien ansiotulojen laskua. Toimeentulotuen keskimäärä oli vuonna 3011 euroa vuonna 2006 ja 4890 euroa vuonna 2016. Vuonna 2021 saapuneet vankeusvangit olivat saaneet keskimäärin 4249 euroa toimeentulotukea vuodessa ennen vankeutta. Vuosina 2018–2021 vankilaan saapuneet olivat saaneet keskimäärin 4200–4400 euroa toimeentulotukea vuodessa ennen vankeusjakson alkamista.

4.1.3 Vankiväestö ja vankeutta kuvaavat taustatiedot

Roti-tietojärjestelmän käyttöönoton jälkeen rangaistusajan suunnitelmia ja niiden toteutumista sekä vankitoimintoja koskevia tilastoja (pois lukien ajankäyttötilastot) ei ole vielä laadittu. Tutkimusprojektissa muodostettiin ensimmäiset rangaistusajan suunnitelmiin liittyvät rekisteriaineistot, joihin tämän luvun tulokset perustuvat. Rekisteriaineistoja hyödynnettiin myös Rikosseuraamuslaitoksen tilastoinnin kehittämistyössä tutkimusprojektin aikana ja sen jälkeen. Tässä osiossa esitellään Roti-asiakastietojärjestelmästä pohjautuvia tutkimustuloksia vankien taustoihin, asiakasarviointeihin, rangaistusajan suunnitelmien tavoitteisiin ja tavoitteiden sisältöihin liittyen.

⁷⁰ Kyyrä ym. 2019.

Suomessa vankien laitosajat ovat verrattain lyhyitä. Suurin osa vapautuu lyhyen vankeusrangaistuksen suorittamisen jälkeen, mutta osalla vankeusvangeista tuomio voi olla hyvin pitkä. Vuonna 2023 vapautuneilla vankeusvangeilla laitos aika oli keskimäärin 12,6 kuukautta. Vankien laitosajalla tarkoitetaan tässä raportissa vankilaan saapumisen ja vankilasta vapautumisen välistä aikaa. Esimerkiksi noin 28 prosenttia vangeista vapautui vankilasta enintään 3 kuukauden laitosajan jälkeen. Noin 13 prosentilla vangeista oli yli kahden vuoden tuomio.

Vangeista 67 prosenttia oli saapunut vankilaan siviilistä suorittamaan ehdotonta vankeusrangaistusta, ja 27 prosenttia tutkintavankeuden kautta. Vuonna 2023 ainoastaan 5 prosenttia vapautuneista vankeusvangeista oli saapunut vankilaan sakkovankeina. Etsintäkuulutuksen perusteella vankilaan saapui 34 prosenttia vangeista.

Vankeusvangeista 39 prosenttia oli ensikertalaisia, 13 prosenttia toista kertaa vankeusrangaistusta suorittavia ja loput 48 prosenttia kolme kertaa tai useammin vankeusrangaistuksen suorittaneita vankeja. Vankeusvankien keskimääräinen ikä vankeustuomion alkaessa oli 36,8 vuotta. Keskimääräinen ikä vapautuessa oli puolestaan 38,4 vuotta. Ehdotonta vankeusrangaistusta suorittaneista vankeusvangeista hieman alle 12 prosenttia oli ulkomaalaisia. Valtaosa, hieman alle 92 prosenttia vankeusrangaistusta suorittavista oli miehiä.

Taulukko 2. Vuonna 2023 vapautuneiden vankeusvankien taustatekijät (n = 2005)

Taustamuuttuja	Luokka	N	%
Sukupuoli	Mies	1834	91,5
	Nainen	171	8,5
Kertaisuus ka = 4,2 sd = 4,6	1	769	38,9
	2	264	13,4
	3-5	407	20,6
	6-	282	14,3
	10-	254	12,9
Ulkomaalainen	Ei	1795	89,5
	Kyllä	210	10,5
Ikä tuomion alkaessa ka = 36,8 sd = 11,5	15-<21	65	3,2
	21-<30	553	27,6
	30-<40	674	33,6
	40-<50	426	21,2
	50-<60	200	10,0
	60-	87	4,3
Vapautumislaji	Suljettu	770	38,4
	Avo	673	33,6
	Koevapaus	562	28,0
Ikä vapautuessa ka = 38,4 sd = 11,5	15-<21	38	1,9
	21-<30	482	24,2
	30-<40	701	35,2
	40-<50	444	22,3
	50-<60	222	11,2
	60-	102	5,1
Laitosaika ka = 12,6 sd = 18,1 (kuukautta)	enint 1 kk	116	5,8
	yli 1 kk - enint. 2 kk	276	13,8
	yli 2 kk - enint. 3 kk	172	8,6
	yli 3 kk - enint. 6 kk	359	17,9
	yli 6 kk - enint. 1 v	379	18,9
	yli 1 v - enint. 2 v	438	21,8
	yli 2 v	265	13,2
Saapumislaji*	Vankeusvanki	1352	67,4
	Sakkovanki	108	5,4
	Tutkintavanki	545	27,2
Etsintäkuulutuksen perusteella	Ei	1319	65,8
	Kyllä	686	34,2

* Saapumisvankilajin sisällä suoritettavat muut osasuorituskaudet (esim. vv+tv, sv+tv) sisältyvät saapumislajiin.

Edellä kuvattujen taustamuuttujien lisäksi tutkimuksen jatkoanalyysissä tarkasteltiin vankien eroja rekisteriaineiston pohjalta asumistilanteen, koulutustaustan ja työtilanteen suhteen ennen vankilaan saapumista. Taulukossa 3 esitetyt taustamuuttujat on poimittu rangaistusajan suunnitelmien ensimmäistä versioista. On huomioitava, että taustamuuttujatiedot voivat näiltä osin tarkentua rangaistusajan suunnitelman myöhemmissä versioissa. Taulukossa 3 on esitetty vankeusvankien taustat ennen vankilaan saapumista työ-, koulutus- ja asumistilanteen suhteen. Katoanalyysin perusteella ilmeni, että puuttuvien tietojen osuus oli verrattain suuri (noin 35 % kunkin taustamuuttujan suhteen). Puuttuvia tietoja ilmeni erityisesti vankeusvangeilla, jotka olivat saapuneet tutkintavankeina, etsintäkuulutuksen perusteella saapuneilta sekä ikänsä puolesta vanhemmilta ja ulkomaalaisilta vangeilta.

Jos jakaumia tulkitaan ilman puuttuvia tietoja, niin yliarvioidaan vankien todellisia tilanteita; tiedot puuttuvat lähinnä sellaisilta vangeilta, joiden tilanne on keskimääräistä tilannetta huonompi. Esimerkiksi 79 prosentilla vankilaan saapuneilla vangeilla oli perusarvion mukaan vakituinen asunto ennen vankilaan saapumista, jos puuttuvat tiedot oli poistettu. Tutkimustulosten perusteella vankien asunnottomuus on selvästi suurempaa⁷¹.

Tällä hetkellä perusarvioista ei voida luotettavasti tehdä johtopäätöksiä vankipopulaation taustoista ja käyttää niitä Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kehittämiseksi. Vangin yksilöllisessä rangaistusajan suunnittelussa taustatietojen merkitys on kuitenkin erittäin tärkeää riippumatta siitä, kuvaavatko ne vankipopulaation yleistä tilannetta. Rikosseuraamuslaitoksen ohjeistuksen perusteella alla olevat tiedot tulisi kuitenkin kerätä kaikilta vangeilta.

71 Aaltonen ym. 2021.

Taulukko 3. Vankien työ-, koulutus- ja asumistilanne ennen vankilaan saapumista (n = 2005)

Taustamuuttuja	Luokka	N	%
Koulutustilanne	Ei tutkintoa	119	5,9
	Perusaste	699	34,9
	Toisen asteen ammatillinen tutkinto	406	20,2
	Ylioppilastutkinto	34	1,7
	Alempi korkea-asteen tutkinto	17	0,8
	Ylempi korkea-asteen tutkinto	12	0,6
	Puuttuva tieto	718	35,8
	Yhteensä	2005	100
Työtilanne	Työssä	265	13,2
	Opiskelija	101	5,0
	Eläkeläinen	109	5,4
	Työtön työnhakija ja/tai työvoimapalveluissa	569	28,4
	Työnhaku ei voimassa / työelämän ulkopuolella	185	9,2
	Muu, mikä?	69	3,4
	Puuttuva tieto	707	35,3
	Yhteensä	2005	100
Asuntotilanne	Vakinainen	1037	51,7
	Tilapäisesti tuttavien tai sukulaisten luona tai epätyypillisissä olosuhteissa, kuten asuntovaunussa	181	9,0
	Laitoksessa tai laitosmaisessa yksikössä	60	3,0
	Tilapäisesti asuntolassa, turvakodissa tai väliaikaismajoituksessa	35	1,7
	Ulkona tai julkisissa tiloissa	8	0,4
	Puuttuva tieto	684	34,1
	Yhteensä	2005	100

4.1.4 Rangaistusajan suunnitelmat ja niiden tavoitteet

Ei ole täysin yksiselitteistä, miten rangaistusajan suunnitelma määritellään laadituksi Roti-tietojärjestelmässä. Tietojärjestelmässä ei esimerkiksi ole valmistumista kuvaavaa teknistä merkintää, kuten valmistumispäivämäärää. Tutkimuksen kannalta jouduttiin tekemään valinta siitä, mitä rangaistusajan suunnitelman versiota käytetään tutkimusaineistona. Tässä tutkimuksessa tehdyn rangaistusajan suunnitelmaksi tulkittiin tilanne, jossa vangilla oli asetettu vähintään yksi tavoite rangaistusajan suunnitelmaan.

Vapautuneilta vankeusvangeilta löytyi rangaistusajan suunnitelmia yhteensä 2005 kappaletta. Taulukossa 4 on kuvattu vankeusvankien rangaistusajan suunnitelman laatimista taustamuuttujien mukaan. Vankeusvangeista 73,9 prosentilta löytyi täsmennysvaiheessa oleva rangaistusajan suunnitelma, jossa oli vähintään yksi tavoite asetettuna⁷².

Vähiten rangaistusajan suunnitelmia oli laadittuna vankeusvangeista niille, jotka olivat saapuneet vankilaan etsintäkuulutuksen perusteella, joilla oli lyhyt tuomio (alle 3 kk laitosaika) ja jotka vapautuivat suljetusta vankilasta. Rangaistusajan suunnitelman puuttumisessa ei ilmennyt eroja sukupuolten, iän tai kansalaisuuksien suhteen. Etsintäkuulutuksen perusteella vankilaan saapuneista rangaistusajan suunnitelma löytyi vain 63 prosentilta (n=686). Ilman etsintäkuulutusta saapuneista vangeista 81 prosentille (n=1319) oli laadittu rangaistusajan suunnitelma.

Laitosajalla tarkoitetaan vankilaan saapumisen ja vankilasta vapautumisen välistä aikaa. Lyhyt laitosaika oli selvimmin yhteydessä tehtyihin rangaistusajan suunnitelmiin: alle yhden kuukauden laitosajasta vapautuneilla vangeilla ainoastaan alle 35 prosentilla oli tehty rangaistusajan suunnitelma. Tehtyjen rangaistusajan suunnitelmien osuudet nousivat nopeasti laitosajan pidentyessä. Esimerkiksi vangeilla, jotka vapautuivat 1–2 kuukauden laitosajasta, rangaistusajan suunnitelmia oli laadittu jo hieman alle 60 prosentilla. Pitkäaikaaisvangeilla suuressa osalla oli laadittu rangaistusajan suunnitelma. Vähintään kahden vuoden vankeudesta vapautuneilla rangaistusajan suunnitelma oli laadittu jo 84 prosentilla.

Vanki voi vapautua suljetun vankilan, avovankilan tai koevapauden kautta. Suljetusta laitoksesta vapautuneista vangeista noin 59 prosentille oli laadittu rangaistusajan suunnitelma. Puolestaan avovankilasta (82 %) vapautuneilla ja koevapaudesta (95 %) vapautuneilla rangaistusajan suunnitelmien laadinta oli selvästi korkeampaa. Rangaistusajan suunnitelmien laatimiseen vaikutti myös vangin saapumislaji eli saapui vanki vankilaan tutkintavankina (83 %), vankeusvankina (73 %) vai sakkovankina (56 %).

Tarkasteltaessa yksittäisten taustatekijöiden keskinäisiä yhteyksiä havaittiin, että ryhmistä vähiten rangaistusajan suunnitelmia laadittiin

72 Vuonna 2023 sakkovankeina vapautuneista 13 %:lla oli laadittu rangaistusajan suunnitelma.

(asetettiin tavoitteita) vankeusvangeille, joilla oli enintään yhden kuukauden laitosaika, ja jotka saapuivat etsintäkuulutuksen perusteella (15,4 %). Puolestaan korkeintaan yhden kuukauden laitosaikasta vapautuneilla vankeusvangeilla, jotka saapuivat vankilaan ilman etsintäkuulutusta, 49,7 prosentille tehtiin rangaistusajan suunnitelma.

Etsintäkuulutuksen lisäksi vangin vapautumisvankilalla ja lyhyellä vankeusajalla oli vahva yhteys rangaistusajan suunnitelman laatimiseen. Suljetusta vankilasta vapautuneista vankeusvangeista, joilla oli laitosaika enintään kuukauden, ainoastaan 20 prosentille oli laadittu rangaistusajan suunnitelma. Vastaavilla avolaitoksista vapautuneilla vangeilla rangaistusajan suunnitelmien laatiminen oli jo melko korkealla tasolla (65 %).

Taulukko 4. Vankeusvangeille rangaistusajan suunnitelmaan asetut tavoitteet taustamuuttujittain [%]

		Ei asetettua tavoitetta	Vähintään yksi tavoite
Sukupuoli	Mies	25,8	74,2
	Nainen	28,8	71,3
Kertaisuus*	1	23	77
	2	28,5	71,5
	3-5	27,8	72,2
	6-10	24,6	75,4
	10-	31,5	68,5
Ulkomaalainen	Ei	26,1	73,9
	Kyllä	26,1	73,9
Ikä vankeuden alkaessa	15-<21	29,3	70,7
	21-<30	26,9	73,1
	30-<40	27,1	72,9
	40-<50	25	75
	50-<60	23,1	76,9
	60-	22,3	77,7
Vapautumislaji*	Suljettu	40,8	59,2
	Avo	17,9	82,1
	Koevapaus	5,1	94,9
Ikä vapautuessa	15-<21	34,5	65,5
	21-<30	28,7	71,3
	30-<40	26,7	73,3
	40-<50	25,3	74,7
	50-<60	21	79
	60-	22,1	77,9
Laitosaika*	enint 1 kk	65,5	34,5
	yli 1 kk - enint. 2 kk	40,4	59,6
	yli 2 kk - enint. 3 kk	27,7	72,3
	yli 3 kk - enint. 6 kk	15,9	84,1
	yli 6 kk - enint. 1 v	12,3	87,7
	yli 1 v - enint. 2 v	12,4	87,6
	yli 2 v	16,1	83,9
Saapumislaji*	Vankeusvanki	27,4	72,6
	Sakkovanki	44,3	55,7
	Tutkintavanki	17	83
Saapunut etsintäkuulutuksen perusteella*	Ei	19,1	80,9
	Kyllä	36,6	63,4

* p<0.05

Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden määrille ei ole asetettu varsinaista ylärajaa. Tavoitteita tulee seurata ja täsmentää sekä tarvittaessa myös korjata rangaistusaikana. Tarkasteltaessa yleisemmin laadittuja rangaistusajan suunnitelmia vuonna 2023 vapautuneilla vankeusvangeilla (n = 2005), asetettiin heille yhteensä 6085 tavoitetta. Yksittäisellä vankeusvangilla oli keskimäärin kolme tavoitetta (md=3, kh=1,48) rangaistusajan suunnitelmassa.⁷³ Laadituissa rangaistusajan suunnitelmissa 14 prosentissa oli asetettu ainoastaan yksi tavoite ja vastaavasti 14 prosentissa asetettiin vähintään viisi tavoitetta. Suurempien tavoitemäärien asettaminen oli harvinaista, mutta esimerkiksi yhdessä rangaistusajan suunnitelmassa asetettiin yli 13 tavoitetta.

Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteet sidotaan Roti-tietojärjestelmässä työskentelyalueisiin ja arviointikokonaisuuksiin (ks. tarkemmin luku 2.3). Taulukossa 5 on esitetty tavoitteiden jakaantuminen työskentelyalueittain ja arviointikokonaisuuksittain. Taulukosta on havaittavissa, että arviointikokonaisuuksiin ja työskentelyalueisiin liittyvät luokat jakautuvat joiltain osin limittäin. Esimerkiksi työskentelyalueissa yhteiskuntaan ja rikoksettomuuteen liittyvä luokka jakaantuu pääosiin arviointikokonaisuuksittain tarkasteltuna arkielämän taitoihin (42,7 %) ja rikoksiin (37,2 %). Vastaavasti työskentelyalueissa arvot, ajattelu ja toiminta jakaantuu arviointikokonaisuuksissa ajatteluun ja asenteisiin (87,3 %) sekä rikoksiin (10,9 %). Kaksi edellistä työskentelyalueen luokkaa eivät olleet täten toisensa poissulkevia suhteessa vastaaviin arviointikokonaisuuksiin. Päähavainto on se, että suurimassa osassa tapauksista työskentelyalueita ja arviointikokonaisuuksia koskevat luokat olivat jo nimiltään hyvin yhdenmukaisia, joten tavoitteiden jakaumat olivat hyvin samanlaisia riippumatta siitä, tarkasteltiinko asiaa työskentelyalueittain tai arviointikokonaisuuksittain.

⁷³ Vuonna 2023 sakkovankeina vapautuneilla oli yhteensä 517 tavoitetta. Tehdyissä rangaistusajan suunnitelmissa oli keskimäärin kolme tavoitetta (mediaani 3 ja keskihajonta 1,48).

Taulukko 5. Tavoitteiden jakaantuminen arviointikokonaisuuksittain ja työskentely-alueittain (%)

Arviointi- kokonaisuus	Työskentelyalue						
	Arki- elämän taidot	Arvot, ajattelu ja toiminta	Koulutus ja työelämän taidot	Lapset, van- hemmuus ja ihmissuhteet	Päihteet ja riippu- vuudet	Terveys ja hyvin- vointi	Yhteiskuntaan kiinnittyminen ja rikoksettomuus
Ajattelu, asenteet	1,5	87,3	0	0,3	0,6	0,4	5,9
Arkielämän taidot	95,6	0,7	0,3	0	0	0,4	42,7
Ihmissuhteet, lapset, vanhemmuus	0,2	0,7	0,1	99,2	0	0,4	0,9
Koulutus, työ	1,5	0	97,4	0	0	1,8	3,4
Päihteet, riippuvuudet	0	0,4	0	0	97,4	1,5	3,6
Rikokset	0,4	10,9	0	0,5	1,9	0,4	37,2
Toimintakyky, terveys, hyvinvointi	0,8	0	2,1	0	0,1	95,2	5,3
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100

Tutkimusraporttia kirjoittaessa tehtiin valinta, että tulososuudessa tavoitteita esitellään jatkossa arviointikokonaisuuksittain. Tutkimusraportin liitetaulukoista (2,3b,7,8 & 9b) on löydettävissä tavoitteiden analyysitulokset työskentelyalueittain.

Taulukossa 6 on nähtävissä, miten vankien rangaistusajan suunnitelmien tavoitteet on luokiteltu arviointikokonaisuuksittain. Kaikista tavoitteista (n = 6085), joita oli asetettu vuonna 2023 vapautuneille vankeusvangeille noin joka viides tavoite liittyi päihteisiin ja riippuvuuksiin (23 %). Seuraavaksi yleisimpiä tavoitteita olivat ajatteluun, asenteisiin sekä arkielämän taitoihin liittyvät tavoitteet (molemmissa luokissa 17 %). Lisäksi arviointikokonaisuusluokissa oli asetettu tavoitteita koulutukseen, työhön (15 %), rikoksiin (11 %) ja ihmissuhteisiin, lapsiin ja vanhemmuuteen (10 %). Sen sijaan toimintakykyyn, terveyteen ja hyvinvointiin (6 %) sekä turvallisuuteen (0,2 %) liittyvät tavoitteet olivat hyvin harvinaisia. Esimerkiksi arviointikokonaisuuden turvallisuuteen liittyviä tavoitteita kirjattiin ainoastaan 15 kappaletta, ja ne liittyivät lähinnä turvalliseen vapauttamiseen ja viranomaisyhteistyöhön poliisin kanssa.⁷⁴

⁷⁴ Turvallisuuteen liittyvien tavoitteiden kirjaamisohjeistuksia on muutettu tutkimusprojektin aikana. Sakkovankien rangaistusajan suunnitelmien tavoitteet arviointikokonaisuuksittain ja työskentelyalueittain on esitetty liitetaulukossa 1.

Taulukko 6. Vankeusvankien tavoitteet arviointikokonaisuuksittain (n= 6085)

Arviointikokonaisuus	Tavoitteita (yht)	%
Ajattelu, asenteet	1039	17,1
Arkielämän taidot	1053	17,3
Ihmissuhteet, lapset, vanhemmuus	615	10,1
Koulutus, työ	925	15,2
Päihteet, riippuvuudet	1422	23,4
Rikokset	661	10,9
Toimintakyky, terveys, hyvinvointi	355	5,8
Turvallisuus	15	0,2
Yhteensä	6085	100

Roti-tietojärjestelmässä rangaistusajan suunnitelman tavoitteet asetetaan tärkeys-/prioriteettijärjestykseen (erittäin tärkeä, tärkeä ja tarpeellinen). Tavoitteet luokiteltiin rangaistusajan suunnitelmissa pääosin tärkeiksi (64 %). Erittäin tärkeiksi kaikista tavoitteista luokiteltiin vajaa kolmannes (29 %). Prioriteettijakaumat vaihtelivat jonkin verran arviointikokonaisuuksittain tarkasteltuna. Yleisimmin erittäin tärkeitä tavoitteita oli päihteisiin ja riippuvuuksiin (48 %) sekä rikoksiin (44 %) liittyvissä arviointikokonaisuuksissa. Tärkeä-luokkaa sovellettiin eniten arkielämän taitoihin (75 %), ihmissuhteisiin, lapsiin, vanhemmuuteen (77 %) sekä koulutukseen ja työhön (73 %). Muissa arviointikokonaisuuksissa käytettiin ensisijaisesti tärkeä-luokkaa, joka noudatteli pääosin prioriteettien yleistä jakaumaa. Tarpeellisiksi luokiteltujen tavoitteiden osuus oli hyvin pieni (6 %), ja ne keskittyivät lähinnä arkielämän taitoihin, koulutukseen ja työhön sekä toimintakykyyn, terveyteen ja hyvinvointiin liittyviin arviointikokonaisuuksiin. Tavoitteisiin ei juuri kirjattu vangen vaarallisuuteen tai laitosturvallisuuteen liittyviä seikkoja. Puuttuvia tietoja oli ainoastaan 1 % kaikista tavoitteista. Tavoitteiden prioriteetit työskentelyalueittain on esitetty liitetaulukossa 3b.

Vankien taustojen yhteys tavoitteisiin

Tavoitteiden määrä ja niiden luokittelu ovat vahvassa yhteydessä vankien taustatekijöihin; taustatekijät ohjaavat tavoitteenasettelua. Esimerkiksi pidempi laitosaika lisää usein tavoitteiden määrää⁷⁵ ja vaikuttaa samalla tavoitteiden sisältöön. Taustatekijät korreloivat myös keskenään. Usein vanhemmat vangit ovat olleet useamman kerran vankilassa⁷⁶, joten rangaistusajan tavoitteenasettelussa huomioidaan erilaisia tavoitteita kuin ensi kertaa vankilaan saapuvilla.

⁷⁵ $F=74,61$, $df=6$, $p<0,001$; $r=0,41$ $p<0,001$.

⁷⁶ $r=0,35$, $p<0,001$.

Edellä rangaistusajan suunnitelmien tavoitteita tarkasteltiin kokonaisuutena siten, että tarkastelun kohteena olivat kaikki vankeusvangeille kirjatut tavoitteet (n=6085, tilastoyksikkönä tavoite). Seuraavaksi tutkimusraportissa analysoitiin yksityiskohtaisemmin sitä, millaisia tavoitteita vangeille asetetaan, jos tarkastelun kohteena on yksittäisen vangin rangaistusajan suunnitelma (n = 2005).

Taulukossa 7 on nähtävissä, kuinka vankeusvangeille asetetut rangaistusajan suunnitelman tavoitteet jakaantuivat eri arviointikokonaisuuksilla taustamuuttujittain. Raportissa esitettyjen tavoitteiden luokitteluissa ilmeni tilastollisesti merkitseviä eroja keskeisten taustamuuttujien suhteen.

Miehille asetettiin naisia hieman yleisemmin ajatteluun ja asenteisiin sekä päihteisiin, riippuvuuksiin (miehillä 68 %; naisilla 54 %) liittyviä tavoitteita. Naisille asetettiin miehiä yleisemmin ihmissuhteisiin, lapsiin ja vanhemmuuteen liittyviä tavoitteita (naisilla 39 %; miehillä 28 %).

Ensikertalaisille asetettiin yleisemmin ajattelua ja asenteita, arkielämän taitoja, ihmis- ja perhesuhteisiin sekä koulutukseen ja työhön liittyviä tavoitteita, ja niiden osuus laski aina kertaisuusmäärän noustessa. Päihteisiin ja riippuvuuksiin liittyviä tavoitteita esiintyi vähiten ensikertalaisilla (ensikertalaiset 52 %; ei ensikertalaiset 71–81 %).

Ulkomaalaisille vangeille asetettiin koulutukseen ja työhön sekä turvallisuuteen liittyviä tavoitteita suomalaisia vankeja hieman yleisemmin, kun puolestaan suomalaisille vangeille asetettiin yleisemmin päihteisiin ja riippuvuuksiin sekä rikollisuuteen liittyviä tavoitteita (päihteet, riippuvuudet: ulkomaalaiset vangit 32 %; suomalaiset vangit 70 %).

Vankeuden alkaessa nuorimpaan ikäryhmään (66 %) kuuluvilla vangeilla esiintyi vanhempia ryhmiä yleisimmin ajatteluun ja asenteisiin (nuoret 66 %; vanhemmat ikäryhmät 37–48 %), ihmis- ja perhesuhteisiin (nuoret 43 %; vanhemmat ikäryhmät 17–33 %), koulutukseen ja työhön (nuoret 78 %; vanhemmat ikäryhmät 10–51 %) liittyviä tavoitteita. Vankeuden alkaessa vanhimman ikäryhmän tavoitteet liittyivät muita ryhmiä harvemmin päihteisiin ja riippuvuuksiin (vanhin ikäryhmä 53 %; muut ikäryhmät 64–70 %). Toimintakykyyn, terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät tavoitteet olivat myös yleisempiä vanhemmilla vangeilla.

Pääsääntöisesti pidemmissä tuomioissa (yli 6 kk laitossajoissa) asetettiin useammin tavoitteita verrattuna lyhyempiin tuomioihin. Pidem-

missä tuomioissa tavoitteiden osuudet vaihtelivat ajatteluun ja asenteisiin liittyvissä tavoitteissa 41–78 prosentin välillä ja arkielämän taidoissa 48–73 prosentin välillä. Ihmis- ja perhesuhteisiin liittyvissä tavoitteissa pidemmissä tuomioissa vaihteluväli oli 32–56 prosenttia sekä koulutukseen ja työhön liittyvissä tavoitteissa 50–61 prosenttia. Lyhyemmissä tuomioissa (alle 6 kk laitossajoissa) koulutukseen ja työhön liittyvät tavoitteet olivat harvinaisempia (vaihteluväli 19–25 %). Lyhyemmissä tuomioissa korostui sen sijaan päihteisiin ja riippuvuuksiin liittyvät tavoitteet (vaihteluväli 64–81 %), joita asetettiin jopa enemmän kuin muille vangeille. Pitkäaikaistavangeilla (yli vuoden laitosajaksi) oli yllättäen vähemmän rikoksiin liittyviä tavoitteita (vaihteluväli 6–15 %) kuin lyhyemmissä tuomioissa (vaihteluväli 32–47 %).

Tutkintavankeina saapuneille oli asetettu joitakin tavoiteluokkia tilastollisesti merkitsevästi enemmän kuin muille vangeille. Usein pidemmän laitosajan takia tutkintavangeille asetettiin myöhemmin rangaistuksen muuttuessa lainvoimaiseksi keskimäärin yksi tavoite enemmän kuin vankeusvankeina tai sakkovankeina saapuneille⁷⁷. Esimerkiksi tutkintavankeina saapuneilla 66 prosentilla oli ajatteluun ja asenteisiin liittyviä tavoitteita (muilla 31–34 %), 46 prosentilla arkielämän taitoihin liittyviä tavoitteita (muilla 38–42 %), ihmis- ja perhesuhteisiin liittyviä tavoitteita 46 prosentilla (muilla 17–23 %) ja 63 prosentilla koulutukseen ja työhön liittyviä tavoitteita (muilla 23–35 %). Sakkovankeina saapuneilla vangeilla päihteisiin ja riippuvuuksiin luokitellut tavoitteet korostuivat muita saapumislajeja useammin (sakkovangit 88 %; muut saapumislajit 69–88 %).

Etsintäkuulutuksen perusteella saapuneiden vankien tavoitteet luokiteltiin useammin päihteisiin ja riippuvuuksiin (etsintäkuulutuksen perusteella 77 %; ei etsintäkuulutuksen perusteella 61 %). Puolestaan ei etsintäkuulutusten perusteella vankilaan saapuneiden vankien tavoitteet liittyivät useammin ihmis- ja perhesuhteisiin (ei etsintäkuulutettu 32 %; etsintäkuulutettu 23 %) sekä koulutukseen ja työhön (ei etsintäkuulutettu 47 %; etsintäkuulutettu 33 %).

⁷⁷ $F=82,85$, $df=2$, $p<0,001$. Vankeusvankeina ja sakkovankein saapuneilla oli keskimäärin 2 tavoitetta ja tutkintavankeina saapuneilla 3 tavoitetta.

Taulukko 7. Vankeusvankeusvangeille asetut tavoitteet arviointikokonaisuuksittain ja taustamuuttujittain (%). Yksilötasoinen aineisto (n = 2005)

Tausta- muuttuja	Luokka*	Ajattelu, asenteet	Arki- elämän taidot	Ihmissuhteet, lapset, van- hemmuus	Koulutus, työ	Päihteet, riippu- vuudet	Rikokset	Toiminta- kyky, terveys, hyvinvointi
Sukupuoli	Mies	44	43	28	42	68	30	16
	Nainen	34	43	39	40	54	34	19
	p	0.015		0.006		<0.001		
Kertaisuus	1	47	45	36	55	52	30	19
	2	42	41	27	40	73	31	19
	3–5	43	42	26	37	71	31	14
	6–9	34	40	28	33	79	33	13
	10–	35	41	17	20	81	32	15
	p	<0.001	0.023	<0.001	<0.001	<0.001		0.06
Ulko- maalainen	Ei	42	43	29	41	70	31	16
	Kyllä	46	46	32	52	32	24	20
	p				0.001	<0.001	0.04	
Ikä vankeuden alkaessa	15–<21	66	54	43	78	68	40	12
	21–<30	48	47	29	51	64	29	13
	30–<40	41	42	33	42	70	31	16
	40–<50	37	41	28	37	67	31	18
	50–<60	39	41	21	28	64	30	20
	60–	43	38	17	10	53	28	31
	p	<0.001	0.088	<0.001	<0.001	0.015		<0.001
Vapautumis- laji	Suljettu vankila	41	42	23	35	75	32	15
	Avovankila	35	37	23	37	67	35	17
	Koevapaus	55	52	44	57	54	24	18
	p	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	
Ikä vapautuessa	15–<21	66	53	37	76	71	47	11
	21–<30	44	45	27	50	63	32	14
	30–<40	43	42	33	43	70	30	16
	40–<50	39	42	28	38	67	31	17
	50–<60	38	41	25	33	66	30	21
	60–	49	41	22	17	51	25	28
	p	0.010		0.24	<0.001	0.003		0.003
Laitosaika	enint. 1 kk	24	16	6	19	65	41	18
	yli 1 kk - enint. 2 kk	17	18	16	22	71	47	18
	yli 2 kk - enint. 3 kk	25	24	17	23	81	44	15
	yli 3 kk - enint. 6 kk	28	31	17	25	76	44	18
	yli 6 kk - enint. 1 v	41	48	32	50	64	32	19
	yli 1 v - enint. 2 v	63	61	40	63	57	15	15
	yli 2 v	78	73	56	61	59	6	13
	p	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	
Saapumislaji	Vankeusvanki	34	38	23	35	69	35	17
	Sakkovanki	31	42	17	23	88	36	19
	Tutkintavanki	66	57	46	63	56	18	15
	p	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	
Etsintä- kuulutuksen perusteella	Ei	43	41	32	47	61	30	18
	Kyllä	42	47	23	33	77	32	13
	p		0.025	<0.001	<0.001	<0.001		0.006

* Arviointikokonaisuuksista poistettu Turvallisuus-luokka pienten havaintoarvojen takia.

Muista Roti-tietojärjestelmistä saatavista luotettavista taustatekijöistä rangaistusajan suunnitelmien tavoitteisiin olivat yhteydessä esimerkiksi siviilisäätyyn, asuntotilanteeseen, koulutustaustaan ja työssä-oloon.

Siviilisääty oli jossain määrin yhteydessä siihen, millaisia rangaistusajan suunnitelmien tavoitteita vangeille on asetettu. Miespuolisista vangeista löytyi naisia useammin naimattomia, kun puolestaan naisia löytyi avioliitossa olevissa, leskissä ja eronneissa enemmän. Ulkomalaiset olivat suomalaisia yleisemmin avioliitossa tai eronneita. Mitä vanhempi vanki oli tuomion alkaessa, sitä useammin vangin siviilisääty oli avioliitto, leski tai eronnut. Etsintäkuulutuksen perusteella vankilaan tulleet vangit olivat useammin naimattomia. Siviilisäätyjen välillä ilmeni myös eroja vapautumislajin (suljetusta vankilasta, avovankilasta, koevapaudesta) suhteen. Suljetusta vankilasta vapautuneet olivat useammin muita siviilisäätyjä naimattomia, avovankilasta vapautuneet olivat muita useammin eronneita ja koevapauden kautta vapautuneet vangit olivat muita ryhmiä useammin avioliitossa.

Lapset, vanhemmuus ja perhesuhteisiin liittyviä tavoitteita asetettiin useammin vangeille, keillä oli vähintään yksi huollettava alaikäinen lapsi. Eroa ei ilmennyt sen suhteen, mikäli lapsi asui samassa asunnossa. Myös siviilisäädyn välillä ilmeni eroja sen suhteen, miten tavoitteet jakaantuivat eri arviointikokonaisuuksille. Avioliitto muodostaa eräänlaisen tuki- ja motivointiverkoston vangille, sillä avioliitossa olevien vankien tavoitteet liittyivät useammin ihmis- ja perhesuhteisiin kuin vangeilla, jotka olivat eronneita, leskiä tai naimattomia. Lisäksi avioliitossa oleville vangeille asetettiin selvästi vähemmän päihteisiin ja riippuvuuksiin liittyviä tavoitteita kuin muilla siviilisäätyryhmille. Eronneille ja leskille vangeille oli asetettu naimisissa olevia ja naimattomia henkilöitä vähemmän koulutukseen ja työhön liittyviä tavoitteita. Leskien vankien tavoitteet liittyivät muita tavoitteita useammin toimintakykyyn, terveyteen ja hyvinvointiin.

Lisäksi tavoitteiden jakaantumista eri arviointikokonaisuuksiin tarkasteltiin vankeusvankien osalta ennen vankilaan saapumista vallinneen työ-, koulutus- ja asumistilanteen suhteen (ks. taulukko 3).

Vangin asuntotilanteen osalta ei ilmennyt suuria eroja tavoitteen asetelussa eri arviointikokonaisuuksille tai työskentelyalueille. Arkielämän taitoihin liittyviä tavoitteita asetettiin arviointikokonaisuuksilla hieman

vähemmän vangeille, joilla oli ennen vankilaan saapumista vakainainen asunto. Vangin koulutustaustan suhteen ennen vankilaan saapumista ei ilmennyt kovin suuria eroja sen suhteen, kuinka tavoitteita oli asetettu eri arviointikokonaisuuksille. Koulutukseen ja työhön liittyviä tavoitteita asetettiin hieman enemmän vangeille, jotka olivat ennen vankilaan saapumista työssä tai opiskelijoita. Työssä oleville ja opiskelijoille asetettiin myös hieman vähemmän päihteisiin ja riippuvuuksiin liittyviä tavoitteita kuin eläkeläisille, työttömille työnhakijoille ja/tai työvoimapalveluissa oleville sekä vangeille, keillä työnhaku ei ollut voimassa tai olivat työvoiman ulkopuolella. Eläkeläisille asetettiin hieman muita enemmän terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä tavoitteita.

4.1.5 Rangaistusajan suunnitelmien laatimisen ajankohta

Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden lisäksi merkittävää on se, milloin rangaistusajan suunnitelma on laadittu vankeusprosessin aikana. Joissain tapauksissa rangaistusajan suunnitelma on laadittu jo kauan ennen vankilaan saapumista tai myöhään vankilaan saapumisen jälkeen. Tutkimusprojektin kannalta haastavaa oli eritellä luotettavasti rangaistusajan suunnitelmaan liittyviä aikapisteitä, koska Roti-tietojärjestelmään siirtyminen vaikutti aineistojen saatavuuteen. Esimerkiksi pitkäaikaissäängille rangaistusajan suunnitelma oli alun perin laadittu ennen vuotta 2022 käytössä olleeseen Vankitietojärjestelmään (Vati) Roti-tietojärjestelmän sijasta, jolloin rangaistusajan suunnitelmat olivat rakenteeltaan erilaisia tietojärjestelmien välillä. Lisäksi Roti-tietojärjestelmän datamigraatiossa ja sen käyttöönotossa ilmeni joitakin ongelmakohtia. Erityisen työlästä oli eritellä rangaistusajan suunnitelman ensimmäistä varsinaista versiota kaikista rangaistusajan suunnitelmiin liittyvistä versiopäivityksistä (esimerkiksi täsmennetty rangaistusajan suunnitelma).

Rangaistusajan suunnitelmien laatimispäivämääriä analysoitiin Rise TRIP:ssä käyttäen tutkimusaineistona vuonna 2023 rangaistuksen aloittaneita vankeja (n=3045). Aineisto sisältää rangaistuksen suorittamisen aloittaneet vankeusvangit ja sakkovangit. Tutkimusaineistosta poistettiin muutamia vankeja, joiden tietoja ei voinut luotettavasti tarkastaa. Aineistossa oli 112 vankia, jotka ovat saapuneet vankilaan ennen Roti-tietojärjestelmän käyttöönottoa (1.5.2022).

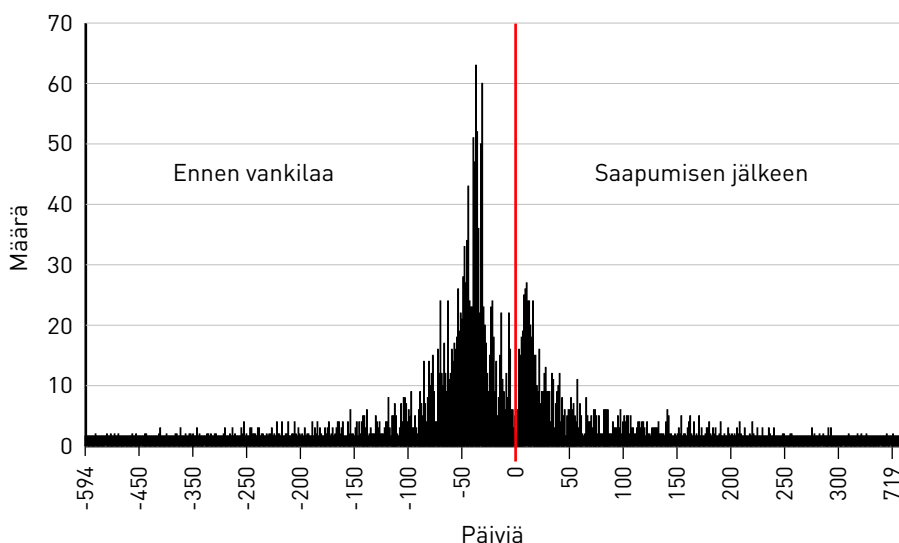
Kuviossa 4 on esitetty rangaistusajan suunnitelmien määrät ja suunnitelmien laatimisen ajankohta vankilaan saapumispäivän perusteella.

Punainen pystyviiva kuvaa vankilaan saapumispäivää. Pystyviivan vasemmalla puolella olevat palkit tarkoittavat sitä, että rangaistusajan suunnitelma on tehty ennen vankilaan saapumista ja oikealla puolella olevat palkit saapumisen jälkeen. Vaaka-akselilla kuvataan päiviä suhteessa vankilaan saapumiseen ja pystyakselilla laadittujen rangaistusajan suunnitelmien määriä.

Kuviossa on havaittavissa kaksi piikkiä: rangaistusajan suunnitelmia laaditaan usein hieman ennen vankilaan saapumista tai pian vankilaan saapumisen jälkeen. Vaihtelua esiintyy kuitenkin paljon (keskihajonta 136,9 päivää). Rangaistusajan suunnitelmista 64,1 prosenttia oli tehty ennen vankilaan saapumista. Suurin osa rangaistusajan suunnitelmista laadittiin alle 2 kuukautta ennen vankilaan saapumista. Keskimäärin rangaistusajan suunnitelma oli laadittu 22 päivää ennen vankilaan saapumista (mediaani 29 päivää). Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa laaditut siviiliarvioinnit ja rangaistusajan suunnitelmat laaditaan, kun tuomittu on vielä vapaudessa. Tutkimustulokset olivat odotetusti samankaltaisia Rikosseuraamuslaitoksen Vankitietojärjestelmää koskevien tilastojen kanssa sekä esimerkiksi Porkkanaa ja keppiä -tutkimuksen kanssa⁷⁸.

Toisen suuren ryhmän muodostaa ne vangit, joille laaditaan rangaistusajan suunnitelma pian saapumisen jälkeen. Myös tätä ryhmää kuvaa suuri vaihtelu rangaistusajan suunnitelmien laatimisajoissa. Tätä selittää etenkin se, että vanki oli ennen rangaistuksen suorittamista ollut pitkään tutkintavankina vankilassa; vanki oli saapunut vankilaan tutkintavankina. Suurimmalla osalla vangeista rangaistusajan suunnitelma oli laadittu enintään 50 päivää vankilaan saapumisen jälkeen.

⁷⁸ Liimatainen ym. 2017

Kuvio 4. Rangaistusajan suunnitelman laatimisen ajoitus. Vuonna 2023 vankeusrangaistuksen aloittaneet vankeus- ja sakkovangit (n=3045)

4.1.6 Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden sisältö

Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteita tutkittiin rekisteriaineistossa myös sisällönanalyysia ja teemoittelua hyödyntämällä. Tätä varten rekisteriaineistosta kerättiin satunnaisotannalla sadan vankeusvängin rangaistusajan suunnitelmat. Suunnitelmista arvioitiin niihin asetettujen tavoitteiden ajallista kohdistumista sen suhteen, koskevatko tavoitteet rangaistusaikaa vai rangaistuksen jälkeistä aikaa. Lisäksi arvioitiin, millaisia sisältöjä rangaistusajan suunnitelmien tavoitteille on asetettu ja miten niitä on kirjattu Roti-tietojärjestelmään.

Tavoitteiden ajallisesta kohdistumisesta oli erotettavissa kolme luokkaa: 1) tavoite kohdistuu rangaistusaikaan (esim. ei uusia rikoksia vankeusaikana, yhdyskuntapalvelun suorittaminen, Aggredi, työtoiminta), 2) rangaistusajan jälkeiseen aikaan ulottuvat tavoitteet (esim. toimeentulo- ja asumisasioiden varmistaminen ennen vapautumista ja vapauttamisen valmistelu) ja 3) yleisluontoiset tavoitteet - tavoitteet kirjattu siten, ettei niistä käy selkeästi ilmi, kohdistuuko tavoite rangaistusaikaan vai sen jälkeiseen aikaan. Yleisluontoisissa tavoitteissa viitattiin usein esimerkiksi henkilön ominaisuuteen tai elämäntapaan (tyypillisesti esim. työ- ja toimintakyvyn ylläpitäminen, päihteetön elämäntyyli ja lähisuhdeväkivallan lopettaminen). Lisäksi tähän kolmanteen luokkaan kuuluvista tavoitteista löytyi paljon niin sanottuja rajatapauksia

ja maailmaa syleileviä kirjauksia, kuten ”Yhteiskuntaan sijoittamisen valmistelu tarvittavien tukitoimien avulla”). Satunnaisotoksessa esiintyi selvästi yleisimmin kolmanteen luokkaan kuuluvia yleisluontoisia tavoitteita. Taulukossa 8 on esitettyä vielä, kuinka tavoitteiden ajallinen kohdistuminen on jakaantunut eri arviointikokonaisuuksille.

Taulukossa 8 on nähtävissä, että tavoitteiden ajallinen kohdistuminen ei ole täysin yhdenmukaista työskentelyalueiden ja arviointikokonaisuuksien välillä. Yhteistä työskentelyalueille ja arviointikokonaisuuksille tavoitteiden ajallisessa kohdistumisessa oli se, että vapautumisen jälkeistä aikaa koskevia tavoitteita ilmeni molemmissa vähän. Arviointikokonaisuuksissa ”Arkielämän taidot”- ja ”Koulutus, työ”-kokonaisuuksiin sisältyi eniten rangaistusaikaa koskevia tavoitteita, kun puolestaan muissa arviointikokonaisuuksissa yleisiä tavoitteita esiintyi selvästi eniten.

Taulukko 8. Tavoitteiden ajallinen kohdistuminen arviointikokonaisuuksissa

Arviointikokonaisuudet	Rangaistusaikaa koskeva tavoite	Vapautumisen jälkeistä aikaa koskeva tavoite	Yleinen tavoite
Arkielämän taidot	73 %	8 %	20 %
Ajattelu, asenteet	8 %	0 %	92 %
Koulutus, työ	63 %	0 %	37 %
Ihmissuhteet, lapset, vanhemmuus	24 %	0 %	76 %
Päihteet, riippuvuudet	32 %	1 %	66 %
Toimintakyky, terveys, hyvinvointi	17 %	13 %	70 %
Rikokset	23 %	3 %	75 %

4.2 Vankien ja henkilöstön kokemuksia rangaistusajan suunnittelusta

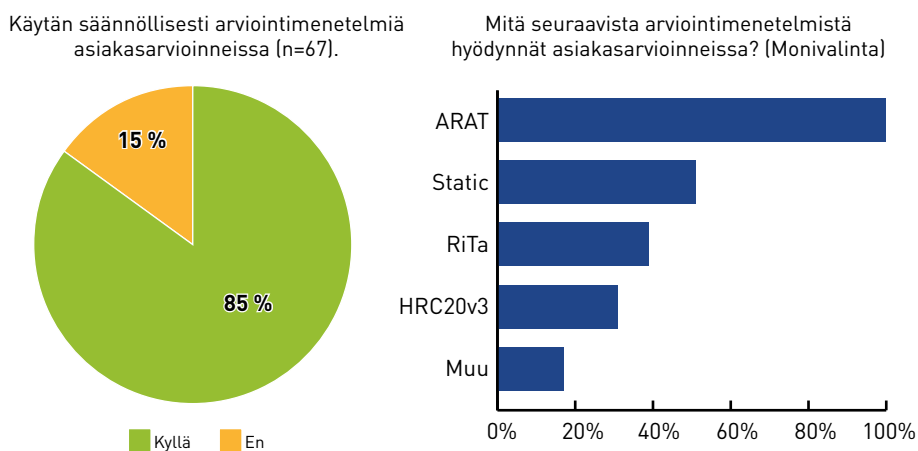
Tässä osiossa esitellään arviointiin ja rangaistusajan suunnitteluun liittyviä tutkimustuloksia kysely- ja haastatteluaineistoista. Ensiksi esitellään asiakasarviointiin liittyviä tuloksia, jatkaen siitä rangaistusajan suunnitelman laatimiseen liittyviin tuloksiin ja lopulta sijoituspäätöksiä sivuaviin tuloksiin. Tulososioiden leipätekstissä esitetään myös kyselyaineistojen keskeisten asteikollisten väittämien (asteikko 1–7, 1=Täysin eri mieltä, 7=Täysin samaa mieltä) keskiarvotulokset. Ne löytyvät myös liitetaulukoista 4–6.

4.2.1 Asiakasarviointi

Asiakasarviointiin liittyviä näkemyksiä selvitettiin henkilöstökyselyissä vankilahenkilökunnalta sekä asiakasarviointeja ja siviiliarviointeja tekevältä henkilöstöltä, jotka työskentelevät AAY:ssä ja/tai yhdyskunta-seuraamustoimistoissa.

Asiakasarviointeja ja siviiliarviointeja tekevä henkilöstö arvioi ymmärtävänsä arviointimenetelmien taustalla olevat teoriat ja tieteelliset lähtökohdat verrattain hyvin (5,00), vaikkakin sen suhteen ilmeni jonkin verran hajontaa vastaajien kesken. Arviointeja tekevät henkilöt arvioivat myös omaavansa varsin hyvät tiedot asiakasarviointien tekemiseen (5,28) ja arvioivat itse toimivansa asiakasarvioinneissa yhdenmukaisella tavalla (5,07). Puolestaan asiakasarvioinneissa yhdenmukaisella tavalla toimiminen yleisesti Rikosseuraamuslaitoksessa sai edellistä selvästi kriittisempiä arvioita (3,71).

Asiakasarviointeja tekevien kyselyssä tiedusteltiin myös arviointimenetelmien käytöstä. Vastanneista 85 prosenttia (n=57) ilmoitti käyttäneensä säännöllisesti arviointimenetelmiä asiakasarvioinneissa (kuvio 5). Puolestaan hieman alle 15 prosenttia (n=10) vastanneista ilmoitti, ettei käytä säännöllisesti arviointimenetelmiä asiakasarvioinneissa. AAY:n ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen välillä ei ilmennyt arviointimenetelmien käytön suhteen tilastollisesti merkitseviä eroja.

Kuvio 5. Arviointimenetelmien käyttäminen asiakasarvioinneissa ja hyödynnetyt arviointimenetelmät (asiakasarviointeja tekevien kysely)

Avovastauksissa (10 kpl) avattiin tarkempia syitä sille, miksi asiakas-arvioinneissa ei käytetty arviointimenetelmiä. Vastaajat kokivat, ettei arviointimenetelmien käytölle ole riittävästi aikaa ja tehtävät joudutaan hoitamaan ”vasemmalla kädellä”. Myös Roti-tietojärjestelmän koettiin hidastavan työn tekemistä ja vievän paljon aikaa muusta tärkeästä työstä. Lisäksi arviointimenetelmien käyttöä, erityisesti ARAT:n tekemistä, kyseenalaistettiin lyhyttuomioisten kohdalla. Tätä perusteltiin sillä, että lyhyttuomioisen vangin kanssa ei ehdi työskennellä vanke-usaikana sillä tavoin kuin ARAT:n pohjalta laaditut tavoitteet edellyttäisivät.

Asiakasarviointikyselyssä tiedusteltiin monivalintakysymyksen avulla, millaisia asiakasarviointimenetelmiä asiakasarviointien tekemisessä hyödynnetään (ks. kuvio 5, pylväsdiagrammi). ARAT-menetelmää hyödynnettiin yleisimmin. Noin puolet vastaajista ilmoitti käyttävänsä Static-menetelmää, hieman alle 40 prosenttia vastanneista hyödynsi RiTaa ja noin 30 prosenttia HRC20v3:ta. Vastanneista 17 prosenttia ilmoitti käyttävänsä jotain muuta arviointimenetelmää (Savry, Saprof ja Stable arviointimenetelmät).

Asiakasarviointikyselyssä tiedusteltiin myös kokemuksia asiakasarvioinnissa hyödynnettävien arviointimenetelmien hyödyllisyydestä. Vastanneista noin 66 prosenttia koki arviointimenetelmät hyödyllisiksi, ja puolestaan 34 prosenttia vastaajista ei kokenut menetelmien olevan hyödyllisiä. Arviointimenetelmiä ei koettu hyödyllisiksi (23 avovastausta) siitä syystä, että niiden ei koettu tuottavan todellista kuvaa tuomitun tilanteesta ja henkilön uusimiriskistä (muun muassa ARAT ja HCR). Vastauksissa pohdittiinkin suuren työpanoksen käytön mielekkyyttä suhteessa raskaisiin asiakasarviointeihin niukoilla resursseilla, erityisesti jos arviointimenetelmät eivät ole vahvoja työkaluja riskien ennustamisessa. Kriminogeenisten dynaamisten tekijöiden arviointia toivottaisiin tehtävän jossain määrin nykyistä enemmän. Asiaa perusteltiin sillä, etteivät kriminogeeniset staattiset tekijät välttämättä tuo rangaistuksen suorittamiselle suurta lisäarvoa.

Asiakasarviointityötä tekevän henkilöstön vastauksista ilmeni, että asiakasarviointityöhön heijastuvat ongelmakohdat ovat monitahoisia. Roti-tietojärjestelmän käyttöönoton koettiin hidastaneen merkittävästi asiakasarviointien laadintaa, etenkin kun vankimäärät ovat kasvaneet ja resurssit ovat vähissä. Edellä mainittujen tekijöiden on todettu viivästyttävän rangaistusajan suunnitelmien laatimista, ja tämä on

johtanut siihen, että asiakasarviointityötä on priorisoitu uudella tavalla. Tällä hetkellä asiakasarviointeja tehdään kevennetysti lyhyttuomioisille (vapautumiseen on aikaa alle vuosi), ja se on osaltaan helpottanut ruuhkautunutta tilannetta. Asiakasarviointityössä koettiin, että kyky sopeutua asiakasvirtausten vaihteluille oli jossain määrin heikkoa (3,71).

Asiakasarviointeja tekevän henkilöstön arviot asiakasarviointiprosessin tasapuolisuudesta vangeille/asiakkaille jäivät keskitasolle (4,20). Tasa-puolisuuteen liittyviä haasteita sanoitettiin avovastauksissa hieman eri tavoin AAY:ssä ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. AAY:n vasta-uksissa korostuivat huomiot siitä, että arvioinnit vievät paljon aikaa ja niiden kevyempi tekeminen vaikuttaa arvioiden laatuun ja siten asettaa vangit eriarvoiseen asemaan.

”Pystymme varmasti toimimaan tehokkaasti, mutta työn laatu kärsii. Arvioinnin laajuutta supistetaan, kirjallisten ransujen määrää kasvatetaan. Vaikka tämä olisi tilapäistä asettaa se kuitenkin vangit eriarvoiseen asemaan. Kaikilla tulisi olla oikeus samanlaiseen panostukseen arvioinnin ja ransujen laadinnan osalta.”

Siviiliarviointeja tekevien vastauksissa korostui puolestaan se, että siviiliarviot jäävät työtehtävien priorisoinneissa usein taka-alalle ja niitä tehdään silloin kun muilta töiltä ehditään.

Sekä AAY:ssä että yhdyskuntaseuraamustoimistoissa arviointimenetelmien täysimääräiseen hyödyntämiseen koettiin tarvittavan enemmän koulutusta ja yhdenmukaista ohjeistusta. Avovastauksissa pohdittiin syvällisesti myös arviointimenetelmien roolia ja tarkoitusta. Esille nousi tarve arviointimenetelmien arvioimiselle ja arviointimenetelmistä keskustelemiselle, sillä vastaajat kokivat, että arviointimenetelmien vaikuttavuuden arviointi ja toimivuus on jäänyt liian vähälle huomiolle. Vastauksissa pohdittiin myös, että ihmisen aidolla kohtaamisella ja kevyemmällä arvioinnilla voisi saavuttaa jopa parempia tuloksia kuin raskailla menetelmävetoisilla arviointikäytännöillä.

Vankilahenkilöstössä (4,27) suhtauduttiin asiakasarviointeja tekevää henkilöstöä (5,27) hieman kriittisemmin siihen, kuinka hyvin vankien tarpeita tunnistetaan asiakasarvioinneissa. Vankilahenkilöstö suhtautui jossain määrin kriittisesti asiakasarviointiprosessien toimivuuteen ja siihen, kuinka hyvin niiden katsotaan tukevan vankilassa tehtävää työtä (3,44).

4.2.2 Rangaistusajan suunnitelman laatiminen

Tässä osiossa esitellään rangaistusajan suunnitelman laatimiseen liittyviä tuloksia asiakasarviointeja tekevän henkilöstön, vankilahenkilöstön ja vankien näkökulmista.

Vankien (vankeusvankikysely) suhtautuminen oli melko kriittistä sen suhteen, kuinka he kokivat saaneensa vaikuttaa rangaistusajan suunnitelman sisältöön (3,45). Vangit suhtautuivat melko kriittisesti myös siihen, kuinka heidän henkilökohtaiset tarpeensa, taustansa ja tilanteensa on otettu huomioon rangaistusajan suunnitelmassa (3,32). Toisaalta vankien kokemusten välillä ilmeni jossain määrin vaihtelua tämän suhteen. Asiakasarviointeja tekevän henkilöstön arviot olivat vankeja huomattavasti optimistisempia sen suhteen, kuinka hyvin vankien tarpeet onnistutaan ottamaan huomioon rangaistusajan suunnitelmissa (5,30). Vankilahenkilöstössä arviot (4,18) vankien tarpeiden tunnistamisesta rangaistusajan suunnitelmassa olivat vankien arvioita hieman myönteisempiä, mutta kriittisempiä kuin asiakasarviointeja tekevien arviot.

Kuten jo aiemmin todettiin, asiakasarviointeja on kevennetty lyhyttuomioisten osalta. Kevennetyistä arvioinneista huolimatta uusimisriskitekijöitä ja vahvuuksia saadaan edelleen tunnistettua kirjallisenkin materiaalin perusteella. Asiakasarviointia tekevien vastauksista ilmeni, että rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden laatimisen näkökulmasta tilanne näyttää kuitenkin hieman toisenlaiselta, sillä kirjallisen materiaalin perusteella ei päästä yhtä syvällisesti käsiksi vankien tarpeisiin ja taustoihin, kuten vankien ongelmien taustalla oleviin tekijöihin.

Asiakasarviointeja tekevien kiinnostus kuulla vankien tarpeista vangeilta itseltään (6,52) on korkea ja he pitivätkin erittäin tärkeänä, että rangaistusajan suunnitelma saataisiin laadittua yhteistyössä ja yhteisymmärryksessä vangin kanssa. Tärkeäksi koettiin myös se, että vanki pystyisi itse seisomaan hänelle laadittujen tavoitteiden takana ja sitoutumaan niihin. Lisäksi vangin kokonaistilanteen ja toiveiden huomiointi koettiin tärkeiksi huomioitaviksi asioiksi, mutta tällä hetkellä näiden ei koeta toteutuvan niin hyvin kuin tavoitteena olisi.

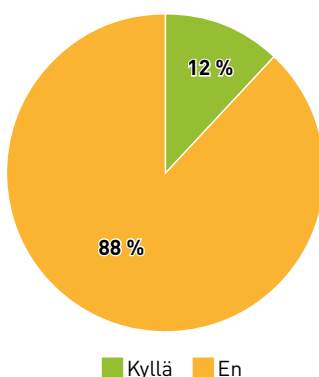
Asiakasarviointeja tekevien vastauksissa todettiin, että vaikka vankilassa pystytäänkin rangaistusajan suunnitelman täsmennyksen yhteydessä keskustelemaan vangin kanssa tarkemmin hänen tarpeistaan ja taustastaan, on vangin kuulluksi tuleminen rangaistusajan suunnit-

telman tavoitteenasetteluvaiheessa yhä keskeisessä asemassa. Tällä tavoin mahdollisuudet siihen, että vanki sitoutuu rangaistusajan suunnitelman toteuttamiseen, ovat paremmat.

Viivästykset rangaistusajan suunnitelmien laadinnassa

Luvussa 4.1.5 käsiteltiin rangaistusajan suunnitelman laatimisajan kohtaa Roti-asiakastietojärjestelmän kirjausten perusteella. Kyselyaineiston (Kuvio 6) mukaan asiakasarviointeja tekevistä noin 12 prosenttia ilmoitti pystyvänsä aloittamaan rangaistusajan suunnitelman laatimisen 2–4 viikon kuluessa siitä, kun henkilön tuomio tulee lainvoimaiseksi. Asiakasarviointeja tekevien suhtautuminen oli hieman kriittistä myös sen suhteen, kuinka rangaistusajan suunnitelman huolelliseen laatimiseen on riittäviä edellytyksiä (esim. käytettävissä olevan ajan, resurssien ym. puitteissa) (3,52).

Pääsääntöisesti pystyn aloittamaan rangaistusajan suunnitelman laatimisen 2–4 viikon kuluessa siitä, kun henkilön tuomio tulee lainvoimaiseksi. (n=67)

Kuvio 6. Mahdollisuudet aloittaa rangaistusajan suunnitelman laatiminen 2–4 viikon kuluessa, kun henkilön tuomio tulee lainvoimaiseksi (asiakasarviointeja tekevien kysely).

Asiakasarviointeja tekevien henkilöiden välillä ilmeni eroja siinä, milloin he arvioivat pystyvänsä aloittamaan rangaistusajan suunnitelmien laatimisen. Mikäli rangaistusajan suunnitelman laatimista ei ole ehditty aloittamaan 2–4 viikon kuluessa tuomion lainvoimaisuudesta, antoivat vastaajat usein myös selvästi matalampia arvioita monista työkuormaan liittyvistä asioista, tiedonkulusta ja asiakasprosessien sujuvuudesta (ks. taulukko 9).⁷⁹

⁷⁹ $p < 0.05^*$, $p < 0.01^{**}$, $p < 0.001^{***}$

Taulukko 9. Erot suhtautumisessa toiminta- ja asiakasprosessien sujuvuuteen, tiedon- kulkuun ja resurssitekijöihin sen suhteen, ehtiikö rangaistusajan suunnitelman laatimisen aloittamaan 2–4 viikon kuluessa tuomion lainvoimaiseksi tulemisesta (asiakas- arviointaja tekevien kysely).

	Pääsääntöisesti pystyn aloittamaan rangaistusajan suunnitelman laatimisen 2–4 viikon kuluessa siitä, kun henkilön tuomio tulee lainvoimaiseksi.	ka
Toiminta-/asiakasprosessit ovat sujuvia. ***	Kyllä Ei	5,13 3,22
Yksikössä on riittävästi työvoimaa, jotta työtehtävät voidaan suorittaa asianmukaisesti. ***	Kyllä Ei	4,63 2,47
Työntekijöiden työkuorma on realistinen ja hallittavissa. ***	Kyllä Ei	5,25 2,93
Informaatio kulkee tarvittaessa hyvin AAY:n/Yks-toimiston ja vankiloiden välillä vankilaan sijoittamisesta (laitossijoitus). *	Kyllä Ei	5,25 3,98
Rangaistusajan suunnitelmien huolelliseen laatimiseen on riittävästi edellytyksiä (esim. käytettävissä olevan ajan, resurssien ym. puitteissa). ***	Kyllä Ei	5,38 3,27

Näkökulmaa viivästymisiin vangeilta ja vankilahenkilöstöltä

Monet haastatelluista vangeista kokivat, että rangaistusajan suunnitelman laatimisvaiheessa sekä alkutuomion aikana tulisi käydä huomattavasti enemmän keskusteluja siitä, mikä rangaistusajan suunnitelman tarkoitus on ja mihin sillä pyritään.

Haastattelija: Joo. Koetko, että sun henkilökohtainen tilanne ja tarpeet on otettu riittävästi huomioon siinä rangaistusajan suunnitelmassa?

Vanki: Otettiin siinä. Mutta se tuli vähän pikaseen, kun sitä rangaistuaajan suunnitelmaa alettiin tekemään, niin mulle ei oikeestaan selitetty, että mikä se on.

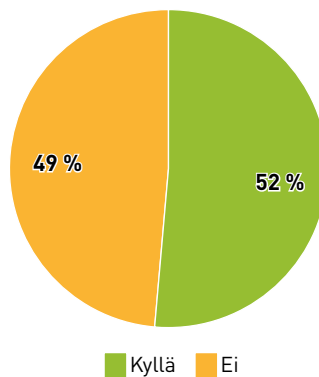
Suurin osa haastatelluista vangeista ilmoitti, että heille oli laadittu rangaistusajan suunnitelma. Vangit, jotka ilmoittivat, että heille ei ollut laadittu rangaistusajan suunnitelmaa, olisivat sellaisen halunneet. He arvioivat rangaistusajan suunnitelman laatimisen viivästymisen syyksi ruuhkat AAY:ssä ja kertoivat rangaistusajan suunnitelman laadinnan viivästyneen useilla kuukausilla. Vankilahenkilöstön näkökulmasta viivästykset rangaistusajan suunnitelman laadinnassa tuottavat haasteita siihen, miten vankien tarpeisiin pystytään vastaamaan jo heti vankeuden alkuvaiheessa.

Vankilahenkilöstössä koettiin, että rangaistusajan suunnitelmien laadinnan viivästyminen hankaloittaa osaltaan myös toimintaan ja palveluihin sijoittamista vankilassa, kuten alla olevasta kommentista ilmenee. Vankilassa työskentelevän avovastaus (vankilahenkilöstökysely):

”Vangeilla ei ole rangaistusajan suunnitelmia, mikä vaikeuttaa työtäni. Rangaistusajan suunnitelmaa odottaessa (kuukausikaupalla) ei pystytä tarjoamaan juuri ko. vangin tarpeisiin vastaavia palveluja, vaan sitä mitä sattuu olemaan saatavilla.”

Rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden määrittely

Rangaistusajan suunnitelman sisältöihin, kuten tavoitteiden määrittelyyn, liittyy haasteita. (n=66)

Kuvio 7. Rangaistusajan suunnitelmien sisältöihin liittyvistä haasteista (asiakasarviointeja tekevien kysely)

Yli 50 % asiakasarviointeja tekevien kyselyyn vastanneista koki rangaistusajan suunnitelmien sisältöihin liittyvän haasteita (ks. kuvio 7). Kyselyn avovastauksissa (34 kpl) avattiin tarkemmin sitä, millaisia haasteita rangaistusajan suunnitelmien sisältöihin liittyi. Vastauksissa toistui 6 teemaa. Erityisesti haasteita koettiin rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden määrittelyssä ja rajaamisessa, kuten alla olevasta esimerkistä ilmenee.

”On epäselvää, tehdäänkö suunnitelma yhdelle seuraamuskaudelle, vai sillä ajatuksella, että kyseessä on henkilön rikoksen uusimisriskiin vaikuttava elämänmittainen projekti. Esimerkiksi lyhyttuomioisella henkilöllä voi olla paljon riskitekijöitä ja tarpeita, jotka edellyttäisivät monien tavoitteiden asettamista, mutta toisaalta rangaistusaika ei ole riittävä pitkiin kuntoutaviin toimenpiteisiin.”

Yllä oleva esimerkkivastaus on melko vahvasti linjassa myös rekisteriaineistosta tehtyjen havaintojen kanssa, jotka osoittivat rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden ajallisen kohdistumisen olevan hajanaista, ja että merkittävä osa tavoitteista oli yleisluontoisia (ks. taulukko 8). Tällaisissa yleisluontoisissa tavoitteissa ei ilmennyt selvästi, kohdistuuko tavoite rangaistusaikaan vai sen jälkeiseen aikaan, ja tavoitteet olivat sisällöltään varsin laveita. Avovastauksissa nousikin esiin tarve yhdenmukaisemmille toimintatavoille ja selkeälle ohjeistukselle rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden määrittämistä varten. Lisäksi tavoitteiden muotoilu kaikille osapuolille ymmärrettävään muotoon koettiin jossain määrin vaikeaksi.

Monissa avovastauksissa nousi esille huoli myös siitä, ettei rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa koeta olevan riittävää tietoa ja tunteista vankiloista, vankiloiden tarjoamista kuntouttavista palveluista ja toiminnoista. Puolestaan osassa vastauksia arvioitiin, että vankilassa tarjottavat toiminnot ovat niukkojen resurssien vuoksi riittämättömiä rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden toteuttamiseen ja vankien tarpeisiin vastaamiseen.

Siviiliarviointien kohdalla haasteiksi koettiin myös tuomittujen saapumatta jääminen rangaistusajan suunnitelmaa koskeviin haastatteluihin. Tämän koettiin hankaloittavan sekä asiakasarvioinnin tekemistä että varsinaisten tavoitteiden asettamista ja määrittelyä rangaistusajan suunnitelmaan.

Lisäksi Roti-tietojärjestelmän koettiin tuottavan ongelmia rangaistusajan suunnitelman sisältöihin, sillä suunnitelma näyttäytyi monelle epäselvänä järjestelmässä ja suunnitelmalle katsottiin olevan liian vähän tilaa Rotissa. Myös vangin/tuomitun kokonaistilanteen hahmotaminen koettiin vaikeaksi Roti-tietojärjestelmän kautta.

Asiakasarviointikyselyyn vastanneiden välillä ilmeni eroja sen suhteen, arvioivatko he rangaistusajan suunnitelmien sisältöihin liittyvän haasteita (taulukko 10). Mikäli rangaistusajan suunnitelmien sisältöihin arvioitiin liittyvän haasteita, oli suhtautuminen hieman kriittisempää myös siihen, kuinka vankien tarpeet onnistutaan huomioimaan rangaistusajan suunnitelmassa. Kriittisyyttä koettiin myös siinä, kuinka selkeästi asiakasarviointien päätelmät tulevat esiin rangaistusajan suunnitelmassa.⁸⁰

80 $p < 0.05^*$, $p < 0.01^{**}$, $p < 0.001^{***}$

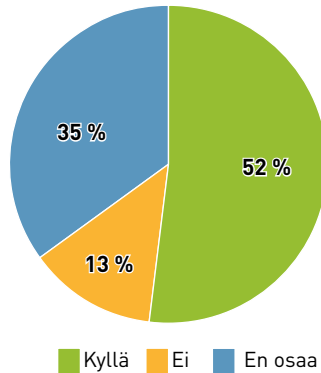
Taulukko 10. Rangaistusajan suunnitelmien sisältöihin liittyvät haasteet. Päätelmien selkeys ja vankien tarpeiden huomioiminen (asiakasarviointeja tekevien kysely).

	Rangaistusajan suunnitelmien sisältöihin, kuten tavoitteiden määrittelyyn liittyvät haasteet.	ka
Asiakasarviointien päätelmät tulevat selkeästi esiin rangaistusajan suunnitelmissa. **	Kyllä Ei	4,52 5,44
Vankien tarpeet otetaan hyvin huomioon rangaistusajan suunnitelmassa. ***	Kyllä Ei	4,89 5,75

Myös vankilahenkilöstön näkemyksiä rangaistusajan suunnitelmien tavoitteista selvitettiin useilla 1–7 asteikollisilla väittämällä vankilahenkilöstölle suunnatussa kyselyssä (ks. liitetaulukko 5). Vankilahenkilöstön arviot olivat jossain määrin kriittisiä rangaistusajan suunnitelmiin asetetuista tavoitteista niiden konkreettisuuden, realistisuuden (suhteessa toimintamahdollisuuksiin ja resursseihin), oikeasuhtaisuuden (tuomion pituuteen nähden) sekä vankien tarpeiden ja tilanteen huomioon ottamisen suhteen (3,4–3,9). Avovankiloiden/-osastojen ja suljettujen vankiloiden välillä ei ilmennyt tilastollisesti merkitsevää eroa näiden suhteen.

Vankilahenkilöstön haastattelut antoivat myös samansuuntaista kuvaa rangaistusajan suunnitelmien tavoitteista. Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteet näyttäytyivät vankilahenkilöstön mielestä jossain määrin yleismaailmallisina, eikä niitä voinut aina luonnehtia kovin yksilöllisiksi tai realistisiksi. Lisäksi samoja tavoitteita on voitu asettaa uudelleen useamman kerran vankilassa olleelle henkilölle. Rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden pilkkominen pienempiin ja konkreettisiin osiin nähtiin erityisen toivottavana juuri tämänkaltaisissa tilanteissa.

Onko sinulla tarpeita, joita ei tunnisteta tai oteta riittävästi huomioon rangaistusajan suunnitelmassa? (n=158)

Kuvio 8. Vankien näkemys heidän tarpeidensa tunnistamisesta rangaistusajan suunnitelmassa (vankeusvankikysely, vangit, jotka ilmoittivat, että heille on laadittu rangaistusajan suunnitelma)

Myös vangeilta tiedusteltiin vankeusvankikyselyssä, että onko heillä sellaisia tarpeita, joita ei heidän omasta mielestään tunnisteta tai oteta riittävästi huomioon rangaistusajan suunnitelmassa. Väittämään vastanneista vangeista 52 prosenttia (kuvio 8) ilmoitti, että heillä oli tarpeita, joita ei joko tunnisteta tai oteta riittävästi huomioon rangaistusajan suunnitelmassa (vangit, jotka ilmoittivat omaavansa rangaistusajan suunnitelman). Puolestaan 13 prosenttia ilmoitti, että heillä ei ollut tarpeita, jotka olisivat jääneet huomioimatta tai tunnistamatta ja 35 prosenttia ei osannut sanoa tai ottaa kantaa asiaan.

4.2.3 Vankisijoittelu

Sijoituspäätökset kuuluvat myös rangaistusajan suunnittelun piiriin. Tässä osiossa keskitytään vankisijoittelua eli sijoituspäätöksiä sivuaviin tuloksiin. Puolestaan vankien siirtoja koskevia tutkimustuloksia käsitellään lyhyesti rangaistusaikaa käsittelevässä osiossa.

Asiakasarviointeja tekevien kyselyssä selvitettiin vankiloiden toiminnan tuntemista. Asiakasarviointihenkilöstön arviot omasta vankilan toiminnan ja erityispiirteiden tuntemisesta olivat melko maltillisia (4,30). Vankiloiden toiminnan ja erityispiirteiden tuntemuksessa ilmeni tilastollisesti merkitseviä eroja AAY:n ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen välillä. Vankiloiden toiminnan ja erityispiirteiden tunteminen arvioitiin korkeammaksi AAY:ssä.⁸¹

81 T-testi: AAY:ssä [4,8] arviot olivat yhdyskuntaseuraamustoimistoja [4,0] korkeampia vankiloiden toiminnan ja erityispiirteiden tuntemisessa.

Arviot sijoituspäätösten oikeudenmukaisuudesta (5,53) ja siitä, kuinka hyvin vankien tarpeet huomioidaan vankilaan sijoittamisessa (5,11) saivat verrattain korkeita arvioita asiakasarviointia tekevien kyselyssä. Kuitenkin henkilöstöhaastatteluiden ja asiakasarviointihenkilöstön kyselyn avovastausten perusteella tarkentui, että vankien yksilöllisiä tarpeita pyritään ottamaan huomioon vankisijoittelussa, mutta nykyään yliasutetut vankilat asettavat tähän omat vaikeutensa.

Käytännössä yliasutettujen vankiloiden katsottiin tuottavan vankisijoitteluun haasteita muun muassa siinä, että kaikkia vankeja ei pystytty tilan puutteen vuoksi asuttamaan yksin, vaikka vangin tarpeet, esimerkiksi psyykkiset haasteet, tätä edellyttäisivätkin. Myös vankien turvallisen sijoittamisen näkökulmasta täydet vankilat tuottivat vaikeuksia siten, että joissain tilanteissa vanki voi joutua odottamaan vapautuvaa paikkaa esimerkiksi matkasellissä hyvin pitkän aikaa.

Vankien sijoittamisessa ei myöskään aina onnistuta tehokkaasti hyödyntämään rangaistusajan suunnitelmaa. Ongelmat voivat näkyä esimerkiksi siten, että vanki sijoitetaan vankilaan, jossa ei ole tarjolla tai mahdollista toteuttaa rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden mukaista toimintaa (esimerkiksi opiskelun aloittaminen ja/tai jatkaminen). Tämänkaltaiset tilanteet voivat luoda merkittäviä viivästymisiä järkevästi hyödynnettävään ja suunnitelmalliseen rangaistusaikaan, mikä voi lopulta johtaa ”ylimää räsiin” vankisiirtoihin tilanteen ratkaisemiseksi. Lisäksi tällaisilla asioilla on tapana heikentää vangin motivoitumista ja sitoutumista rangaistusajan suunnitelmaan. Alla yksi vankilahenkilöstökyselyn vankisijoittelua koskeva avovastausesimerkki, josta ilmenee vankisijoittelun oikeanlaisen kohdentamisen merkitys.

”Vankisijoittelulla on iso merkitys. Avolaitoksiin laitetaan enenevässä määrin huonokuntoisia vankeja, jotka eivät pysty osallistumaan vankilan järjestämään toimintaan. Mielestäni tässä oiotaan vankeuslakia, jossa yhtenä kohtana on soveltuvuus vankilan järjestämään toimintaan. He vievät paikkoja sellaisilta vangeilta, jotka hyötyisivät avolaitoksen tarjoamasta työtoiminnasta. Mielenterveysongelmaiset vangit ovat lisääntyneet. Avolaitoksen pienet resurssit eivät tähän riitä. Vankien tarpeisiin pystytään vastaamaan paremmalla ja kohdennetulla sijoittelulla. Nyt tuntuu, että tilastoille tehdään työtä.”

Vankilahenkilöstö piti myös tärkeänä, että AAY:stä otettaisiin matalalla kynnyksellä yhteyttä vankilaan ja tiedusteltaisiin erilaisten ohjelmien ja toimintojen toteuttamisesta reaaliajassa. Tutkimustulosten mukaan yhteydenotot asian tiimoilta olivat hieman kasvaneet viimeisen vuoden aikana. Tästä huolimatta vankilahenkilöstökyselyn avovastauksissa nousi esille tarve vankiloiden ja AAY:n kanssa tehtävän yhteistyön kehittämiseen, josta esimerkkinä seuraava:

”Etenkin yhteistyötä aay:n kanssa tulisi kehittää ja vankien sijoittelussa tulisi kysyä myös laitoksien kantaa, kuten aiemmin on toimittu.”

Myös asiakasarviointeja tekevien näkemysten perusteella yhteydenpidon sujuvuudessa vankiloihin (4,15) ja tarvittavan informaation kulkeutumisessa AAY:n/yhdyskuntaseuraamustoimistojen ja vankiloiden välillä vankilaan sijoittamisessa (4,13) on vielä kehitettävää.

5 Rangaistusajan suunnitelmien toteutuminen rangaistuksen suoritusvaiheessa

Luvun päätulokset

- Tavoitteiden toteutuminen: Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteet jäivät usein toteutumatta. Tavoitteista 55 % kirjattiin toteutuneiksi tai osittain toteutuneiksi ja 40 % oli jäänyt työn alle -tilaan. Tavoitteet jäivät useammin toteuttamatta nuorilla, suljetuista vankiloista vapautuneilla ja sakkovangeilla. Toteutumista edistivät mm. vangin oma ilmoittautuminen vankilaan, pidempi laitosaika ja vanhempi ikä.
- Vankien kokemukset: Rangaistusajan suunnitelmien toteutumiseen vaikuttivat vankien motivaatio, osallisuus suunnitelman laadinnassa, kokemus kuulluksi tulemisesta, vankiloiden toimintatarjonta sekä suunnitelmien konkreettisuus ja ajantasaisuus. Vangit kokivat suunnitelmat tärkeiksi erityisesti silloin, kun heidän tarpeensa oli huomioitu.
- Vankien motivaation (tavoiteorientaatioiden) yhteys rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden toteutumiseen: Vangeista erottui kolme ryhmää – varmistelijat, kehittymishaluiset ja välttämisorientoituneet. Ryhmien välillä oli eroja muun muassa tarpeissa ja suhtautumisessa toimintoihin.
- Vankilasiirrot: Vankien siirrot aiheuttivat katkoksia suunnitelmien toteutuksessa. Siirtojen onnistuminen edellytti hyvää tiedonsiirtoa ja yhtenäisiä toimintatapoja. Henkilöstö koki resurssipulaa, viestinnän puutteita ja roolien epäselvyyksiä, erityisesti suljetuissa vankiloissa.
- Arvioinnin laatuun yhteydessä olevia tekijöitä: Asiakasarviointia tekevät korostivat laadukkaan informoinnin merkitystä laitossijoituksista vankiloiden kanssa, työntekijöiden työkuormaa, resurssien riittävyttä suunnitelmien laatimiseen sekä asiakasarviointiyksikön ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen vankilatuntemusta.
- Vankeusajan laatuun yhteydessä olevia tekijöitä: Vankilahenkilöstö piti tärkeimpinä asiakas- ja lähityön sujuvuutta, suunnitelmien tarkoituksenmukaisuutta (realistisuus, konkreettisuus, tarpeisiin vastaavuus) sekä suunnitelmien toteutettavuutta ja yksilöllisyyden huomioimista. Vangit kokivat keskeisiksi palveluiden vastaavuuden omiin tarpeisiinsa, saadun tuen vapautumiseen sekä käytännön asioiden hoidon tukemisen. Asiallinen vuorovaikutus henkilökunnan kanssa lisäsi myönteisiä kokemuksia vankeusajasta.

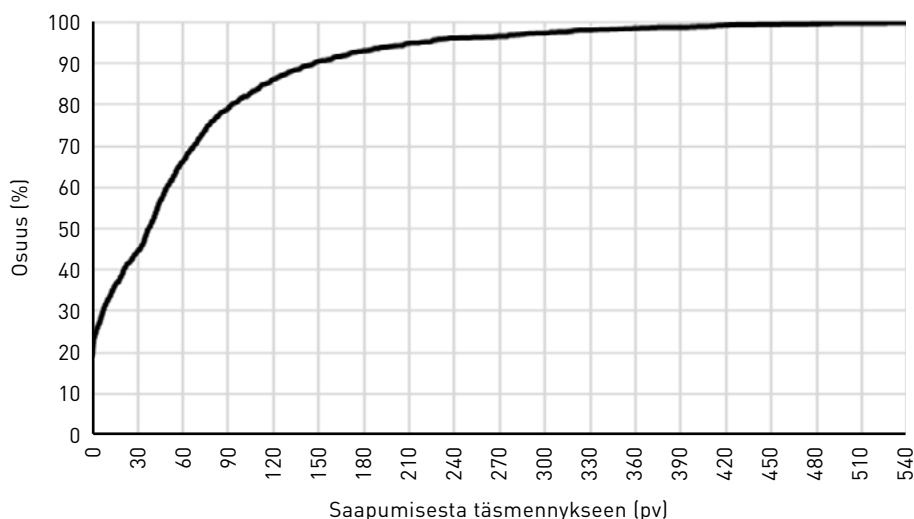
Tässä osiossa käydään läpi keskeisimpiä vankeusaikaan liittyviä tutkimustuloksia, jotka linkittyvät rangaistusajan suunnitelmaan, vankilatoimintoihin, vankeuden nivelvaiheisiin, vankien tavoiteorientaatioihin ja motivaatioon.

5.1 Rangaistusajan suunnitelmaan asetetut keinot ja tavoitteiden toteutuminen

5.1.1 Keinot rangaistusajan suunnitelmien toteuttamiseksi

Rise TRIP -tutkimusprojektin aikana selvitettiin Rikosseuraamuslaitoksen asiantuntijoiden kanssa sitä, mitkä ovat keskeisiä aikapisteitä rangaistusajan suunnitelman seurannassa. Erään keskeisen kiinnostavan seurattavan aikapisteen muodostaa vankilaan saapumisen ja rangaistusajan suunnitelman täsmennyksen välinen aikajakso. Vangeille pyritään täsmennyttämään rangaistusajan suunnitelma mahdollisimman pian rangaistusajan alkuvaiheessa. Täsmennyksen yhteydessä suunnitelmaan asetettuihin tavoitteisiin kohdistetaan yksityiskohtaisemmat keinot toimintaan sijoittamiseksi.

Kuviossa 9 on esitettyä, kuinka pitkään kestää vankilaan saapumisesta rangaistusajan suunnitelman täsmennykseen. Tutkimusaineistona käytetään vuonna 2023 rangaistuksen aloittaneiden vankeusvankien rangaistusajan suunnitelmia (n=2575), joista löytyi rangaistusajan suunnitelman laatimispäivä, vankilaan saapumispäivä sekä täsmennetty rangaistusajan suunnitelma. Sakkovangit poistettiin aineistosta, koska suuri osa sakkovangeista maksaa sakot vankilassa, jolloin täsmennysvaihe jää usein puuttumaan. Vaaka-akseli kuvaa päiviä vankilaan saapumisesta rangaistusajan suunnitelman täsmennykseen ja pystyakseli kumulatiivisesti sitä, kuinka nopeasti rangaistusajan suunnitelmia täsmennetään vankilaan saapumisen jälkeen.

Kuvio 9. Aika vankilaan saapumisesta rangaistusajan suunnitelman täsmennykseen (vuonna 2023 rangaistuksen aloittaneet vankeusvangit, joille löytyi rangaistusajan suunnitelma ja täsmennys, n=2575 kautta)

Kuten kuviosta 9 ilmenee, rangaistusajan suunnitelman täsmittäminen on pääsääntöisesti nopeaa, mikäli rangaistusajan suunnitelma on laadittu. Vankilaan saapumispäivänä täsmennettiin 19 prosenttia rangaistusajan suunnitelmista. Ensimmäisen kuukauden aikana 44 prosentilla vangeista oli täsmennetty rangaistusajan suunnitelma ja kahden kuukauden aikana 66 prosentilla. Erityinen havainto oli se, että noin 7 prosentilla kaikista rangaistusajan suunnitelmista täsmennysvaihe oli tehty jo ennen vankilaan saapumista⁸². Erillisanalyysissä havaittiin myös, että rangaistusajan suunnitelmien valmistumisesta täsmennykseen kului keskimäärin 60 päivää ajoittuen yleisimmin välille 0–60 päivää.

Keinot tavoitteiden saavuttamiseksi

Roti-tietojärjestelmässä kullekin tavoitteelle tulee asettaa vähintään yksi keino, jolla pyritään vaikuttamaan tavoitteen toteutumiseen. Yksittäiset keinot kiinnittyvät tutkimusaineistossa sekä arviointikokonaisuuteen että työskentelyalueeseen. Vuonna 2023 vapautuneilta vankeusvangeilta löytyi keskimäärin kolme keino (ka=3,07, md=3, kh=1,31). Keinon määrän vaihtelu oli kuitenkin suurta. Noin 20 vangilla oli asetettuna yli kymmenen keino. Keinoja oli hieman enemmän kuin

⁸² Roti-tietojärjestelmässä oli mahdollista tehdä rangaistusajan suunnitelman täsmennys ennen vankilaan saapumista.

rangaistusajan suunnitelmien tavoitteita. Keskimäärin keinoja oli 1,18 per arviointikokonaisuus. Eniten keinoja asetettiin arkielämän taitoihin (1,31) sekä ajatteluun ja asenteisiin (1,29) liittyviin luokkiin. Taustamuuttujittain tarkasteluna miesvangeille (3,2) asetettiin keskimäärin hieman vähemmän keinoja rangaistusajan suunnitelmaan kuin naisvangeille (3,7) (ero tilastollisesti merkitsevä) ja suomalaisille vangeille (3,3) hieman enemmän kuin ulkomaalaisille vangeille (3,0).

Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteisiin kohdistettujen keinojen sisältöjä tarkasteltiin lisäksi hieman tarkemmin sadan vankeusvängin satunnaisotoksen avulla, kuten aiemmin tehtiin myös rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden suhteen. Keinojen konkreettisuutta eli sitä, miten keino on kirjattu Roti-tietojärjestelmään, arvioitiin luokittelemalla keinot kolmeen erilaiseen luokkaan taulukon 11 mukaisesti.

Taulukko 11. Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteisiin kohdistettujen keinojen konkreettisuus perustuen 100 vängin satunnaisotokseen

Keinojen konkreettisuus	Keinot	%
Konkreettinen keino	195	62 %
Melko konkreettinen keino	46	15 %
Abstrakti keino	57	18 %
Nollakirjaus	16	5 %

1 = konkreettinen keino, esim. tietty nimeltä mainittu ohjelma, yksilötyö, päihdeohjaajalla käynnit, sekä jotenkin konkretisoituna verkostopalaverit, työtoiminta

2 = melko konkreettinen keino, esim. opintojen jatkaminen, työskentely, työmahdollisuuksien selvittäminen, toimintaan sijoitus, sekä yleisluonteiset kirjaukset verkostoista, päihdetyöstä yms.

3 = abstrakti keino, ts. ei vastaa kysymykseen, miten tavoitteeseen on mahdollista päästä ko. 'keinolla'. Tähän luokkaan ovat jääneet keinot, jotka kuvaavat enemmän toivetilaa kuin varsinaista keinoja, esim. päihdeettömyys, suunnitelmallinen vapautuminen, rikosmyönteisten asenteiden muutos, omat valinnat ja päätökset, mielekäs tekeminen, ammatillisten valmiuksien vahvistaminen sekä työllistymisen tukeminen.

0 = nollakirjaus, työskentely ei mahdollista (esim. vankilasta johtuvat syyt, tarkentuu tuomion aikana yms.)

Kaksi ensimmäistä luokkaa korostuivat aineistossa eli keinot olivat suuressa määrin konkreettisia tai ainakin melko konkreettisia. Usein yhdelle vangille on kirjattu useita keinoja, jotka ovat konkretiatasoltaan keskenään hyvin samantasoisia.

Konkreettiset keinot jakaantuivat melko tasaisesti eri arviointikokonaisuuksille. Konkreettisimmat keinot löytyivät useimmin Päihteet, riippuvuudet -arviointikokonaisuudesta. Melko konkreettisia keinoja löytyi useimmin Koulutus, työ -arviointikokonaisuudesta. Arviointikokonaisuuksien osalta abstrakteimmat keinot koskivat, Arkielämän taidot ja Ihmissuhteet, lapset, vanhemmuus -arviointikokonaisuuksia.

5.1.2 Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden toteutuminen

Tavoitteiden toteutumista tulee seurata vähintään kolme kertaa vuodessa ja vangin kanssa siinä vankilassa, johon vanki on sijoitettu (ks. VNA 3:16; VL 4:7). Roti-tietojärjestelmässä tavoitteiden toteutuminen luokitellaan viiteen eri luokkaan: toteutunut, osittain toteutunut, ei toteutunut, työn alla ja peruttu. Toteutumisen ja keskeytyksen syitä (vangista johtuen, vangista riippumatta) on kirjattu noin neljäsosassa kaikista tavoitteista Roti-tietojärjestelmään. Keskeytyksen syyn tarkempi erittely olisi vaatinut laajempaa tekstianalyysia. Tämän takia tässä tutkimusraportissa ei käsitellä keskeytyksen syitä.

Tavoitteiden toteutumista tarkasteltiin aluksi yksittäisten tavoitteiden tasolla (n=6085); tilastoyksikkönä on yksittäisen tavoitteen toteutuminen. Taulukossa 12 on esitetty rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden toteutumismäärät ja osuudet. Suurin osa tavoitteista jäi osittain toteutuneeseen (37,1 %) tai työn alla olevaan tilaan (39,8 %). Täysin toteutuneita tavoitteita oli kaikista tavoitteista 18,3 prosenttia. Rekisteriaineiston ja Rotin rangaistusajan suunnitelman versionhallinnan perusteella on hankala selvittää esimerkiksi laitossiirtojen, koevapauden ja ehdonalaisen valvonnan yhteyttä toteumakirjauksiin. Tutkimusaineiston perusteella näyttää siltä, että vapautuvien vankien toteumakirjaukset jäävät edelleen joko työn alla olevaan tai osittain toteutuneeseen tilaan, vaikka vanki on ehtinyt suorittaa kokonaan jo rangaistuksensa. Havaintoa tukee esimerkiksi se, että ainoastaan 2,9 prosentissa kaikista tavoitteista oli kirjattu ei toteutuneeksi tavoitteeksi ja peruutetuksi 0,8 prosentissa. Puuttuvia kirjaustietoja oli ainoastaan 1,1 prosentissa kaikista rangaistusajan suunnitelmiin kirjatusta tavoitteista.

Taulukko 12. Rangaistusajan suunnitelmiin asetettujen tavoitteiden toteutuminen. Tavoitteet vuonna 2023 vapautuneilla vankeusvangeilla (n=6085)

Toteutuminen	Määrä	%
Toteutunut	1116	18,3
Osittain toteutunut	2256	37,1
Ei toteutunut	179	2,9
Työn alla	2419	39,8
Peruttu	48	0,8
Puuttuva	67	1,1
Yhteensä	6085	100

Tarkasteltaessa tavoitteiden toteutumista asetettujen prioriteettien mukaan tutkimustulosten perusteella prioriteetit eivät olleet juurikaan yhteydessä tavoitteiden toteumakirjauksiin. Jakaumat olivat verrattain yhdenmukaisia eri prioriteettiluokissa noudattaen yllä esitettyä jakaumaa (ks. taulukko 12). Ei toteutuneita tai peruttuja tavoitteita esiintyi vähän kaikissa tavoitteiden prioriteettiluokissa. Tärkeiksi ja tarpeelliseksi luokitellut tavoitteet toteutuivat hieman erittäin tärkeiksi asetettuja tavoitteita useammin. Prioriteettiluokaltaan tärkeiksi asetetut tavoitteet toteutuivat osittain tärkeitä ja tarpeellisia tavoitteita yleisemmin.

Taulukko 13. Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden toteutuminen asetetun prioriteetin perusteella [%]

Toteutuminen	Tavoitteen prioriteetti		
	Erittäin tärkeä	Tärkeä	Tarpeellinen
Toteutunut	16	20	22
Osittain toteutunut	32	41	30
Työn alla	49	36	45
Ei toteutunut	3	3	2
Peruttu	1	1	2
Yhteensä	100	100	100

$\chi^2=96,681$; $df=8$; $p<0,001$

Seuraavaksi tutkimusaineiston perusteella analysoitiin tavoitteiden toteutumista eri arviointikokonaisuusluokissa (ks. taulukko 14). Taulukosta on poistettu turvallisuuteen liittyvä arviointiluokka pienen havaintomäärän takia. Arviointikokonaisuuksittain tarkasteltuna toteumakirjaukset näyttivät edelleen samanlaisilta kuin edellä.

Arviointiluokista parhaiten toteutuivat arkielämän taitoihin (28 %) sekä koulutukseen ja työhön (24 %) liittyvät tavoitteet. Osittain toteutuneita tavoitteita löytyi yleisimmin ajattelu, asenteet (45 %), ihmissuhteet,

lapset, vanhemmuus (42 %) ja päihteet, riippuvuudet (40 %) -arviointi-kokonaisuuksista. Osittain toteutuneiden tavoitteiden osuus oli selvästi täysin toteutuneita tavoitteita suurempi. Työn alla -tilassa olevia tavoitteita ilmeni eniten rikokset-luokassa (52 %).

Ei toteutuneiden tavoitteiden osuus oli suhteellisen matala kaikissa arviointikokonaisuuksissa. Suurimmat osuudet löytyivät koulutus, työ- ja rikokset arviointikokonaisuuksista. Peruutettuja tavoitteita oli hyvin vähän ja niitä esiintyi suhteellisesti eniten ihmissuhteet, lapset, vanhemmuus-, ja arkielämän taidot -arviointikokonaisuuksissa. Liitetaulukossa 7 on esitetty rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden toteutuminen työskentelyalueittain.

Taulukko 14. Tavoitteiden toteutuminen arviointikokonaisuuksittain (%). Tavoitteet vuonna 2023 vapautuneilla vankeusvangeilla (n=6085)

Arviointikokonaisuus	Tavoitteen toteutuminen					
	Toteutunut	Osittain toteutunut	Työn alla	Ei toteutunut	Peruutettu	Yhteensä
Ajattelu, asenteet	11,80	44,80	39,50	3,00	0,80	100
Arkielämän taidot	28,10	31,70	37,20	1,80	1,20	100
Ihmissuhteet, lapset, vanhemmuus	17,70	41,50	38,70	0,70	1,50	100
Koulutus, työ	23,60	37,10	34,20	4,50	0,70	100
Päihteet, riippuvuudet	14,90	39,80	41,50	3,30	0,40	100
Rikokset	14,60	28,10	52,40	4,40	0,50	100
Toimintakyky, terveys, hyvinvointi	19,70	36,50	41,00	2,00	0,90	100

$\chi^2=213,031$; $df=18$; $p < 0,001$ (poistettu peruutetut ja turvallisuus)

Taustamuuttujien yhteys tavoitteiden toteutumiseen

Lopuksi tavoitteiden toteutumista tarkasteltiin raportissa käytettyjen yleisten taustamuuttujien (esimerkiksi kertaisuus ja ikä) sekä muiden perusarviossa saatavien työ, koulutus ja asumistilanne tietojen kautta. Analyseissa yhdistettiin toteutuneet ja osittain toteutuneet tavoitteet yhdeksi luokaksi, jolloin rangaistusajan suunnitelmaan kirjattujen tavoitteiden toteutumista kyettiin analysoimaan dikotomisella vaste-muuttujalla (toteutunut/ei toteutunut).

Raportissa käytetyt vankien taustamuuttujat olivat kaikki tilastollisesti merkitsevästi sukupuolta lukuun ottamatta yhteydessä tavoitteiden toteutumiseen (liitetaulukko 9a). Analysoitaessa kaikkien tavoitteiden (n=6085) toteutumista yksittäisen taustatekijän perusteella. Tutkimus-tulokset voidaan tiivistää seuraavasti:

Ensimmäistä kertaa vankilaan saapuvilla vangeilla tavoitteet toteutuivat muita kertaisuusryhmiä paremmin. Koevapaudesta vapautuneiden vankien tavoitteet toteutuivat selvästi paremmin kuin suoraan avolaitoksesta tai suljetusta laitoksesta vapautuneilla vangeilla. Suljetusta vankilasta vapautuneiden tavoitteet toteutuivat heikoiden. Pidempi laitos aika edesauttoi tavoitteiden toteutumista. Esimerkiksi yli kahden vuoden laitosajasta vapautuneilla vangeilla tavoitteet toteutuivat lähes kaksi kertaa useammin kuin vangeilla, jotka olivat vapautuneet yhden kuukauden laitosajan jälkeen. Sakkovankeina saapuneilla tavoitteet toteutuivat heikommin verrattuna vankeusvankeina tai tutkintavankeina saapuneihin. Etsintäkuulutuksen perusteella saapuneiden vankien kohdalla tavoitteet toteutuivat harvemmin. Vangin iällä oli yhteys tavoitteiden toteutumiseen. Vanhemmat vangit olivat suorittaneet enemmän tavoitteita. Ulkomaalaisvangeilla tavoitteet toteutuivat hieman heikommin verrattuna suomalaisiin vankeihin.

Yksittäisten taustamuuttujien tarkastelun lisäksi raportissa tutkittiin, miten eri taustamuuttujat yhdessä olivat yhteydessä tavoitteiden toteutumiseen (logistinen regressio, ks. liitetaulukko 10). Analyysillä tutkittiin yksityiskohtaisemmin taustamuuttujien välisiä yhteyksiä suhteessa vankien tavoitteiden toteutumiseen. Tutkimustulokset kertoivat, olivatko yksittäiset taustamuuttujat yhteydessä tavoitteen toteutumisen todennäköisyyteen ja kuinka vahva näiden välinen yhteys oli.

Muuttujiksi malliin valittiin Roti-tietojärjestelmästä saatavia taustatekijöitä, joita huomioidaan rangaistusajan suunnitelman laatimisvaiheessa. Muuttujien valintakriteerinä oli lisäksi Rise TRIP-analyyseistä saadut havainnot sekä aikaisempien tutkimusten ja selvitysten tutkimustulokset toiminnan toteutumisesta ja vaikuttavuudesta.⁸³ Tulosten havainnollistamiseksi seuraavassa käsitellään henkilötasoisia malleja (n = 2005; liitetaulukko 10), jossa tavoite luokiteltiin toteutuneeksi, kun rangaistusajan suunnitelman kaikista tavoitteista vähintään yksi oli toteutunut osittain tai kokonaan.

Tavoitteet toteutuvat sitä paremmin mitä pidemmän aikaa vanki oli ollut vankilassa. Tavoitteiden toteutumisen todennäköisyys nousi suoraviivaisesti laitosajan pidentyessä. Esimerkiksi 1–2 kuukauden laitosajan jälkeen vapautuneilla vangeilla tavoitteet toteutuvat 1,4 kertaa todennäköisemmin kuin lyhyemmästä laitosajasta vapautuneilla vangeilla (referenssiryhmänä enintään kuukauden laitos aika); yli kahden vuoden

83 Ks. esim. Kilpeläinen 2024; Tyni 2020; Tyni & Aaltonen 2021; Liimatainen ym. 2017; Tyni 2015.

laitosajasta vapautuneiden vankien todennäköisyys tavoitteiden toteutumiseen oli jo 13,4-kertainen lyhyimpiin laitosaikoihin verrattuna.

Vangin sukupuoli ei ollut tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä rangaistusajan suunnitelmiin kirjattujen tavoitteiden toteutumiseen. Taustamuuttujia yksittäin tarkasteltuna vankilakertaisuudella ja vangin iällä oli vahva yhteys tavoitteiden toteutumiseen. Vankilakertaisuuden vaikutus kuitenkin poistui, kun tutkittiin yhtä aikaa monen taustamuuttujan yhteyttä tavoitteiden toteutumiseen. Vastaavasti vangin saapumisiällä ei ollut yhteyttä tavoitteiden toteutumisen todennäköisyyteen. Vangin saapumislaji oli osittain yhteydessä tavoitteiden suorittamiseen. Tutkintavankeina saapuneilla vangeilla tavoitteet toteutuivat 0,4-kertaa heikommin verrattuna vankeusvankeina saapuneisiin vankeihin. Ilman etsintäkuulutusta saapuneilla vangeilla tavoitteiden toteutuminen oli 1,7-kertaa todennäköisempää kuin kuulutuksen perusteella saapuneilla vangeilla.

Taustamuuttujien osittaisen puutteellisuuden takia edellisessä analyysissä ei voitu käyttää perusarviossa saatavia työ-, koulutus- ja asumistilannetietoja; pienet havaintomäärät olisivat heikentäneet oleellisesti tutkimustulosten luotettavuutta. On huomioitava, että edellisiä taustatietoja löytyi noin kolmanneksella vangeista (ks. luku 4.1.1). Kyseisten taustamuuttujien yhteyttä tavoitteiden toteutumiseen voidaan kuitenkin kuvata yksinkertaisemmalla menetelmällä. Alla on esitettynä keskeisiä tilastollisesti merkitseviä havaintoja tarkasteltaessa kaikkien tavoitteiden toteutumista (n=6085).

Ennen vankilaan saapumista työssä olleilla, opiskelijoilla ja eläkeläisillä tavoitteet toteutuivat hieman useammin kuin työttömillä työnhakijoilla ja/tai työvoimapalvelussa olleilla sekä vangeilla, joiden työnhaku ei ollut voimassa tai jotka olivat muutoin työelämän ulkopuolella. Koulutustilanteen suhteen tavoitteet toteutuivat heikoimmin vangeilla, joilla ei ollut tutkintoa, ja vangeilla, joilla oli perusasteen tutkinto. Vankien tavoitteet toteutuivat selvästi yleisimmin vangeilla, joilla ei ollut ennen vankilaan saapumista asuntoa ja heidän arvioitiin ”asuvan” ulkona tai julkisissa tiloissa (83 %). Myös ennen vankilaan saapumista vakinaisen asunnon omaavien vankien tavoitteet toteutuivat (57 %) muita asumistilanteen muotoja yleisemmin.

Arviointikokonaisuuksista rikokset -luokkaan liittyvät tavoitteet toteutuivat hieman yleisemmin vangeilla, jotka olivat työssä ja keillä oli vankinainen asunto ennen vankilaan saapumista. Koulutukseen ja työhön

liittyvät tavoitteet toteutuivat selvästi yleisimmin henkilöillä, jotka olivat ennen vankilaan saapumista työssä. Ajattelu ja asenteet, arkielämän taidot, koulutus ja työ sekä päihteet ja riippuvuudet -luokissa tavoitteet toteutuivat useammin vangeilla, joilla oli koulutustaustaa ennen vankilaan saapumista.

Arkielämän taidot -luokassa tavoitteet toteutuivat useammin vangeilla, joilla oli vakinainen asunto tai he olivat majoittuneet ulkona julkisissa tiloissa ennen vankilaan saapumista. Puolestaan koulutus, työ -luokassa tavoitteet toteutuivat hieman useammin vangeilla, joilla oli vakituinen asunto/he asuivat tilapäisesti tuttavien tai sukulaisten luona/ muuten epätyypillisissä olosuhteissa. Päihteet ja riippuvuudet -luokassa tavoitteet toteutuivat hieman heikoimmin vangeilla, jotka olivat ennen vankilaan saapumista olleet tilapäisesti asuntolassa, turvakodissa tai väliaikaismajoituksessa.

5.2 Vankien tavoiteorientaatiot

Vankeusvankikyselyssä esitettiin useita tavoiteorientaatioihin liittyviä asennevääntämiä, joissa tiedusteltiin vankeusvankien motivaatiosta kertovia tavoiteorientaatioita muun muassa rangaistusajaksi, vankilan toimintoihin ja rangaistusajan suunnitelmaa kohtaan.

Kaikilla vankikyselyyn vastanneilla vangeilla ei heidän oman ilmoituksensa mukaan ollut laadittu rangaistusajan suunnitelmaa. Kyselyyn vastanneista vangeista hyvin pieni osa ilmoitti, ettei heille ollut laadittu rangaistusajan suunnitelmaa ja ilmoittivat olevansa ensimmäistä kertaa vankilassa. Lisäksi he ilmoittivat olleensa vankilassa kyselyn vastaushetkellä jo 1–6 kk. Tähän ryhmään kuuluneet vangit olivat vastanneet myös sellaisiin tavoiteorientaativääntämiin, joissa tiedusteltiin vankien tavoiteorientoituneisuutta rangaistusajan suunnitelmaan (ks. liitetaulukko 6). On oletettavaa, että rangaistusajan suunnitelma konseptina on tullut ainakin jossain määrin tutuksi myös ensikertalaisille vangeille, jotka ovat suorittaneet vankeusrangaistusta 1–6 kk.

Vankihaastatteluiden myötä selvisi, ettei kaikille vangeille ollut heti täysin selvää, onko heille laadittu rangaistusajan suunnitelma vai ei. Tämä johtui siitä, että he saattoivat ajatella rangaistusajan suunnitelman olevan laadittu vasta silloin, kun suunnitelma täsmennetään vankilassa, vaikka se olisikin laadittu AAY:ssä tai yhdyskuntaseuraamustoi-

mistossa vangin kanssa tai kirjalliseen materiaaliin perustuen. Monet haastatellut vangit, joilla ei heidän omasta mielestään ollut vielä laadittu rangaistusajan suunnitelmaa, olisivat sellaisen halunneet. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että kyselyn rangaistusajan suunnitelmiin liittyvät tavoiteorientaatiöväittämät ovat relevantteja myös tälle kohderyhmälle, ja tästä syystä heidät otettiin myös huomioon tavoiteorientaatioprofiileita muodostettaessa. Kyselyn tavoiteorientaatiöväittämät soveltuvat siis kaikille vankeusvangeille, vaikka osalle heistä ei ole laadittu rangaistusajan suunnitelmaa. Lisäksi tavoiteorientaatiöväittämät käsittelevät rangaistusajan suorittamiseen liittyviä yleisiä asenteita ja käytäntöjä, jotka ovat tärkeitä kaikille vangeille rangaistuksen suorittamisen tavoiteorientoitumisen kannalta.

Kyselyn tavoiteorientaatiöväittämät pyrittiin operationalisoimaan selkaiseen muotoon, että ne mukautuvat riittävästi vankilaympäristöön, mutta ovat yhtä lailla riittävän yhdenmukaisia tavoiteorientaatioteoria-perinteessä hyödynnettyjen väittämien kanssa. Jatkoanalyysia varten tavoiteorientaatiöväittämistä luotiin summamuuttujia, joihin sisältyvien muuttujien valinnan tukena hyödynnettiin faktorianalyyseja. Valittujen muuttujien sisäistä yhdenmukaisuutta tarkasteltiin hyödyntämällä esimerkiksi reliabiliteettianalyyseja (Cronbach:n alfa). Summamuuttujien rakentamiseen vaikuttivat myös tavoiteorientaatioteorian kannalta väittämien sisällöllinen mielekkyys ja järkevyy. Tavoiteorientaatioon liittyvistä asenneväittämistä luotiin yhteensä 5 erilaista summamuuttujaa:

1 Oppimisorientaatio eli keskittyy uuden oppimiseen ja orientoituu oman osaamisen kehittämiseen, motivaatio kumpuaa sisäisestä halusta ymmärtää asioita (2 väittämää)

2 Menestysorientaatio korostaa onnistumisen ja tulosten saavuttamista, ja saavutuksilla osoitetaan oma pätevyys (3 väittämää)

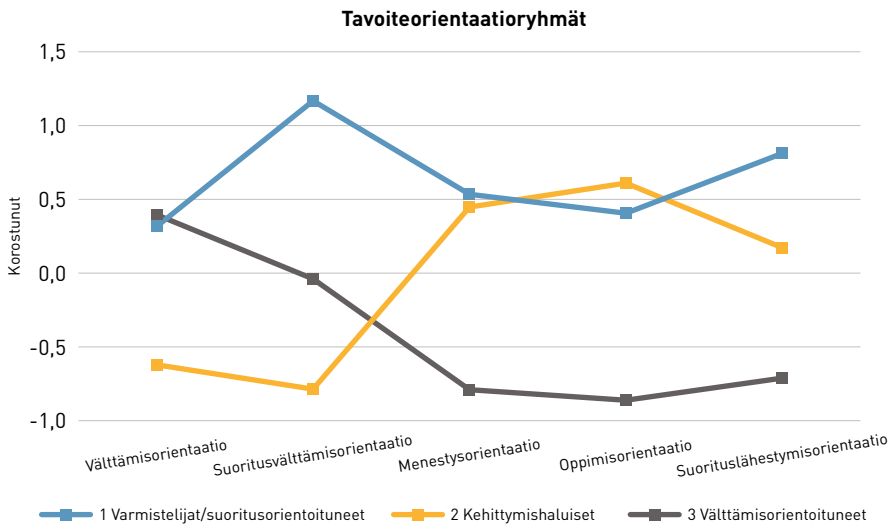
3 Suorituslähestymisorientaatio eli halutaan näyttää hyvältä muiden silmissä, saada tunnustusta ja menestyä muita paremmin (2 väittämää)

4 Suoritusvälttämisorientaatio eli epäonnistumista välttelevä orientaatio, jossa vältetään huonon vaikutelman antamista ja epäonnistumista muiden edessä (2 väittämää)

5 Välttämisorientaatio eli tavoitteena on välttää vaivaa, vastoinikäymiä ja haastavia tilanteita (2 väittämää)

Vangit ryhmiteltiin klusterianalyysillä, joka ehdotti parhaimmaksi ryhmittelyratkaisuksi kolmen klusterin ratkaisua⁸⁴ tavoiteorientaatiotuumamuuttujien perusteella (ks. liitetaulukko 11). Klusterit muodostettiin tavalla, jossa tutkittavien joukko muodosti tavoiteorientaatioiden suhteen keskenään samankaltaisia, mutta toisiinsa verrattaessa erilaisia joukkoja.

Vankeusvangeista löytyi kolme erilaista, mutta varsin tavanomaista tavoiteorientaatioryhmää, jotka on nimetty tässä raportissa vankila-kontekstiin sopivalla tavalla: varmistelijat, kehittymishaluiset ja välttämisorientoituneet vangit. Kuviossa 10 on esitetty vankien tavoiteorientaatioryhmät. Kukin kuvion 10 värillinen jana/viiva edustaa yhtä tavoiteorientaatioryhmää, ja kuviosta on nähtävissä, miten eri tavoiteorientaatioryhmät erosivat toisistaan x-akselilla näkyvien viiden eri tavoiteorientaation suhteen. Y-akseli kertoo, kuinka vahvasti tavoiteorientaatio on korostunut kussakin ryhmässä. Mitä korkeammalle janan pisteet ulottuvat, sen vahvemmin tavoiteorientaatio on korostunut.

Kuvio 10. Tavoiteorientaatioryhmät vankeusvangeissa (standardoidut keskiarvot)

Varmistelijat (sininen viiva, n = 45, 26 %): Tässä ryhmässä korostui suoritusvälttämisorientaatio ja suorituslähestymisorientaatio. Myös menestysorientaatio ja oppimisorientaatio olivat tässä ryhmässä verrattain korkeita. Toisaalta myös välttämisorientaatio oli verrattain korkeaa. Tähän ryhmään kuuluville vangeille on ominaista olla val-

84 TwoStep Cluster analysis

veutuneita sen suhteen, millaisen kuvan he antavat itsestään muille. Vaikka menestysorientaatio ja oppimisorientaatio ovatkin suhteellisen korkeita tässä ryhmässä, ovat epäonnistumisen pelko muiden nähden ja tarve menestyä paremmin kuin muut myös vahvasti korostuneita. Varmistelijoiden ryhmään kuuluvilla vangeilla on halu suoriutua muita paremmin, mutta samalla he haluavat välttää epäonnistumista.

Kehittymishaluisesti orientoituneet vangit (oranssi viiva, n = 61 ja 36 %): Tässä ryhmässä välttämisorientaatio ja suoritusvälttämisorientaatio saivat verrattain matalia arvoja. Puolestaan menestysorientaatio ja oppimisorientaatio olivat korostuneita. Oppimisorientaatio oli tässä ryhmässä korostuneinta. Toisin sanoen aito halu oppia/kehittyä, mutta toisaalta myös tarve menestyä oli tärkeää. Kehittymishaluisilla korostuu kiinnostus ja halu kehittää itseään ja oppia uusia asioita. Toisaalta he haluavat myös menestyä ulkoisten kriteereiden perusteella. Matalat välttämisorientaatiot tässä ryhmässä kuvastavat sitä, että painopiste on positiivisessa kasvussa ja kehittymishalukkuudessa. Heidän motivaationsa ja tavoiteorientoituneisuutensa kumpuaa henkilökohtaisesta oppimishalusta, mutta heille on tärkeää saavuttaa myös konkreettisia ja näkyviä tuloksia, jotka osoittavat heidän onnistumistaan.

Välttämisorientoituneet vangit (harmaa viiva, n = 65 ja 38 %): Tässä ryhmässä menestys-, oppimis- ja suorituslähestymisorientaatio saivat verrattain matalia arvoja, kun puolestaan välttämisorientaatio korostui vahvasti. Myös suoritusvälttämisorientaatio oli tässä ryhmässä melko korkea. Tähän ryhmään kuuluvilla on taipumus välttää kaikkea ylimääräistä ja he yrittävät selvitä mahdollisimman vähällä työllä ja tekemisellä. He eivät pyri aktiivisesti oppimiseen, vaan pysyttelevät mieluummin etäällä välttäen tilanteita, joissa näyttäisivät kyvyttömiltä tai epäonnistuisivat muiden nähden.

Tavoiteorientaatioryhmien välillä ei ilmennyt eroja päärikoksen, tuomion keston, kertaisuuden, iän, vankilassaoloajan, laitostyyppin, eikä muidenkaan yleisten taustamuuttujien suhteen. Tulevissa osioissa tarkastellaan muiden tutkimustulosten yhteydessä myös sitä, millaisia asenne- ja suhtautumiseroja eri tavoiteorientaatioryhmiin kuuluvien vankien välillä ilmeni muun muassa vankilatoimintoihin, siviilissä pärjäämiseen ja tarpeisiin.

5.3 Vankien ja henkilöstön kokemuksia rangaistusajan suorittamisesta

Tässä osiossa esitellään vankien rangaistusaikaan liittyviä tutkimustuloksia vankien ja henkilöstön näkökulmasta. Rangaistusaika, erityisesti vankeusaika voi toimia myös otollisena hetkenä pysäyttää rikollinen elämäntyyli ja muuttaa vangin elämänsuuntaa kohti rikoksetonta elämää. Myös vankeuslaissa todetaan, että ”vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana” (VL 1:2). Tässä osiossa pureudutaan vankien ja myös vankilahenkilöstön näkemyksiin koskien rangaistusaikaa ja siihen liittyviä asioita. Tulososion leipätekstissä esitetään tutkimuksen kannalta keskeisten 1–7 asteikollisten väittämien (1=Täysin eri mieltä, 7=Täysin samaa mieltä) keskiarvotulokset, ja ne löytyvät myös liitetaulukkoista 4–6.

5.3.1 Rangaistusajan suunnitelmien edistäminen vankiloissa

Vankeusrangaistusta suorittaessaan vanki pyrkii edistämään rangaistusajan suunnitelmiin asetettuja tavoitteitaan. Vangit, jotka kokivat tulleen kuulluksi rangaistusajan suunnitelman laadinnassa, ilmaisivat olevansa motivoituneita toteuttamaan rangaistusajan suunnitelman tavoitteita. He kokivat myös suunnitelman tavoitteiden vastaavan heidän henkilökohtaiseen elämäntilanteeseensa ja tarpeisiinsa.

Sitä vastoin vangit, jotka eivät kokeneet tulleen kuulluksi riittävällä tavalla rangaistusajan suunnitelman laadinnassa, ilmaisivat rangaistusajan suunnitelman olevan pikemminkin yksipuolinen sopimus. Heidän kohdallaan motivaatio rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden edistämiseen oli myös heikkoa. Tällä tavoin rangaistusajan suunnitelmaan suhtautuneet vangit pohtivatkin, ketä varten rangaistusajan suunnitelma laaditaan ja ketä sen tulisi palvella. He pohtivat myös sitä, tietääkö Rikosseuraamuslaitos heidän tarpeensa paremmin kuin he itse. Toisaalta pidemmän aikaa vankilassa olleet vangit kertoivat, etteivät he olleet alkuun yhtä mieltä rangaistusajan suunnitelmaan asetettujen tavoitteiden hyödyllisyydestä itselleen, mutta erilaisten interventtioiden ja päihdetyön kautta näkemys oli kuitenkin muuttunut myönteisemmäksi.

Sekä vankikyselyyn vastanneet vangit⁸⁵ että vankilahenkilöstö⁸⁶ suhtautuivat jossain määrin kriittisesti siihen, kuinka rangaistusajan suunnitelmien tavoitteisiin liitetyt keinot ja toimenpiteet (esim. vankilatoiminnot, kurssit, työtoiminta) vastaavat vankien tarpeisiin. Vankilahenkilöstön suhtautuminen tähän oli hieman vankeja optimistisempaa.

Edellistä hieman optimistisemmin suhtauduttiin siihen, miten rangaistusajan suunnitelmien tavoitteisiin liitettyjen keinojen ja toimenpiteiden koettiin tukevan vankeja rikoksettomaan elämään. Vankien arvio tämän osalta ylsi keskitasolle ollen 4,03 (ei tilastollisesti merkitsevää eroa avovankiloiden ja suljettujen vankiloiden välillä) ja vankilahenkilöstön tulos oli tämän suhteen 4,38 (avovankilat/-osastot 4,74 ja suljetut vankilat 4,19, ero tilastollisesti merkitsevä).⁸⁷

Vankilahenkilöstökyselyn tulosten mukaan henkilökunnalla ei jäänyt riittävästi aikaa lähi-/asiakastyöhön vankiloissa (3,21). Vankilahenkilöstö antoikin poikkeuksellisen matalia arvioita väittämästä, jossa tiedusteltiin, onko oman yksikön henkilöresurssit mitoitettu oikeassa suhteessa vankien tarpeisiin (2,29). Suljetuissa vankiloissa arvio jäi tämän suhteen jopa alle kahden (1,99), kun puolestaan avovankiloissa/-osastoilla arvio oli 2,86.⁸⁸ Lähi-/ydintyö nousi myös monissa vankilahenkilöstökyselyn avovastauksissa ja haastatteluissa esille. Erityisesti kroonisen henkilöstöresurssipulan, suurten vankimäärien sekä Roti-tietojärjestelmään liittyvien haasteiden arvioitiin johtaneen siihen, että mahdollisuudet lähi-/ydintyön toteuttamiselle ovat heikentyneet merkittävästi.

Suljetuissa vankiloissa henkilökunta suhtautui jossain määrin kriittisesti siihen, kuinka rangaistusajan suunnitelmien etenemistä onnistutaan arvioimaan säännöllisesti (3 kertaa vuodessa) vankien kanssa (3,63). Avovankiloiden/-osastojen suhteen tulos oli selvästi optimistisempi (4,59)⁸⁹. Alla vielä vankilahenkilöstökyselyn tyypillinen avovastausesimerkki, jossa kuvataan rangaistusajan suunnitelman etenemisen säännöllisen seurannan puutetta.

85 Vangit yhteensä: 3,21, avovankilassa olevat vangit: 3,81 ja suljetussa vankilassa olevat vangit: 2,80; $p < 0.001$

86 Yhteistulos: 4,01, avovankilat/-osastot: 4,26 ja suljetut vankilat: 3,88; $p < 0.001$

87 T-testit avovankiloiden/-osastojen ja suljettujen vankiloiden välillä (vankilahenkilöstökysely): Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteisiin liitetyt keinot ja toimenpiteet (esim. vankilatoiminnot, kurssit, työtoiminta) vastaavat vankien tarpeisiin: $p < 0.01$
Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteisiin liitetyt keinot ja toimenpiteet tukevat vankeja rikoksettomaan elämään: $p < 0.001$

88 Yksikköni henkilöstöresurssit on mitoitettu oikeassa suhteessa vankien tarpeisiin. $p < 0.001$

89 Rangaistusajan suunnitelman päivittäminen (3 kertaa vuodessa) vangin kanssa. $p < 0.001$

”Jokaisen vangin tilanne tulisi kartoittaa vankilaan tultaessa sekä säännöllisesti. Omassa yksikössäni vankien tulohaastatteluita ei tehdä säännönmukaisesti eikä rangaistusajan suunnitelman etenemistä seurata säännöllisesti ja välit voivat venyä pitkiksi.”

Toisaalta myös Roti-tietojärjestelmän monimutkaisuus ja sen seurauksena muodostunut työtahdin hidastuminen heijastuivat vankilahenkilöstökyselyn avovastausten perusteella rangaistusajan suunnitelmien päivittämiseen.

”Kirjausten tekeminen on helppoa, kun sen oppii. Mutta ajallisesti siinä menee enemmän aikaa, koska järjestelmässä ei pääse oikopolkua esim. ransuun, vaan sinne pitää klikkailla monen mutkan kautta. Järjestelmä on myös suunnattoman kankea ja pakollisesti täytettävät kentät ovat joltaneet tyhjänpäiväisiin roti-teknisiin kirjauksiin. Vankien ransupäivitykset ovat pääsääntöisesti jääneet tekemättä, koska kellään ei tunnu olevan aikaa tai kiinnostusta päivittää niitä. Suurella osalla vangeista ransu ei ole päivitettyä tai paikkansapitävää. Vangeilla on vääristynyt käsitys siitä, että heidän ransu on ajan tasalla.”

Vankien arviot rangaistusajan suunnitelmien etenemisen säännöllisestä arvioimisesta (3 krt vuodessa) olivat jossain määrin vankilahenkilökunnan kanssa samansuuntaisia, joskin vielä selvästi kriittisempiä (2,84). Toisaalta vankien arvioissa ei tämän suhteen ilmennyt tilastollisesti merkitseviä eroja avovankilaan ja suljettuun vankilaan sijoitettujen vankien välillä.

Vankien ja henkilöstön näkemykset rangaistusajan suunnitelman tärkeydestä

Lähes kaikki haastatellut vangit pitivät rangaistusajan suunnitelmaa tärkeänä instrumenttina rangaistusajan suorittamisensa kannalta, sillä sen kuvailtiin tuovan rakennetta rangaistusaikaan. Monet haastatelluista kokivat rangaistusajan suunnitelman itsensä kannalta tärkeäksi myös siitä syystä, että sen koettiin mahdollistavan palvelujatkumoiden luomisen siviiliin.

Vankilahenkilöstökyselyn avovastauksissa ja haastatteluista nousi esille hieman vankihaastatteluista poikkeavia näkemyksiä siitä, kuinka vankilahenkilökunnan näkemysten mukaan vangit suhtautuvat rangaistusajan suunnitelmaan. Osa henkilöstöstä näki, että monet van-

git kokevat rangaistusajan suunnitelman lähinnä pakollisena pahana, jonka perusteella vankia voidaan velvoittaa tekemään asioita. Toisaalta henkilöstöstä nousi esille myös toisenlaisia näkemyksiä, joista ilmeni, että vangin omalla motivaatiolla ja sitoutumisella rangaistusajan suunnitelman tavoitteisiin nähdään olevan suuri merkitys rangaistusaikaan, ja jopa pidemmälle rangaistusajan ylittävään aikaan.

Rangaistusajan suunnitelman täsmennyksen ja/tai päivittämisen merkitys rangaistusajan suorittamisen näkökulmasta kokemuksiin pohjautuen

Kuten rekisteriaineistoon pohjautuvasta analyysistä ilmeni, rangaistusajan suunnitelman täsmäntäminen on pääsääntöisesti nopeaa. Toisaalta vankien ja rangaistuksen suorittamisen näkökulmasta esimerkiksi kuukauden tai kahdenkin sisään tehdyt täsmennykset vankilaan saapumisesta voi tuntua hyvin pitkältä ajalta.

Jos rangaistusajan suunnitelmaa ei laadittu, täsmennetty tai päivitetty määrääjassa, kokivat haastatellut vangit sen hankaloittavan merkittävästi rangaistuksen suorittamista ja pahimmillaan myös sujuvaa siirtymistä siviiliin. Monet rangaistusajan suunnitelman omaavista haastatelluista vangeista ilmoittivat suunnitelman täsmennyksen viivästyneen merkittävästi, ja syyksi tähän he arvioivat ruuhkat ja resurssipulan vankiloissa.

Käytännössä haastateltujen vankien mukaan viivästyminen rangaistusajan suunnitelman täsmäntämisessä sekä päivittämisessä näkyivät vaikeuksina muun muassa toimintoihin sijoittamisessa (esimerkiksi opiskelun käynnistämisessä, työtoiminnan aloittamisessa, yksilötyöskentelyn aloittamisessa) ja vapautumisen valmistelussa.

Viivästykset suunnitelman laatimisessa, täsmennyksessä ja päivittämisessä aiheuttivat vangeissa myös epätietoisuuden ja päämäärättömyyden tunnetta omasta tilanteestaan ja rangaistusajan etenemisestä. Alla olevassa esimerkissä vanki kuvaa hyvin sitä, kuinka suuri merkitys rangaistusajan suunnitelmalla on, ja miltä viivästykset näyttävät vangin näkökulmasta. On hyvä mainita, että monille vangeista ei ole täysin selvää, mitä rikosseuraamuslalla käytettävät tyypilliset käsitteet ja niiden väliset erot ovat, kuten rangaistusajan suunnitelman laatiminen, täsmennys ja päivittäminen.

Vanki: "Nii nii, siinä mielessä sillä ransulla on aika isokin, että kun sen saisi tehtyä, että tietäisi itekkin oma-aloitteisesti, että mitä voisi tehdä. Mihin pystyis niinku pyrkimään. Eihän täällä tulla sanomaan, että sun pitää osallistua siihen siihen ja siihen. Vaan pitää osata ite sitten hyödyntää sitä aikaa täällä ja sillei, että kyllä se vähän rassaa, että sitä ransua ei oo tehty. Sitte tulee kuitenkin ne sijoittelupäätökset ja muut sen myötä niin."

Havaintoja rangaistusajan suunnitelmiin asetettujen tavoitteiden edistämisestä vankiloissa

Rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteuttamiseen koettiin liittyvän haasteita. Vangit antoivat kriittisiä arvioita vankilassa tarjolla olevien toimintojen riittävydestä rangaistusajan suunnitelmaansa asetettujen tavoitteiden toteuttamiseen (2,56). Suljettuihin vankiloihin sijoitetut vangit (2,21) antoivat tästä selvästi kriittisempiä arvioita kuin avovankiloihin sijoitetut vangit (3,10).⁹⁰

Myös vankilahenkilöstö suhtautui jossain määrin kriittisesti vankiloiden toimintatarjontaan. Kysymyksen "Vankila, jossa olen töissä, on tarjolla riittävästi toimintoja ja vaihtoehtoja rangaistusajan suunnitelmien edistämiseen" keskiarvo oli 3,78. Suljettujen vankiloiden (3,51) osalta tulos oli avovankiloita (4,22) kriittisempi.⁹¹ Vankilahenkilöstön arviot olivat maltillisia myös sen suhteen, ovatko vangeille suunnatut toiminnot vangeilla arvioitujen tarpeiden mukaisia (4,17). Avovankiloissa/-osastoilla (4,41) arviot olivat hieman suljettuja vankiloita (4,02) korkeampia.⁹²

Monet haastatelluista vangeista kokivat rangaistusajan suunnitelman tavoitteet itselleen sopiviksi ja olivat varsin motivoituneita toteuttamaan niitä. Haastateltavat kuvasivat rajallisen palvelutarjonnan (sis. palvelut, toiminnot, ohjelmatyö) ja vankilahenkilöstön resurssipulan muodostavan vaikeuksia tavoitteiden edistämiseksi. Vangit kokivat vankiloiden riittämättömien toimintojen ja palveluiden puolestaan heikentävän motivaatiota ja sitoutumishalukkuutta rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteuttamiseen. Haastatteluissa vangit korostivatkin

90 Avovankiloiden ja suljettujen vankiloiden erot vankikyselyssä, kuinka vankilassa on riittävästi toimintoja rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteuttamiseen. $p < 0.01$

91 Avovankiloiden/-osastojen ja suljettujen vankiloiden erot vankilahenkilöstökyselyssä, kuinka vankilassa on tarjolla riittävästi toimintoja ja vaihtoehtoja rangaistusajan suunnitelmien edistämiseen. $p < 0.001$

92 Avovankiloiden/-osastojen ja suljettujen vankiloiden erot vankilahenkilöstökyselyssä, kuinka vangeille suunnatut toiminnot ovat heillä arvioitujen tarpeiden mukaisia. $p < 0.05$

sitä, että ideaalitalanteessa rangaistusajan suunnitelma sitouttaa itse vankia, mutta myös vankilaa. Tämän kuitenkin koettiin jossain määrin vesittyvän, kun vanki ei voi omista pyrkimyksistään huolimatta toteuttaa riittävällä tavalla rangaistusajan suunnitelmaa. Alla yhden vangin kertoma esimerkki tilanteesta, jossa hän on yrittänyt edistää päihdetömyyteen liittyvää tavoitettaan.

”Mä oisin käyny siellä päihdetyöntekijällä niitä käyntejä ja hoitanu tätä mun päihdeongelmaa, mutta ku ei sinne vaan yksinkertaisesti saa aikaa. Mulla on tosi kova halu muuttaa elämää. Motivaatio on niinku todella korkealla, mutta se myös laskee aika paljon sitä motivaatiota, kun yrittää täällä kaikkensa, kyselee kaikilta ja sitten vaan tulee semmosta tympeetä vastausta ja niinku.”

Vankilahenkilöstökyselyn monet avovastaukset kertoivat hyvin samankaltaista tarinaa kuin vankien haastattelut ja vankikyselyn avovastaukset. Vankilahenkilöstö kirjoitti avovastauksissaan siitä, kuinka vankiloiden rajalliset resurssit voivat tuottaa vaikeuksia rangaistusajan suunnitelmien edistämiseksi. Vastauksissa korostui, että aktiivisimmat ja aloitteellisimmat vangit hyötyvät suunnitelmallisesta rangaistusajasta muita vankeja enemmän. Toisaalta aloitteellisetkaan vangit eivät välttämättä saa tarvitsemiaan palveluita, kuten yllä oleva vangin kokemus osoitti. Alla on esitettyä vielä muutama avovastausesimerkki vankilahenkilöstökyselystä.

”Suljetussa vankilassa ei ole riittävästi resursseja toteuttaa rangaistusajan suunnitelmien polkuja. Vangit toivovat lisää toimintoja, joita ei ole mahdollista toteuttaa, koska ei ole riittävästi henkilöstöä. Asiakastyössä olisi oleellista pystyä myös motivoimaan asioihin, joita asiakas ei ehkä itse juuri nyt ajattele, mutta joista hän voisi lähteä rakentamaan uudenlaista arkea. Tällaiseen ei tällä hetkellä ole resurssia, koska kuntoutushenkilöstö pystyy reagoimaan vain vankien aloitteisiin (asiointilomakkeet ja hakemukset), jolloin iso joukko vankeja jää ilman kontakteja.”

”Vastuu asiakkaan prosessista on nykymallilla epäselvä, eikä palvele suunnitelmallista työskentelyä, koska on usein vangin oman aktiivisuuden varassa, kuinka hän työskentelee rangaistusajan suunnitelman mukaan.”

Valtaosa vankikyselyyn vastanneista vangeista noudatti rangaistusajan suunnitelmaa päästäkseen avoimempiin vankilaolosuhteisiin (keskiarvo 5,57, mediaani 7). Vangit antoivat maltillisesti optimistisia arvioita siitä, kuinka selvänä he pitivät rangaistusajan suunnitelman tarkoi-

tusta ja merkitystä seuraamuksen suorittamiselle [4,75] ja kuinka selviksi rangaistusajan suunnitelman tavoitteet koettiin (keskiarvo 4,24, mediaani 4). Vankien optimistisuus ilmeni myös siinä, kuinka heidän tulisi toimia toteuttaakseen rangaistusajan suunnitelmaa (keskiarvo 4,30, mediaani 4,00)⁹³. Näiden suhteen vankien välillä ei ilmennyt tilastollisesti merkitsevää eroa vankikertaisuuden, tuomion pituuden, vankilatyypin, iän tai muiden keskeisten taustamuuttujien suhteen. Rangaistusajan suunnitelmiin ja niiden tavoitteisiin kohdennettuihin keinovalikoimiin liittyvissä kokemuksissa ilmeni kuitenkin eroa eri tavoiteorientaatioryhmiin kuuluvien vankien välillä (ks. taulukko 15).

Taulukko 15. Erot eri tavoiteorientaatioryhmiin kuuluvien vankien välillä rangaistusajan suunnitelmaa ja suunnitelman tavoitteisiin kohdistettuja keinoja koskevissa väittämässä⁹⁴

Vangit, jotka ilmoittivat omaavansa rangaistusajansuunnitelman	Varmistelijat		Kehittymishaluiset		Välttelijät	
	ka	kh	ka	kh	ka	kh
1 Rangaistusajan suunnitelmani tavoitteisiin liitetyt keinot ja toimenpiteet tukevat minua rikoksettomaan elämään. (henkilöt, joilla on rangaistusajan suunnitelma)	4,51	2,10	4,44	2,19	3,20 ^a	1,81
2 Vankilassa on riittävästi toimintoja rangaistusajan suunnitelmani tavoitteiden toteuttamiseen. (henkilöt, joilla on rangaistusajan suunnitelma)	2,49	1,86	2,21 ^a	1,83	3,07 ^a	1,97
3 Minulle on selvää mitä rangaistusajansuunnitelma tarkoittaa ja millainen merkitys sillä on seuraamukseni suorittamiselle.	4,95	1,89	5,19 ^a	1,89	4,13 ^a	2,35
4 Henkilökohtaiset tarpeeni, taustani ja tilanteeni on otettu riittävästi huomioon rangaistusajan suunnitelmassa	3,74 ^a	2,26	3,65	1,93	2,77 ^a	1,74
5 Noudatan rangaistusajan suunnitelmaa, jotta pääsisin avoimempiin vankilaolosuhteisiin.	5,90	2,02	6,23	1,42	4,73 ^a	2,28
6 Pysin edistymään rangaistusajan suunnitelmassani, jotta vältän ikävät seuraukset.	5,82	1,67	5,31	1,92	3,83 ^a	1,90

Taulukossa 15 esitettyjen tulosten mukaan välttämisorientoituneet vangit suhtautuivat varmistelijoihin kuuluvia ja kehittymishaluisia vankkeja kriittisemmin siihen, kuinka he arvioivat rangaistusajan suunnitelman tavoitteisiin liitettyjen keinojen ja toimenpiteiden tukevan heitä rikoksettomaan elämään. Kehittymishaluisten ja välttämisorientoituneiden vankien välillä ilmeni eroa siinä, kuinka he arvioivat vankilassa olevan riittävästi toimintoja rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden

⁹³ Mukana vangit, jotka ilmoittivat omaavansa rangaistusajan suunnitelman.

⁹⁴ Yksisuuntaiset varianssianalyysit (vankeusvankikysely). Taulukossa 15 symboli a ilmaisee tilastollisesti merkitsevää eroa ryhmien välillä ($p < 0.05$).

toteuttamiseksi. Kehittymishaluiset vangit suhtautuivat kriittisimmin toimintojen riittävyyteen rangaistusajan suunnitelman edistämistä varten, kun puolestaan välttämisorientoituneet vangit suhtautuivat tähän vähiten kriittisesti.

Kehittymishaluisten ja välttämisorientoituneiden vankien välillä ilmeni tilastollisesti merkitsevää eroa myös sen suhteen, kuinka he kokivat ymmärtävänsä rangaistusajan suunnitelman tarkoituksen ja merkityksen seuraamuksensa suorittamiselle. Kehittymishaluiset vangit kokivat ymmärtävänsä rangaistusajan suunnitelman tarkoituksen ja merkityksen seuraamuksensa suorittamiselle paremmin kuin välttämisorientoituneet vangit.

Varmistelijoiden ja välttämisorientoituneiden vankien välillä ilmeni eroa sen suhteen, kuinka he arvioivat, että heidän henkilökohtaiset tarpeensa, taustansa ja tilanteensa on otettu huomioon rangaistusajan suunnitelmassa. Varmistelijat suhtautuivat tähän myönteisemmin kuin välttämisorientoituneet vangit, vaikka arviot eivät kummankaan ryhmän suhteen olleet kovinkaan myönteisiä. Puolestaan kehittymishaluisiin ja varmistelijoihin kuuluvat vangit noudattivat välttämisorientoituneita vankeja useammin rangaistusajan suunnitelmaa päästäkseen avoimempiin vankilaolosuhteisiin. Lisäksi kehittymishaluiset ja varmistelijat pyrkivät välttämisorientoituneita vankeja yleisemmin edistämään rangaistusajan suunnitelmaa välttääkseen ikävät seuraukset.

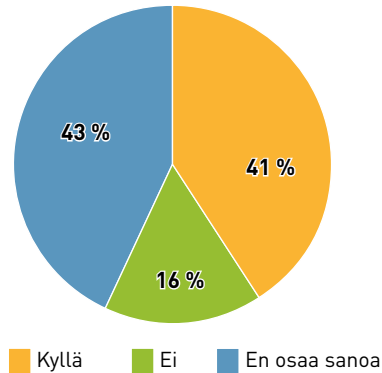
Käytännössä eri tavoin tavoiteorientoituneilla vangeilla ilmeni rangaistusajan suunnitelmaan ja suunnitelman tavoitteisiin kohdennettuja keinoja kohtaan hieman erilaisia odotuksia, tarpeita ja jopa vaateita.

5.3.3 Vankien tarpeet vankilassa

Vangeilla voi olla myös sellaisia tarpeita, joista ei olla täysin tietoisia, mutta joiden huomioon ottaminen rangaistusaikana voisi olla tärkeää. Tarpeet liittyivät niin yksiköllisiin suunnitelmiin tai yleisemmin vankeusaikaan ja vankilaympäristöön.

Vankikyselyssä tiedusteltiin, onko vangilla tarpeita, joita ei heidän omasta mielestään tunnisteta tai oteta riittävästi huomioon vankilassa. Vastaajista 41 prosenttia koki omaavansa tarpeita, joita ei tunnisteta tai oteta riittävästi huomioon vankilassa. Vastaajista 16 prosenttia vastasi tähän kielteisesti ja 43 prosenttia ei osannut sanoa (ks. kuvio 11).

Onko sinulla muita tarpeita, joita ei tunnisteta
tai oteta huomioon vankilassa? (n=173)

Kuvio 11. Vankien tarpeiden tunnistaminen ja huomioonottaminen vankilassa (vankeusvankikysely)

Vankihaastatteluissa vangeille annettiin vapaus pohtia omia tarpeitaan sekä sitä, kuinka niihin onnistutaan vastaamaan vankilassa. Jotkin vangit kokivat vaikeaksi kuvata ja sanoittaa omia tarpeitaan. Tästä huolimatta monien haastateltujen vankien puheissa lopulta nousi esiin melko paljonkin erilaisia tarpeita, joihin he toivoivat kiinnitettävän nykyistä enemmän huomiota. Tarpeet luokiteltiin kolmeen luokkaan: 1. vankilaympäristöön liittyvät tarpeet, 2. henkiset ja/tai psyykkiset tarpeet ja 3. sosiaaliset tarpeet.

Myös vankeusvankikyselyssä tiedusteltiin, onko vankien tarpeita tunnustettu tai huomioitu riittävästi (ks. kuvio 11). Lisäksi vankeja pyydettiin tarkentamaan avovastauksella, millaisista tarpeista oli kyse. Avovastauksia saatiin 66 kappaletta, ja myös kyselyn avovastaukset olivat luokiteltavissa kolmeen edellä mainittuun teemaan (1. vankilaympäristöön liittyvät tarpeet, 2. henkiset/psyykkiset tarpeet ja 3. sosiaaliset tarpeet). Seuraavaksi vankihaastatteluiden ja vankikyselyn avovastauksien tarpeisiin liittyviä tuloksia avataan edellä mainitun luokittelun mukaisesti.

Vankilaympäristöön luokiteltavat tarpeet liittyivät muun muassa palveluihin, toimintoihin ja ohjelmatyöhön. Käytännössä vangit toivoivat, että pääsisivät nykyistä paremmin terveydenhuollon palveluihin, osallistumaan opiskeluun sekä siviilityöhön tai työtoimintaan. Haastatellut vangit toivoivat myös päihdetyötä ja päihdeongelman hoitoa nykyistä enemmän. Yhtä lailla päiväritiini koettiin erittäin tärkeiksi vankilassa. Lisäksi erilaisia digitaalisia ratkaisuja pidettiin tärkeinä

muun muassa siviiliasioiden hoitamista varten. Vankien kokemukset vaihtelivat hieman vankilaympäristöön linkittyvien tarpeiden suhteen avovankiloiden ja suljettujen vankiloiden välillä. Erityisesti suljetuissa vankiloissa korostui tarve erilaisille toiminnoille, virikkeille, ulkoilulle ja liikunnalle.

Avovastauksissa mahdollisuus opiskeluun nousi suureksi teemaksi vankilaympäristöön liittyvissä tarpeissa. Vangit ilmaisivat, ettei koulutustarpeita, kouluttautumista ja opiskelua oteta riittävällä tavalla huomioon vankilassa. Myös työnhakuun ja työllistymiseen liittyvät asiat nousivat vastauksissa usein esille. Vangit kertoivat, ettei heidän työllistymismahdollisuksiensa oteta riittävästi huomioon tai tunnusteta riittävällä tavalla. Vankilatoimintoja ja palveluita oli vankien mielestä myös liian niukasti tarjolla. Erityisesti suljettujen vankiloiden kohdalla korostui tarve liikunnalle ja ulkoilulle. Myös vankilahenkilökunnan vastauksissa ilmeni huomioita siitä, että vankien liikunta on tärkeää ja sitä tulisi tukea aiempaa enemmän. Vankien vastauksissa korostuivat toiveet saada parempaa hoitoa fyysisiin terveysongelmiin, kuten fysiologisten sairauksien hoitoon, hammashoitoon ja fyysiseen kuntoutukseen.

Myös vankilahenkilöstökyselyn avovastauksissa tunnistettiin, että vankien tarpeita ei oteta vankiloissa aina riittävällä tavalla huomioon, kuten alla olevasta henkilöstökyselyn avovastausesimerkistä ilmenee:

”Ottaa huomioon asiakkaiden tarpeet esimerkiksi koulutukseen liittyen. Vangit ovat usein liian kauan suljetussa, josta ei pääse osallistumaan opiskeluihin. Usein ammatillisten valmiuksien kehittäminen on erityisen tärkeää, jotta pystytään vaikuttamaan uusintarikollisuuden vähentämiseen.”

Vangit sanoittivat paljon myös erilaisia tarpeita, jotka lukeutuivat **henkisiin ja/tai psyykkisiin tarpeisiin**. Erityisen vahvasti haastatteluissa nousi esille erilaiset neurokirjoon liittyvät erityistarpeet, joihin toivottiin kiinnitettävän nykyistä enemmän huomiota vankilassa. Vangit käyttivät vastauksissaan käsitteitä aistiyliärsykkeet, autismi, ahdistuneisuus ja ADHD.

Myös henkisiin ja/tai psyykkisiin teemoihin lukeutuvista tarpeista kirjoitettiin paljon vankikyselyn avovastauksissa. Neurokirjoon liittyvissä vastauksissa (usein ADHD- ja Nepsy-piirteet mainittu) korostui, ettei niitä oteta vankien mielestä riittävällä tavalla huomioon vankilassa. Tämä liittyi esimerkiksi tarpeeseen päästä rauhalliseen ympäristöön

aistiyliherkkyyden tai hyperaktiivisuuden vuoksi. Myös mielenterveyteen liittyvät teemat nousivat vastauksissa esille. Suuri osa mielenterveyteen liittyvistä vastauksista oli ilmaistu lähinnä ”mielenterveyteen liittyvinä haasteina”. Osa vastaajista avasi aihetta kuitenkin hieman tarkemmin. He kuvailivat tarvitsevansa enemmän tukea ja apua ahdistuneisuuteen, masennusoireisiin ja henkiseen jaksamiseen. Myös parempia mahdollisuuksia uskonnon harjoittamiseen toivottiin. Osa kuvasi, että mahdollisuudet uskonnon harjoittamiseen eivät ole palanneet koronaa edeltävälle tasolle.

Lisäksi moni haastateltu vanki kuvasi tarvetta keskustella nykyistä enemmän hengellisistä ja henkisistä asioista. Elämäkatsomuksellisesta näkökulmasta monipuolinen keskusteluapu koettiin haastattelujen perusteella varsin tärkeäksi (esimerkiksi diakonit, pastorit, erityisohjaajat, psykologit jne.). Vangit toivoivat myös erilaisia keinoja vastoinikäymisten käsittelyyn nykyistä enemmän.

Myös vankilahenkilöstön avovastauksissa tunnistettiin tarve henkisten ja/tai psyykkisten tarpeiden nykyistä suuremmalle huomioinnille, kuten alla oleva esimerkki ilmentää.

”Vangeille tulisi tarjota enemmän mahdollisuutta keskustella henkilökunnan kanssa elämäänsä liittyvistä asioista, muuallakin kuin vain psykologin vastaanotolla. Myös yleisiä oman elämän hallintaan liittyviä keinoja tulisi opettaa enemmän.”

Sosiaaliin tarpeisiin lukeutuivat puolestaan vankien haastatteluissa esille tulleet tarpeet, jotka liittyivät perhesuhteiden ylläpitoon ja erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin vankilassa. Haastateltujen vankien kokemukset erosivat toisistaan melko paljon sen suhteen, miten perhesuhteiden ylläpidon koettiin käytännössä toteutuvan (esim. Skype ja live-tapaamiset).

Myös vankeusvankikyselyn avovastauksissa korostui vahvasti perhesuhteiden ylläpitoon liittyvät tarpeet. Tämä oli selvästi yleisin teema vankien vastauksissa, ja he kuvailivat siihen liittyviä vaikeuksia poikkeuksellisen tarkasti. Osassa vastauksia ilmeni, että perhetapaamisia koettiin olevan liian vähän. Toiset puolestaan kokivat, että perhetapaamiset järjestettiin ajallisesti haasteellisiin aikoihin, jolloin perheenjäsenen kulkeminen julkisilla liikennevälineillä vankilaan voi osoittautua erittäin vaikeaksi. Perhesuhteiden ylläpidosta tiedusteltiin vankeusvankikyselyssä myös 1–7 asteikollisen väittämän avulla ”Minun on helppo

ylläpitää perhesuhteitani vankilasta käsin.” Vankien arviot jäivät tämän suhteen selvästi alle asteikon keskitason (3,02). Suljettuihin vankiloihin sijoitetut vangit (2,57) antoivat huomattavasti matalampia arvioita perhesuhteiden ylläpidon helppoudesta vankilasta käsin kuin avovankilaan sijoitetut vangit (3,74).⁹⁵

Toinen vankihaastatteluissa esiin tullut sosiaalisiin tarpeisiin lukeutunut teema koski vankien ja henkilökunnan välistä vuorovaikutusta. Vankien ja henkilöstön välistä vuorovaikutusta pidettiin erittäin tärkeänä, vaikka vangit kuvasivatkin sen olevan tällä hetkellä varsin etäistä. Alla esitetty vangin kokemus vankilahenkilökunnan kanssa tapahtuvasta vuorovaikutuksesta kuvaa varsin seikkaperäisesti sen merkitystä vangin näkökulmasta.

”No pidän. Pidän sitä erittäin tärkeänä, koska tota noin niin just tollanen, öö, mikäköhän se sana ois suomeks, sellanen ignooraava, sillai välttelevä asenne. Se luo sellaisen kuilun niinkun vangin ja henkilökunnan väliin. Ja niinku se luo jonkinnäköistä semmosta estettä, mikä on rikollisuuden ja yhteiskunnan välissä. Se niinku korostaa sitä identiteettiä, minkä kanssa tänne tultiin. Ja se on tosi huono asia.”

Vankilahenkilöstön etäisyys saattaa ainakin osin selittyä sillä, että henkilöstöresurssien niukkuuden koettiin olevan yhteydessä lähi-/ydintyön vähäisyyteen vankilahenkilöstökyselyssä. 55 prosenttia vankilahenkilöstökyselyyn vastanneista koki, ettei heillä ollut tarpeeksi aikaa vastata vankien tarpeisiin oikea-aikaisesti (esim. neuvonta, tukeminen, kuunteleminen, muu). Pitkäjänteisen lähityön ja keskusteluiden puute vankien kanssa nousi esille myös vankilahenkilöstökyselyn avovastauksissa. Myös läsnäolon merkitystä pidettiin tärkeänä vankien kuntoutumisen näkökulmasta. Vankien ja henkilöstön välistä vuorovaikutusta käsitellään vielä hieman tarkemmin osiossa 5.3.4.

Tutkimusprojektin yhteydessä nousi esiin myös muutamia erityisryhmiä koskevia asioita. Tulosten lomassa ilmeni viitteitä siitä, että tutkintavankeuden aikana vangeilla voi olla vieläkin korostuneempi tarve keskustelulle pastorin tai psykologin kanssa kuin varsinaisen vankeusvankeuden aikana. Lisäksi tutkintavankien kohdalla ei useinkaan laadita rangaistusajan suunnitelmaa, jolloin tutkintavankeuden aikana ei aina pystytä puuttumaan vangin tarpeiden kannalta keskeisiin asioihin, kuten seuraava vankilahenkilöstökyselyn avovastaus osoittaa.

⁹⁵ Avovankiloiden ja suljettujen vankiloiden väliset erot vankikyselyssä sen suhteen, kuinka helppoa vankien on ylläpitää perhesuhteitaan vankilasta käsin $p < 0.001$.

”Tutkintavankilassa joudutaan keskittymään monesti vankilaan joutumisen aiheuttamiin ongelmiin. Rangaistusajan suunnitelmaa ei ole tehty ja ongelma-alueisiin tarttumisen välineistöä ei ole juurikaan mahdollista käyttää.”

Myös ulkomaalaisten vankien tarpeet nousivat tutkimuksessa jossain määrin esille. Erityisesti muuta kuin englantia tai suomea puhuvien ulkomaalaisten vankien tarpeisiin vastaaminen ja heidän tukemisenä koettiin monella tapaa haastavaksi. Kielitaidon puute rajaa ulkomaalaisia vankeja pois monista toiminnoista. Toisaalta vankilahenkilöstössä pohdintaa herätti myös se, onko suomen kielen opettaminen tarpeellista, jos vanki päätyy pian kotimaahansa. Lisäksi tulkkien käyttäminen on kallista, ja rajautuu usein vain tärkeimpien asioiden hoitoon. Alla yksi vankilahenkilöstökyselyn avovastaus, jossa myös aihe nousi esille.

”Vieraskielisille vangeille ei ole tarjota neuvontaa, tukemista aina kovin nopeasti. Tulkkauspalveluiden käyttö on tehty hankalaksi, kun yksittäinen virkamies ei voi tilata tulkkia ja ”napata vankia lennosta” keskustelemaan. Lisäksi useat toiminnot vaativat edes välttävän suomen kielen taidot, joten toiminnot ovat erittäin rajalliset vieraskielisille vangeille.”

5.3.4 Tavoiteorientaatioiden yhteys vankien tarpeisiin

Eri tavoiteorientaatioryhmiin kuuluvien vankien avovastauksissa (vankeusvankikysely) ilmeni eroja sen suhteen, millaisia tarpeita vangit eivät kokeneet tunnistettavan tai otettavan riittävästi huomioon vankilassa.

Varmistelijoihin kuuluvat vangit erottuivat avovastauksissa sen suhteen, etteivät he kokeneet saavansa juuri mitään apua tai tukea elämäntilanteensa kohentamiseen vankilassa. Heidän vastauksissaan korostuivat esimerkiksi tuen ja keskustelun tarve mielenterveyden haasteisiin, päihdeongelman hoitoon (muun muassa psykologi, yksilökeskustelut ja päihdekeskustelut) sekä tarve päästä osallistumaan työtoimintaan. Varmistelijoiden vastauksissa korostui myös toimettomuudesta johtuva turhautuminen sekä turhautuneisuus rangaistusajan suunnitelman edistymättömyyteen itsestä riippumattomista syistä.

Kehittymishaluisten ja varmistelijoiden vastauksissa ilmeni paljon samankaltaisuuksia. Tästä huolimatta kehittymishaluisten vastauksissa korostui muita tavoiteorientaatioryhmiä enemmän päämäärä-

tietoisuus ja oman elämän kuntoon saattaminen tavalla, jolla vangilla olisi paremmat edellytykset sopeutua yhteiskuntaan. Näihin lukeutuivat esimerkiksi korostunut tarve kouluttautumiselle, työnteolle, työtoiminnalle, siviiliin sopeutumista tukeville toimille ja päihdekuntoutukselle. Kouluttautuminen, työpaikan saaminen ja asteittainen vapauttaminen koettiin tässä ryhmässä erittäin tärkeäksi. Vastauksissa tuotiin myös esille tarvetta kiinnittää enemmän huomiota palvelujatkumoihin ja sujuvaan siviiliin palaamiseen. Vastausten perusteella erityistä huolta tässä ryhmässä herätti vaillinaiseksi koettu vapauden valmistelu.

Välttämisorientoituneiden vankien vastaukset olivat edellisiä tavoite-orientaatioryhmiä huomattavasti kirjavampia. Vastaukset olivat luonteeltaan varsin lyhyitä toteamuksia ja niissä korostuivat maininnat fyysisestä terveydentilasta, vaikeudet terveydenhoidossa ja perhesuhteiden ylläpidossa. Heidän vastauksissaan tarpeisiin ei linkittynyt juuriakaan tavoitteellisuuteen ja kehittymishaluun viittaavia sävyjä.

5.3.5 Vankien ja henkilöstön välinen vuorovaikutus ja vankien kokema kohtelu rangaistusaikana

Vangit elävät tiukasti rajatussa sosiaalisessa ympäristössä, jossa heillä on vain vähän mahdollisuuksia valita sosiaalisia kontaktejaan. Tämä tekee vangin ja vankilan henkilökunnan välisestä vuorovaikutuksesta entistäkin merkityksellisempää. Vuorovaikutus voi parhaimmillaan tukea kuntoutumista ja pahimmillaan lisätä psyykkistä stressiä ja syrjäytymistä (Liebling & Maruna, 2013). Myönteinen ja kunnioittava kohtelu voi auttaa kehittämään vankien sosiaalisia taitoja ja itsetuntoa, mikä tukee heidän sopeutumistaan yhteiskuntaan vapautumisen jälkeen.

Kuten edellisessä vankien tarpeita käsittelevästä tulososioista ilmeni, vangit pitävät vankilahenkilöstön ja vankien välistä vuorovaikutusta tärkeänä. Henkilöstön ja vankien väliseen vuorovaikutukseen voi heijastua liuta monia eri asioita, kuten vankilahenkilökunnan jaksaminen, resurssitilanne, yleinen ilmapiiri, vankilaympäristössä ilmenevät erilaiset tapahtumat sekä vankien ja henkilöstön asennoituminen toisiaan kohtaan. Tässä osiossa esitellään lähinnä vankien ja henkilöstön väliseen vuorovaikutukseen liittyviä yleistuloksia kysely- ja haastatteluaineistoista.

Vankilahenkilöstökyselyn tulokset viittaavat siihen, että valtaosa henkilökunnasta pyrkii ja haluaa ylläpitää ammattimaista ja myönteistä ilmapiiriä vankilassa tapahtuvissa kohtaamisissa, pyrkii ratkaisemaan vankien haasteita sekä ongelmia tehokkaasti ja vankilahenkilöstössä ollaan pääasiassa kiinnostuneita ymmärtämään ja kuulemaan vankien tarpeista.⁹⁶ Kuten jo aiemmin esitettiin, vankilahenkilöstö antoi verrattain matalia arvioita siitä, onko lähi-/asiakastyössä riittävästi aikaa vangeille (3,21). Tämän suhteen avovankiloiden/-osastojen ja suljettujen vankiloiden välillä ei ilmennyt tilastollisesti merkitsevää eroa. Lähi-/ydintyöstä sekä sen vähenemiseen heijastuvista tekijöistä kirjoitettiin paljon myös henkilöstökyselyn avovastauksissa. Alla esitetty vankilahenkilöstön avovastausesimerkki kuvaa Roti-tietojärjestelmän haasteiden heijastuvan vahvasti lähityöhön.

”Roti työllistää ja tietojen hakeminen todella haasteellista ja aikaa vievää. Vangin toimintaan osallistumiseen liittyvät kirjaukset vähentyneet huomattavasti kirjaamisen haasteellisuuden vuoksi, ottaa työaikaa varsinaiselta lähityöltä. Lähityö siirtynyt paljon koneella tehtävään lähityöhön ei vankien kanssa olevaan.”

⁹⁶ Avovankiloiden/-osastojen ja suljettujen vankiloiden väliset erot vankilahenkilöstökyselyssä: Henkilökunta ylläpitää ammattimaista ja myönteistä ilmapiiriä vankilassa tapahtuvissa asiakaskohtaamisissa. (yhteistulos 5,25, avovankilat/-osastot 5,63 ja suljetut vankilat 5,06), $p<0.001$.

Pyrimme ratkaisemaan vankien haasteita ja ongelmia tehokkaasti (yhteistulos 5,19, avovankilat/-osastot 5,65 ja suljetut vankilat 4,95), $p<0.001$.

Olen kiinnostunut ymmärtämään ja kuulemaan vankien tarpeista. (yhteistulos 5,37, avovankilat/-osastot 5,58 ja suljetut vankilat 5,27), $p<0.05$.

Taulukko 16. Vankeusvankikyselyn arviot vankien ja henkilökunnan välisestä vuorovaikutuksesta.⁹⁷ (1–7, 1=Täysin eri mieltä, 7=Täysin samaa mieltä)

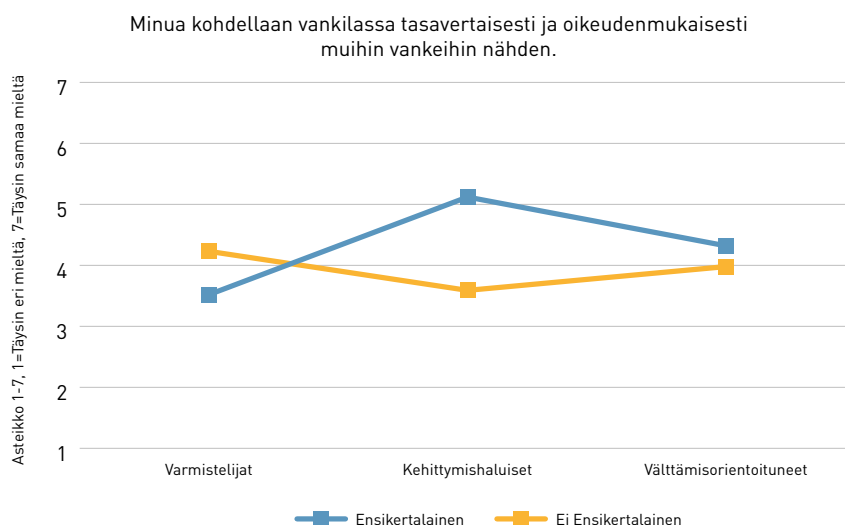
Keskiarvo	Yhteis- tulos	Avo- vankilat	Suljetut vankilat
Henkilökunta on ymmärtäväistä ja huomionut hyvin tarpeeni tässä vankilassa.	3,49	3,88	3,25
Henkilökunta on kuunnellut minua ja ymmärtänyt asiani hyvin tässä vankilassa.	3,58	4,24	3,16
Minua kohdellaan vankilassa inhimillisesti ja asiallisesti.	4,21	4,73	3,89
Minua kohdellaan vankilassa tasavertaisesti ja oikeudenmukaisesti muihin vankeihin nähden.	4,09	4,52	3,81
Saan tarvitsemiä avun vankilassa.	3,31	3,91	2,96
Saan hyvin tukea käytännön asioiden ja arjen asioiden hoitamiseen.	3,42	4,11	3,00
Henkilöstö vastasi hyvin kysymyksiini ja auttoi minua ongelmatilanteissa.	3,62	4,15	3,29
Minulle tiedotetaan selkeästi ja riittävästi vankilaa koskevista asioista.	3,24	4,01	2,75
Vankilassa minut pidetään hyvin ajan tasalla minuun vaikuttavista asioista.	2,93	3,58	2,52

Taulukossa 16 on esitetty vankien arvioita vankien ja henkilökunnan välisestä vuorovaikutuksesta. Vankien arviot kokemastaan vuorovaikutuksesta ja kohtelusta olivat jossain määrin kriittisiä. Pääasiassa suljettuihin vankiloihin sijoitettujen vankien arviot olivat avovankilaan sijoitettujen vankien arvioita kriittisempiä. Vankien arviot inhimillisestä ja asiallisesta kohtelusta sekä tasavertaisesta ja oikeudenmukaisesta kohtelusta olivat hieman korkeampia kuin muut taulukossa 16 esitettyjen väittämien saamat arviot. Tämä voi liittyä osin siihen, että nämä muut väittämät ilmentävät pikemminkin vangin kohtaamiseen ja ydintyöhön liittyviä asioita kuin varsinaista kohtelua.

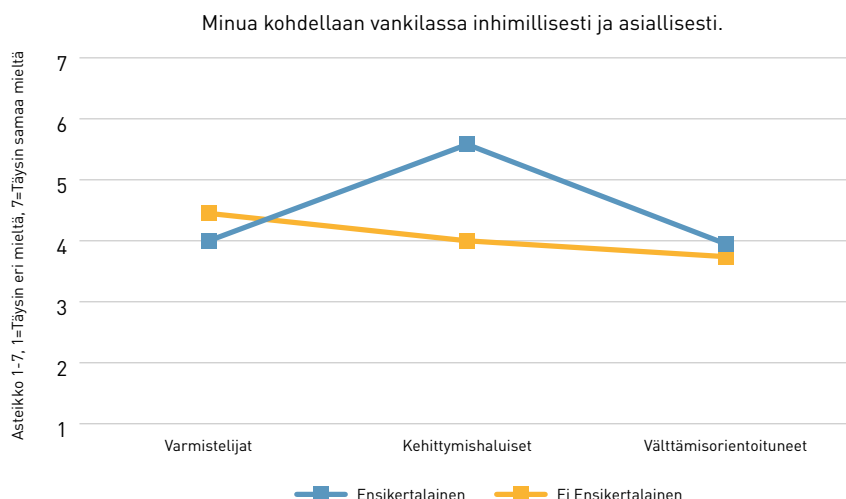
Vankilakertaisuuden (ensikertalainen vs. useampikertainen) välillä ei ilmennyt tilastollisesti merkitsevää eroa siinä, kuinka vangit kokivat tulleen kohdelluksi henkilökunnan toimesta vankilassa. Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin myös vankilakertaisuuden ja muiden taustatekijöiden välisiä yhteisvaikutuksia sen suhteen, miten vangit kokivat tulleen kohdelluksi vankilassa. Vankilakertaisuus ja vankien tavoiteorientaatioryhmät (yhdessä) olivat tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä vankien kokemukseen siitä, kuinka vangit kokevat heitä kohteltavan vankilassa.⁹⁸

⁹⁷ Erot avovankiloiden ja suljettujen vankiloiden osalta ovat tilastollisesti merkitseviä.

⁹⁸ Kaksisuuntainen varianssianalyysi: Minua kohdellaan vankilassa tasavertaisesti ja oikeudenmukaisesti muihin vankeihin nähden: Tavoiteorientaatioryhmien päävaikutus $p=.532$. Vankilakertaisuuden päävaikutus $p=.255$, Yhdysvaikutus $p<0.05$. Minua kohdellaan vankilassa inhimillisesti ja asiallisesti: Tavoiteorientaatioryhmien päävaikutus $p=.034$, Vankilakertaisuuden päävaikutus $p=.150$, Yhdysvaikutus $p<0.05$. Henkilöstö vastasi hyvin kysymyksiini ja auttoi minua ongelmatilanteissa: Tavoiteorientaatioryhmien päävaikutus $p=.202$, Vankilakertaisuuden päävaikutus $p=.140$, Yhdysvaikutus $p<0.05$.

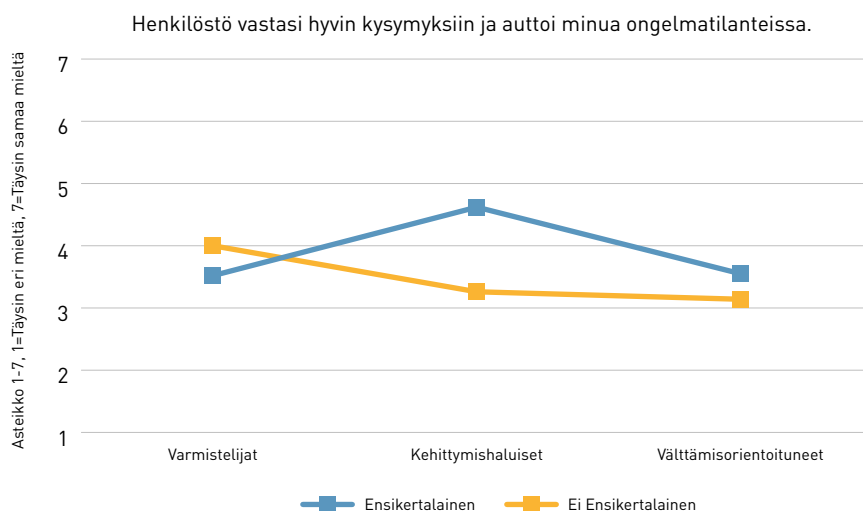
Kuvio 12. Vankilakertaisuuden ja tavoiteorientaatioryhmien yhdysvaikutus vankien kokeman kohtelun tasavertaisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta

Kuvio 13. Vankilakertaisuuden ja tavoiteorientaatioryhmien yhdysvaikutus vankien kokeman kohtelun inhimillisyydestä ja asiallisuudesta

Vankilakertaisuuden ja tavoiteorientaatioryhmien yhdysvaikutuksia vankien kokemaan kohteluun on havainnollistettu kuvioissa 13 ja 14. Kehittymishaluiset ensikertalaiset antoivat selvästi korkeampia arvioita kokemansa kohtelun tasavertaisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta sekä inhimillisyydestä ja asiallisuudesta. Kehittymishaluisten, ei ensimmäistä kertaa vankilassa olevien, vankien arviot samastaan kohtelusta laskivat selvästi ensikertalaisiin kehittymishaluisiin nähden. Ensikertalaiset, jotka kuuluivat tavoiteorientaatioltaan varmistelijoihin,

suhtautuivat muita ensikertalaisia kielteisemmin kokemaansa kohtelun tasavertaisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Varmistelijat, jotka ovat olleet vankilassa aikaisemminkin, arvioivat jonkin verran ensikertalaisia varmistelijoita myönteisemmin kokemaansa kohtelua. Välttämisorientoituneet ensikertalaiset arvioivat kokemaansa kohtelua muita tavoiteorientaatioryhmiä kriittisemmin, ja arviot laskivat entisestään, mikäli välttämisorientoitunut vanki ei ollut ensikertalainen.

Kuvio 14. Vankilakertaisuuden ja tavoiteorientaatioryhmien yhdysvaikutus vankien arvioissa henkilöstön avuliaisuudesta

Kuvion 14 mukaisesti ensikertalaiset varmistelijoihin kuuluvat vangit antoivat matalampia arvioita henkilöstön avuliaisuudesta kuin varmistelijat, jotka eivät olleet ensikertalaisia. Kehittymishaluiset ensikertalaiset antoivat verrattain korkeita arvioita henkilöstön avuliaisuudesta, mutta arviot laskivat merkittävästi ei ensikertalaisten kehittymishaluisien vankien kohdalla. Ensikertalaisten välttämisorientoituneiden vankien suhtautuminen henkilöstön avuliaisuuteen oli melko kriittistä, ja se oli vieläkin matalampaa ei ensikertalaisten välttämisorientoituneiden vankien kohdalla.

Vankien kokemukset saamastaan kohtelusta vankilassa ja henkilökunnan avuliaisuudesta vaihtelivat sen mukaan, onko kyseessä ensikertalainen vai useamman kerran vankilassa ollut henkilö sekä millaisia tavoiteorientaatiopainotuksia vangilla on.

5.3.6 Vankien ja henkilöstön kokemukset vankiloiden toiminnoista

Vangeilta tiedusteltiin vankeusvankikyselyssä useiden väittämien avulla vankilatoiminnoista, palveluista ja koetusta turvallisuudesta. Tulokset (ks. taulukko 17) antoivat viitteitä siitä, että vankiloiden turvallisuuteen (4,70) oltiin yleisesti ottaen hieman tyytyväisempiä kuin toimintojen ja palveluiden hyödyllisyyteen sekä siihen, kuinka hyvin ne vastaavat vankien tarpeisiin ja myös, kuinka oikea-aikaisesti. Avovankiloihin ja suljettuihin vankiloihin sijoitettujen vankien välillä ei ilmennyt tilastollisesti merkitsevää eroa siinä, kuinka hyvin heidän turvallisuutensa on huomioitu vankilassa.

Vankien arviot toimintojen ja palveluiden koetuista hyödyistä, vastavuudesta tarpeisiin ja tarpeisiin vastaamisen oikea-aikaisuudesta olivat avovankiloihin sijoitettujen vankien osalta korkeampia kuin suljettuihin vankiloihin sijoitettujen vankien arviot (ks. taulukko 17). Merkittävin ero vankien kokemuksissa suljettujen ja avoimien vankiloiden välillä liittyi vankiloiden vapaa-ajan toimihintoihin. Avovankiloihin sijoitettujen vankien arvio tarjolla olevista vapaa-ajan toiminnoista ylsivät yli keskitason olleen 4,36, kun puolestaan suljettuihin vankiloihin sijoitettujen vankien arvio tästä oli 1,94.

Taulukko 17. Avovankiloihin ja suljettuihin vankiloihin sijoitettujen vankien välisiä eroja vankilatoimintoihin liittyvissä kokemuksissa (1–7, 1=Täysin eri mieltä, 7=Täysin samaa mieltä)⁹⁹

Keskiarvo	Kaikki vastaajat	Avo-vankila	Suljettu vankila
1 Minulle tarjotaan palveluita ja toimintaa, jotka vastaavat hyvin tarpeisiini.	3,09	3,92	2,55
2 Koen, että tämän vankilan toiminnot vastaavat hyvin tarpeisiini.	2,92	3,89	2,30
3 Koen, että tämän vankilan toiminnot ovat itselleni aidosti hyödyllisiä.	3,24	4,21	2,60
4 Palvelut ja toiminnot on järjestetty minulle oikea-aikaisesti	2,93	3,81	2,38
5 Vankilassa on hyvin tarjolla vapaa-ajan toimintaa (esim. aktiviteetteja ja harrastusmahdollisuuksia).	2,91	4,36	1,94

Myös vankilahenkilöstön arviot olivat melko maltillisia sen suhteen, kuinka vangeille suunnatut toiminnot ovat heillä arvioitujen tarpeiden

⁹⁹ Taulukossa 17 avovankiloiden ja suljettujen vankiloiden väliset tilastollisesti merkitsevät erot ($p < 0,001$). Vankeusvankikysely.

mukaisia [4,17]. Vankiloiden henkilöstöresurssien mitoitus oikeassa suhteessa vankien tarpeisiin sai vankilahenkilöstöltä hyvinkin kriittisiä arvioita 2,29. Vankilahenkilöstön avovastauksissa ilmeni viitteitä myös siitä, että toimintaan sijoittaminen vangin taustan ja tarpeiden mukaan voi olla haastavaa, koska vangin taustan, historian ja tarpeiden tarkastelu Roti-tietojärjestelmästä koettiin vaikeaksi ja aikaa vieväksi. Alla yksi esimerkkivastaus aiheeseen liittyen.

”Työtoimintaan haluavien vankien taustatietojen (rikoshistorian, koulutus-/työkokemuksen, laitoskäyttäytymisen) tarkistaminen erittäin hankalaa ja aikaa vievää.”

Vankeja pyydettiin vankeusvankikyselyssä arvioimaan vankilatoimintojen hyödyllisyyttä, mikäli he olivat sellaisiin osallistuneet. Taulukossa 18 on esitetty vankien antamat keskimääräiset arviot toimintojen koetuista hyödyistä. On huomionarvioista mainita, että vankeusvankikyselyssä vangit antoivat moniin erilaisiin asioihin ja teemoihin liittyvistä väittämistä kriittisiä tai melko kriittisiä arvioita. Tähän peilaten vankien vankilatoimintojen koetut hyödyt olivat tämän suhteen selvä myönteinen poikkeus. Hyödyllisimmäksi toiminnoksi vangit kokivat koulutuksen/opiskelun. Muilta osin tulokset koetuista hyödyistä olivat varsin tasaisia. Vankien arvioima koettu hyöty oli matalinta ohjelmatyöstä.

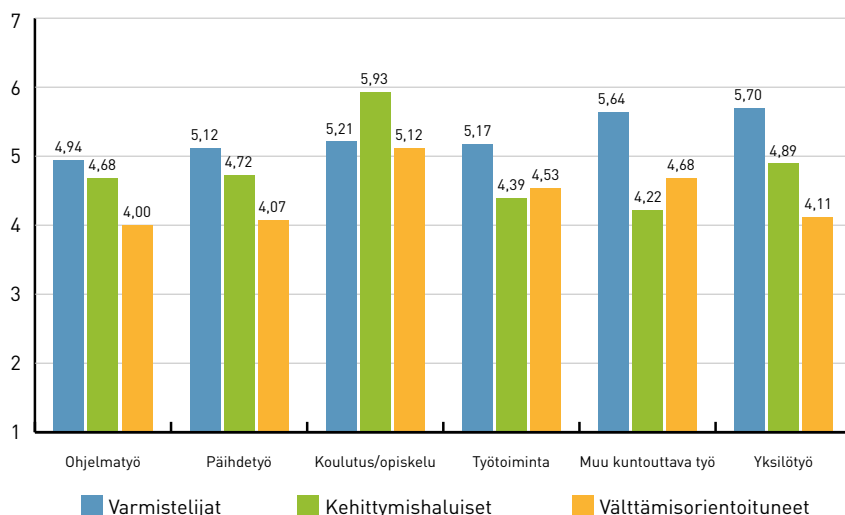
Taulukko 18. Seuraaviin toimintoihin osallistumisesta on ollut minulle hyötyä ja ne vastaavat aidosti tarpeisiini (Huom. anna arvio niiden toimintojen osalta, johon olet itse osallistunut). Asteikko 1–7, 1=Täysin eri mieltä, 7=Täysin samaa mieltä, vankeusvankikysely

	Ka	Kh	n
Ohjelmatyö	4,48	1,95	105
Päihdetyö	4,53	2,04	100
Koulutus/opiskelu	5,49	1,90	106
Työtoiminta	4,63	1,99	48
Muu kuntouttava työ	4,73	1,94	115
Yksilötyöskentely	4,80	2,08	122

Avovankiloihin ja suljettuihin vankiloihin sijoitettujen vankien välillä ei ilmennyt tilastollisesti merkitseviä eroja toimintojen koetun hyödyn suhteen. Myöskään muiden taustamuuttujien suhteen toimintojen koetussa hyödyssä ei ilmennyt tilastollisesti merkitseviä eroja.

Vaikka arviot toimintojen koettujen hyötyjen osalta eivät olleet huipuluokkaa, ylittivät ne kuitenkin selvästi asteikon keskitason (4). Tämä antaa viitteitä siitä, että vangit kokivat vankilatoiminnot tärkeiksi. Asia

ilmeni myös vankihaastatteluissa, sillä vangit kokivat vankilassa tarjottu palvelut, ohjelmat ja toiminnot tärkeiksi kolmesta eri syystä: 1) ne tuovat rakennetta ja rutiinia päiviin, 2) niiden koetaan tukevan siviiliin palaamista ja 3) ne koetaan hyviksi keinoiksi suunnanmuutokselle sekä uuden identiteetin rakentamiselle elämässä. Monet haastateltavista myös kuvasivat, että mielekäs tekeminen ehkäisee turhautumisen tunnetta ja aika tuntuu kuluvan nopeammin.

Kuvio 15. Eri tavoiteorientaatioryhmien erot toimintojen koetuista hyödyistä ja tarpeisiin vastaamisesta (yksilötyön osalta ero on tilastollisesti merkitsevä)

Eri tavoiteorientaatioryhmien välillä ei ilmennyt tilastollisesti merkitseviä eroja sen suhteen, kuinka hyödyllisiksi vangit kokivat toiminnot, lukuun ottamatta yksilötyöskentelyä (ks. kuvio 15). Varmistelijat kokivat hyötyvänsä yksilötyöskentelystä ja välttämisorientoituneita vankeja selvästi enemmän ja ero oli tämän suhteen tilastollisesti merkitsevä. Varovaisesti voidaan toki arvioida kuviossa 15 esitettyjen tulosten perusteella, että kehittymishaluisten ryhmä koki hyötyvänsä jossain määrin muita tavoiteorientaatioryhmiä paremmin koulutuksesta ja opiskelusta. Varmistelijat kokivat hyötyvänsä vankilan toiminnoista yleisesti muita tavoiteorientaatioryhmiä enemmän. Välttämisorientoituneet suhtautuivat puolestaan muita ryhmiä kriittisemmin vankilatoimintojen hyödyllisyyteen lukuun ottamatta työtoimintaa ja mahdollista muuta kuntouttavaa työtä.

Lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin eroavatko toimintoihin osallistuneet ja ei toimintoihin osallistuneet vangit muilla tavoin toisistaan. Muutamia eroja löytyi. Päihdetyöhön osallistuneet vangit antoivat hie- man korkeampia arvioita omasta pärjäämisestään siviilissä kuin vangit,

jotka eivät osallistuneet päihdetyöhön. Myös työtoimintaan osallistuneet vangit antoivat korkeampia arvioita omasta pärjäämisestään siviilissä ja olivat tyytyväisempiä nykyiseen elämäänsä kuin vangit, jotka eivät osallistuneet työtoimintaan.¹⁰⁰

Taulukossa 19 on esitetty, miten eri toimintojen koettu hyöty ja vastaavuus tarpeisiin on yhteydessä tyytyväisyyteen elämässä, pärjäämiseen siviilissä ja kuinka todennäköisesti vanki arvioi palaavansa lähitulevaisuudessa vankilaan. Päihdetyön koettu hyöty oli hyvin maltillisesti yhteydessä vankien kokemaan tyytyväisyyteen elämässä.

Taulukko 19. Korrelaatiot toimintojen koetuista hyödyistä ja vastaavuudessa vangin tarpeisiin suhteessa tyytyväisyyteen elämässä, pärjäämiseen siviilissä ja kuinka todennäköisesti vanki arvioi palaavansa lähitulevaisuudessa vankilaan (vankeusvankikysely)

	Kuinka todennäköisenä pidät sitä, että palaat vankilaan lähitulevaisuudessa?	Kuinka tyytyväinen olet nykyään elämääsi?	Pärjääminen: Minulla on aikaisempaa parempia valmiuksia ja kykyä selviytyä yhteiskunnassa vapautumisen jälkeen.
Ohjelmatyö n	-0,321** 69	0,181 69	0,356** 69
Päihdetyö n	0,036 72	0,236* 73	0,436** 74
Koulutus/opiskelu n	-0,05 67	-0,026 67	0,097 67
Työtoiminta n	-0,09 123	0,068 123	0,340** 123
Muu kuntouttava työ n	-0,146 57	-0,034 58	0,432** 59
Yksilötyöskentely n	-0,034 121	0,187* 122	0,225* 122

Tilastollisesti merkitsevät tulokset $p < 0.05^*$, $p < 0.01^{**}$, $p < 0.001^{***}$

Ohjelmatyön koettu hyöty oli käänteisesti ja kohtalaisesti yhteydessä siihen, kuinka todennäköisesti vanki arvioi palaavansa vankilaan lähitulevaisuudessa. Koettu hyöty päihdetyöstä ja yksilötyöskentelystä olivat heikosti yhteydessä siihen, kuinka tyytyväisiä vangit olivat nykyiseen elämäänsä. Lukuun ottamatta opiskelua, vanki suhtautui omaan pärjäämiseensä siviilissä myönteisemmin, mikäli hän koki toiminnot hyödyllisiksi ja vastaavan tarpeisiinsa (kokivat omaavansa aikaisempaa parempia

100 Päihdetyöhön osallistuneiden ja osallistumattomien erot pärjäämisen suhteen siviilissä: Osallistunut päihdetyöhön 4,18, Ei osallistunut päihdetyöhön 3,30 $p < 0.05$.

Työtoimintaan osallistuneiden ja ei osallistuneiden vankien erot tyytyväisyydessä nykyiseen elämäänsä: Osallistunut työtoimintaan 4,40, Ei osallistunut työtoimintaan 3,57, $p < 0.05$.

Työtoimintaan osallistuneiden ja ei osallistuneiden vankien erot pärjäämisen suhteen siviilissä: Osallistunut työtoimintaan 3,93, Ei osallistunut työtoimintaan 3,00, $p < 0.05$.

valmiuksia ja kykyä selviytyä yhteiskunnassa vapautumisen jälkeen).

Vankilahenkilökyselyn avovastauksissa todettiin, että vankiloihin tulee entistä moniongelmaisempia henkilöitä, jotka tarvitsevat varsin intensiivistä tukea ja kuntoutusta päihdeongelmansa hoitoon. Henkilöstöhaastatteluista ilmeni, että niukkojen henkilöstöresurssien, nykyisen taloustilanteen ja täysien vankiloiden koettiin heijastuvan myös vankiloissa toteutettavaan päihdetyöskentelyyn sitä heikentävästi. Henkilöstöhaastatteluissa korostettiin, että päihdekuntoutuksesta ja päihdetyöskentelystä ei tulisi tinkiä. Haasteltavista moni totesi, että suurin osa vankien rikollisesta toiminnasta on tavalla tai toisella linkittynyt päihdeongelmaan tai päihteiden käyttöön. Myös suurin osa haastatteluista vangeista ilmaisi, että juurisyy rikosten tekemiseen on liittynyt tavalla tai toisella päihteisiin. Päihdeongelman hoitaminen ja päihdekuntoutus sen eri muodoissaan koettiin erittäin tärkeäksi rikoksettoiman elämäntavan perustaksi.

Suuri osa haastatteluista vangeista piti päihdekuntoutukseen liittyviä ohjelmia, tukiryhmiä ja palveluita tilanteensa kannalta hyvin tärkeinä. Vangit nimesivät haastatteluissa itselleen tärkeitä toimintoja ja palveluita yksilöllisten tarpeidensa mukaan. Näihin lukeutuivat esimerkiksi päihdekuntoutus, opiskelu, työtoiminta ja ohjelmatyö (muun muassa Aggredi, kokemusasiantuntijat, arjen taitoihin liittyvät kurssit, perhe-suhteisiin liittyvät kurssit yms.). Lisäksi vangit pohtivat haastatteluissa, että päihdeongelman tasapainoon saattaminen on edellytys sille, että voi suunnitella tai edistää mitään muita asioita elämässä. Sen sijaan vangit, jotka arvioivat päihdeongelmansa olevan joko jo hyvin hallinnassa tai ettei sitä ole missään vaiheessa ollutkaan, pitivät tärkeimpänä asiana taloudellisen tilanteensa kohentamista, uran rakentamista tai ammattiin opiskelua, jotta he integroituisivat mahdollisimman sujuvasti osaksi yhteiskuntaa.

Vankilahenkilöstö piti työtoimintaa edelleen tärkeänä toimintana vankilassa, vaikka sen merkityksen katsottiin jossain määrin muuttuneen. Henkilöstö kuvasi niin sanottujen ”porkkana”-elementtien puuttuvan nykyisestä keinovalikoimasta lähes kokonaan. Aikaisemmin vankia oli mahdollista motivoida esimerkiksi työtoimintaan sisältyneiden ”porkkanoiden” avulla. Rangaistusajan suunnitelmien työtoimintaan liittymättömyyden tavoitteiden edistäminen saattoi mahdollistaa työtoimintaan pääsyn. Aiemmin työtoiminnasta maksettu raha motivoi vankeja eri tavoin ja lisäksi hyvällä työn tekemisellä saattoi saada vähitellen enemmän

vastuuta ja korkeampaa palkkaa työtoiminnassa. Nykyään työtoiminnasta maksettavan lisärahan puuttuessa myös vankien suhtautuminen työtoimintaan on muuttunut, ja heitä on vaikeampi motivoida siihen.

Sama teema nousi esiin myös vankihaastatteluissa, sillä he kokivat tätä nykyä työtoiminnassa aiemmin olleiden kannusteiden puuttumisen heikentävän työmotivaatiota. Toisaalta taas monet vangit kokivat haastatteluiden perusteella työtoiminnan edelleen tärkeäksi, sillä sen koettiin edistävän vanki-/rikollisesta identiteetistä irrottautumista, lisäävän onnistumisen kokemuksia, kehittävän vankia itseään ja mahdollistavan mielekäästä tekemistä.

Vangit kokivat erilaisten ryhmäkeskustelujen ja ryhmätyöskentelyn kehittäneen heidän sosiaalisia taitojaan ja ilmaisukykyään. Henkilöstöhaastatteluissa ilmeni, että ryhmätyöskentelyn haasteeksi voi muodostua ryhmädynamiikka, jolloin yhden tai muutaman vangin käytös voi heijastua muiden vankien ryhmätyöskentelyyn ja ilmapiiriin heikentäen ryhmätyöskentelystä saatavia hyötyjä. Vangit mainitsivatkin tässä yhteydessä, että turvallisesti koettu sosiaalinen ilmapiiri on tärkeä elementti aidolle ryhmätyöskentelylle, jotta siitä olisi heille itselleen hyötyä. Turvallisesti koettuun sosiaalisen ilmapiirin tärkeyteen palataan lyhyesti vielä seuraavassa alakappaleessa.

Vangit kokivat yksilökeskustelujen puolestaan tukevan erilaisissa elämänhaasteiden ja traumojen käsittelyssä, sillä se koettiin yksityisemmäksi ja siten turvallisemmaksi ympäristöksi käsitellä tällaisia asioita. Myös henkilöstöhaastatteluissa ilmeni, että vankiloissa yksilötyöskentelyyn on tarvetta enemmän kuin sitä on mahdollista tarjota.

5.3.7 Vankien muutoshalukkuus kohti rikoksetonta elämää

Vankihaastatteluissa tiedusteltiin vankien näkemyksiä omasta muutoshalukkuudestaan rikoksettomaan elämään. Haastattelujen pohjalta oli hahmotettavissa, että muutoshalukkuus rikoksettomaan elämään voi olla sisäistä ja/tai ulkoista. Kuviossa 16 on havainnollistettu vankien kuvaamia muutoshalukkuuden muotoja. Ne eivät ole toisistaan täysin irrallisia vaan painoutuivat haastateltujen puheissa hieman eriasteisesti. Haastatteluiden pohjalta löytyneet muutoshalukkuutta kuvaavat ulottuvuudet olivat melko samankaltaisia vankikyselyn pohjalta löytyneiden vankien tavoiteorientaatioryhmien kanssa, vaikka tavoiteorientaatioryhmät kuvaavatkin vankien tavoiteorientoituneisuutta rangaistusaikaan.

Sisäinen muutoshalukkuus	Ulkoinen muutoshalukkuus
Minuuden uudistaminen: Muutoshalukkuus kumpuaa syvemmän tason muutostyöstä ja identiteetin uudelleen määrittelystä.	Normaaliuden etsiminen/Tavallisen elämän rakentaminen: Pyrkimys muuttaa elämää ja pääsemään osaksi yhteiskuntaa, työelämää ja normaalia arkea.
Syvällisen kuntoutuksen tärkeys: Muutoshalukkuus on aitoa, mutta ymmärrys omista heikkouksista on selvää. Korostunut tarve kuntoutukseen ja tukiverkoston.	Ulkoisista tekijöistä johtuva muutoshalukkuus: Muutoshalukkuus kumpuaa eksistentiaalisesta uupumuksesta eli henkilö voi kokea esim. vankilakierteen kuluttavaksi ja ajatus sen jatkumisesta tuntuu raskaalta ja turhauttavalta.

Kuvio 16. Vankihaastatteluiden pohjalta muodostunut käsitys muutoshalukkuudesta rikoksettomaan elämään

Ulkoinen muutoshalukkuus (kuvion 16 oikea puoli)

Osa haastatelluista vangeista kuvasi muutoshalukkuuden rikoksettomaan elämäntapaan liittyvän haluun elää normaalia elämää ja päästä aidosti osaksi yhteiskuntaa. Haastateltavien puheissa korostui halu kiinnittyä työelämään, opiskella mahdollisesti uusi ammatti ja elää mahdollisimman normaalia arkea siviilissä. Yksi haastateltavista kuvasi varsin suoraan halua muuttaa käytösmallejaan nimenomaan siitä syystä, että haluaa kiinnittyä nopeasti takaisin työelämään.

Tiedustelimme haastelluilta vangeilta lisäksi sitä, millaiset asiat heidän mielestään tukevat vankilassa tällaista muutosta ja lisäävät motivaatiota rikoksettomaan elämään. Vastausten perusteella erilaiset vankien henkilökohtaisia tavoitteita tukevat palvelut ja toiminnot, kuten mahdollisuus opiskeluun, työntekoon ja kannustaminen eri tavoin tukivat muutokseen. Vangit toivat esille myös seikkoja, jotka heikentävät motivaatiota vankilassa. Näitä olivat muun muassa riittämättömät resurssit esimerkiksi opiskelun toteuttamiselle, sellissä makuuttaminen ja riittämättömät keskustelumahdollisuudet esimerkiksi psykologin tai erityisohjaajan kanssa.

Osa haastateltavista vangeista perusteli muutoshalukkuuttaan rikoksettomaan elämään varsin yleismaailmallisesti, kuten kuvaillen vankilassaoloa ”hukkaan heitetyksi ajaksi”. Tämän ryhmän muutoshalukkuus kumpusi eksistentiaalisesta uupumuksesta, jossa vanki koki

vankilakierteen kuluttavaksi ja ajatus sen jatkumisesta tuntui raskaalta ja turhauttavalta. Tähän ryhmään lukeutuvat ensikertalaiset kuvasivat vankilassaoloa tylsäksi, ja eivät tästä syystä ja havaintojensa pohjalta nähneet järkeväksi päätyä vankilakierteeseen. Jotkut haastateltavista kuvasivat rikollisen maailman menneen niin hurjaksi ja vaaralliseksi, että olivat siitä syystä pohtineet rikolliskierteen katkaisemista.

Sisäinen muutoshalukkuus (kuvion 16 vasen puoli)

Haastatelluista monet esimerkiksi päihdetaustan omaavista vangeista ilmaisivat olevansa hyvinkin motivoituneita erilaisiin kuntoutuksiin (esim. päihdekuntoutus), sekä rikoksettomaan elämään ja itsensä kehittämiseen. Tähän ryhmään kuuluvat haastatellut vangit tiedostivat hyvin omat heikkoutensa ja ymmärsivät hoitamattomien elämää hallitsevien ongelmien, kuten päihdeongelman, johtavan helposti takaisin samoille rikollisuuden raiteille. He sanoittivat asiaa siten, että esimerkiksi ilman päihdeongelman parempaan tasapainoon saattamista, ilman asuntoa ja riittävää tukiverkostoa siviilissä ajaututaan helposti vanhojen kavereiden ja kaveripiirien luokse majoilemaan. Kaikkensa yrittäneenä ja riittämättömän tukiverkoston omaavana riski motivaation laskulle on suuri, jolloin kynnyks ajautua uudelleen esimerkiksi päihdekierteeseen on varsin suuri. Monet tähän ryhmään kuuluvista vangeista korostivat haastatteluissa sitä, että rikollisella toiminnalla on rahoitettu omaa päihteidenkäyttöä ja he arvioivat tämän olevan juurisyy sille, miksi ovat tehneet rikoksia.

Puolestaan osa haastatelluista vangeista korosti puheissaan muutoshalukkuuden kumpuavan eräällä tapaa syvemmän tason tai identiteetin muutostyöstä. Haastateltavat kuvastivat tämänkaltaisen muutostyön olevan varsin pitkä prosessi, jossa onnistuneen päihdekuntoutuksen myötä on voinut pysähtyä ja alkaa pohtimaan, kuka ihmisenä oikein on. Haastateltavien mukaan kyse on varsin pitkästä henkilökohtaisesta prosessista, johon he ovat tarvinneet paljon erilaisia palveluja ja tukea, kuten ohjelmatyötä ja yksilökeskusteluja (psykologit, diakonit yms.).

”Et niinku, kun se mikä tässä on, jos tästä pitkästä tuomiosta voi jotain hyvää hakee, että on päässyt tulee omaksi itsekseen. Ja mikä on mahdollista, niin toi korvaushoito on se mikä mahdollisti sen, että mä pääsin irtautumaan ihan kaikesta. Ottaa välimatkaa ja alkaa miettiä, että mitä mä niinku oikeesti haluan elämältä ja mitä mulle on lapsena opetettu.”

Haastateltavat puhuivat rohkeudesta ottaa erilaiset maskit ja roolit pois. Kyse voi olla varsin pienistäkin vuorovaikutuksellisista tekijöistä tai sanoista, jotka oikealla hetkellä herättävät vankeja pohtimaan omaa tilannettaan, kuten yhden haastateltavan vangin kommentista ilmenee:

”Tässä matkalla sitten tästä tonne päihteettömälle osastolle, niin sä ripot-
telet kaikki sun tämmöset roolit ja kaikki pois, että sä viet sinne osastolle
pelkän itsesi, ei mitään muuta. Niin, se kolahti mulle jotenkin ja siitä mä
aloin sitten pikkuhiljaa alkaa uskaltaa olla oma itteni niin linnassa kuin
siviilissäkin.”

Haastateltavat viittasivat puheissaan rooleista ja maskeista myös
vankilan ilmapiiriin. He ilmaisivat, että mikäli vanki uskaltaa ja kyke-
nee heittämään roolit ja maskit pois, voi aito muutostyö alkaa. Vangit
kuvasivat myös vankilassa ilmeneviä muutostyötä heikentäviä teki-
jöitä, kuten vankien välistä ilmapiiriä. He kuvasivat ilmapiiriä rikollis-
mieliseksi. Tällaisessa ympäristössä muodostuu herkästi sosiaalista
painetta antaa eräällä tapaa kova ja pahamainen kuva itsestään, ja he
kokivat tällaisen ilmapiirin haittaavan muutostyön toteuttamista. Mutta
toisaalta, jos ”maskit” uskaltaa laskea turvallisen tuntuaisessa ympäris-
tössä pois, ei sosiaalisella paineella ole enää tämän jälkeen yhtä vah-
vaa merkitystä. Ilmapiiri vaikuttaa myös rangaistusajan suunnitelmien
tavoitteiden toteuttamiseen, kuten haastateltu vanki toteaa:

”Mut tommonen ransun toteutuminen vaatii sen, että se vankiyhteisö sun
ympäriällä on sellanen, että sä voit lähtee toteuttaa sitä. Semmonen on aika
vaikee löytää noista kivitaloista, että se paine on siellä aika kova... Tosi kova.”

Haastatteluissa syvemmästä muutostyöstä puhuneet vangit ilmaisivat
hyötyvänsä esimerkiksi työtoiminnasta, erilaisista kursseista ja ohjel-
matyöstä paljon. He kertoivat kärsineensä heikosta itseluottamuksesta
läpi elämänsä, ja esimerkiksi työtoiminnan ja ohjelmatoiminnan myötä
itseluottamuksen koettiin kohonneen merkittävästi. Monet heistä
kuvasivat varsin yksityiskohtaisesti asiaa, kuten seuraava haastatellun
vangin kommentti osoittaa.

”Mä oon niinku vankilassa todistanut itselleni, että mä pystyn tekee kah-
deksasta neljään täyden työpäivän. Et se itseluottamus on syntynyt siitä,
että mä pystyn tekemisilläni elättämään itteni, jos mä vaan saan palkka-
duunin. Että, mulla oli jokunen vuos sitten vielä semmonen ajatus, että
eihän musta ole töihin ja että mähän oon niinku b-luokan kansalainen. Ne
on niinku karissu pois.”

5.3.8 Rangaistusaikaisista nivelvaiheista

Vankien näkökulmia nivelvaiheista

Vankien rangaistusaikaan sisältyy erilaisia nivelvaiheita, joihin voivat lukeutua esimerkiksi osastolta toiseen tai vankilasta toiseen siirto. Toisaalta nivelvaiheet voivat liittyä myös toimintojen aloittamiseen, kuten opiskelun aloittamiseen/jatkamiseen, työtoimintaan, siviilityöhön tai esimerkiksi vankilasta valvottuun koevapauteen siirtymiseen. Tässä osiossa käydään läpi rangaistusajan sisäisiin nivelvaiheisiin liittyviä tutkimustuloksia. Vankilasta yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaaksi siirtymistä käsitellään lyhyesti integraatiota käsittelevässä kappaleessa 7.

Monet haastatelluista vangeista kertoivat vankila- ja osastosiirtojen aiheuttaneen erilaisia katkoksia rangaistuksen suorittamiseen ja rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden edistämiseen. Vankien haastatelluista ilmeni, että osastosiirrot ovat luoneet katkoksia esimerkiksi vankien työtoimintaan osallistumiseen, opiskeluun sekä mahdollisuuksiin saada riittävästi ulkoilua ja liikuntaa.

Haastateltujen vankien mukaan vankilasiirtojen yhteydessä muodostui osastosiirtoja vieläkin kriittisempiä katveita heidän rangaistusajan suorittamiselleen, sillä he eivät kokeneet asioidensa hoitamisen ja tavoitteiden edistämisen sujuvan entiseen tapaan vankilasiirron jälkeen. Erityisesti rangaistusajan suunnitelmaan asetettujen tavoitteiden edistämisen koettiin pysähtyneen vangista riippumattomista syistä pitkäksi aikaa ja lisäksi sen koettiin heijastuvan myös vapauden valmisteluun, jota käsitellään hieman tarkemmin yhteiskuntaan integroitumiseen liittyvässä tulososiossa.

Sekä osasto- että vankilasiirtoja koskien haastatellut vangit ilmaisivat kokeneensa vahvaa epätietoisuutta ja hämmennyksen tunnetta omasta tilanteestaan. Vangit ilmaisivat ymmärtävänsä, että vankilan resurssitilanne on heikko, mutta toivoivat tästä huolimatta selvempää tiedottamista omasta tilanteestaan, ja että heitä pyrittäisiin pitämään paremmin ajan tasalla omasta tilanteestaan.

Henkilöstön näkökulmia vankeuden nivelvaiheista

Vankien kuvaamat haasteet osasto- ja vankilasiirroissa ovat pitkälti linjassa vankilahenkilöstökyselyn avovastausten ja henkilöstöhaastat-

teluissa kuvattujen nivelvaiheisiin liittyvien haasteiden kanssa.

Vankilahenkilöstökyselyn ja -haastatteluiden pohjalta ilmeni, että osastosiirtojen yhteydessä vangille järjestettäviin toimintoihin, kuten koulutukseen voi tulla katkoksia tai ne voivat loppua kokonaan. Syinä tähän pidettiin erilaisia henkilöresurssi- ja logistiikkavaikeuksia. Myös vankilasta toiseen siirtyminen voi aiheuttaa katkoksia vangin tavoitteellisen rangaistusajan edistämiseen. Vankilahenkilöstö kuvaili vankisiirtoihin liittyvää saattaen vaihtaen -prosessia varsin ontuvaksi. Henkilöstö perusteli asiaa erityisesti Roti-kirjausten näkymättömyydellä, sillä vangin kokonaistilanteen hahmottaminen on haasteellista sijoitusvankilan henkilökunnalle. Tämä osaltaan hankaloittaa vankeusajan palvelujatkumoiden turvaamista ja tavoitteellista rangaistusajan edistämistä. Vankilasiirtojen kuvattiin tuottavan ongelmia myös ohjelmatyön toteuttamiselle. Pitkien ja kankeahkojen ohjelmien ei koettu välttämättä soveltuvan esimerkiksi lyhytaikaisempien vankien tilanteeseen. Vastaava haaste ohjelmatoimintojen osalta voi tulla eteen myös pidempiaikaisten vankien kohdalla heidän siirtyessä esimerkiksi vankilasta toiseen. Tällöin riskinä on ohjelman keskeytyminen. Tällaisissa tilanteissa henkilöstöllä jääkin pohdittavaksi, että onko ohjelmatyötä mielekäästä aloittaa vangin tulevan siirron vuoksi, vaikka vanki voisi muutoin hyötyä ohjelmatyöstä.

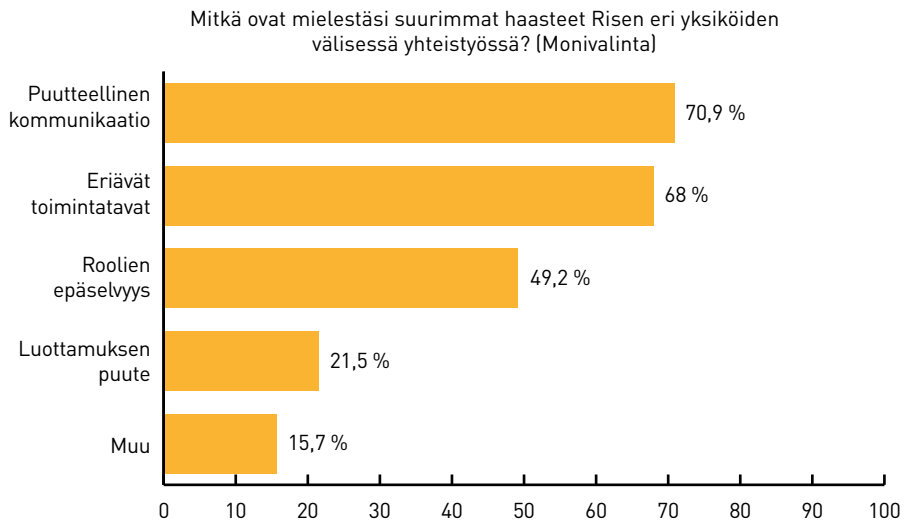
Lisäksi Roti-tietojärjestelmään kirjaamattomat asiat voivat johtaa päällekkäisen työn tekemiseen, kun edellisessä yksikössä vangin kanssa tehty työ on jäänyt näkymättömäksi, ja tästä syystä työ tehdään uudelleen uudessa sijoitusvankilassa. Myös muutamat alla olevat avovastausesimerkit vankilahenkilöstökyselystä sivuavat tätä haastetta.

”Jossain määrin on helpottanut, mutta isoin ongelma on, että ransutyöskentelyn eteneminen häviää lukemattomille eri seurantajaksoille, sinne eri laatikoihin, puhumattakaan eri versioista tai eri seuraamuskausista. Rotissa tieto on niin pilkottua eri laatikoihin ja kausiin ja versioihin, että kokonaiskuvaa on mahdoton saada. Siispä käsitykseni mukaan monesti jätetään kirjaamatta, koska ei niitä kukaan lue eikä niitä sieltä löydä. Vankilaa vaihtaessa ollaan s-postilla tai puhelimitse yhteydessä työntekijöihin, Rotista ei selviä, mitä työskentelyä asiakkaan kanssa ollaan tehty edellisessä laitoksessa.”

”Järjestelmästä on äärettömän vaikeaa löytää tarvittavia tietoja esimerkiksi vangin aikaisemmasta työskentelystä vankeusaikanaan. Usein myös

esimerkiksi yhteenvedoja vangin tilanteesta joudutaan tekemään kiireessä ja vailla tarvittavaa ko. vangin tuntemista, jotta toinen virkamies pystyy tekemään oman työnsä. Näissä tilanteissa (joita on usein) näyttää siis enemmän siltä, että pyritään palvelemaan järjestelmää, joka vaatii erilaisia asioita tehtäväksi, mutta informaatioarvo vangin tilanteesta jää olemattomaksi.”

Moni rangaistusajan nivelvaiheisiin liittyvistä ongelmakohdista koski yksiköiden välistä yhteistyötä. Vankilahenkilöstökyselyssä tiedusteltiin monivalintana, mitkä ovat suurimpia haasteita Rikosseuraamuslaitoksen eri yksiköiden välisessä yhteistyössä. Suurimmat haasteet liittyivät puutteelliseen kommunikaatioon, eriäviin toimintatapoihin ja roolien epäselvyyteen (ks. kuvio 17).

Kuvio 17. Vankilahenkilöstökyselyssä suurimmat haasteet, joita tunnistettiin Rikosseuraamuslaitoksen eri yksiköiden välillä

Myös Rikosseuraamuslaitoksen yksiköiden väliseen yhteistyön kehittämiseen saatiin vankilahenkilöstökyselyssä ehdotuksia 270 kappaletta, ja niissä keskeisimmiksi teemoiksi nousivat yhdenmukaisten toimintatapojen (sis. toimintamallit ja prosessit) kehittäminen, vankisiirtoihin liittyvä saattaen vaihtaa -prosessin kehittäminen ja yksiköiden välinen tehokkaampi tiedonvaihto.

5.4 Yhteenveto kyselyjen vastauksista – vankeusrangaistuksen laatuun yhteydessä olevia tekijöitä

Tutkimusprojektissa selvitettiin vankeusrangaistuksen laatuun liittyviä tekijöitä asiakasarviointeja tekevien kyselyn, vankilahenkilöstökyselyn sekä vankikyselyn avulla. Kyselyjen tavoitteena oli selvittää millaisia vahvuuksia ja millaisiin asioihin olisi hyvä kiinnittää erityistä huomiota kehittämistyössä. Vankeusrangaistuksen laatu kuvaa sitä, miten vankeusrangaistukseen liittyvät prosessit ja toiminnot tukevat vankeja rikoksettomaan elämään (vrt. vankeuden täytäntöönpanon tavoite, VL 1:2). Vankeusrangaistuksen laatua mitattiin päämuuttujan avulla, joka muodostettiin kustakin kyselystä kolmen väittämän perusteella (taulukot, 21–23). Tulokset on esitelty kuvioissa, jotka toimivat ikään kuin suuntaa antavana karttana kooten yhteen kuvioon tekijät/ulottuvuudet, jotka ovat keskeisesti yhteydessä rangaistusajan laatuun. Kuvioihin otettiin mukaan vain sellaisia tekijöitä, joilla havaittiin olevan vahva tai melko vahva yhteys vankeusrangaistuksen laatuun.

Tämän osion tarkoituksena on havainnollistaa yhteen kootusti jo aiemmissa osioissa esitettyjä tutkimustuloksia. Aiemmissa tutkimustuloksia esittelevissä osioissa esiteltiin asiakasarviointi-, vankilahenkilöstö- ja vankeusvankikyselyiden yksittäisten 1–7 asteikollisten väittämien yleistuloksia, jotka löytyvät myös liitetaulukoista 4–6. Tässä osiossa tarkastellaan puolestaan sitä, kuinka erilaiset tekijät ja/tai ulottuvuudet ovat yhteydessä rangaistusajan laatuun. Ensiksi esitellään asiakasarviointikyselyyn pohjautuvat tulokset, jonka jälkeen käsitellään vankilahenkilöstökyselyn ja lopulta vankeusvankikyselyn pohjalta vastaavan kaltaiset tulokset.

5.4.1 Asiakasarviointihenkilöstön näkemykset rangaistusajan laadusta

Asiakasarviointeja tekevien kyselyyn vastanneet henkilöt antoivat arvionsa kolmeen yksittäiseen rangaistusajan toimivuutta kuvaavaan väittämään (väittämät 1–7 asteikollisia, 1= Täysin eri mieltä, 7=Täysin samaa mieltä):

1. Vankeusaika sekä koko asiakasprosessi tukevat asiakkaita/vankeja hyvin vapautumiseen ja uudelleen yhteiskuntaan integroitumiseen (ml. asiakkaiden arvioivaa ja suunnitelmallista työtä ohjaava prosessi ml. toiminnot, ohjelmatyö ym.).

2. Seuraamuksien täytäntöönpano on toteutettu siten, että se tukee asiakkaita rikoksettomaan elämään.
3. Palveluprosessit kokonaisuudessaan toimivat hyvin (kokonaisarvio ottaen huomioon mm. palvelut, ransut, tarpeiden huomiointi, henkilöstön osaaminen, asiakasarvioinnit yms.).

Asiakasarviointihenkilöstön antamat arviot vankeusrangaistuksen laatua kuvaavista yksittäisistä väittämistä ylsivät hieman yli asteikon keskitason (ks. taulukko 20). Näiden kolmen väittämän pohjalta rakennettiin summamuuttuja, joka kuvaa asiakasarvioiteja tekevän henkilöstön arviota vankeusrangaistuksen laadusta.¹⁰¹

Taulukko 20. Asiakasarviointihenkilöstön arviot rangaistusajan laadusta (asteikko 1–7, 1=Täysin eri mieltä, 7=Täysin samaa mieltä)

Väittämä	ka
Vankeusaika sekä koko asiakasprosessi tukevat asiakkaita/vankeja hyvin vapautumiseen ja uudelleen yhteiskuntaan integroitumiseen (ml. asiakkaiden arvioivaa ja suunnitelmallista työtä ohjaava prosessi ml. toiminnot, ohjelmatyö ym.).	4,18
Seuraamuksien täytäntöönpano on toteutettu siten, että se tukee asiakkaita rikoksettomaan elämään.	4,21
Palveluprosessit kokonaisuudessaan toimivat hyvin (kokonaisarvio ottaen huomioon mm. palvelut, ransut, tarpeiden huomiointi, henkilöstön osaaminen, asiakasarvioinnit yms.).	4,02

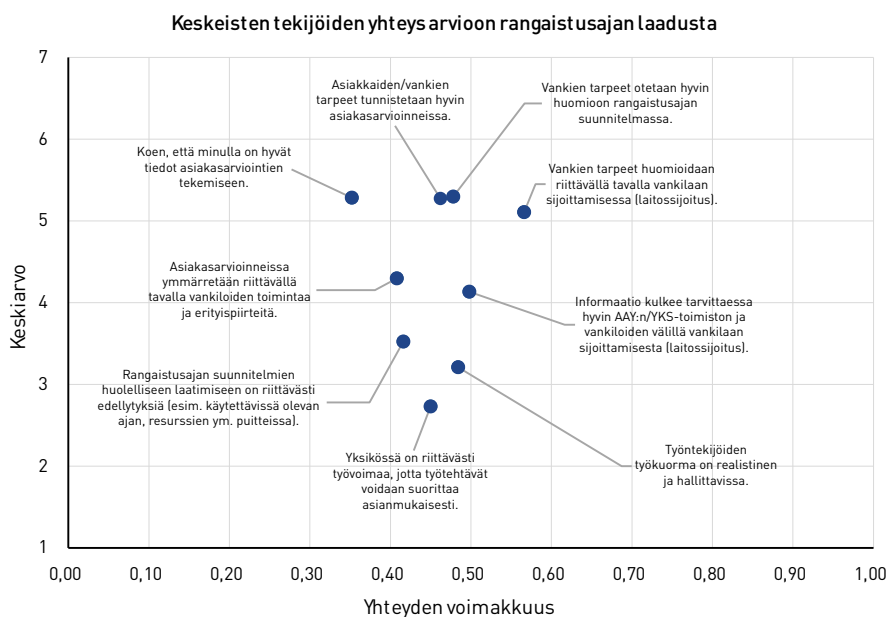
Tutkimuksessa tunnistettiin useita erilaisia tekijöitä, jotka olivat yhteydessä asiakasarviointihenkilöstön arvioon rangaistusajan laadusta. Kuviossa 18 on esitetty, millaiset tekijät (1–7 asteikolliset väittämät) ovat yhteydessä asiakasarviointihenkilöstön arvioon rangaistusajan laadusta. Kuvioon 18 on sijoitettuna yksittäisiä kyselyssä esitettyjä väittämiä, jotka korreloivat tilastollisesti merkitsevästi rangaistusajan toimivuuden saamien arvioiden kanssa. Y-akseli kertoo, kuinka korkean keskiarvon väittämä on saanut asiakasarvioiteja tekevältä henkilöstöltä. Mitä korkeammalle väittämä kuviossa yltää, sitä korkeamman arvion se on saanut henkilöstöltä. X-akseli kertoo, kuinka voimakas yhteys (korrelaatio) väittämällä on rangaistusajan kokonaisarvion kanssa. Mitä oikeammalle väittämä kuviossa sijoittuu, sen voimakkaampi yhteys sillä on rangaistusajan toimivuuden saamiin arvioihin.

Kaikki kuviossa 18 esitetyt väittämät ovat melko voimakkaasti yhteydessä rangaistusajan laatuun. Tämä tarkoittaa, että asiat, joissa henkilöstön mukaan onnistutaan verrattain hyvin, on tärkeää pitää vähintäänkin nykyisellä tasolla. Tällaisia asioita ovat vankien tarpeiden

¹⁰¹ Rangaistusajan laatua kuvaavien muuttujien reliabiliteetti (α) > 0,7.

huomiointi rangaistusajan suunnitelmissa, vankien tarpeiden tunnistaminen asiakasarvioinnissa, henkilöstön osaaminen asiakasarviointien tekemiseen ja vankien tarpeiden huomiointi laitossijoituksissa. Mikäli näistä tekijöistä tingintään, on mahdollista, että tämä heijastuu rangaistusajan laatuun sitä vahvasti laskien.

Erityisen keskeistä on kiinnittää huomiota tekijöihin, jotka ovat saaneet asiakasarviointihenkilöstöltä heikompia arvioita, ja jotka ovat vahvasti yhteydessä rangaistusajan laatuun. Näitä tekijöitä ovat AAY:n/yhdyskuntaseuraamustoimistojen ja vankiloiden välinen tarpeenmukainen informointi laitossijoituksissa, vankiloiden toiminnan ja erityispiirteiden tuntemus sekä työntekijöiden työkuormaan liittyvät väittämät. On mahdollista, että näiden tekijöiden kehittäminen heijastuu rangaistusajan laatuun sitä nostavasti.

Kuvio 18. Rangaistusajan laatuun yhteydessä olevat tekijät (asiakasarviointihenkilöstön kysely)

5.4.2 Vankilahenkilöstön näkemykset rangaistusajan laadusta

Myös vankilahenkilöstökyselyyn vastanneet henkilöt antoivat arvionsa kolmeen rangaistuaajan laatua kuvaavaan yksittäiseen väittämään (väittämät 1–7 asteikollisia, 1= Täysin eri mieltä, 7=Täysin samaa mieltä):

1. Vankila sekä koko asiakasprosessi (asiakkaiden arvioivaa ja suunnitelmallista työtä ohjaava prosessi ml. toiminnot, ohjelmatyö

ym.) tukevat asiakkaita/vankea hyvin vapautumiseen ja uudelleen yhteiskuntaan integroitumiseen.

2. Rangaistuksen täytäntöönpano on toteutettu siten, että se tukee vankeja rikoksettomaan elämään.
3. Palveluprosessit kokonaisuudessaan toimivat hyvin ja sujuvasti. (Anna tässä kokonaisarvio ottaen huomioon arvioinnit, ransut, palvelut, asiakastarpeiden huomiointi, henkilöstön osaamisen, toiminnot, sidosryhmätyöskentely yms.)

Yllä esitetyistä kolmesta väittämästä rakennettiin summamuuttuja ($\alpha > 0,7$), joka kuvaa rangaistusajan laatua toimien myös tässä analyysin päämuuttujana. Vankilahenkilöstön antamat arviot laatua kuvaavista väittämistä olivat hieman korkeampia avovankiloissa kuin suljetuissa vankiloissa, ja erot olivat tilastollisesti merkitseviä (ks. taulukko 21).

Taulukko 21. Vankilahenkilöstön arviot rangaistusajan laadusta (asteikko 1–7, 1=Täysin eri mieltä, 7=Täysin samaa mieltä)

Keskiarvo	Vankilat yhteensä (n=479)	Avovankilat /-osastot (n=164)	Suljetut vankilat (n=315)
Vankila sekä koko asiakasprosessi (asiakkaiden arvioivaa ja suunnitelmallista työtä ohjaava prosessi ml. toiminnot, ohjelmatyö ym.) tukevat asiakkaita/vankea hyvin vapautumiseen ja uudelleen yhteiskuntaan integroitumiseen. **	4,06	4,31	3,93
Rangaistuksen täytäntöönpano on toteutettu siten, että se tukee vankeja rikoksettomaan elämään. *	3,89	4,12	3,77
Palveluprosessit kokonaisuudessaan toimivat hyvin ja sujuvasti. (Anna tässä kokonaisarvio ottaen huomioon arvioinnit, ransut, palvelut, asiakastarpeiden huomiointi, henkilöstön osaamisen, toiminnot, sidosryhmätyöskentely yms.) ***	3,89	4,15	3,75

Tilastollisesti merkitsevät erot avovankiloisen ja suljettujen vankiloiden välillä * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Vankilahenkilöstökyselyssä tunnistettiin useita tekijöitä, jotka olivat vahvasti yhteydessä rangaistusajan laatuun. Yksittäisistä samaa teemaa kuvaavista väittämistä muodostettiin summamuuttujia. Teemoja oli yhteensä kahdeksan: rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden tarkoituksenmukaisuus, rangaistusajan suunnitelmien toteutettavuus, henkilöstön viestintä ja vuorovaikutus, henkilöstöresurssien riittävyys, vuorovaikutus vankien kanssa, arvostus ja tuki työssä, asiakasarvioinnin toimivuus sekä asiakas-/lähityön ja toiminnan sujuvuus. Näin ollen rangaistusajan laatua kuvaavan summamuuttujan lisäksi rakennettiin kahdeksan summamuuttujaa (kaikissa $\alpha > 0,7$), jotka ovat listattuna alla teemoittain.

Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden tarkoituksenmukaisuus

mittaa tavoitteiden oikeasuhtaisuutta, realistisuutta, konkreettisuutta ja kuinka hyvin tavoitteet vastaavat vankien tarpeisiin ja tilanteeseen.

1. Rangaistusajan suunnitelmissa olevat tavoitteet ovat pääsääntöisesti oikeasuhtaisia vankien tarpeisiin ja tilanteeseen nähden.
2. Rangaistusajan suunnitelmissa olevat tavoitteet ovat pääsääntöisesti oikeasuhtaisia tuomion pituuteen nähden.
3. Rangaistusajan suunnitelmissa olevat tavoitteet ovat pääsääntöisesti realistisia suhteessa toimintamahdollisuuksiin ja resursseihin.
4. Rangaistusajan suunnitelmassa olevat tavoitteet ovat pääsääntöisesti konkreettisia.
5. Rangaistusajan suunnitelmissa on tunnistettu vankien tarpeet hyvin.

Rangaistusajan suunnitelmien toteutettavuus kuvastaa suunnitelmien käytännön toteutukseen liittyviä resursseja sekä sitä, kuinka suunnitelmien toteutuksessa onnistutaan huomioimaan vankien yksilölliset piirteet ja tarpeet.

1. Vankila, jossa olen töissä, on tarjolla riittävästi toimintoja ja vaihtoehtoja rangaistusajan suunnitelmien edistämiseen.
2. Rangaistusajan suunnitelmia kyetään toteuttamaan riittävän yksilöllisesti vankilassa, jossa olen töissä.
3. Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteisiin liitetyt keinot ja toimenpiteet (esim. vankilatoiminnot, kurssit, työtoiminta) vastaavat pääsääntöisesti hyvin vankien tarpeisiin.
4. Vangeille suunnatut toiminnot ovat heillä arvioitujen tarpeiden mukaisia.

Henkilöstön viestinnän ja vuorovaikutuksen toimivuus korostaa työyhteisön viestinnän ja vuorovaikutuskäytäntöjen toimivuutta.

1. Yksikössäni kuunnellaan ja otetaan huomioon työntekijöiden mielipiteet ja ideat.
2. Yksikössäni on avoin ja reilu viestintäkuluttuuri.
3. Työntekijöitä informoidaan tehokkaasti tapahtumista ja päätöksistä (koskee oman yksikön sekä Rise-tason tapahtumia ja päätöksiä.)
4. Työntekijöitä kannustetaan osallistumaan keskusteluihin ja antamaan palautetta (koskee oman yksikön sekä Rise-tasoa).

Vuorovaikutus vankien kanssa painottaa ammattimaisuutta, myön-

teistä vuorovaikutusta ja ongelmanratkaisukyvyyn merkitystä vankikoh-
taamisissa.

1. Henkilökunta ylläpitää ammattimaista ja myönteistä ilmapiiriä vankilassa tapahtuvissa kohtaamisissa.
2. Pyrimme ratkaisemaan vankien haasteita ja ongelmia tehokkaasti.
3. Vuorovaikutuksen vankien kanssa on suunniteltu tuottavan vangeille myös myönteisiä kokemuksia.

Henkilöstöresurssien riittävyys kuvaa työvoiman riittävyyttä, resurssien oikeaa mitoitusta ja työkuorman hallintaa.

1. Yksikössäni on riittävästi työvoimaa, jotta työtehtävät voidaan suorittaa asianmukaisesti.
2. Mielestäni yksikköni henkilöstöresurssit on mitoitettu oikeassa suhteessa vankien tarpeisiin.
3. Työntekijöiden työkuorma on realistinen ja hallittavissa.

Arvostus ja tuki työssä kuvaa organisaation ja toimintaympäristön tapaa arvostaa, tukea ja kuunnella työntekijöitä sekä luoda turvallinen ja hyvinvointia edistävä työympäristö.

1. Pidän Riseä vakaana työpaikkana, jossa työturvallisuus ja työhyvinvointi ovat etusijalla.
2. Risellä hyödynnetään aktiivisesti työntekijöiden näkemyksiä ja ehdotuksia resurssitilanteen parantamiseksi.
3. Tunnen, että yksikössäni arvostetaan ja tuetaan työntekijöitä.

Asiakasarvioinnin toimivuus kuvaa, miten hyvin asiakasarvioinnissa tunnistetaan tarpeita ja miten niitä onnistutaan hyödyntämään rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden asettelussa.

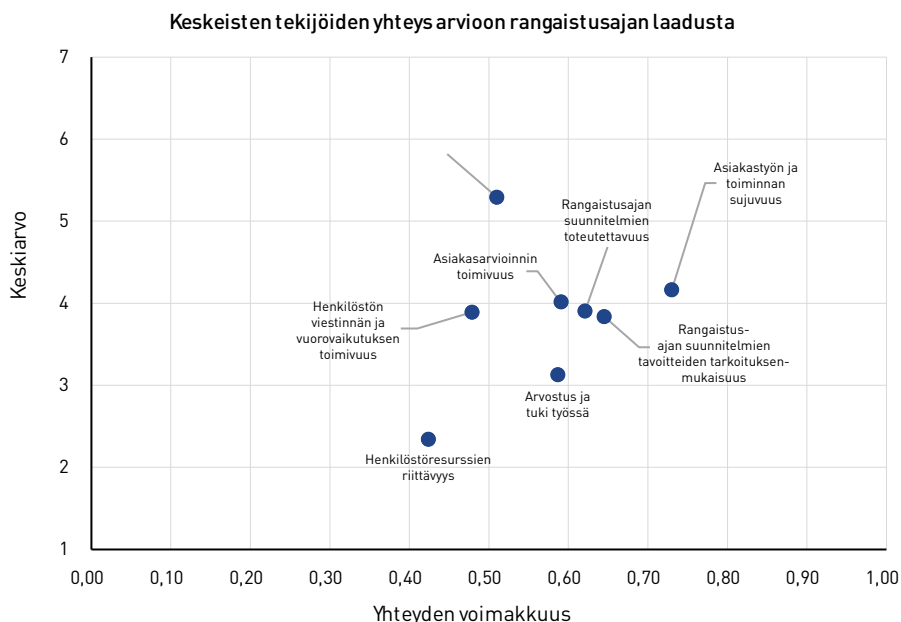
1. Asiakasarviointiprosessit ovat nykyisellään toimivia ja tukevat hyvin vankilassa tehtävää työtä.
2. Vankien tarpeet tunnistetaan hyvin ja monipuolisesti asiakasarvioinnissa.
3. Asiakasarvioinnissa tehty kartoitus ohjaa rangaistusajan suunnitelmien tavoitteen asettelua.

Asiakas-/lähityön ja toiminnan sujuvuus kuvaa asiakastyön sujuvuutta, yhdenvertaisuutta ja kykyä integroitua laajempiin palveluver-

kostoihin. Se heijastaa asiakas-/lähityön laatua ja oikeudenmukaisuutta sekä toiminta- ja asiakasprosessien toimivuutta.

1. Toiminnassamme toteutuu oikeusturva ja yhdenvertainen kohtelu.
2. Verkostoidumme ja integroidumme yhteiskunnan yleis-/tuki-/normaalipalveluihin hyvin.
3. Toiminta- ja asiakasprosessit ovat sujuvia.
4. Asiakastyömme on laadukasta.

Kuvioon 19 on koottu yllä esitettyjen ulottuvuuksien yhteydet (korrelaatiot) vankilahenkilöstön antamaan arvioon rangaistusajan laadusta. Y-akseli kertoo, kuinka korkeita arvioita ulottuvuudet saivat vankilahenkilöstöltä (keskiarvo). Mitä korkeammalle ulottuvuus kuviossa sijoittuu, sitä paremman arvion se on saanut vankilahenkilöstöltä. X-akseli kertoo, kuinka voimakkaasti ulottuvuudet ovat yhteydessä vankilahenkilöstön antamaan arvioon rangaistusajan toimivuudesta. Mitä oikeammalle ulottuvuus kuviossa sijoittuu, sitä voimakkaampi yhteys ulottuvuudella on rangaistuksen laatuun.

Kuvio 19. Rangaistusajan laatuun yhteydessä olevat tekijät (vankilahenkilöstön kysely)

Rangaistusajan laatuun olivat voimakkaimmin yhteydessä asiakastyön ja toiminnan sujuvuus. Toiseksi voimakkaimmin yhteydessä olivat

rangaistusajan suunnitelmien toteutettavuus ja rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden tarkoituksenmukaisuus. Myös asiakasarvioinnin toimivuus ja henkilöstön kokemus arvostus ja tuki työssä olivat verrattain vahvasti yhteydessä vankilahenkilöstön arvioon rangaistusajan laadusta. On myös hyvä mainita, että kaikki kuviossa 19 esitetyt ulottuvuudet ovat varsin vahvasti yhteydessä rangaistusajan laatuun.

Toisin sanoen vankilahenkilöstön vastausten valossa rangaistusajan laadun kehittämisen kannalta keskeisintä on kiinnittää huomiota asiakastyön ja toiminnan sujuvuuden kehittämiseen (asiakastyön sujuvuus, yhdenvertaisuus, kyky integroitua laajempiin palveluverkostoihin) ja rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden tarkoituksenmukaisuuden kehittämiseen (tavoitteiden oikeasuhtaisuus, realistisuus, konkreettisuus ja tavoitteet vastaavat vankien tarpeisiin ja tilanteeseen). Lisäksi vankilahenkilöstö koki tärkeäksi rangaistusajan suunnitelmien toteutettavuuteen liittyvät kysymykset (suunnitelmien käytännön toteutukseen liittyvät resurssit sekä vankien yksilöllisyyteen ja tarpeisiin liittyvät seikat sekä kuinka suunnitelmien toteutuksessa onnistutaan huomioimaan vankien yksilöllisyys ja tarpeet).

5.4.3 Vankien kokemukset rangaistusajan laadusta

Rangaistusajan laatu toimi myös vankeusvankikyselyn pohjalta tehdyn analyysin päämuuttujana. Taulukossa 22 on esitetty vankien arviot rangaistusajan toimivuudesta. Kokonaisuudessaan vankien arviot rangaistusajan toimivuudesta olivat melko kriittisiä. Avovankiloihin sijoitetut vangit antoivat suljettuihin vankiloihin sijoitettuja vankeja korkeampia arvioita rangaistusajan toimivuutta kuvaavista kolmesta väittämistä. Rangaistusajan toimivuutta kuvaavista väittämistä rakennettiin myös vankeusvankikyselyn pohjalta summamuuttuja ($\alpha > 0,7$), joka kuvaa vangin kokemusta vankilaympäristön kuntouttavuudesta ja toimivuudesta.

Taulukko 22. Vankeusvankien arviot vankilaympäristön kuntouttavuudesta/rangaistusajan laadusta (asteikko 1–7, 1=Täysin eri mieltä, 7=Täysin samaa mieltä)

Keskiarvo	Vankilat yhteensä	Avo-vankilat (n=65)	Suljetut vankilat (n=104)
Vankilan ilmapiiri on kuntouttava ja tukee minua muutokseen. ***	2,92	3,62	2,44
Tähän mennessä tuomioni täytäntöönpano on toteutettu siten, että se tukee minua rikoksettomaan elämään. ***	3,13	3,92	2,64
Tähän mennessä olen ollut tyytyväinen vankilassa kokemaani palveluprosessiin kokonaisuudessaan. (Anna kokonaisarvio huomioiden palvelut, toiminnot, ohjelmat, tarpeiden huomiointi, henkilöstön osaaminen). ***	3,25	3,88	2,83

Tilastollisesti merkitsevät erot avovankiloisen ja suljettujen vankiloiden välillä *p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

Alla on listattuna vankeusvankikyselyn keskeisimmät tekijät/ulottuvuudet, jotka olivat merkittävimmin yhteydessä rangaistusajan laatuun (väittämät ovat 1–7 asteikkollisia väittämiä, 1= Täysin eri mieltä, 7= Täysin samaa mieltä; kaikissa $\alpha > 0,7$).

Rangaistusajan suunnitelman onnistuminen ja vastaavuus vangin tilanteeseen sekä tarpeisiin:

1. Minulle on selvää mitä rangaistusajan suunnitelma tarkoittaa ja millainen merkitys sillä on seuraamukseni suorittamiselle.
2. Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa sain vaikuttaa riittävästi sen sisältöön.
3. Henkilökohtaiset tarpeeni, taustani ja tilanteeni on otettu riittävästi huomioon rangaistusajan suunnitelmassa.
4. Minulle on selvää, miten minun tulee toimia toteuttaakseni rangaistusajan suunnitelmaa.
5. Rangaistusajan suunnitelmani tavoitteisiin liitetyt keinot ja toimenpiteet tukevat minua rikoksettomaan elämään.

Tiedottaminen ja käytännön asioiden hoitamisen tukeminen:

1. Minulle tiedotetaan selkeästi ja riittävästi vankilaa koskevista asioista.
2. Vankilassa minut pidetään hyvin ajan tasalla minuun vaikuttavista asioista.
3. Saan hyvin tukea käytännön asioiden ja arjen asioiden hoitamiseen.

Vankien kokema vuorovaikutus ja saama kohtelu henkilökunnalta:

1. Henkilökunta on ymmärtäväistä ja huomioinut hyvin tarpeeni tässä vankilassa.
2. Minua kohdellaan vankilassa tasavertaisesti ja oikeudenmukaisesti muihin vankeihin nähden.
3. Minua kohdellaan vankilassa inhimillisesti ja asiallisesti.
4. Henkilökunta on kuunnellut minua ja ymmärtänyt asiani hyvin tässä vankilassa.
5. Henkilöstö vastasi hyvin kysymyksiin ja auttoi minua ongelmatilanteissa.

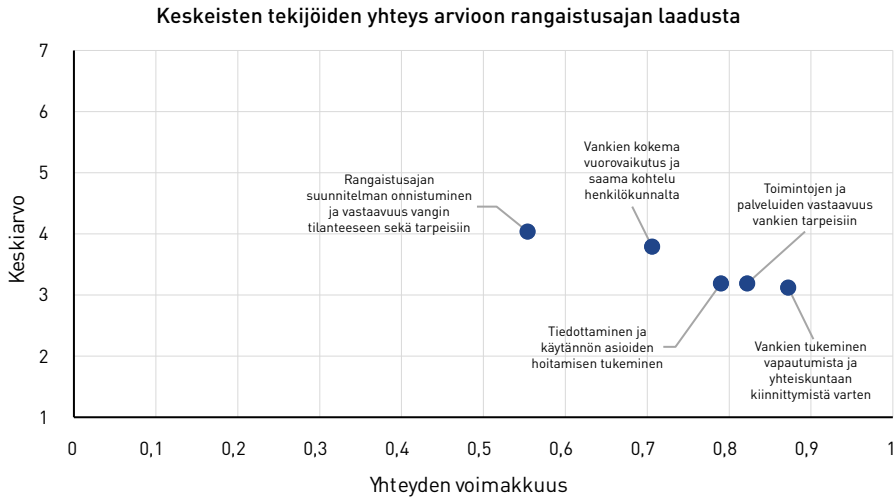
Toimintojen ja palveluiden vastaavuus vankien tarpeisiin:

1. Koen, että tämän vankilan toiminnot ovat itselleni aidosti hyödyllisiä.
2. Koen, että tämän vankilan toiminnot vastaavat hyvin tarpeisiini.
3. Palvelut ja toiminnot on järjestetty minulle oikea-aikaisesti.
4. Minulle tarjotaan palveluita ja toimintaa, jotka vastaavat hyvin tarpeisiini.
5. Saan tarvitsemani avun vankilassa.

Vankien tukeminen vapautumista ja yhteiskuntaan kiinnittymistä varten:

1. Olen saanut vankilassa tarpeeksi tukea ja opastusta vapautumista varten.
2. Vankilassa minua tuetaan hyvin vapautumiseen ja uudelleen sopeutumiseen osaksi yhteiskuntaa.
3. Vankilassa minua autetaan elämään rikoksetonta elämää.

Kuviossa 20 on havainnollistettu eri tekijöiden/ulottuvuuksien välistä yhteyttä vankien antamaan arvioon vankeusrangaistuksen laadusta. Y-akseli kertoo, kuinka korkeita arvioita eri ulottuvuudet/tekijät ovat vangeilta saaneet (keskiarvotulos). Mitä korkeammalle ulottuvuus kuviossa sijoittuu, sen parempia arvioita se on vangeilta saanut. X-akseli kertoo, kuinka voimakas yhteys ulottuvuudella on vankien arvioihin vankeusrangaistuksen laadusta. Mitä oikeammalle ulottuvuus kuviossa sijoittuu, sitä voimakkaampi yhteys ulottuvuudella on vankeusrangaistuksen laatuun.

Kuvio 20. Vankeusrangaistuksen laatuun yhteydessä olevat tekijät (vankeusvankikysely)

Kuvion 20 mukaan vankien saama tuki vapautumista varten, toimintojen ja palveluiden vastaavuus vankien tarpeisiin sekä tiedottaminen ja käytännön asioiden hoitamisessa tukeminen olivat vahvasti yhteydessä vankeusrangaistuksen laatuun.

Vankien ja henkilökunnan välinen vuorovaikutus oli myös vahvasti yhteydessä rangaistusajan laatuun. Rangaistusajan suunnitelman onnistuminen ja vastaavuus vangin tilanteeseen sekä tarpeisiin oli edellisiä hieman maltillisemmin yhteydessä rangaistusajan laatuun.

On hyvä myös huomioda, että kaikki kuviossa esitetyt tekijät/ulottuvuudet ovat vankien vastausten valossa hyvin keskeisiä vankeusrangaistuksen laadun kehittämisen kannalta. Tuloksen perusteella keskeisimmiksi kehittämiskohteiksi muodostuivat vapauden valmisteluun liittyvä tukeminen, tiedottaminen ja käytännön asioiden hoitamisen tukeminen sekä se, että vankilatoiminnot vastaisivat nykyistä paremmin vankien tarpeisiin.

6 Yhteiskuntaan integroitumiseen liittyviä tuloksia

Luvun päätulokset

- Asteittainen vapautuminen: Vangit kokivat asteittaisen vapauttamisen tukevan parhaiten sopeutumista takaisin yhteiskuntaan. Avovankiloissa olleet vangit suhtautuivat myönteisemmin tulevaan elämäänsä siviilissä.
- Vapauden valmistelu: Vankien ja henkilöstön kokemusten perusteella vapauttamisen valmistelussa oli eroja ja se ei ollut tasalaatuisia. Vangit kokivat vapauden valmistelun ja tuen usein riittämättömäksi, erityisesti suljetuissa vankiloissa.
- Sidosryhmäyhteistyö: Sidosryhmäyhteistyö nähtiin tärkeänä, mutta sen toteutuksessa oli haasteita, erityisesti hyvinvointialueiden kanssa.
- Odotukset vapautumisesta: Vankien asenteet ja motivaatio olivat yhteydessä heidän näkemyksiinsä siitä, miten he tulevat pärjäämään vapautumisen jälkeen.
- Olosuhteista vapautumisen jälkeen: Ensimmäistä kertaa vankilasta vapautuneet erosivat esimerkiksi vapautumisen jälkeisen työllistymisen ja vuosittaisten ansiotulojen suhteen muista vankiryhmistä. Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa kehittäessä ja vaikuttavuutta arvioitaessa edellytetään luotettavaa tietoa vankien olosuhteista vapautumisen jälkeen.

Tässä osiossa käydään läpi tuloksia, jotka liittyvät vapauden valmisteluun, asteittaista vapauttamista, sidosryhmäyhteistyötä ja siviiliin palautumista koskeviin nivelvaiheisiin. Tulososioiden leipätekstissä esitetään tutkimuksen kannalta keskeisten 1–7 asteikollisten väittämien (1=Täysin eri mieltä, 7=Täysin samaa mieltä) keskiarvotulokset. Ne löytyvät myös liitetaulukoista 4–6. Kappaleen viimeisessä osiossa esitellään myös rekisteriaineiston pohjalta saatuja tutkimustuloksia siitä, miten vankeusvankien taustat ja vapautumisen jälkeiset tilanteet, kuten asuntotilanne ja työllistyminen ovat muuttuneet vuodesta 2006 vuoteen 2021.

6.1 Asteittainen vapauttaminen, vapauden valmistelu ja nivelvaiheet

Vangit suhtautuivat kriittisesti siihen, kuinka he arvioivat, että heitä tuetaan vankeusaikana vapautumiseen ja uudelleensopeutumiseen osaksi yhteiskuntaa (2,80). Hieman edellistä optimistisemmin, mutta yhä kriittisesti vangit suhtautuivat siihen, kuinka heitä autetaan vankilassa elämään rikoksetonta elämää (3,25) ja kuinka he kokevat omaavansa aikaisempaa parempia valmiuksia ja kykyjä selviytyä yhteiskunnassa vapautumisen jälkeen (3,68). Vankikyselyssä tiedusteltiin myös vankien tyytyväisyyttä nykyiseen elämäänsä, mikä jäi arvioissa keskitasolle (4,16). Vankien arviot olivat kuitenkin varsin optimistisia sen suhteen, etteivät he uskoneet palaavansa vankilaan lähitulevaisuudessa.

Eri tavoiteorientaatioryhmiin kuuluvien vankien välillä ilmeni eroja sen suhteen, kuinka he arvioivat pärjäävänsä siviilissä vapautumisen jälkeen sekä kuinka todennäköisesti he arvioivat palaavansa vankilaan lähitulevaisuudessa (ks. taulukko 23). Varmistelijoihin kuuluneet vangit suhtautuivat muita ryhmiä hieman optimistisemmin omaan pärjäämiseensä siviilissä. Puolestaan välttämisorientoituneet vangit suhtautuivat muita kriittisemmin omaan kykyynsä selviytyä yhteiskunnassa vapauduttuaan. (ks. tavoiteorientaatioiden määrittelystä luku 5.2.)

Lisäksi kehittymishaluisten ja välttämisorientoituneiden vankien välillä havaittiin ero sen suhteen, kuinka todennäköisesti he arvioivat palaavansa lähitulevaisuudessa vankilaan. Kehittymishaluiset vangit pitivät vähiten todennäköisenä sitä, että palaisivat lähitulevaisuudessa vankilaan. Välttämisorientoituneet vangit pitivät vankilaan palaamista selvästi kehittymishaluisia todennäköisempänä, vaikka myös välttämisorientoituneiden arviot olivat suhteellisen optimistisia.

Taulukko 23. Vankien arviot pärjäämisestään siviilissä ja arviot todennäköisyydestään palata vankilaan lähitulevaisuudessa eri tavoiteorientaatioryhmissä ¹⁰²

Väittämä	Varmistelijat n=45		Kehittymis- haluiset n=60		Välttelijät n=63	
1 Pärjääminen: Minulla on aikaisempaa parempia valmiuksia ja kykyä selviytyä yhteiskunnassa vapautumisen jälkeen (esim. koskien asumista, toimeentuloa, päihdeongelmasta irrottautumista). (1=Täysin eri mieltä, 7=Täysin samaa mieltä)	ka 4,31 ^a	kh 2,19	ka 3,77	kh 2,37	ka 3,22 ^a	kh 1,86
Väittämä	Varmistelijat n=43		Kehittymis- haluiset n=61		Välttelijät n=64	
2 Kuinka todennäköisenä pidät sitä, että palaat vankilaan lähitulevaisuudessa? (1= En lainkaan todennäköisenä, 7= Erittäin todennäköisenä)	ka 2,30	kh 2,00	ka 1,92 ^a	kh 1,68	ka 3,00 ^a	kh 2,04

^a = Ryhmät, joiden välillä tilastollisesti merkitsevät ero.

Avovankiloihin sijoitetut vangit antoivat myönteisempiä arvioita vapauden valmistelusta, kuinka heitä autetaan vankilassa elämään rikoksetonta elämää, tyytyväisyydestä elämäänsä ja vapautumisen jälkeisestä pärjäämisestään siviilissä (ks. taulukko 24). Tulokset olivat tilastollisesti merkitseviä lukuun ottamatta sitä, kuinka todennäköisesti vangit arvioivat palaavansa vankilaan lähitulevaisuudessa.

Taulukko 24. Vapauden valmisteluun, pärjäämiseen, elämäänsä tyytyväisyyteen ja tulevaisuuteen liittyviä väittämiä (asteikko 1–7, 1=Täysin eri mieltä, 7=Täysin samaa mieltä)

Keskiarvo	Vankilat yhteensä (n=171)	Avo- vankila (n=65)	Suljettu vankila (n=106)
Väittämä	ka	ka	ka
Vankilassa minua tuetaan hyvin vapautumiseen ja uudelleen sopeutumiseen osaksi yhteiskuntaa. ***	2,80	3,56	2,33
Vankilassa minua autetaan elämään rikoksetonta elämää. ***	3,25	4,09	2,74
Pärjääminen: Minulla on aikaisempaa parempia valmiuksia ja kykyä selviytyä yhteiskunnassa vapautumisen jälkeen (esim. koskien asumista, toimeentuloa, päihdeongelmasta irrottautumista). **	3,68	4,21	3,35
Kuinka tyytyväinen olet nykyään elämääsi? ***	4,16	4,73	3,81
Kuinka todennäköisenä pidät sitä, että palaat vankilaan lähitulevaisuudessa. Asteikko seuraavassa toisin päin (1=En lainkaan todennäköisenä, 7=Erittäin todennäköisenä)	2,41	2,33	2,46

T-testi: Tilastollisesti merkitsevät erot avovankiloisen ja suljettujen vankiloiden välillä *p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

¹⁰² Yksisuuntaiset varianssianalyysit (vankeusvankikysely):

1 p<0.05.

2 p<0.01.

Vangit kertoivat haastatteluissa aktiivisesti ajatuksiaan, kokemuksiin sekä huolenaiheitaan siviiliin palaamisesta. Kaikki haastatellut vangit olivat hyvin yksimielisiä siitä, että vapauden valmistelu on hyvin tärkeä, kriittinen ja yksi merkittävimmistä asioista rangaistusajana. Sen merkitys ja siihen liittyvät huolet kasvoivat selvästi tuomion loppupuolella olevien vankien kohdalla.

Haastatellut vangit kuvasivat olevansa erittäin hauraassa tilassa siviiliin vapautuessaan. He vaikuttivat ymmärtävän heikkoutensa ja pitivät juuri tästä syystä hyvin suunniteltua vapautumista erittäin merkittävänä tekijänä siinä, millaisen suunnan elämä ottaa siviilissä. He ilmaisivat tarvitsevänsä paljon tukea ja ohjausta tässä kriittisessä vaiheessa. Haastatellut vangit olivat yksimielisiä myös siitä, että asteittainen vapauttaminen on parhain tapa toteuttaa siviiliin paluu. He pitivät ideaalina kehityskulkuna sitä, että suljetusta vankilasta siirrytään avovankilaan ja avovankilasta koevapauden kautta siviiliin.

Vangit toivat haastatteluissa esille hyvin yksityiskohtaisia ja konkreettisia asioita vapauden valmistelusta vankilassa. Osalla vangeista valmistelu vaikutti heidän kertomansa pohjalta olevan varsin onnistunutta, sillä heillä oli selvä käsitys asuntoasioista, koevapauden valmistelusta ja heille oli rakennettu siviiliin selkeä viranomais- ja/tai muu tukiverkosto. Puolestaan osa haastatelluista vangeista koki tarvitsevänsä juuri edellä kuvatun kaltaista vapauden valmistelua, mutta eivät kokeneet saaneensa sellaista pian tapahtuvasta vapautumisesta huolimatta. He toivat esille huolia esimerkiksi asunnottomuudesta sekä siitä, mistä saada riittävä tukiverkosto tukemaan päihteetöntä elämää. Seuraavana esimerkki vapautumiseen liittyvistä huolista:

Haastattelija: ”Onko sulla jotain yleisiä tai jotain sellaisia erityisiä tarpeita, jotka sinun mielestä tulisi huomioida paremmin rangaistusajan suunnitelmassa tai tässä vankilassa?”

Vanki: ”No ainakin se, että mulla lähestyy siviili muutaman viikon päähän. Ja niinku siellä ransussakin on mainittu heti aluks sen että... Nii tota, mä sillon jo mainitsin siitä, että mulla pitäis hoitaa asuntoasiat kuntoon. Hommata asunto siviilistä. Siihen tarvitsis esimerkiksi sosiaalityöntekijän kautta apua. Mutta mä oon ymmärtänyt, että sosiaalityöntekijä kerkee hyvin huonosti ottaa vankeja vastaan. Et emmä oo saanu siihen minäkäänlaista apua. Mulla on ihan täysin selvä tilanne siihen, että mulla ei ole asuntoa siviilissä enkä saa sitä täältä käsin hoidettua.”

Myös muutama muu haastateltu vanki kuvasi tilannettaan varsin samankaltaiseksi kuin yllä oleva esimerkki. Haastateltavat kertoivat, että ilman asuntoa vapautuessa päädytään hyvinkin helposti vanhoihin kaveripiireihin kuuluvien henkilöiden asunnoille, jolloin riski esimerkiksi päihteiden käytölle ja rikolliselle käyttäytymiselle on selvästi korkeampaa. Alla on vielä yksi esimerkki vangin pohdinnoista koskien siviilissä tarvittavia tukipilareita.

Vanki: "Mutta esimerkiksi just jonnekin ennen siviiliä pitäis saada vähän jotain semmosia tukipilareita siihen päihteettömyyteen ja rikoksettomaan elämään. Tässä itelläki on käyny niinku pari sellasta repsahdusta. Niin niin jotain keinoja siihen, kun elämässä aina tulee näitä pettymyksiä ja vastoinkäymisiä ja tämmösiä. Niin jotain keinoja ite sitten oon yrittänyt tässä ite alkaa miettimään ja keksimään. Jotain muuta kuin se kamanveto tai tämmönen."

Vangit kertoivat yrittäneensä oma-aloitteisesti kysellä vankilahenkilöstöltä tilanteestaan ja ilmaisseet haluavansa edistää näitä vapautumisen valmisteluun liittyviä asioita, mutta asiasta ei vankien kokemusten mukaan otettu riittävästi koppia. Ylipäätään epätietoisuus omasta tilanteesta, ja erityisesti vapauden valmistelusta, aiheutti ahdistusta ja huolta vangeissa. Vankien puheissa korostui myös se, että motivoitunutkin vanki lannistuu tilanteessa, jossa riskinä on vapautua asunnottomana ja vailla riittäviä tukiverkostoja siviilissä. Pitkäaikaishankien huolet liittyivät erityisesti siihen, miten maailma ja yhteiskunta on ehtinyt muuttumaan ja millaista sopeutumista se edellyttää siviiliin palatessa.

Vastaavista teemoista nousi huomioita myös vankilahenkilöstökyselyn avovastauksissa sekä henkilöstöhaastatteluissa. Esimerkiksi viivästyneet siirtoanomuspäätökset voivat johtaa tilanteisiin, joissa tuomion loppuvaiheessa olevat vangit siirretään suljetusta vankilasta avovankilaan vailla vapauden valmistelua. Suljetussa vankilassa on voinut olla oletuksena, että siirto tapahtuu käytännössä aikaisemmin, jolloin ei nähdä tarvetta vapauden valmistelulle suljetussa vankilassa. Viivästykset siirrossa voivat kuitenkin johtaa siihen, että käytännössä vapauden valmistelu olisi ollut tarpeellista aloittaa jo suljetussa vankilassa, sillä uudessa sijoitusvankilassa ei muutamissa viikoissa ehditä rakentamaan tarvittavia palvelujatkumia siviiliin tai hoitamaan vangin asuntoasioita (esim. asunnon hankinta, vuokravakuusasiat, toimeentulotukiasiat yms.). Vapauden valmistelu ja palvelujatkumoiden turvaaminen ei henkilöstön kokemusten mukaan ole tasalaatuista.

6.2 Sidosryhmäyhteistyö tärkeänä osana vankien integroitumista osaksi yhteiskuntaan

Tässä osiossa esitellään sidosryhmäyhteistyöhön liittyviä keskeisiä tuloksia. Vankilahenkilöstökyselyn tulosten perusteella sidosryhmäyhteistyötä pidettiin tärkeänä vankien toimintakyvyn ja paremman elämän kehittämisessä (5,69). Hieman edellistä kriittisempää, mutta yhä myönteistä vankilahenkilöstön suhtautuminen oli siihen, kuinka vankiloissa on osaamista ja ammattitaitoa sidosryhmäyhteistyön toteuttamiselle (5,21), kuinka selkeäksi ja tehokkaaksi vuorovaikutus sidosryhmien kanssa koetaan (4,65), ja kuinka selkeät toimintamallit ja prosessit vankiloilla on sidosryhmäyhteistyön toteuttamiselle (4,39). Suljetuissa vankiloissa suhtautuminen sidosryhmäyhteistyöhön edellä mainittujen väittämien suhteen oli avovankiloita/-osastoja kriittisempää ja ero suljettujen ja avovankiloiden välillä oli tämän suhteen tilastollisesti merkitsevää.

Vankilahenkilöstökyselyyn (n = 266) vastanneista 62 prosenttia piti sidosryhmien kanssa tehtävää yhteistyötä ja yhteydenpitoa saumatomana ja sujuvana (esim. monialaiset palvelut, Kela, TE-palvelut, kunnat) ja puolestaan 38 prosenttia vastanneista (n=161) ei pitänyt tätä sujuvana. Yleisimmät syyt sille, miksi sidosryhmien kanssa tehtävää yhteistyötä ja yhteydenpitoa ei pidetty sujuvana, liittyivät erityisesti hyvinvointialueiden kanssa tehtävän yhteistyön vaikeuksiin.

6.2.1 Sidosryhmätyöskentelyn aloittamisen tahmeutta

Mikäli sidosryhmätyöskentelyn ei koettu olevan sujuvaa, vankilahenkilöstö sai kertoa tarkempia syitä tälle avovastauksissa. Vastauksissa nousi usein esille haaste, joka liittyi yhteistyön aloittamiseen eri sidosryhmien kanssa. Vaikeudet yhteistyön alkuvaiheessa johtuivat usein siitä, ettei oikeaa tahoa/yhdyshenkilöä tai yhteydenottokanavaa löytynyt helposti, jolloin vangin asioiden hoitaminen saattoi jäädä pidemmäksi aikaa odottavaan tilaan. Kun oikea yhteyshenkilö tai kanava onnistutaan viimein tavoittamaan sidosryhmäorganisaatiosta, koetaan asioiden sujuvan jouhevammin. Myös salassapitovelvoitteiden koettiin josain määrin hankaloittavan yhteistyötä vangin edun kustannuksella.

Lisäksi vankilahenkilöstön avovastausten mukaan monilla sidosryhmillä ei ole riittävästi vanki- ja rikosseuraamusasiakastuntemusta.

Tämän on puolestaan koettu hankaloittavan muun muassa vankien asioiden hoitamista, vankien tarpeiden tunnistamista ja kokonaistilanteen hahmottamista sidosryhmäorganisaatioissa. Alla muutama esimerkkivastaus, joissa on nostettu esiin tarve vankien ja yhdyskunta-seuraamukseen tuomittujen tarpeiden tunnistamisesta sidosryhmissä nykyistä paremmin.

”Valtakunnallista yhtenäisyyttä myös sidosryhmäyhteistyössä. Ulkopuolisille toimijoille lisää tietoa vankiloissa tapahtuvasta työstä, vankien tarpeista yms.”

”Rise-asiakkaista vastaava työntekijä kaikkiin paikkoihin, joka ymmärtää meidän asiakaskunnan pulmat”

”Sidosryhmien tulisi tietää enemmän vankien erityistarpeista ja kuntoutustarpeista”

Myös vankien kokemuksia selvitettiin sidosryhmätyöskentelystä. Kyselyssä selvitettiin, kuinka usein vanki on omasta mielestään ollut yhteydessä viimeisen vuoden aikana sidosryhmiin (esim. koulu, Kela, TE-toimisto, kunta) vankilan työntekijän kanssa. Tuloksen perusteella 4 prosenttia (n=7) on ilmoittanut vastaukseksi viikoittain, 12 prosenttia (n=20) kuukausittain, 43 prosenttia (n=74) harvemmin ja 41 prosenttia (n=71) ei lainkaan. Yleisesti voi todeta, että vankilahenkilökunnan kanssa muihin viranomaisiin tai yhteistyötahoihin yhteydessä olleilla vangeilla oli vaihtelevia kokemuksia siitä, kuinka he arvioivat sidosryhmäyhteistyön auttaneen selvittämään heidän omaa kokonaistilannettaan.

Vankilahenkilöstön arviot olivat jossain määrin optimistisia sen suhteen, että vankien tilannetta edistetään kokonaisvaltaisesti erilaisten sidosryhmien kanssa tehtävällä yhteistyöllä (4,73). Tätä vastoin vangit suhtautuivat kriittisemmin siihen, kuinka he arvioivat vankilan ja muiden yhteistyötahojen yhteistyön edistävän vangin toimintakykyä ja tukevan vankeja parempaan elämään (3,80).

Vangeilta tiedusteltiin vankihaastatteluiden yhteydessä myös heidän tietämystään siviilissä tarjolla olevista erilaisista palveluista, tukimuodoista ja tukiverkoista. Osa haastateltavista vaikutti tietävän varsin hyvin, mihin tahoon on hyvä olla yhteydessä mistäkin asiasta siviilissä. Toisaalta myös osalla haastatelluista vangeista ei tuntunut olevan minäkäänlaista tietoa siitä, millaisia tukiverkkoja siviilissä on tarjolla.

6.2.2 Sidosryhmätyöskentelyn haasteet korostuivat hyvinvointialueiden kanssa

Vankilahenkilöstön kokemusten mukaan hyvinvointialueiden toiminta ei näyttäytynyt kovin tasalaatuisena ja erojen koettiin olevan suuria niiden välillä. Haasteiden koettiin liittyvän hyvinvointialueiden sisäisiin epäselvyyksiin vastuunjaoissa ja rooleissa, ja tämän nähtiin osin heijastuvan vankiloiden ja hyvinvointialueiden kanssa tapahtuvaan sidosryhmätyöskentelyyn. Vastauksissa esiintyi paljon huomioita myös siitä, että hyvinvointialueilla ilmeni puutteita ohjata asiakkaita heille sopivien palveluiden piiriin. Alla avovastausesimerkki vankilahenkilöstökyselystä:

”Hyvinvointialueiden myötä yhteistyö on ollut erittäin haastavaa joidenkin kuntien osalta. Hyvinvointialueen sisällä ei olla osattu ohjata oikeisiin palveluihin tai palvelua ei ole osattu antaa yhteydenotoista huolimatta. Sidosryhmäyhteistyön tekeminen tiukkojen tietojen luovutusmääräysten takia oli hankalaa. Tuntui siltä, että vangin etu kärsii, kun kukaan ei saanut kertoa Riselle mitään ja päin vastoin. Paljon sälytettiin vangin niskaan tässä tapauksessa...”

Hyvinvointialueiden pitkät jonot ja vasteajat pitkittävät palveluihin pääsyä. Vankilahenkilöstössä ollaan hyvin tietoisia siitä, että palvelujatkumoiden ja vangin tilanteen turvaamisen kannalta vankilassa tapahtuva ennakointi edistäisi vangin asioiden hoitamista, alulle saattamista ja vähentäisi palveluihin pääsyn pitkittymistä. Vankilahenkilöstön kokemusten perusteella ennakointi ei ole useinkaan mahdollista vankiloiden henkilöstöresurssitilanteen vuoksi. Seuraavat alla olevat avovastausesimerkit havainnollistavat vankien siviiliin rakennettaviin palvelujatkumoihin liittyviä haasteita, ja miksi vankien pääsy sidosryhmien palveluihin lopulta viivästyy.

”Hyvinvointialueiden haasteet ja asiakaskuorma. Pitkät jonot, aikojen saaminen haastavaa. Vankilan henkilöstöresurssin vuoksi, ennakointia ei kerkeä tekemään, mikä johtaa päättymättömään oravanpyörään, jolloin ollaan yleensä aina myöhässä. Palvelupyynnöt lähtevät liian myöhään liikkeelle, koska niitä ei keretä tekemään, joka johtaa pitkiin odotusaikoihin hyvinvointialueisiin. Mikä hidastuttaa oikea aikaisten palvelujen saantia tai niitä ei ole tarjolla.”

”Prosessien myöhäinen käynnistäminen (vastuukysymykset) laitoksessa tuo turhaa kiireen tuntua, eikä siviilitoimijat ehdi omien tilanteidensa valitessa reagoida palvelupyyntöihin toivotussa ajassa. Yhteistyö jää usein

näennäiseksi velvoitteeksi sen sijaan, että etsittäisiin tosiasiallisesti palvelevia ratkaisuja vangin tilanteeseen. Työ on usein lyhytnäköistä, eikä määräjän päätteeksi ole täyttä varmuutta vangin tilanteesta ja sen haltuun ottamisesta. Kelan pilotoinnit ovat osoittautuneet hyväksi ja tarpeelliseksi keinoksi rakentaa kokonaiskuvaa vangin tilanteesta.”

Myös monissa henkilöstöhaastatteluissa nousi esille juuri vankien palvelujatkumoihin ja vankilasta siviiliin siirtymisen nivelvaiheita koskevia vaikeuksia. Ne linkittyivät hyvinvointialueiden hitaisiin vasteaikoikoihin, joihin ei pystytä millään muotoa ennakoiden varautumaan vankiloista käsin, erityisesti lyhytaikaisten vankien kohdalla. Monilla hyvinvointialueilla palvelupyyntöjen vasteaika voi olla useita kuukausia, jolloin esimerkiksi lyhytaikaisvanki voi joutua palaamaan siviiliin ilman riittävää tukea ja verkostoa, jotka olisivat ensiarvioisen tärkeitä saada hyvinvointialueilta. Myös hyvinvointialueiden määrärahojen leikkauksien arvioitiin heijastuvan muun muassa erilaisten siviilissä olevien päihdekuntoutusyksikköjen toimintamahdollisuuksiin.

Vankilahenkilöstössä oltiin hyvin tietoisia hyvinvointialueiden vaikeuksista, pitkistä jonoista ja palvelun saatavuuden pitkittymisestä. Tämän lisäksi henkilöstö ymmärsi myös hyvin, että vangin palvelujatkumoiden turvaamiseksi vankilan päässä tapahtuva ennakointi, kuten vangin asian alulle saattaminen, on tärkeää, jottei vangin tilanne pitkittyisi entisestään. Ennakointi ei kuitenkaan avovastausten perusteella ole mahdollista vankiloiden henkilöstöresurssitilanteen vuoksi.

Toisin sanoen vangin palvelujatkumoiden turvaaminen siviiliin ja vankien tilanteiden hoitaminen pitkittyivät vastausten perusteella kahdesta eri suunnasta: hyvinvointialueiden pitkittyneistä jonoista sekä vankiloiden vaikeuksista toteuttaa ennakointia.

6.3 Vankeusvankien tilanne vapautumisen jälkeen

Luvussa 4.1.1 kuvattiin tietojärjestelmien sisältöjä ja Rikosseuraamuslaitoksen tietotarpeisiin liittyviä katvealueita. Vankien ja yhdyskuntaseuraamukseen tuomittujen henkilöiden tilanteita seuraamisen jälkeen ei voida seurata Rikosseuraamuslaitoksen tietojärjestelmistä. Jälkikäteen osa tiedoista on saatavilla, jos henkilö on palannut seuraamisen jälkeen suorittamaan uutta seuraamusta. Vangeille tehdään esimerkiksi uusi perusarvio, jossa kerätään tietoja vankeutta edeltä-

västä tilanteesta. Valitettavasti edellä mainitut tiedot ovat puutteellisia ja valikoituneita. Rikosseuraamuslaitoksella ei ole omasta takaa luottavaa tietoa siitä, miten vangit ovat sijoittuneet yhteiskuntaan vapautumisen jälkeen. Uusintarikollisuuden mittaamisen¹⁰³ lisäksi tarvitaan tietoa erityisesti onnistumisista; millaiset vangit eivät ole palanneet takaisin uuteen seuraamukseen ja mitkä tekijät ovat yhteydessä yhteiskuntaan sijoittumiseen ilman uusia rikoksia. Toisin sanoen, miten Rikosseuraamuslaitos on onnistunut lisäämään ”vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan” vankeuslain edellyttämällä tavalla.

Seuraamukseen tuomittujen yhteiskuntaan sijoittumisesta saadaan tietoa tutkimuksista ja muista viranomaisrekistereistä. Käytännössä kyse on ollut tutkimuksista, koska yksittäisten valtion organisaatioiden tiedonsaantioikeudet eivät salli seuraamukseen tuomittujen seurantaa viranomaisrekistereistä. Viimeaikaisissa rekisteritutkimuksissa on huomioitu (kontrolloitu) esimerkiksi vankien vankilajaksot pelkkien tuomionpäivämäärien ohella. Rekistereistä on ollut mahdollista muodostaa yksittäisten henkilöiden kronologisia aikajanoja ja jopa tutkia rikollisuuden ylisukupolvisuutta.

Kuvailevilla tilastotiedoilla seuraamukseen tuomittujen yhteiskuntaan sijoittumisesta on suuri merkitys Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa suunniteltaessa. Esimerkiksi ajantasaiset tiedot siitä, kuinka monta prosenttia vangeista on seuraamuksen jälkeen työllistynyt, asunnoton, jatkanut opiskelua tai syylistynyt uusiin rikoksiin, lisäävät suunnittelun laatua merkittävästi. Kuvailevat tilastotiedot eivät ole riittäviä, koska ne eivät vastaa kaikkiin Rikosseuraamuslaitoksen tietotarpeisiin tai lainsäädännössä asetettuihin tavoitteisiin. Toiminnan suunnittelussa tulisi huomioida etenkin vaikuttavuuteen liittyvät tutkimustulokset. Tutkimustulosten käyttöarvoa lisää huomattavasti se, jos tutkimuksissa on käytetty rinnakkain sekä laadullisia että määrällisiä aineistoja ja menetelmiä.

Seuraamukseen tuomittujen taustoista on määrältään vähemmän tutkimustietoa kuin seuraamuksen jälkeisistä olosuhdetekijöistä. Yksittäisistä vankiryhmistä on kertynyt melko paljon tutkimustietoa. Tutkimusten kohderyhminä ovat olleet esimerkiksi sakkovangit¹⁰⁴, lyhy-

103 Ks. esim. Tyni 2020.

104 esim. Laurila ym. 2021.

taikaisvangit¹⁰⁵, naisvangit¹⁰⁶, ulkomaalaisvangit¹⁰⁷ tai tiettyihin rikoksiin syyllyneet vangit¹⁰⁸. Tutkimustulokset ovat olleet kohderyhmäspesifejä, jolloin kokonaiskuva vankipopulaation taustoista suhteessa kaikkiin vankilaan saapuneisiin henkilöihin on jäänyt suurelta osin epäselväksi. Luontevin vaihtoehto olisi kerätä yleistä tietoa seuraamukseen tuomituttujen taustoista perusarvointien kautta, mutta tähän liittyi useita vaikeuksia ja valintoja sekä valikoitumiseen liittyviä kysymyksiä (ks. luku 4.1.1). Yhdyskuntaseuraamukseen tuomittuja on tutkittu niukasti, vaikka viimeisinä vuosina tutkimustietoa on kertynyt yksittäisten yhdyskuntaseuraamusten osalta¹⁰⁹. Täten yhdyskuntaseuraamuksiin liittyviä tutkimuksia tulisi jatkaa sekä liittää yhdyskuntaseuraamukset ja niiden sisällöt osaksi laajempia rekisteriaineistoja.

Vankien taustoja, yhteiskuntaan kiinnittymistä sekä näiden välisiä yhteyksiä on tutkittu laaja-alaisesti etenkin CRIMCAR-akatemiahankeen myötä. Vuonna 2022 päättyneen hankkeen kautta tutkittiin suomalaisen rikosuria ja niiden muutosta hyvin pitkällä aikajänteellä¹¹⁰. Vangit muodostivat tärkeän kohderyhmän hankkeessa. Hankkeen aineistoja on hyödynnetty useissa yksittäisissä tutkimuksissa. Merkittävien tutkimustulosten lisäksi hankkeessa kehitettiin rakenteita uudemmille tutkimushankkeille, jotka perustuvat vielä rikkaampiin tutkimusaineistoihin. Yhdistettyihin rekisteriaineistoihin on nykyisin lisätty vankeusjaksoihin liittyvien aikajaksojen lisäksi esimerkiksi rangaistusajan suunnitteluun ja toimintaan liittyviä tietoja.

Luvussa 4.1.5 yhdistettyjen rekisteriaineistojen avulla kuvattiin vankien taustoja ennen vankilaan saapumista. Taustoja eriteltiin vankilaker-taisuuden mukaan. Tutkimusaineisto perustui tutkimusyhteistyössä toteutettavaan Vapautuneiden vankien sosiaalinen integraatio, terveys ja kuolleisuus -tutkimushankkeeseen. Esimerkkitulosten perusteella pyrittiin tuomaan esille se, miten yhdistettyjen rekisteriaineistojen ja tutkimusyhteistyön kautta saadaan välittömiä vaikutuksia Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kehittämiseksi. Seuraavaksi kuvataan vankien olosuhteita vuosi vapautumisen jälkeen. Yhteiskuntaan kiinnittymistä tarkastellaan työllistymisen ja vuosittaisten ansiotulojen näkökulmasta. Kuvioiden x-akselit kuvaavat vankien vapautumisvuotta.

105 Kivivuori & Linderborg 2009; Kivivuori ym. 2012.

106 Enroos 2015.

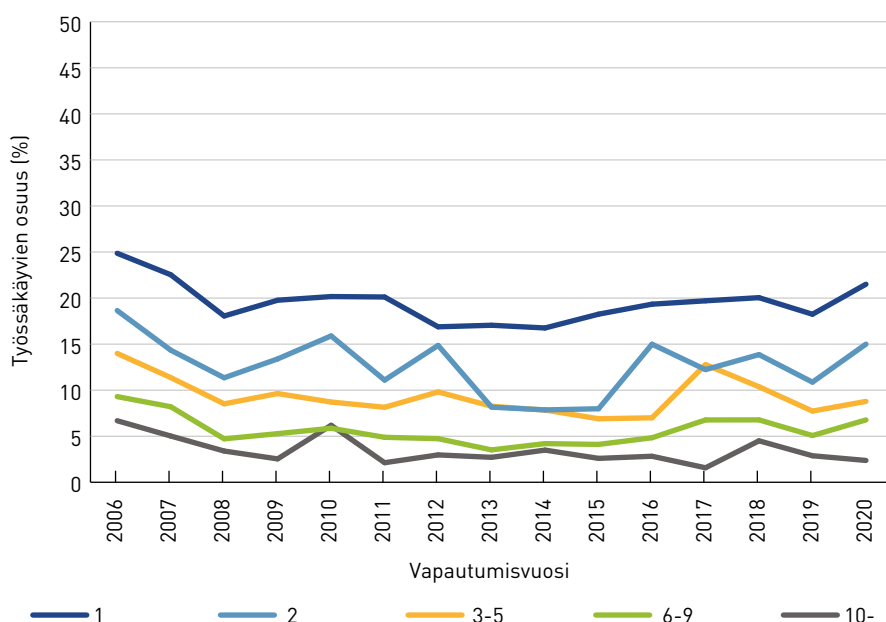
107 Huhta 2022.

108 Suonpää 2021.

109 Ks. esim. Könönen ym.2025; Lähtenmäki-Meriluoto 2024; Halén ym. 2023; Leinonen ym. 2020.

110 Aaltonen ym. 2024.

Työllistyminen oli melko vähäistä vapautumisen jälkeisenä ensimmäisenä vuotena (ks. kuvio 21). Pientä vuosittaista vaihtelua lukuun ottamatta vankilakertaisuus erotteli selvästi työllistymistä vapautumisen jälkeen: ensimmäistä kertaa vapautuneiden vankien työllistyminen on selvästi muihin kertaisuusluokkiin verrattuna korkeampaa ja työllisyysaste pieneni tasaisesti vankilakertojen noustessa. Ensimmäistä kertaa vapautuneista ensimmäisenä vuotena työllistyi noin 20 prosenttia. Työllistyminen oli yhtä matalaa kuin vankilaan saapuneilla vangeilla ensikertaisilla. Muissa kertaisuusluokissa työllistymisaste oli vielä matalampaa, mutta kuitenkin noin 1–2 prosenttiyksikköä suurempaa verrattuna vankilaan saapuneiden vankien työllisyyteen (ks. kuvio 21).

Kuvio 21. Vuosina 2006–2020 vankilasta vapautuneet: työssäkävien osuus (%) vankeuden jälkeen vankilakertaisuuden mukaan

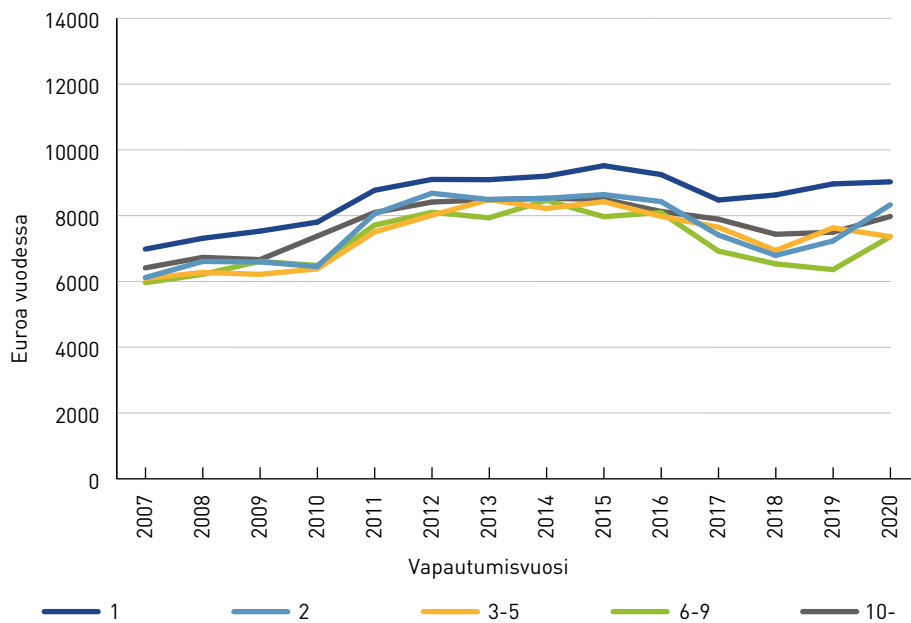
Kuvioiden 2 (ks. luku 4.1.2) ja 21 perusteella voidaan havaita pidemmällä aikavälillä tapahtuvia muutoksia vankilaan saapuvien ja vankilasta vapautuvien työllisyydessä. Vankien perusarviointien kautta saatava tieto työllistymisestä ennen vankeutta on toistaiseksi ollut puutteellista ja valikoitunutta. Vankilasta vapautuneiden vankien osalta Rikosseuraamuslaitos on joutunut turvautumaan ulkopuolisten toimijoiden tekemiin tutkimuksiin työllistymisestä. Tarkempi analyysi vankien työllistymisestä vapautumisen jälkeen edellyttää luotettavampia tutkimusasetelmia, henkilötasoisia seuranta- ja pidempää seu-

ranta-aikaa vapautumisen jälkeen. Esimerkiksi ensimmäistä kertaa vapautuneiden ja uusijoiden työllistyminen on ensimmäisen seuranta-vuoden aikana vähäistä mutta nousee jonkin verran tämän jälkeen¹¹¹.

Vapautuneiden vankien ansiotuloissa on havaittavissa sama yleinen tulotasojen kehitys (ks. kuvio 22). Vankien ansiotulojen kehityksessä tapahtui kuitenkin yleisväestön kehityksestä poikkeava notkahdus; vankien vuosittaiset ansiotulot nousivat aikajakson ensimmäisten vuosien aikana, mutta taittuivat laskuun ennen uutta nousua. Vankilaan saapuneisiin vankeusvankeihin verrattuna ansiotulojen notkahdus oli huomattavasti pienempää. Vuonna 2007 vapautuneilla vankeusvangeilla ansiotulojen vuosittainen mediaani oli 6361 euroa vuosi vapautumisen jälkeen. Ansiotulot olivat aikajakson aikana korkeimmillaan vuonna 2014 vapautuneilla vangeilla, jolloin vuosittainen mediaani oli 8621 euroa. Alimmillaan vuoden 2014 jälkeen vuosittaiset ansiotulot olivat vuonna 2018 vapautuneilla vangeilla (mediaani 7 488 euroa).

Vankilasta ensimmäistä kertaa vapautuneet erottuivat jälleen omaksi ryhmäkseen ja muissa kertaisuusluokissa erot olivat pieniä. Merkittävinkin havainto on se, että vapautuneiden vankien vuosittaiset ansiotulot olivat – ainakin ensimmäisenä vuotena seuraamuksen jälkeen – huomattavasti korkeampia kuin vankilaan saapuneilla vangeilla. Kuvion 22 perusteella voidaan myös havaita, että ansiotulojen erot kertaisuusluokissa eivät olleet niin suuria kuin vankilaan saapuneilla vangeilla. Ensimmäistä kertaa vankilasta vapautuneiden vankien vuosittaiset mediaanitulot olivat tarkastelujakson aikana noin 700–1700 euroa suuremmat kuin muissa kertaisuusluokissa, jos jätetään huomioimatta kahden vuoden notkahdus. Mielenkiintoinen tulos on myös se, että keskimääräisten ansiotulojen ja mediaanitulojen vuosittaiset erot olivat hyvin pieniä verrattuna vankilaan saapuneisiin vankeihin.

111 Danielsson & Aaltonen 2017.

Kuvio 22. Vuosina 2007–2020 vankilasta vapautuneet: Ansiotulojen mediaani (euroa vuodessa) vapautumisen jälkeen

7 Pohdinta ja suositukset

Viime vuosina Rikosseuraamuslaitoksessa on tehty paljon organisaa-tion toimintaan vaikuttavia organisatorisia muutoksia. Lisäksi Rikos-seuraamuslaitoksen toimintaan on vaikuttanut erilaiset toiminnan kehittämishankkeet, kuten Roti-hankkeen myötä tapahtunut tieto-järjestelmän käyttöönotto. Viimeisinä vuosina vankiluku on noussut merkittävästi esimerkiksi Covid-19-pandemian ja siihen liittyvien rajoitustoimenpiteiden purkamisen sekä lakiuudistusten jälkeen. Myös valtiontalouden heikko taloustilanne on heijastunut Rikosseuraamus-laitoksen toimintaan sopeuttamistoimenpiteiden myötä. Rikosseu-raamuslaitos ei ole päässyt käytännön tasolla täysin toteuttamaan toimintaansa tavoitetilan mukaisesti niukan resurssitilanteen takia. Toiminnassa ilmenevät kriittiset haavoittuvuudet ja yleiset havainnot nousivat esiin myös tämän tutkimusprojektin aikana. Tutkimusprojek-tissa huomioitiin Rikosseuraamuslaitoksen nykyinen herkkä tilanne. Taloudelliset reunaehdot huomioiden tutkimusprojektissa pyrittiin ensisijaisesti konkreettisiin, toteuttamiskelpoisiin ja kustannustehok-kaisiin suosituksiin.

Tutkimuksessa tarkasteltiin vankien rangaistusajan suunnitelman laa-timiseen ja seurantaan liittyviä prosesseja suhteessa Rikosseuraamus-laitoksen toimintaedellytyksiin, vankien tarpeisiin ja taustoihin sekä siihen, kuinka tarpeisiin onnistutaan vastaamaan. Tarkastelu ulottui muun muassa arviointityöhön, vankien tarpeisiin, taustoihin, motivaat-ion, rangaistusajan suunnitelmien sisältöjen tarkasteluun, ja kuinka toiminnot vastaavat vankien tarpeisiin. Lisäksi tutkimuksessa tarkas-teltiin palvelupolkuihin ja nivelvaiheisiin liittyviä vaikeuksia, onnistu-misia ja kehittämistarpeita sekä rangaistusajan päättymisen jälkeistä yhteiskunnallista integraatiota. Tutkimuksen tavoitteen oli tuottaa ajantasaista tietoa Rikosseuraamuslaitokselle monipuolisen tutkimus-aineiston avulla. Vaikka tässä tutkimusprojektissa käsiteltiin vankeutta, niin monelta osin rangaistusajan suunnitelmien liittyvät prosessit ja Roti-tietojärjestelmän rakenteet ovat verrannollisia yhdyskuntaseu-raamustyöhön. Tältä osin tutkimusprojektin tutkimustuloksia voidaan hyödyntää myös yhdyskuntaseuraamustoimistoissa.

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että ydintyön tekemistä ja toteutta-mista kuormittavat säästöpaineeet, suuret vankimäärät, niukat hen-kilöstöresurssit, prosesseihin liittyvät epäselvyydet ja Roti-tietojär-jestelmään käyttöön liittyvät haasteet. Rangaistusajan suunnitelmien

laatiminen ja seuranta oli puutteellista etenkin lyhytaikaisvankien osalta. Esimerkiksi rangaistusajan suunnitelma puuttui noin viidennekseltä vangeista, koska vuosittainen vankivirtauma muodostuu pääasiassa lyhytaikaisvangeista. Lisäksi oleellisten pohjatietojen saanti arviointivaiheessa jäi jossain määrin puutteelliseksi.

Tutkimustulosten perusteella rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden asettamiseen ja toteutumiseen olivat yhteydessä eräät keskeiset vankien taustatekijät. Esimerkiksi laitoksen pituus, vangin ikä, vankilakertaisuus ja saapumisvankilaji vaikuttivat tavoitteiden asettamiseen ja toteutumiseen rangaistusaikana. Rangaistusajan suunnitelmallisessa toteuttamisessa ja vankien tarpeisiin vastaamisessa ilmeni suljetuissa vankiloissa hieman enemmän vaikeuksia kuin avovankiloissa. Vankien tarpeiden, taustojen ja motivaation yksilöllisemmässä huomioimisessa koko rangaistuksen aikana (ml. arviointi, rangaistusajan suunnitelman tavoitteet, toiminnot ja vapauden valmistelu) ilmeni kehitettävää. Vankiloissa myös ydintyöhön/lähityöhön linkittyvän vankien ja henkilökunnan välisen vuorovaikutuksen ei koettu olevan riittävää vankien eikä vankilahenkilökunnan näkökulmasta. Rikosseuraamuslaitoksella käytettävän Roti-tietojärjestelmän kuuluisi tukea ydintyötä paremmin kaikissa rangaistusajan osaprosessien vaiheissa. Näin ei kuitenkaan aina ole. Myös asteittaiseen vapautumiseen liittyvissä portaissa (esim. siirrot suljetusta vankilasta avovankilaan, koevapauteen tai palvelujatkumoihin) ja palvelujatkumoissa ilmeni puutteita.

Tällä hetkellä vankien perusarvioiden tai rangaistusajan suunnitelmien perusteella ei voida tehdä johtopäätöksiä vankien tarpeista. Tarpeiden tunnistaminen toiminnan kehittämiseksi edellyttää erillisten tutkimusten ja selvitysten lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen rekisteriaineistojen yhdistämistä muihin viranomaisaineistoihin. Vanhoihin tietoihin ei kannata täysin luottaa, koska vankien tilanteissa on tapahtunut muutoksia etenkin kahden viimeisen vuosikymmenen aikana. Rikosseuraamuslaitoksen tulisi saada toimintansa tehostamiseksi ja vaikuttavuuden seuraamiseksi ajantasaista tietoa etenkin vankien taustoista ja vapautumisen jälkeisistä olosuhteista. Luotettaviin aineistoihin perustuva seuranta voidaan toteuttaa tutkimusyhteistyössä muiden tutkimusorganisaatioiden kanssa, mutta seurannan jatkuvuus on turvattava. Rikosseuraamuslaitoksen on seurattava vankipopulaatioon liittyvien rakenteellisten muutosten lisäksi yhteiskunnassa tapahtuvia laajempia muutoksia, jotta toimintatarjontaa pysytään suuntaamaan vaikuttavalla tavalla.

Tutkimustulokset on hyvä huomioida myös Rikosseuraamuslaitoksen alalletulo-, perus- ja täydennyskoulutuksessa. Koulutus on tärkeä ja läpileikkaava teema, joka koskettaa niin prosesseja (arvioinnit, rangaistusajan suunnitelmat, suunnitelman seuranta, yhdenmukaiset toimintatavat), lainsäädäntöä, Roti-tietojärjestelmää kuin rangaistusajan suunnitelmiin liittyviä kuntoutusteoreettisia lähtökohtia. Tutkimuksesta myös ilmeni, että erityisesti moniin prosesseihin, käsitteisiin ja toimintatapoihin on hyvä tehdä vielä määrittelytyötä ennen mahdollista koulutussisältöjen päivittämistä. Rise TRIP -tutkimusprojektissa havaittiin lisäksi useita jatkotutkimuksiin ja Rikosseuraamuslaitoksen tilastointiin liittyviä tarpeita, joita käsitellään yksityiskohtaisemmin suositusten yhteydessä.

7.1 Pohdintaa tuloksista

Rangaistusajan suunnitelmalle on muodostunut jo suhteellisen pitkä historia Suomessa, ja sen ensiaskelaita otettiin vuosituhannen taitteessa. Rangaistusajan suunnitelma on keskeinen osa vankeusprosessia ja siinä yhdistyvät rikosseuraamusalaan liittyvät kuntoutusoriat- ja menetelmät, lainsäädäntö ja Roti-tietojärjestelmään liittyvät rakenteet. Vuosien saatossa tapahtuneista erilaisista muutoksista huolimatta rangaistusajan suunnitelman sisältö on säilynyt lähes samana: rangaistusajan suunnitelmassa huomioidaan niin vangin yksilölliset tarpeet, vankiloiden mahdollinen toimintatarjonta kuin muut rangaistusaikaan vaikuttavat seikat, kuten laitossiirrot sekä vankilaturvallisuuteen liittyvät tekijät. Rangaistusajan suunnitelma pyritään laatimaan moniammatillisesti ja yhteistyössä vangin kanssa. Rangaistusajan suunnitelmien etenemistä tulee seurata ja päivittää rangaistuksen edetessä.

Rangaistusajan suunnitelmat voidaan nähdä Rikosseuraamuslaitoksen asettamana suunnitelmana vangille vankeusajan suorittamista varten. Toisaalta rangaistusajan suunnitelman tavoitteissa tulisi huomioida vangin oikeus saada rangaistusaikana yksilöllisten tarpeiden mukaisia toimintamuotoja. Ristiriita muodostuu silloin, jos rangaistusajan suunnitelmaan kirjatut tavoitteet eivät todellisuudessa ole allekirjoitettuja niin Rikosseuraamuslaitoksen kuin vangin osalta – sitoutumista rangaistusajan suunnitelmaan tulee edellyttää molemmilta osapuolilta. Rangaistusajan suunnitelmaa ei täten pidä nähdä vain vangin tai Rikosseuraamuslaitoksen välineenä.

Vangit ovat aktiivisia toimijoita, joilla on erilaisia yksilöllisiä tarpeita, taustoja ja motivaation lähteitä suhteessa suoritettavaan rangaistus-aikaan. Systemaattisen yksilöperusteisten tarpeiden kartoittamisen kautta voidaan muodostaa laajempia ryhmäperusteisiä tarvekokonaisuuksia. Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan tehostamisen näkökulmasta tulisi välttää keskittymistä liiaksi yksilöperusteisiin rangaistusajan suunnitelmiin. Rikosseuraamuslaitoksessa tiedetään esimerkiksi vankien päihdeongelmien yleisyys sekä lyhytaikaisvankien suuri vuosittainen määrä. Toimintaa kehittäessä on erotettava metsä puilta. Edellisissä esimerkeissä vangeille voidaan muodostaa päihdeongelmiin tai tuomion pituuteen liittyviä yleisempiä toimintapaketteja, jotka soveltuvat suuremmalle osalle vangeista.

Rangaistusajan suunnitelman täysimittaiseen käyttöön liittyi useita vaikeuksia. Pöydällä suunniteltu teoreettinen malli ei toteudu käytännön työssä, jos vangeille ei ole tarjolla heidän todellisten tarpeiden mukaisia toimintamuotoja vankiloissa tai henkilöstöresursseja näiden toteuttamiseksi. Rangaistusajan suunnitelman laatimiseksi tarvittava arviointityö edellyttää jo merkittävää henkilöstön määrää. Rangaistusajan suunnitelmassa ja siihen liittyvissä prosesseissa korostuu myös laaja-alainen koulutustarve sekä yhteydenpito henkilöstön kesken.

Luotettavalla ja kattavalla arvioinnilla sekä tarpeiden määrittelyllä tuomitulle luodaan rangaistusajan suunnitelma ja siihen asetetaan tavoitteet, joita kohti voi edetä rangaistusta suoritettaessa ja osallistumalla vankilan toimintoihin. Tämä luo tuomitulle polun, joka parhaimmassa tapauksessa tukee vankia, vastaa hänen tarpeisiinsa ja vähentää riskiä uusiin rikoksiin. Rangaistusajan suunnitelma luodaan Roti-tietojärjestelmään ja suunnitelman tavoitteiden etenemistä seurataan säännöllisin väliajoin järjestelmästä käsin varmistamalla, että tavoitteellinen ja vaikuttava rangaistusaika toteutuu. Puutteellinen arviointi ja rangaistusajan suunnittelu voivat pahimmillaan johtaa siihen, että vangin uusimiriski jopa nousee rangaistuksen aikana. Sen sijaan luotettava arviointi ja siihen sidottu rangaistusajan suunnittelu ja toiminta voivat muodostaa vaikuttavan rikosseuraamustyön kehyksen niin Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteiden kuin vangin näkökulmasta.

Rikosseuraamuslaitoksen kehittämis- ja suunnittelutyössä on viime aikoina edetty monella tapaa oikeaan suuntaan. Monien tässä osiossa esitettävien suositusten eteen on jo tehty paljon kehittämistyötä, kuten Roti-tietojärjestelmän jatkokehitysvaiheessa. Havaintojen perusteella

voi implisiittisesti kuitenkin todeta, että Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa ja Rotia on kehitetty joiltain osin toisistaan irrallaan. Tällöin varsinaiseen ydintyöhön, kuten arviointi- ja suunnittelutyöhön liittyvät prosessit, kehittyvät irrallaan Roti-tekniikasta, jolloin esimerkiksi prosessien ja työn sujuvuuden näkökulma voi jäädä liian vähälle huomiolle kuormittaen Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöitä. Tutkimusraportin kirjoitusvaiheessa Rikosseuraamuslaitoksessa on jo alettu toteuttaa eräitä raportin suositusten mukaisia toimenpiteitä. Esimerkiksi Roti-tietojärjestelmän jatkokehitysvaiheen aikana on lisätty järjestelmän käytettävyyttä havaintojen pohjalta.

Projektin aikana aineistonkeruuseen liittyviltä haasteilta ei voitu täysin välttää. Tutkimusprojektin yhteydessä toteutettu rekisteriaineiston poiminta osoittautui ennakoitua työläämmäksi, sillä poiminta edellytti rangaistusajan suunnitelman määrittelytyötä. Lisäksi rekisteriaineistoa poimittiin useaan otteeseen aineiston laaduntarkasteluun perustuen. Rise TRIP -tutkimusprojektin aikana pilotoitiin Rikosseuraamuslaitoksen ja muiden viranomaisten rekistereistä muodostettua yhdistettyä tutkimusaineistoa vapautuneiden vankien integraatio, terveys ja kuolleisuus -tutkimushankkeen kautta. Rikosseuraamuslaitoksessa jouduttiin tekemään yhteistyössä muiden oikeushallinnon viranomaisten ja Tilastokeskuksen kanssa useita teknisiä tietojärjestelmäavauksia sekä organisatorisia yhteistyösopimuksia, jotka viivästyttivät pääsyä rekisteriaineistoon.

Kuten monissa muissa viimeaikaisissa tutkimuksissa, myös Rise TRIP -tutkimusprojektissa oli vaikeutena saada riittävä määrä vankeja vastaamaan vankikyselyyn. Vankiloissa henkilöstön työtilanne oli erittäin kiireinen. Aineistonkeruu tuottaa aina tavalla tai toisella lisätyötä vankilan henkilöstölle – varsinkin, jos useiden eri tutkimusten kyselyitä on vankiloissa meneillään yhtä aikaa tai limittäin. Vaarana myös on, että päällekkäiset ja jatkuvat kyselyt heikentävät vankien vastaamistointa. Aikaisempiin vuosiin verrattuna havaintona on se, että vankien vastaamismotivaatio on heikentynyt ja keskittymis- ja lukihäiriöt ovat entistä yleisempiä. Vankikyselyssä vastauksia saatiin suhteellisen pieni määrä, mutta toisaalta kerätty aineisto edusti taustamuuttujien osalta vankipopulaatiota melko hyvin, minkä perusteella kyselyaineiston koon arvioitiin olevan riittävä.

7.2 Suositukset ja kehittämisehdotukset

Suositusten muodostamisessa tehtiin tietoinen valinta siitä, että niiden ei haluttu palautuvan itsestään selvään toteamukseen lisäresurssitarpeesta. Päinvastoin suositusten lähtökohdaksi muodostui ajatus siitä, että pienikin kehittämistoimenpide voi tuoda merkittäviä kustannussäästöjä ja vapauttaa aikaa ydintehtävien suorittamiseen. Ennen varsinaisia tutkimustulosten pohjalta muodostettuja suosituksia on hyvä pohtia Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan ja sen kehittämisen kannalta keskeisiä kysymyksiä, jotka vaikuttavat keskeisesti siihen, miten ja millä tavoin asioita tulisi kehittää. Vaikka lainsäädännön näkökulmasta rangaistusajan suunnittelu on sinällään selvää, tulee sen suhdetta kuitenkin pohtia Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa.

Rikosseuraamuslaitoksella tulisi olla yhteinen päämäärä siitä, miksi ja miten asioita tehdään. Rangaistusajan suunnitelmiin liittyvä keskustelu on viime aikoina jäänyt osittain vaillinaiseksi. Ensinnäkin on hyvä pohtia yleisemmin, millaisia arviointimenetelmiä tulisi käyttää ja kenelle ennen vankilaan saapumista, vankeuden aikana ja vapautuessa. Pohdinnassa on hyvä ottaa huomioon vankipopulaation koostumus ja lainsäädäntö sekä toisaalta myös Rikosseuraamuslaitoksen nykyiset resurssit. Esimerkiksi tiettyjen arviointimenetelmien käyttöä edellytetään vakavista väkivaltarikoksista vapautuneille, joiden vuosittaiset määrät ovat suuria. Olennaista on keskustella Rikosseuraamuslaitoksella myös siitä, tulisiko rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden vastata vankien todellisiin tarpeisiin vai tulisiko niissä huomioida myös tavoitteiden toteuttamiseen liittyvät realiteetit, kuten tuomion pituus, vankiloiden toimintatarjonta ja toisaalta myös vankiloiden resurssit toiminnan toteuttamiseksi. Nykyisin rangaistusajan suunnitelmien tavoitteet edustavat kumpaakin näkökulmaa.

Vastaavasti rangaistusajan suunnitelmien tavoitteet vaihtelivat hyvin yleisistä tavoitteista (esim. päihteettömänä pysyminen ja rikokseton elämäntapa) konkreettisiin ja yksilöllisiin tavoitteisiin (esimerkiksi tietty yksittäinen ohjelma tai tutkinto). On keskeistä pohtia myös sitä, kuinka konkreettisia tavoitteiden tulisi olla, jotta niitä voitaisiin edistää ja niiden toteutumista voisi arvioida rangaistuksen aikana sekä rangaistuksen lopussa.

Tällä hetkellä suuri osa vankilaan saapuvista vapautuu ilman arviointia ja rangaistusajan suunnitelmaa. Tavoitteena olisi kuitenkin laatia

jokaiselle vangille rangaistusajan suunnitelma, jossa olisi tunnistettu tavoitteiden ja toiminnan kannalta oleelliset tekijät. Rikosseuraa-muslaitoksessa tulisi tunnistaa yksilöllisten tekijöiden lisäksi vankeja koskevia yleisiä tarpeita, kuten asunnon- ja päihdekuntoutuksen tarve. Tiettyjä rangaistusajan suunnitelmaan liittyviä tavoitteita voidaan asettaa myös ryhmäperusteisesti, jos kyseessä on laajempi vankien tarpeita kuvaava kokonaisuus. Hieman vastaavanlaisia suunnitteluperusteita käytetään esimerkiksi Käypä hoito -suositusten yhteydessä; resurssien käytön näkökulmasta tarpeiltaan samanlaisille vangeille ei kannata laatia alusta alkaen täysin yksilöperustaisia rangaistusajan suunnitelmia. Lyhytaikaisvangit jäävät usein ilman rangaistusajan suunnitelmaa ja toimintasijoittelua. Tästä herääkin kysymys, olisiko heille tarpeellista asettaa niin sanottuja vankeuden ”minimipaketteja”, joilla turvattaisiin vaikuttava rangaistusaika tälle kohderyhmälle. Parhaimmillaan tämä turvaisi sen, että suunnitelmia ei pyritäisi laatimaan vain lakisääteisten velvoitteiden takia, vaan jokainen vanki voisi osallistua vähintään Rikosseuraamuslaitoksen hyväksymään perusmuotoiseen toimintaan. Aja-tuksena vastaavien pakettien käyttö ei ole Rikosseuraamuslaitokselle uusi. Ryhmäperustaisten pakettien käytön ohella rangaistusajan suunnittelussa tulisi huomioida lisäksi vankiin liittyvät yksilölliset tarpeet.

7.2.1 Suoituksia rangaistusajan suunnitteluun ja rangaistusaikaan

Lyhytaikaisvangit tulisi huomioida täsmällisemmin rangaistusajan suunnittelussa ja sen toteuttamisessa. Lyhytaikaisvankien rangaistusajan suunnitelmat jäävät monelta osin tekemättä tai puutteelliseksi, sillä lyhyen tuomion takia vangin kanssa ei ehditä työskentelemään vankilassa vangin tarpeiden kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla. Rangaistusajan suunnitelmaan liittyvä laatimisprosessi tulisi olla mahdollisimman nopea ja kevyt, jotta lyhytaikaisvangit saataisiin sijoitettua toimintaan ennen vapautumista. Keskeistä on pohtia, voisiko lyhytaikaisvankien rangaistusajan suunnitteluun ja toimintaan liittyviä prosesseja yksinkertaistaa tai helpottaa esimerkiksi kevyemmällä arviointikehikolla ja toimintaan liittyvillä ryhmämuotoisilla paketeilla. Yksinkertaisemmat prosessit tulisi huomioida Rotin jatkokehitysvaiheessa. Rise 3.0 esityksessä todettiin, että ”[Vankeus]Asetuksen sanamuotoa olisi hyvä tarkastella ja mikäli tarpeen, muuttaa siten, että rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteutumista rangaistusaikaa alle kuusi kuukautta vankilassa suorittavien kanssa on otettava vangin kanssa käsiteltäväksi hyvissä ajoin ennen vangin vapauttamista. Tällöin

alle kuusi kuukautta vankilassa oleville sekä tehtäisiin rangaistusajan suunnitelma että käytäisiin se läpi suorittamisen alkuvaiheessa ja lisäksi vapauttamisen suunnittelun yhteydessä. Käytännössä hyvin lyhyen aikaa vankilassa rangaistusta suorittaville tehdään suoraan vapauttamiseen tähtäävä suunnitelma, jossa kuntoutuksen jatkopolut siviilissä pyritään varmistamaan.”

Rangaistusajan suunnitelmissa ja rangaistusaikana tulisi huomioida nykyistä paremmin vankien yksilölliset tarpeet (tuomion pituus, motivaatio) sekä yksiköiden toimintotarjonta. Tulosten perusteella rangaistusajan suunnitelmiin asetetut tavoitteet eivät aina olleet yksilöllisiin tarpeisiin vastaavia, oikeasuhtaisia tuomion pituuteen nähden eivätkä konkreettisia. Lisäksi sisällöllisen tarkastelun perusteella monet tavoitteista olivat yleismaailmallisia, eivät rangaistusaikaa koskevia tavoitteita. Yksi lähestymistapa tähän voisi olla rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden pilkkominen pienempiin ja konkreettisempiin osiin. Tavoitteenasettelussa on kuitenkin hyvä huomioida yksilöllisen ja yleisen toimintatarjonnan yhteensovittaminen ja selkeyttäminen. Vankien sitoutuminen ja motivaatio rangaistusajan suunnitelmiin asetettujen tavoitteiden toteuttamiseen kasvaa, jos vanki kokee olevansa osallinen rangaistusajan suunnitteluprosessia. Sitoutumista haittaa puolestaan se, jos vanki kokee vankiloiden toimintatarjonnan riittämättömäksi. Toimintojen oikea-aikaisuuteen tulee kiinnittää nykyistä enemmän huomiota vankeusaikana. Lisäksi rangaistusajan suunnittelussa ja toiminnoissa on hyvä huomioida erot vankien muutos- ja oppimishalukkuudessa, motivaatiossa sekä yksilöllisissä taidoissa.

Kehitetään prosesseja, yhdenmukaisia toimintatapoja ja asiakastietojärjestelmä Rotia koordinoitusti ja verkostomaisesti. Tutkimuksessa tunnistettiin rangaistuksen suorittamista, toimintoja ja rangaistusajankaisia nivelvaiheita koskevia ongelmia, joihin niukat henkilöresurssit, Rotin käytettävyyteen liittyvät haasteet (esim. rangaistusajan suunnitelman versionhallinta) ja vankimäärän kasvu olivat pääosin yhteydessä. Prosessien epäselvyydet, epäyhtenäiset toimintatavat ja Rotin käytettävyyttä koskevat vaikeudet yhdistettynä niukkaan henkilöstöresurssiin osaltaan kuormittavat noidankehämäisesti henkilökunnan työtä. Suurimmat vaikeudet vankiloissa liittyivät siihen, että henkilökunnalla ei ollut riittävästi aikaa toteuttaa ydintehtäviään ja vastata vankien tarpeisiin oikea-aikaisesti (esim. neuvonta, tukeminen, kuunteleminen, muu). Rotin työllistävyyden myötä työ on siirtynyt koneelle vangin kanssa tehtävän kasvokkaisen työn sijasta.

7.2.2 Suosituksia asiakastietojärjestelmän kehittämiseksi

Roti-tietojärjestelmään tulisi kirjata ainoastaan rangaistusajan suorittamisen kannalta tarvittavat tiedot ja tämä vapauttaa aikaa ydintehtävien suorittamiseen. Rikosseuraamuslaitoksessa on olennaista pohtia, mitä rangaistusajan suorittamisen kannalta olennaisia tietoja tulisi kirjata Roti-tietojärjestelmään vangeista ja yhdyskuntaseuraamukseen tuomitusta. Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kehittämisessä ja Rotin jatkokehitysvaiheessa tulisi välttää sitä, että tietojärjestelmä ei paisuisi muuttujamäärältään hallitsemattomaksi hankaloittaen työn tekemistä. Yksilötasoisien tietojen lisäksi Rikosseuraamuslaitos tarvitsee yleisempää tietoa vankien taustoista toiminnan kehittämiseksi. Vastaavat tiedot voidaan poimia Roti-tietojärjestelmän lisäksi myös muista viranomaisrekistereistä (ks. tilastointin ja seurantamittareihin sekä jatkotutkimuksiin liittyvä suositukset).

Rangaistusajan suunnitelmien versionhallintaa tulisi selkeyttää. Yksittäisistä versioista ja kirjauksista tulisi pyrkiä muodostamaan vangista ja yhdyskuntaseuraamukseen tuomitusta ajantasainen kokonaiskuva nopeasti. Tutkimustulosten perusteella vankien kokonaistilanteen, taustan ja vangin kanssa tehdyn työn hahmottaminen koettiin vaikeaksi Roti-tietojärjestelmästä. Tämä johtui keskeisesti siitä, että rangaistusajan suunnitelma jakaantuu Rotissa eri versioille, kun rangaistusajan suunnitelmaa päivitetään. Tämän takia vangin kokonaistilanne on vaikeasti hahmotettavissa etenkin vankisiirtojen, koevapauden valmistelun tai vapauttamisen yhteydessä. Rangaistusaikaa koskevien tietojen hyödyntäminen jää tässä tapauksessa puutteelliseksi. Tieto on pirstoutuneena eri paikkoihin Roti-tietojärjestelmään ja rangaistusajan suunnitelman eri versioille. Henkilökunnalla kuluu pitkä aika löytää esimerkiksi päätöksen tai toimintaan sijoittamisen kannalta olennaisia tietoja. Edellä mainittujen seikkojen lisäksi kirjaamiseen käytettävä aika on johtanut siihen, että esimerkiksi kaikkea vangin kanssa tehtävää työtä ei merkitä Rotiin. Edellä mainitut ongelmat voivat yhdessä lisätä muun muassa turvallisuuteen liittyviä riskejä. Tämä voi aiheuttaa päällekkäistä työtä (erityisesti vankisiirtojen yhteydessä) ja vankien tarpeita voi jäädä tunnistamatta. Kokonaiskuvan vaikea hahmottaminen hankaloittaa myös palvelujatkumoiden kohdentamista ja näiden turvaamista.

Teko- ja tukiälyyn liittyvää kehittämistyötä tulee jatkaa Rikosseuraamuslaitoksessa. Teko- ja tukiälyä voidaan hyödyntää arvioinneissa, rangaistusajan suunnittelussa sekä laajemmin päätöksenteossa

mukaan lukien erilaiset kieliversiot. Roti-tietojärjestelmään kirjatut tiedot voidaan poimia tietojärjestelmästä automaattisesti yhteen näyttöön ilman, että työntekijä joutuisi itse etsimään yksitellen tietoja järjestelmästä. Esimerkiksi Rotin jatkokehityksessä tietorakenteet voidaan määrittellä siten, että Roti laskisi automaattisesti vangin ryhmätasoisien uusimisriskien (vrt. riskiperiaate) osana rangaistusajan suunnittelua. Arvioitujen riskien ja tarpeiden perusteella Roti voisi myös suositella tiettyjä tavoitteita rangaistusajalle sekä niiden toteuttamiseen soveltuvia palveluja/toimintoja sekä näiden pohjalta myös etsiä tarpeisiin soveltuvaa sijoitusvankilaa. Vastaavasti esimerkiksi vangin poistumislupiin liittyvät alustavat tiedonhauet ja päätökset voidaan laatia tarvittaessa tekoälyn avulla.

7.2.3 Ohjeisiin ja käsitteiden määrittelyihin liittyviä suosituksia

Roti-tietojärjestelmässä olevat käsitteet ja erilaiset luokittelut tulisi määrittellä ja ohjeistaa tarkasti työn helpottamiseksi sekä kouluttaa työntekijät näiden käyttämiseen. Roti-tietojärjestelmään kirjaaminen on henkilöstöä kuormittavaa osin siitä syystä, että järjestelmästä löytyy limittäisiä, epäselviä ja osin päällekkäisiä kokonaisuuksia, kategorioita ja luokituksia. Olisi tärkeää määrittellä, mitä esimerkiksi tavoitteiden seurantaan liittyvä luokittelu (esim. toteutunut, osittain toteutunut, työn alla) ja prioriteettiluokitus (esim. erittäin tärkeä, tärkeä) sisällöllisesti tarkoittavat. Toisin sanoen millaisilla perusteilla työntekijän arvioi ja valitsee, onko tavoite esimerkiksi osittain toteutunut vai työn alla. Määrittelyn ohjeistaminen ja työntekijöiden kouluttaminen on myös tärkeässä asemassa, jotta esimerkiksi tavoitteiden toteutumista voidaan arvioida tasalaatuisesti ja yhtäläisistä lähtökohdista käsin.

Työskentelyalueiden ja arviointikokonaisuuksien keskinäistä suhdetta on suositeltavaa pohtia, sillä ne ovat sisällöllisesti hyvin samankaltaisia ja osin limittäisiä. Käytännössä niihin otetaan kantaa seuraamuskauden suunnittelua ja seurantaa (SSS-prosessi) koskevissa vaiheissa (koostuu pohjatietojen keräämisestä ja arviosta, rangaistusajan suunnittelusta, rangaistusajan suunnitelman täsmennyksestä ja suunnitelman seurannasta). Rangaistusajan suunnitelmiin asetetut tavoitteet kiinnitetään työskentelyalueisiin, ja puolestaan tavoitteiden etenemisen/toteutumisen seurannassa yhteenvedot tehdään arviointikokonaisuuksista. Työskentelyalueet ja arviointikokonaisuudet näytettyvät limittäisenä ja osin sekavana rakenteena Rotissa, kun seuraamuskauden suunnittelua ja seurantaa tarkastellaan kokonaisuutena.

Rotin ohjeet ja tarkempi rangaistusajan suunnitteluun liittyvä sisällöllinen ohjeistus tulisi olla löydettävissä yhdestä paikasta. Tällä hetkellä seuraamuskauden suunnitteluun ja seurantaan liittyvät sisällölliset ohjeistukset ja Roti-ohjeet sijaitsevat eri paikoissa. Työn tekemisen helpottamiseksi kyseisten ohjeiden olisi suositeltavaa löytyä Rotista. Käytännössä tämä on toteutettavissa esimerkiksi siten, että Rotin ohjeiden yhteydessä on linkki tarkempiin sisältöohjeistuksiin. Ohjeiden kokoaminen yhteen paikkaan on tietoteknisesti helppo toteuttaa. Tämä nopeuttaa työn tekemistä, parantaa kirjausten laatua ja yhdenmukaisuutta, kun sisällölliset ja tekniset ohjeet ovat saatavilla yhdestä paikasta.

7.2.4 Nivelvaiheisiin ja integraatioon liittyviä suosituksia

Vankila- ja osastosiirtojen ennakoivaa valmistelua tulisi terävöittää ja yhdenmukaistaa. Vankila- ja osastosiirroissa ilmeni vaikeuksia ja ne näkyivät erilaisina katkoksina rangaistusaikana, kuten toimintojen keskeytymisenä väliaikaisesti tai kokonaan tai toimintojen aloittamisen viivästymisenä. Tähän osaltaan heijastuivat vankiloiden niukat resurssit ja täydet vankilat. Esimerkiksi pitkäkestoisen ohjelmatyön aloittamista ei katsottu välttämättä järkeväksi pian tapahtuvan vankilasiirron takia, vaikka vanki olisi muutoin hyötynyt ohjelmatyöstä. Lisäksi vankilasiirtojen yhteydessä vangin tilanteesta ja rangaistusajan suunnitelman etenemisestä oli vaikea saada selkeää kokonaiskuvaa vankia vastaanottavassa vankilassa (uusi sijoitusvankila). Erityisesti näissä tilanteissa riski päällekkäiselle työlle oli ilmeinen. Nivelvaiheiden ennakoivaa valmistelua voitaisiin edistää myös rangaistusajan suunnittelun toimintatapoja kehittämällä ja yhdenmukaistamalla.

Vapauden valmisteluun liittyvistä asioista on tiedotettava vangeille mahdollisimman ennakoivasti sekä varmistaa vapautumiseen liittyvät toimenpiteet ja tukiverkostot. Tukiverkostojen rakentaminen hyvissä ajoin ennen vapautumista on tärkeää ja vangeille välitettävä tietoa, mistä löytää erilaista apua sekä tukea vapaudessa. Vapauden valmistelua ei koettu tasalaatuiseksi. Epätietoisuus aiheutti vangeissa ahdistusta, joka liittyi vankilasiirtoihin ja pian tapahtuvaan vapautumiseen, palvelujatkumoiden turvaamiseen ja mahdolliseen asunnottomuuteen. Osalla vangeista on kykyä löytää tukiverkostoja ja tietoa siviiliasioiden hoitamisesta, mutta toisilla kyvyt tähän ovat erittäin heikot. Lisäksi rangaistusaikaan ja erilaisiin nivelvaiheisiin liittyviä ongelma-kohtia aiheuttivat eriävät toimintatavat ja prosessit, ajoittaiset roolien epäselvyydet sekä puutteellinen kommunikaatio ja/tai Roti-kirjaukset.

Sidosryhmäyhteistyöhön liittyvien prosessien ja yhteydenottokanavien täsmentäminen. Sidosryhmäyhteistyötä pidettiin erittäin tärkeänä. Sidosryhmäyhteistyön toimintamallit olivat joltain osin sujuvia, mutta samalla havaittiin kehittämiskohteita. Vankiloissa esimerkiksi kaivattiin selkeämpiä prosesseja ja toimintamalleja, joita tulisi kehittää yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Suurimmat ongelmat liittyivät hyvinvointialueiden kanssa tehtävään yhteistyöhön, sillä hyvinvointialueiden toiminta ei näyttäytynyt tasalaatuisena. Yhteydenottokanavat sekä hyvinvointialueiden sisäiset roolit ja vastuut näyttäytyivät epäselvinä ja jäsentymättöminä vankilahenkilökunnalle. Lisäksi pitkät vastajat hankaloittivat palvelujatkumoiden muodostumista. Erityisesti seuraamuksen loppuvaiheisiin liittyvään sidosryhmäyhteistyöprosessiin tulisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota.

7.2.5 Suosituksia tilastoinnin ja seurantamittareiden jatkokehittämiseen

Uusien tilastojen ja seurantamittareiden käyttöönotto on Rikosseuraamuslaitoksen kehittämisen sekä ajantasaisen tilannekuvan muodostamisen kannalta tärkeää. Erilaisten uusien seurantamittareiden käyttöönotto edellyttää huolellista määrittelytyötä. On keskeistä pohdita, millaisia asioita on tarpeellista ja toisaalta tarkoituksenmukaista mitata Rikosseuraamuslaitoksen toiminnasta. Tavoitteena on tuottaa mahdollisimman ajantasaisia ja tarkoituksenmukaisia tilastoja Rikosseuraamuslaitoksen toiminnasta sekä myös hyödyntää muiden viranomaisten (esim. syyttäjät, tuomioistuimet, poliisi) aineistoja.

Rikosseuraamuslaitoksen tilastointia ja seurantamittareita on suositeltavaa kehittää vankien taustojen, rangaistusajan suunnitelmien laatimiseen, täsmentämiseen ja seurantaan sekä vankilatoimintoihin liittyvien tilastojen osalta. Rise TRIP -tutkimusprojektin aikana kehitettiin samalla Rikosseuraamuslaitoksen suunnitelmiin sekä toimintaan liittyviä tilastoja. Tutkimusprojekti tuotti tietoa siitä, millaisia tilastotietoja ja mahdollisia seurantamittareita on hyödynnettävissä jo ilman Roti-tietojärjestelmän jatkokehitysvaiheessa myöhemmin tapahtuvia teknisiä muutoksia. Tiedolla johtamisen tiimissä on aloitettu tilastojen yksityiskohtaisempi määrittely esimerkiksi rangaistusajan suunnitelmien laatimisesta ja tavoitteiden toteutumisesta rangaistusajan aikana. Määritellyt tilastot viedään PowerBI-järjestelmään ja se edellyttää yhteistyötä muiden Rikosseuraamuslaitoksen asiantuntijoiden kanssa. Toistaiseksi Roti-tietojärjestelmästä on ollut hyvin hankala

seurata rangaistusajan suunnitelmien etenemistä (vrt. em. suositus). Roti-tietojärjestelmässä tulisi varmistaa se, että rangaistusajan suunnitelmien seurantaan ja vapauttamiseen liittyvät aikapisteet saadaan eroteltua luotettavasti järjestelmästä tilastoinnin kehittämiseksi. Tutkimusraporttia kirjoitettaessa Rotiin on jo tehty korjaustoimenpiteitä järjestelmän käyttäjien ja kehittäjien havaintojen perusteella. Lisäksi Roti-tietojärjestelmän jatkokehitysvaiheessa ja tilastoinnissa tulisi huomioida Rise 3.0 esityksessä (RISE/1022/2025) tunnistettu tarkennustarve rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden seurantaan (VnA vankeudesta 3:16.2).

7.2.6 Jatkotutkimusehdotukset

Rise TRIP-jatkotutkimus yhdyskuntaseuraamuksista. Tutkimusprojektin yhteydessä ei ollut mahdollista toteuttaa yhdyskuntaseuraamuksiin liittyvää tutkimusta. Yhdyskuntaseuraamukset ansaitsevat vastaavan TRIP YKS-tutkimuksen kuin vangeilla. Tarve yhdyskuntaseuraamuksia koskevalle tutkimukselle on yhtä lailla ilmeinen. Eri yhdyskuntaseuraamuslajit eroavat sisällöiltään merkittävästi toisistaan. Voidaan olettaa, että eri seuraamuslajeihin liittyy omanlaisiaan erityispiirteitä ja niihin liittyviä ongelmia, joita voidaan saada tutkimuksen kautta esiin. Yhdyskuntaseuraamuksia tulee tämän takia käsitellä sekä kokonaisuutena että yksittäisinä seuraamuksina huomioiden eri seuraamuslajien erityispiirteet. Tämän tutkimusprojektin aikana muodostettuja tutkimusasetelmia, aineistonkeruutapoja ja kyselylomakkeita voidaan soveltaa myös yhdyskuntaseuraamuksissa.

Arviointimenetelmien ja -mittareiden soveltuvuuden selvittäminen.

Tutkimustulosten perusteella arviointimenetelmien käytön merkitys pohditutti asiakasarviointeja tekevää henkilöstöä. Menetelmien koettiin edellyttävän suurta työpanosta suhteessa vaikeaan henkilöstöresurssitilanteeseen, kasvaneeseen vankimäärään ja Roti-tietojärjestelmän käytettävyyteen liittyviin haasteisiin nähden. Lisäksi keskustelun arviointimenetelmien toimivuudesta ja hyödyllisyydestä on koettu jääneen taka-alalle. Rikosseuraamuslaitoksessa on käytössä useita vankien ja yhdyskuntaseuraamukseen tuomittujen arvioimiseen tarkoitettuja arviointimenetelmiä (mittareita), jotka on otettu käyttöön muista maista. Suurinta osaa menetelmistä ei ole arvioitu Suomessa niiden validiteetin ja reliabiliteetin suhteen tai niiden arvioinnista on kulunut hyvin pitkä aika. Arvioinnit tulisi aloittaa niistä menetelmistä, joita käy-

tetään määrällisesti eniten. Arviointityön perusteella havaitut soveltuvat mittarit tulee viedä Roti-tietojärjestelmään. Tavoitteena tulisi olla se, että mittareiden käyttö olisi mahdollisimman automatisoitua siten, että yksittäisiä tietosisältöjä ei tarvitsisi etsiä järjestelmästä; Roti etsisi valmiiksi arviointiin tarvittavat lähtötiedot asiakasarviointia tekeväälle työntekijälle (ks. teko- ja tukiälyyn liittyvä suositus).

Viranomaisrekisterien yhdistäminen vankien ja yhdyskuntaseuraamukseen tuomittujen taustojen ja seuraamuksen jälkeisen tilanteen selvittämiseksi. Rikosseuraamuslaitoksella on paljon tietoa vangeista ja yhdyskuntaseuraamukseen tuomituista, mutta tietosisällöt liittyvät pääasiassa seuraamusten aikaisiin tapahtumiin. Seuraamusten jälkeisiä tilanteita on lähinnä tilastoitu uusintarikollisuustilastojen kautta. Vastaavasti tuomittujen taustat ovat rikoshistoriaan liittyviä tietoja lukuun ottamatta hyvin puutteellisia. Yleisempi ja luotettava tieto vankien ja yhdyskuntaseuraamukseen suorittavien taustoista ja tilanetekijöistä seuraamusten jälkeen on tärkeää niin Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kehittämiseksi kuin rangaistusajan toimintojen suuntaamiseksi. Rikosseuraamuslaitoksella on siksi tarve saada ajantasaista tietoa omaan käyttöönsä tukeutumatta muiden viranomaisten tai yksittäisten tutkimusten tuloksiin. Tutkimusyhteistyön kautta muodostettuja laajempia rekisteriaineistoja on hyödynnetty myös Rise TRIP-tutkimusprojektin aikana. Tutkimusaineistot tulisi päivittää uudemmilla aineistoilla sekä lisätä yhdyskuntaseuraamukset osaksi aikasarjoja. Tutkimusaineistoja voidaan hyödyntää Rikosseuraamuslaitoksen tilastoinnin kehittämisen ohella myös vaikuttavuuden tutkimiseen.

Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan vaikuttavuustutkimusten lisääminen. Yksittäisten interventioiden, kuten vankiloissa käytettävien ohjelmien vaikuttavuustuloksista, tiedetään melko paljon. Rikosseuraamuslaitos voi omien rekisteriaineistojensa perusteella tehdä nopeammin selvityksiä interventioiden vaikuttavuudesta. Tutkimusasetelmissa tulee entistä paremmin huomioida seuraamuksen aikana tehdyt muut toimenpiteet sekä henkilöön liittyvät taustatekijät. Tavoitteeksi tulisi asettaa samalla laajempien kokonaisuuksien vaikuttavuustutkimukset (esim. asteittaisen vapautumisen, valvonnan ja avovankiloiden vaikuttavuus). Rikosseuraamuslaitoksen omissa selvityksissä voidaan käyttää omien rekisteriaineistojen rinnalla tarvelähtöisesti myös muiden viranomaisten aineistoja luotettavampien tutkimustulosten saamiseksi (ks. edellä). Lisäksi on suositeltavaa lisätä ulkopuolisten tahojen tekemää vaikuttavuustutkimusta Rikosseuraamuslaitoksen toiminnasta.

Valmiiden rekisteripakettien (ns. valmisaineistot) muodostaminen ulkopuolisille tutkijoille. Roti-tietojärjestelmästä on muodostettu tois-
taiseksi ainoastaan muutamia tutkimusaineistoja ulkopuolisille tutki-
joille. Rise TRIP -tutkimusprojektin myötä nostettiin valmiutta tuottaa
Rotiin liittyviä tutkimusaineistoja myös ulkopuolisille tutkijoille. Täysin
räätelöityjen ja yksityiskohtaisten tutkimusaineistojen muodostami-
nen aiheuttaa usein suuren työkuorman Rikosseuraamuslaitokselle.
Käytännössä tutkijoiden tutkimusaineistot muistuttavat usein hyvin
paljon toisiaan (vrt. muuttujalistat). Valmiiden rekisteripakettien avulla
voidaan parhaimmillaan kustannustehokkaasti helpottaa tutkimusai-
neistojen muodostamiseen liittyvää työtä ja nopeuttaa tutkimuslupa-
menettelyjä.

Lähdeluettelo

- Aaltonen, M., Kivivuori, J., Tyni, S., Lehti, M., & Virtanen, M. (2021). Vapautuneiden vankien asunnottomuus: kehitys, taustatekijät ja yhteys uusintarikollisuuteen. *Lakimies*, 119(3-4), 412–438.
- Aaltonen, M., Pitkänen, J., Tyni, S. & Martikainen, P. (2024). The changing socioeconomic composition of the Finnish prison population. *Demographic Research*, Vol. 51, pp. 823–854.
- Aaltonen, M. & Tyni, S. (2017). Vaikuttavuuden arviointi rikosseuraamusalalla. *Haaste* 17:1.
- Andrews, D. A., Zinger, I., Hoge, R.D., Bonta, J., Gendreau, P. & Cullen, F.T. (1990). Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed meta-analysis. *Criminology*, 28, 369–404.
- Andrews, D.A., Bonta, J. & Wormith, S. (2011). The Risk-Need Responsivity (RNR) Model: Does Adding the Good Lives Model Contribute to Effective Crime Prevention? *Criminal Justice and Behavior* 2011, 38(7).
- Ames, C. & Archer, J. (1987). Mothers' beliefs about the role of ability and effort in school learning. *Journal of Educational Psychology*, 79(4), 409–414.
- Ames, C. (1992). Classrooms: Goals, structures, and student motivation. *Journal of Educational Psychology*, 84, 261–271.
- Arola-Järvi, A. (2012). Suunnitelmallisen vankeusajan käsikirja. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- Bonta, J. & Andrews, D.A. (2007). Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation (User Report 2007–06). Ottawa, Ontario: Public Safety Canada.
- Brown, T. A. (2015). Confirmatory factor analysis for applied research (2nd ed.). The Guilford Press.
- Daniels, L. M., Haynes, T. L., Stupnisky, R. H., Perry, R. P., Newall, N. E. & Pekrun, R. (2008). Individual differences in achievement goals: A longitudinal study of cognitive, emotional, and achievement outcomes. *Contemporary Educational Psychology*, 33(4), 584–608.

Danielsson, P. & Aaltonen, M. (2017). Vankeusrangaistukseen tuomittujen työmarkkinoille osallistuminen seuraamuksen jälkeen. *Yhteiskuntapolitiikka* 82:5, 538–548.

Dweck, C. S. (1986). Motivational processes affecting learning. *American Psychologist*, 41(10), 1040–1048.

Dweck, C. S. & Leggett, E. L. (1988). A social cognitive approach to motivation and personality. *Psychological Review*, 95, 256–272.

Dweck, C. S. (2000). Self-theories: Their role in motivation, personality, and development. Psychology Press.

Elliot, E. S., & Dweck, C. S. (1988). Goals: An approach to motivation and achievement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(1), 5–12.

Elliot, A. J., & McGregor, H. A. (2001). A 2 × 2 achievement goal framework. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(3), 501–519.

Elliot, A. J. (2005). A conceptual history of the achievement goal construct. Teoksessa A. J. Elliot & C. S. Dweck (l) *Handbook of competence and motivation* (s. 52–72). The Guilford Press.

Ellonen, N., Kivivuori, J., Rantaeskola, S., Aaltonen, M., Latvala, A. & Tyni, S. (2024). *Kriminaalipolitiikka – Tavoitteet, keinot ja vaikutukset*. Gaudeamus.

Enroos, R. (2015) *Vankila, vanhemmuus ja lapsi – näkökulmia perhe-käytäntöihin*. Acta Poenologica, 2. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Väitöskirja.

Eskola, J., & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.

Gendreau, P., Little, T. & Goggin, C. (1996). A Meta-analysis of the predictors of adult offender recidivism: What Works! *Criminology*, 34(4), 575–608.

George, D., & Mallery, P. (2003). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference* (11.0 update) (4th ed.). Allyn & Bacon.

Halén, A., Tuomala, S., Tyni, S. & Laurila, T. (2023). *Nuorisorangaistus*

ja valvonnalla tehostettu ehdollinen vankeusrangaistus alaikäisten ja nuorten seuraamustajoina. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 56/2023.

Hartoneva, A., Mohell, U., Pajuoja, J. & Vartia, M. (2015). Yhdyskunta-seuraamukset ja vankeus. Tietosanoma.

Huhta, H. (2022). Changing meanings of ethnicity in the everyday life of Finnish male prisons. Helsingin yliopisto. Väitöskirja.

Järveläinen, E. (2022). The multiple meanings of social interaction: Rhetoric analysis on the significance of social interaction between social work professionals and people with a history of crime. Itä-Suomen yliopisto. Väitöskirja.

Järveläinen, E. & Rantanen, T. (2023a). Realisation of the principle of normalisation in the adoption of ICTs in a women's prison: A Finnish qualitative study. *Journal of Criminology*.

Järveläinen, E., Rantanen, T. & Toikko, T. (2023b). Finnish supervised probationary freedom as support for a desistance from crime. *European Probation Journal*.

Järveläinen, E. & Rantanen, T. (2021). Incarcerated people's challenges for digital inclusion in Finnish prisons. *Nordic Journal of Criminology*.

Kaskela, T. (2024). The intertwining of substance use treatment and imprisonment on the practical level in 21st century Finland. Väitöskirja 134/2024. Helsingin yliopisto.

Kiehelä, H. & Tyni, S. (2009). Vaikuttavuuden mittaaminen rikosseuraamusten arvioinnin haastajana. Teoksessa T. Rantanen (toim.) *Kuntoutus, vaikuttavuus ja kehittäminen. Näkökulmia rikosseuraamusalan työn kehittämiseen*. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja A 66, 9–41.

Kilpeläinen, M. (2024). Suunnitelmia suunnittelun vuoksi? Rangaistusajan suunnitelman merkitys vangin poistumislupa- ja siirtoasiassa. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto.

Kivivuori, J. (2013) *Rikollisuuden syyt*. Toinen, uudistettu laitos. Kustannus osakeyhtiö Nemo.

Kivivuori, J. & Linderborg, H. (2009). Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämänkulusta ja rikollisuudesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 248. Helsinki.

Kivivuori, J., Linderborg, H., Tyni, S. & Aaltonen, M. (2012). The Robustness of Self-Control as a Predictor of Recidivism. Research Brief 25/2012. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Koski-Jännes, A. (1995). Huppu silmiltä. Katsaus vankien päihteiden käytön vähentämismenetelmiin ja niiden tuloksellisuuteen. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 1/1995

Kriminaalihuoltoyhdistys. (1999). Vaskooli. Ehdonalaisesti vapautuneiden valvonta -projekti. Loppuraportti. Kriminaalihuoltoyhdistys.

Kyriazos, T. A. (2018). Applied psychometrics: Sample size and sample power considerations in factor analysis (EFA, CFA) and SEM in general. *Psychology*, 9(8), Article 126.

Kyyrä, T., Pesola, H. & Uusitalo, R. (2019) Aktiivimalli ja ansiosidonnainen työttömyysturva. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. VATT Muistiot 57.

Könönen, J., Wallinmaa, E., Kuusisto Mäkelä, F. E. & Halén, A. (2025) Valvonta osana rangaistuksia: Valvotun koevapauden ja ehdonalaisen vapauden valvonnan käytännöt ja haasteet. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 70/2025.

Laine, M. (1994) Voidaanko vankeja ja rikollisia kuntouttaa? Katsaus historiaan ja tieteelliseen keskusteluun. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 2/1994.

Laine, M. (2011) Rankaisu ja kuntoutus. Teoksessa R. Lavikkala & H. Linderborg (toim.) Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, 13–40.

Lavikkala, R. (2011). Vaikuttavan rikosseuraamustyön kysymyksiä. Teoksessa R. Lavikkala & H. Linderborg (toim.) Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, 89–136.

Leinonen, J., Linderborg, H. & Vepsäläinen J. (2020). Yhdyskuntapal-

velun, valvontarangaistuksen ja ehdollisen vankeuden oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun käyttö seuraamusjärjestelmässä. Alueelliset erot, yhdenvertaisuus ja viranomaisprosessien vaikutukset. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2020. Rikosseuraamuslaitos.

Liebling, A., & Maruna, S. (2013). *The effects of imprisonment*. Routledge.

Liimatainen, A. & Rantala, K. E. (2016). Vankeuslakiuudistuksen arviointitutkimuksen yhteenveto. (Katsauksia; Nro 17/2016). Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.

Liimatainen, A., Rantala, K., Mäkipää, L., & Tyni, S. (2017). Porkkanaa ja keppiä. Rangaistusajan suunnitelmat osana vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.

Lähteenmäki-Meriluoto, N. (2024). Valvontarangaistus: Uuden rangaistuslajin empiiristä ja kriminaalipoliittista arviointia. Helsingin yliopisto. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, & Helsingin yliopisto.

Lösel, F. (1995). Increasing consensus in the evaluation of offender rehabilitation? Lessons from recent research syntheses. *Psychology, Crime & Law*, 2(1), 19–39.

MacCallum, R. C., Browne, M. W., & Sugawara, H. M. (1996). Power analysis and determination of sample size for covariance structure modeling. *Psychological Methods*, 1(2), 130–149.

Mohell, U. & Pajuoja, J. (2006) Vankeuspaketti. Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Tallinna: Tietosanoma.

Nicholls, J. G. (1984). Achievement motivation: Conceptions of ability, subjective experience, task choice, and performance. *Psychological Review*, 91(3), 328–346.

Nicholls, J.G., Patashnick, M. & Nolen, S. B (1985). Adolescents' theories of education. *Journal of Educational Psychology*, 77, 683–692.

Niemivirta, M. (2002). Motivation and performance in context: The influence of goal orientations and instructional setting on situational appraisals and task performance. *Psychologia*, 45(4), 250–270.

OM 3/1999. Yhdyskuntaseuraamusten toimeenpano ja Kriminaalihuoltoyhdistyksen tehtävät. Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 3/1999. Helsinki: Oikeusministeriö.

OM 1/2000. Oikeusministeriön päätös 28.4.2000 vankien sijoittamisesta rangaistuslaitoksiin

OM 2/2000. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston ohje 2.5.2000 nro 4/011/2000

OM 8/2004. Vankeinhoidon rakenneuudistuksen loppuraportti. Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2004:8

Pintrich, P. R. (2000a). An achievement goal theory perspective on issues in motivation terminology, theory, and research. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 92–104.

Pintrich, P. (2000b). Multiple goals, multiple pathways: The role of goal orientation in learning and achievement. *Journal of Educational Psychology*, 92, 544–555.

Pulkka, A., & Budlong, L. (2022). Associations between achievement goal orientations, preferred learning practices, and motivational evaluations of learning environment among Finnish military reservists. *Frontiers in Psychology*, 13, Article 902478.

Purvis, M., Ward, T. & Willis, G. (2011). The Good Lives Model in Practice: Offence Pathways and Case Management. *European Journal of Probation*, 3(2), 4–28.

Rantanen, T., Järveläinen, E., & Leppälahti, T. (2022). Self-efficacy and Use of Digital Health Care and Social Welfare Services Among Incarcerated People: Cross-sectional Survey Study. *Journal of Medical Internet Research*, 24(5).

Rantanen, T., Järveläinen, E. & Leppälahti, T. (2021). Prisoners as Users of Digital Health Care and Social Welfare Services: A Finnish Attitude Survey. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(11), 5528.

Rantanen, T. (2009). Kuntoutus, vaikuttavuus ja ”sosiaalinen”. Teoksessa T. Rantanen (toim.) Kuntoutus, vaikuttavuus ja kehittäminen.

Näkökulmia rikosseuraamusalan työn kehittämiseen. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja A 66, 9–41.

Rautanen, M., Harald, K. & Tyni, S. (toim.). (2023). Vankien terveys ja hyvinvointi 2023: Wattu IV -vankiväestötutkimus. Raportti 007/2023. Terveysten ja hyvinvoinninlaitos THL.

Rise 2025. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2024. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2025.

Saari, J. & Grönlund, H. (2021). Vankien osallisuus ja sosiaalinen tuki. Teoksessa Kainulainen, S. & Saari, J. (toim.) Suomalainen vanki: Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa (pp. 177–196). Vastapaino.

Sijoittajaysikkötoiminnan käsikirja. Rikosseuraamuslaitos, 2004.

Suonpää, K. (2021). Pathways to Homicide: Social Disadvantage and Criminal Careers of Lethal and Non-Lethal Violent Offenders. Helsingin yliopisto. Väitöskirja.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2002). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi.

Tuominen, H., Juntunen, H. & Niemivirta, M. (2020). Striving for success but at what cost? Subject-specific achievement goal orientation profiles, perceived cost, and academic well-being. *Frontiers in Psychology*, 11, Article 557445.

Tuominen-Soini, H., Salmela-Aro, K. & Niemivirta, M. (2012). Achievement goal orientations and academic well-being across the transition to upper secondary education. *Learning and Individual Differences*, 22, 290–305.

Tyni, S. (2015). Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015.

Tyni, S. (2020). Vankien uusintarikollisuus vuosina 2000–2012 ja vankeuslain kokonaisuudistuksen uusintarikollisuusvaikutukset. *Oikeus* 1/2020 s. 47–73.

Tyni, S. & Aaltonen, M. (2021). Vankeusaikaisten kuntoutusohjelmien vaikutusarvioinnit ja arvioitavuus. *Kriminologia*, 1(1).

Urdu, T. (2011). Achievement goal theory: definitions, correlates, and unresolved questions. *Social and emotional aspects of learning*, 21–27.

Urdu, T. (1997). Achievement goal theory: Past results, future directions. Teoksessa M. Maehr & P. Pintrich (toim.) *Advances in Motivation and Achievement* (Vol. 10, s. 99–141). JAI Press.

VandeWalle, D. (1997). Development and validation of a work domain goal orientation instrument.

Educational and Psychological Measurement, 57(6), 995–1015.

Vankeusrangaistuskomitean mietintö (2001). Luovutuskirje. Oikeusministeriö 02.06.2001.

von Eye, A., & Bogat, G. A. (2006). Person-oriented and variable-oriented research: Concepts, results, and development. *Merrill-Palmer Quarterly*, 52(3), 390–420.

Ward, T. (2012). Safety and care: The rehabilitation of offenders: Risk management and seeking good lives. *Japanese Journal of Offender Rehabilitation*, 1, 57–76.

Wheaton, B., Muthén, B., Alwin, D. F., & Summers, G. F. (1977). Assessing reliability and stability in panel models. *Sociological Methodology*, 8, 84–136.

Wormington, S. V., & Linnenbrink-Garcia, L. (2017). A new look at multiple goal pursuit: The promise of a person-centered approach. *Educational Psychologist Review*, 29(3), 407–445.

Hallituksen esitykset, lait ja asetukset sekä tilastolähteet:

HE 137/1999 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja eräksi niihin liittyviksi laeiksi.

HE 45/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle vankeutta ja tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön muuttamiseksi.

HE 110/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vankeuslain muuttamisesta.

HE 246/2020 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa sekä vankeuslain ja eräiden muiden seuraamusten täytäntöönpanosta annettujen lakien muuttamisesta.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.

Oppivelvollisuuslaki 1214/2020.

Tilastokeskus, työvoimatutkimus. 135z -- Työvoimatutkimuksen tärkeimmät tunnusluvut, niiden kausitasoitettut aikasarjat sekä kausi- ja satunnaisvaihtelusta tasoitettut trendit, 2010M01-2025M02. Tietokantataulukko. Viitattu 03.04.2025. https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__tyti/statfin_tyti_pxt_135z.px/

TutkintavankeusL 768/2005. Tutkintavankeuslaki.

VL 767/2005. Vankeuslaki.

VNA 548/2015. Valtioneuvoston asetus vankeudesta.

Liitetaulukot

Liitetaulukko 1. Sakkovankien tavoitteet työskentelyalueittain ja arviointikokonaisuuksittain (N = 517).

		Tavoitteita (yht)	%
Työskentelyalue	Arkielämän taidot	53	10,3
	Arvot, ajattelu ja toiminta	31	6,0
	Koulutus ja työelämän taidot	37	7,2
	Lapset, vanhemmuus ja ihmissuhteet	19	3,7
	Päihteet ja riippuvuudet	240	46,4
	Terveys ja hyvinvointi	10	1,9
	Yhteiskuntaan kiinnittyminen ja rikoksettomuus	127	24,6
	Yhteensä	517	100
Arviointikokonaisuus	Ajattelu, asenteet	38	7,4
	Arkielämän taidot	71	13,7
	Ihmissuhteet, lapset, vanhemmuus	19	3,7
	Koulutus, työ	43	8,3
	Päihteet, riippuvuudet	241	46,6
	Rikokset	87	16,8
	Toimintakyky, terveys, hyvinvointi	18	3,5
	Yhteensä	517	100

Liitetaulukko 2. Vankeusvankien tavoitteet työskentelyalueittain (n= 6085)

		Tavoitteita (yht)	%
Työskentelyalue	Arkielämän taidot	475	7,8
	Arvot, ajattelu ja toiminta	1075	17,7
	Koulutus ja työelämän taidot	889	14,6
	Lapset, vanhemmuus ja ihmissuhteet	597	9,8
	Päihteet ja riippuvuudet	1401	23,0
	Terveys ja hyvinvointi	271	4,5
	Yhteiskuntaan kiinnittyminen ja rikoksettomuus	1377	22,6
	Yhteensä	6085	100

Liitetaulukko 3a. Tavoitteiden prioriteetti arviointikokonaisuuksittain. Vankeusvangit (%).

Arviointikokonaisuus								
Tavoitteen prioriteetti	Ajattelu, asenteet	Arki-elämän taidot	Ihmissuhteet, lapset, vanhemmuus	Koulutus, työ	Päihteet, riippuvuudet	Rikokset	Toiminta-kyky, terveys, hyvinvointi	Turvallisuus
Erittäin tärkeä	29,2	14,6	15,8	13,8	47,9	44,2	31,3	80,0
Tärkeä	66,6	75,4	77,2	73,4	49,6	51,7	58,3	13,3
Tarpeellinen	2,3	8,9	5,4	11,9	1,8	3,6	9,3	6,7
Puuttuva	1,9	1,0	1,6	0,9	0,8	0,5	1,1	0,0
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100

Liitetaulukko 3b. Tavoitteiden prioriteetti työskentelyalueittain. Vankeusvangit (%).

Työskentelyalue							
Tavoitteen prioriteetti	Arkielämän taidot	Arvot, ajattelu ja toiminta	Koulutus ja työelämän taidot	Lapset, vanhemmuus ja ihmissuhteet	Päihteet ja riippuvuudet	Terveys ja hyvinvointi	Yhteiskuntaan kiinnittyminen ja rikoksettomuus
Erittäin tärkeä	20,2	31,4	12,8	15,9	47,6	33,6	27,4
Tärkeä	62,1	64,7	75,0	77,4	50,0	56,5	67,0
Tarpeellinen	16,6	1,8	11,2	5,4	1,6	8,9	4,9
Puuttuva	1,1	2,0	0,9	1,3	0,7	1,1	0,8
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100

Liitetaulukko 4. Asiakasarviointeja ja/tai siviiliarviointeja tekevän henkilöstön kuvailevia tuloksien keskiarvot ja keskihajonnat (Väittämät ovat Likert-asteikollisia 1–7, 1=Täysin eri mieltä, 7=Täysin samaa mieltä).

	ka	s
Asiakasarvioinneista		
Asiakkaiden/vankien tarpeet tunnustetaan hyvin asiakasarvioinneissa.	5,27	1,03
Ymmärrän arviointimenetelmien taustalla olevat teoriat/tieteelliset lähtökohdat.	5,00	1,61
Minulla on riittävät välineet laadukkaan asiakasarvioinnin tekemiseen (esim. arviointimenetelmät, tietojärjestelmät ja muut välineet).	4,69	1,45
Koen, että minulla on hyvät tiedot asiakasarviointien tekemiseen.	5,28	1,29
Asiakasarvioinneissa ymmärretään riittävällä tavalla vankiloiden toimintaa ja erityispiirteitä.	4,30	1,37
Toimimme mielestäni asiakasarvioinneissa yhdenmukaisella tavalla Risessä.	3,71	1,31
Noudatan yhdenmukaisia toimintatapoja asiakasarvioinneissa.	5,07	1,37
Olen aidosti kiinnostunut kuulemaan vankien/asiakkaiden tarpeista heiltä itseltään.	6,52	0,89
Asiakasarviointiprosessi on tasapuolinen kaikille vangeille/asiakkaille.	4,20	1,45
Sijoittelusta ja asiakasvirtaamista		
Pystymme sopeutumaan tehokkaasti asiakasvirtausten vaihteluihin asiakasarviointien osalta.	3,71	1,74
Sijoituspäätökset ovat oikeudenmukaisia ja perusteltuja.	5,53	1,04

	ka	s
Vankien/asiakkaiden tarpeet huomioidaan riittävällä tavalla vankilaan sijoittamisessa (laitossijoitus).	5,11	1,11
Informaatio kulkee tarvittaessa hyvin AAY:n/YKS-toimiston ja vankiloiden välillä vankilaan sijoittamisesta (laitossijoitus).	4,13	1,65
Yksiköiden välinen vuorovaikutus		
Vuorovaikutus Risen yksiköiden kanssa on avointa.	4,27	1,59
Mielestäni yhteydenpito vankiloihin on sujuvaa.	4,15	1,64
Rangaistusajan suunnitelmasta		
Rangaistusajan suunnitelmien huolelliseen laatimiseen on riittävästi edellytyksiä (esim. käytettävissä olevan ajan, resurssien ym. puitteissa).	3,52	1,80
Asiakasarviointien päätelmät tulevat selkeästi esiin rangaistusajan suunnitelmassa.	4,97	1,40
Asiakasarviointi ohjaa keskeisesti rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden asettelua.	5,37	1,42
Risen yksiköiden palvelu- ja toimintatarjonta ohjaavat keskeisesti rangaistusajan suunnitelmien tavoitteen asettelua.	3,73	1,45
Vankien tarpeet otetaan hyvin huomioon rangaistusajan suunnitelmassa.	5,30	1,21
Roti-asiakastietojärjestelmästä		
Pidän tärkeänä, että kirjauskäytännöt Roti-asiakastietojärjestelmään ovat yhdenmukaisia.	5,99	1,46
Kirjauskäytännöt Roti-asiakastietojärjestelmään ovat yhdenmukaisia yksikösämme.	3,62	1,70
Muuta		
Mielestäni Risen toiminnan seurauksena asiakkaidemme edellytykset rikoksettoomaan elämäntapaan lisääntyvät.	4,22	1,29
Toiminnassamme toteutuu asiakkaan oikeusturva ja yhdenvertainen kohtelu.	3,45	1,53
Toiminta-/asiakasprosessit ovat sujuvia.	4,39	1,35
Asiakastyömme on laadukasta.	4,87	1,35
Rangaistusajan kokonaistoimivuus		
Vankeusaika sekä koko asiakasprosessi tukevat asiakkaita/vankeja hyvin vapautumiseen ja uudelleen yhteiskuntaan integroitumiseen (ml. asiakkaiden arvioivaa ja suunnitelmallista työtä ohjaava prosessi ml. toiminnot, ohjelmatyö ym.).	4,18	1,22
Seuraamuksien/tuomioiden täytäntöönpano on toteutettu siten, että se tukee asiakkaita rikoksettomaan elämään.	4,21	1,34
Palveluprosessit kokonaisuudessaan toimivat hyvin (kokonaisarvio ottaen huomioon mm. palvelut, ransut, tarpeiden huomiointi, henkilöstön osaaminen, asiakasarvioinnit yms.).	4,01	1,37

Liitetaulukko 5. Vankilahenkilöstökyselyn keskeisiä kuvailevia tuloksia, keskiarvot ja keskihajonnat (Väittämät ovat asteikolla 1–7, 1=Täysin eri mieltä, 7=Täysin samaa mieltä).

	ka	s
Asiakasarvioinnista		
Vankien tarpeet tunnistetaan hyvin ja monipuolisesti asiakasarvioinnissa.	4,27	1,45

	ka	s
Asiakasarvioinnissa tehty kartoitus ohjaa rangaistusajan suunnitelmien tavoitteen asettelua.	4,34	1,44
Asiakasarviointiprosessit ovat nykyisellään toimivia ja tukevat hyvin vankilassa tehtävää työtä.	3,44	1,54
Vankiloiden toimintatarjonta ohjaa asiakasarviointia.	3,61	1,45
Vankien tarpeet ja tavoitteet		
Olen kiinnostunut ymmärtämään ja kuulemaan vankien tarpeista.	5,37	1,53
Vangeille suunnatut toiminnot ovat heillä arvioitujen tarpeiden mukaisia.	4,17	1,46
Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteisiin liitetyt keinot ja toimenpiteet (esim. vankilatoiminnot, kurssit, työtoiminta) vastaavat pääsääntöisesti hyvin vankien tarpeisiin.	4,01	1,47
Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteisiin liitetyt keinot ja toimenpiteet tukevat rikoksettomaan elämään.	4,38	1,47
Arvio lähi-/asiakastyöstä ja vankien kohtaamisesta		
Henkilökunta ylläpitää ammattimaista ja myönteistä ilmapiiriä vankilassa tapahtuvissa asiakaskohtaamisissa.	5,25	1,28
Pyrimme ratkaisemaan vankien haasteita ja ongelmia tehokkaasti.	5,19	1,34
Vuorovaikutuksen vankien kanssa on suunniteltu tuottavan vangeille myös myönteisiä kokemuksia.	5,44	1,27
Vangeille on riittävästi aikaa lähityössä/asiakastyössä.	3,21	1,81
Rangaistusajan suunnitelmista		
Rangaistusajan suunnitelmassa olevat tavoitteet ovat pääsääntöisesti konkreettisia.	3,94	1,53
Rangaistusajan suunnitelmissa olevat tavoitteet ovat pääsääntöisesti realistisia suhteessa toimintamahdollisuuksiin ja resursseihin.	3,38	1,54
Rangaistusajan suunnitelmissa olevat tavoitteet ovat pääsääntöisesti oikeasuhtaisia tuomion pituuteen nähden.	3,74	1,40
Rangaistusajan suunnitelmissa olevat tavoitteet ovat pääsääntöisesti oikeasuhtaisia vankien tarpeisiin ja tilanteeseen nähden.	3,93	1,43
Rangaistusajan suunnitelmien etenemistä arvioidaan pääsääntöisesti säännöllisesti (kolme kertaa vuodessa) vankien kanssa.	3,96	1,68
Rangaistusajan suunnitelmia kyetään toteuttamaan riittävän yksilöllisesti vankilassa, jossa olen töissä.	3,66	1,69
Vankila, jossa olen töissä, on tarjolla riittävästi toimintoja ja vaihtoehtoja rangaistusajan suunnitelmien edistämiseen.	3,78	1,74
Rangaistusajan suunnitelmissa on tunnistettu vankien tarpeet hyvin.	4,18	1,44
Roti-asiakastietojärjestelmä		
Risen tietojärjestelmät edistävät tuloksellisuutta.	2,25	1,41
Roti-asiakastietojärjestelmä toimii hyvin tukien asiakkaan vankeusajan nivelvaihteita, kuten esim. asiakkaan siirtymistä yksiköstä toiseen, uuteen toimintaan tai opiskeluihin.	2,10	1,36
Pidän tärkeänä, että kirjauskäytännöt Roti-asiakastietojärjestelmään ovat yhdenmukaisia.	5,66	1,47

	ka	s
Kirjauskäytännöt Roti-asiakastietojärjestelmään ovat yhdenmukaisia yksikös- sämme.	3,86	1,67
Roti-asiakastietojärjestelmä ohjaa keskeisesti vankilan toimenpiteitä ja palvelutar- jontaa.	3,44	1,79
Vuorovaikutus Risen henkilöstön välillä		
Olen tyytyväinen Risen eri henkilöstöryhmien väliseen yhteistyöhön.	4,21	1,56
Yksikössäni on avoin ja reilu viestintäkulttuuri.	3,95	1,81
Yksikössäni kuunnellaan ja otetaan huomioon työntekijöiden mielipiteet ja ideat.	3,92	1,88
Työntekijöitä informoidaan tehokkaasti tapahtumista ja päätöksistä (koskee oman yksikön sekä Rise-tason tapahtumia ja päätöksiä).	3,77	1,78
Työntekijöitä kannustetaan osallistumaan keskusteluihin ja antamaan palautetta (koskee oman yksikkö sekä Rise-tasoa).	3,92	1,76
Resurssit		
Mielestäni yksikköni henkilöstöresurssit on mitoitettu oikeassa suhteessa vankien tarpeisiin.	2,29	1,54
Työntekijöiden työkuorma on realistinen ja hallittavissa.	2,48	1,53
Yksikössäni on riittävästi työvoimaa, jotta työtehtävät voidaan suorittaa asianmu- kaisesti.	2,26	1,53
Risellä hyödynnetään aktiivisesti työntekijöiden näkemyksiä ja ehdotuksia resurs- sitilanteen parantamiseksi.	2,37	1,39
Tunnen, että yksikössäni arvostetaan ja tuetaan työntekijöitä.	3,90	1,92
Sidosryhmäyhteistyö		
Sidosryhmäyhteistyö on erittäin tärkeää vankien toimintakyvyn ja paremman elä- män kehittämisessä (esim. moniammatilliset palvelut, Kela, TE-palvelut, kunta).	5,69	1,38
Asiakkaiden tilannetta edistetään hyvin ja kokonaisvaltaisesti erilaisten sidosryh- mien kanssa tehtävällä yhteistyöllä (TE-palvelut, kunnat, Kela, yms.).	5,21	1,38
Yksikön henkilöstöllä on osaamista ja ammattitaitoa sidosryhmäyhteistyöhön (esim. moniammatilliset palvelut, Kela, TE-palvelut, kunta).	4,65	1,41
Vuorovaikutus sidosryhmien kanssa on selkeää ja tehokasta (esim. moniammatilli- set palvelut, Kela, TE-palvelut, kunta).	4,40	1,47
Yksiköllä on selkeät toimintamallit ja prosessit sidosryhmäyhteistyön toteuttami- seen.	4,73	1,44
Muita toimintaa kuvaavia väittämiä		
Mielestäni Risen toiminnan seurauksena asiakkaidemme edellytykset rikoksetto- maan elämäntapaan paranevat.	4,13	1,48
Toiminnassamme toteutuu oikeusturva ja yhdenvertainen kohtelu.	4,42	1,76
Verkostoidumme ja integroidumme yhteiskunnan yleis-/tuki-/ normaalipalveluihin hyvin.	4,10	1,40
Toiminta- ja asiakasprosessit ovat sujuvia.	3,59	1,49
Asiakastyömme on laadukasta.	4,55	1,61
Rangaistusajan kokonaistoimivuutta kuvaavia väittämiä		
Vankila sekä koko asiakasprosessi tukevat asiakkaita/vankeja hyvin vapautumiseen ja uudelleen yhteiskuntaan integroitumiseen (asiakkaiden arvioivaa ja suunnitel- mallista työtä ohjaava prosessi ml. toiminnot, ohjelmatyö ym.).	4,06	1,35

	ka	s
Tuomioiden täytäntöönpano on toteutettu siten, että se tukee vankeja rikoksetto- maan elämään.	3,89	1,39
Palveluprosessit kokonaisuudessaan toimivat hyvin ja sujuvasti. (Anna tässä koko- naisarvio ottaen huomioon arvioinnit, ransut, palvelut, asiakastarpeiden huomi- ointi, henkilöstön osaamisen, toiminnot, sidosryhmätyöskentely yms.).	3,89	1,30

Liitetaulukko 6. Vankikyselyn kuvailevien tuloksien keskiarvot ja keskihajonnat (Väittä-
mät ovat Likert-asteikollisia 1–7, 1=Täysin eri mieltä, 7=Täysin samaa mieltä).

	ka	s
Vankien tarpeet		
Turvallisuuteni on huomioitu hyvin tässä vankilassa.	4,70	2,03
Minulle tarjotaan palveluita ja toimintaa, jotka vastaavat hyvin tarpeisiini.	3,09	1,99
Vankilassa on hyvin tarjolla vapaa-ajan toimintaa (esim. aktiviteetteja ja harrastus- mahdollisuuksia)	2,91	2,12
Koen, että tämän vankilan toiminnot ovat itselleni aidosti hyödyllisiä.	3,24	2,08
Koen, että tämän vankilan toiminnot vastaavat hyvin tarpeisiini.	2,92	2,01
Palvelut ja toiminnot on järjestetty minulle oikea-aikaisesti.	2,93	2,05
Olen saanut vankilassa tarpeeksi tukea ja opastusta vapautumista varten.	2,72	1,83
Minun on helppo ylläpitää perhesuhteitani vankilasta käsin.	3,02	2,02
Rangaistusajan suunnitelmaan liittyviä väittämiä		
Minulle on selvää mitä rangaistusajansuunnitelma tarkoittaa ja millainen merkitys sillä on seuraamukseni suorittamiselle.	4,75	2,14
Noudatan rangaistusajan suunnitelmaa, jotta pääsisin avoimpiin vankilaolosuh- teisiin.	5,57	2,04
Minulle on selvää, miten minun tulee toimia toteuttaakseni rangaistusajan suun- nitelmaa.	4,30	2,08
Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa sain vaikuttaa riittävästi sen sisältöön.	3,45	1,99
Käyn vankilahenkilökunnan kanssa säännöllisesti (3 krt vuodessa) läpi, miten ran- gaistusajan suunnitelmani on edennyt.	2,84	1,98
Rangaistusajan suunnitelmaan liittyvät tavoitteet ovat minulle selkeitä.	4,24	2,17
Vankilassa on riittävästi toimintoja rangaistusajan suunnitelmani tavoitteiden toteuttamiseen.	2,56	1,90
Henkilökohtaiset tarpeeni, taustani ja tilanteeni on otettu riittävästi huomioon ran- gaistusajan suunnitelmassa.	3,32	1,99
Rangaistusajan suunnitelmani tavoitteisiin liitetyt keinot ja toimenpiteet (esim. toiminnot, kurssit, työtoiminta) vastaavat tarpeisiini.	3,21	2,03
Rangaistusajan suunnitelmani tavoitteisiin liitetyt keinot ja toimenpiteet tukevat minua rikoksettoomaan elämään.	4,03	2,11
Kokemus lähi-/asiakastyöstä ja vankien kohtaaminen		
Henkilökunta on ymmärtäväistä ja huomioinut hyvin tarpeeni tässä vankilassa.	3,49	1,92
Saan tarvitsemiä avun vankilassa.	3,31	1,94
Minulle tiedotetaan selkeästi ja riittävästi vankilaa koskevista asioista.	3,24	1,88
Vankilassa minut pidetään hyvin ajan tasalla minuun vaikuttavista asioista.	2,93	1,79

	ka	s
Henkilökunta on kuunnellut minua ja ymmärtänyt asiani hyvin tässä vankilassa.	3,58	2,05
Henkilöstö vastasi hyvin kysymyksiin ja auttoi minua ongelmatilanteissa.	3,62	1,89
Saan hyvin tukea käytännön asioiden ja arjen asioiden hoitamiseen.	3,42	1,86
Minua kohdellaan vankilassa inhimillisesti ja asiallisesti.	4,21	2,01
Resurssi		
Vankilassa on riittävästi henkilökuntaa.	3,85	2,18
Sidosryhmäyhteistyö		
Yhteistyö vankilan, minun ja muiden viranomaisten tai organisaatioiden kanssa on auttanut selvittämään kokonaistilannettani hyvin (esim. Kela, TE-toimisto, perintätoimista, koulu).	4,03	3,52
Vankilan ja muiden viranomaisten/organisaatioiden yhteistyö edistää toimintakyäni ja tukee minua parempaan elämään.	3,80	1,86
Vangin kokemaa hyötyä, mikäli on osallistunut seuraaviin toimintoihin.		
Ohjelmatyö	4,48	1,95
Päihdetyö	4,53	2,04
Koulutus/opiskelu	5,49	1,90
Työtoiminta	4,63	1,99
Muu kuntouttava työ	4,73	1,94
Yksilötyöskentely	4,80	2,08
Vapauden valmisteluun, integraatioon ja tulevaisuuteen liittyviä väittämiä		
Vankilassa minua tuetaan hyvin vapautumiseen ja uudelleen sopeutumiseen osaksi yhteiskuntaa.	2,80	1,85
Vankilassa minua autetaan elämään rikoksetonta elämää.	3,25	2,02
Pärvääminen: Minulla on aikaisempaa parempia valmiuksia ja kykyä selviytyä yhteiskunnassa vapautumisen jälkeen (esim. koskien asumista, toimeentuloa, päihdeongelmasta irrottautumista).	3,68	2,18
Kuinka tyytyväinen olet nykyään elämääsi?	4,16	2,00
Kuinka todennäköisenä pidät sitä, että palaat vankilaan lähitulevaisuudessa? *Likert-asteikko (1=En lainkaan todennäköisenä, 7=Erittäin todennäköisenä)	2,41	1,94
Rangaistusajan kokonaistoimivuus		
Vankilan ilmapiiri on kuntouttava ja tukee minua muutokseen.	2,92	1,96
Tähän mennessä tuomioni täytäntöönpano on toteutettu siten, että se tukee minua rikoksettomaan elämään.	3,13	2,10
Tähän mennessä olen ollut tyytyväinen vankilassa kokemaani palveluprosessiin kokonaisuudessaan. (Anna kokonaisarvio huomioiden palvelut, toiminnot, ohjelmat, tarpeiden huomiointi, henkilöstön osaaminen).	3,25	1,87
Vankeusaikaa koskevia tavoiteorientaatiöväittämiä		
Yritän selvittää mahdollisimman vähällä työllä ja tekemisellä vankilassa.	2,47	1,81
Pyrin tekemään vain tehtäviini tai rangaistusajan suunnitelmaani liittyvät pakolliset asiat enkä yhtään enempää.	3,11	2,15
Minulle on tärkeää, etten epäonnistuisi muiden nähden.		
Yritän välttää tilanteita, joissa saatan vaikuttaa kyvyttömältä tai tyhmältä.	3,43	2,08

	ka	s
Minulle on tärkeää saada palautetta ja keskustella rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden etenemisestä.	5,53	1,83
Minulle on tärkeää onnistua hyvin rangaistusajan suunnitelman tavoitteissa.	5,61	1,81
Kiinnostus rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden saavuttamiseen ja toimintoihin kasvaa, kun saan hyvää palautetta tai etuja.	5,91	1,79
Olen motivoitunut oppimaan uutta ja kehittämään itseäni, vaikka siitä ei seuraisi etuja tai ulkoisia palkintoja.	5,75	1,65
Minulle on tärkeää oppia mahdollisimman paljon uutta toiminnoissa, joissa olen mukana.	5,58	1,61
Olen motivoitunut rangaistusajan tavoitteiden avulla kehittämään itseäni ja menestymään paremmin kuin muut vangit.	5,10	1,96
Minulle tärkeä tavoite on menestyä vankilassa paremmin kuin muut vangit.	3,78	2,20

Liitetaulukko 7. Tavoitteiden toteutuminen työskentelyalueittain (%). Vankeusvangit

Tavoitteen toteutuminen						
Työskentelyalue	Toteutunut	Osittain toteutunut	Työn alla	Ei toteutunut	Peruutettu	Yhteensä
Arkielämän taidot	18,9	34,0	43,6	1,7	1,7	100
Arvot, ajattelu ja toiminta	11,6	45,4	39,6	2,8	0,7	100
Koulutus ja työelämän taidot	24,0	37,1	33,5	4,8	0,7	100
Lapset, vanhemmuus ja ihmissuhteet	17,3	41,8	39,0	0,3	1,5	100
Päihteet ja riippuvuudet	14,7	40,0	41,6	3,4	0,4	100
Terveys ja hyvinvointi	17,2	36,9	42,5	1,9	1,5	100
Yhteiskuntaan kiinnittyminen ja rikoksettomuus	25,0	28,6	42,4	3,4	0,7	100

$\chi^2=180,5$; $df = 18$, $p < 0,001$

Liitetaulukko 8. Tavoitteiden ajallinen kohdistuminen työskentelyalueissa

Työskentelyalueet	Rangaistusaikaa koskeva tavoite	Vapautumisen jälkeistä aikaa koskeva tavoite	Yleinen tavoite
Arkielämän taidot	44 %	13 %	44 %
Arvot, ajattelu ja toiminta	10 %	0 %	90 %
Koulutus ja työelämän taidot	60 %	0 %	40 %
Lapset, vanhemmuus ja ihmissuhteet	23 %	0 %	77 %
Päihteet ja riippuvuudet	30 %	1 %	69 %
Terveys ja hyvinvointi	14 %	0 %	86 %
Yhteiskuntaan kiinnittyminen ja rikoksettomuus	52 %	7 %	41 %

Liitetaulukko 9a. Tavoitteiden toteutuminen taustamuuttujittain ja arviointikokonaisuuksittain (%)

		Ajattelu, asenteet	Arki- elämän taidot	Ihmissuhteet, lapset, vanhemmuus	Koulutus, työ	Päihteet, riippuvuudet	Rikokset	Toiminta- kyky, terveys, hyvinvointi	Turvallisuus
Sukupuoli	Mies	56,1	60,3	59,9	61,6	54,3	42,7	55,2	58,3
	Nainen p	63,4 p	54,8	53,5	50,0 0,052	60,4	42,6	63,9	33,3
Kertaisuus	1	57,3	64,2	58,8	63,2	57,1	43,9	56,7	44,4
	2	56,2	56,2	59,7	51,4	56,7	36,0	58,8	66,7
	3-5	52,4	59,1	57,9	62,9	51,5	48,9	61,7	0,0
	6-9	63,8	57,5	62,8	57,1	57,7	41,7	45,0	100,0
	10- p	54,1 p	54,6	61,7	63,5	48,1	36,6	51,4	50,0
Ulkomaalainen	Ei	58,1	60,4	59,9	60,0	55,5	43,5	55,5	62,5
	Kyllä	44,6	54,8	53,5	64,8	39,4	35,0	60,5	42,9
	p	0,008				0,01			
Ikä vankeuden alkaessa	15-<21	35,2	55,6	43,3	53,1	42,0	34,4	37,5	0,0
	21-<30	56,5	63,4	52,4	59,0	56,6	38,9	57,7	0,0
	30-<40	58,1	55,1	64,9	59,5	54,1	45,0	52,3	57,1
	40-<50	57,4	56,9	59,7	64,7	53,0	44,2	55,7	66,7
	50-<60	60,2	67,0	61,9	70,0	56,4	48,4	58,7	66,7
	60- p	62,5 0,042	68,8	68,8	66,7	65,4	37,5	67,7	0,0
Vapautumislaji	Suljettu vankila	40,8	45,1	42,0	44,7	43,7	29,0	38,8	50,0
	Avovankila	55,6	53,7	58,6	63,4	56,0	47,4	58,2	50,0
	Koevapaus	72,8	79,1	72,2	70,8	73,8	60,7	73,1	60,0
	p	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001		
Ikä vapautuessa	15-<21	30,0	51,9	31,3	45,0	40,6	25,0	0,0	0,0
	21-<30	54,5	63,6	52,3	56,3	56,0	40,8	60,6	0,0
	30-<40	56,3	54,4	62,6	60,5	53,3	42,7	50,9	60,0
	40-<50	58,7	57,9	60,2	66,9	54,1	47,3	59,7	60,0
	50-<60	62,3	66,1	62,5	66,3	56,3	43,5	51,9	66,7
	60- p	62,5 0,04	68,3	65,2	72,2 0,048	63,8	40,0	69,7	0,0
Laitosaika	enint 1 kk	40,0	26,3	28,6	43,5	41,3	32,7	38,1	0,0
	yli 1 kk - enint. 2 kk	54,9	32,0	54,5	57,6	47,1	42,0	60,0	50,0
	yli 2 kk - enint. 3 kk	48,9	51,2	30,0	41,0	47,7	35,9	53,3	100,0
	yli 3 kk - enint. 6 kk	45,1	52,4	56,5	51,0	51,9	44,1	60,6	100,0
	yli 6 kk - enint. 1 v	50,3	63,9	56,0	60,8	55,3	50,4	56,0	33,3
	yli 1 v - enint. 2 v	58,7	65,2	63,5	64,6	64,7	43,1	64,3	57,1
	yli 2 v p	66,3 <0,001	62,3 <0,001	66,0 0,004	66,1 0,008	64,5 0	37,5	38,2	0,0
Saapumislaji	Vankeusvanki	59	63,4	63,5	60,2	54,8	46,6	59,8	66,7
	Sakkovanki	48,5	44,4	45,0	50,0	44,0	24,4	50,0	0,0
	Tutkintavanki	54,5	56,1	55,0	61,9	57,7	31,5	47,7	33,3
	p		0,007	0,049		0,054	0,001		
Etsintä- kuulutuksen perusteella	Ei	58,1	62,8	59,0	62,5	58,1	46,6	60,1	58,3
	Kyllä	53,7	54,3	59,6	55,5	49,6	35,5	45,9	33,3
	p		0,01			0,002	0,006		0

* Saapumisvankilajin sisällä suoritettavat muut osasuorituskaudet (esim. vv+tv, sv+tv) sisältyvät saapumislajiin.

Liitetaulukko 9b. Tavoitteiden toteutuminen taustamuuttujittain ja työskentelyalueittain (%)

		Arki- elämän taidot	Arvot, ajattelu ja toiminta	Koulutus ja työelämän taidot	Lapset, vanhemmuus ja ihmissuhteet	Päihteet ja riippu- vuudet	Terveys ja hyvin- vointi	Yhteiskuntaan kiinnittyminen ja rikoksettomuus
Sukupuoli	Mies	54,2	56,4	61,9	59,8	54,2	52,9	53,8
	Nainen	40,9	64,9	51,9	53,0	60,8	65,4	51,5
Kertaisuus	p			0,088				
	1	55,3	57,2	63,4	58,7	57,1	58,7	56,7
	2	52,2	56,6	52,4	60,0	56,0	57,1	48,3
	3-5	51,2	54,6	64,4	58,7	51,8	50,0	55,3
	6-9	50,9	65,2	55,6	62,7	57,2	46,7	51,4
	10- p	52,9	50,9	65,3	60,0	48,3	44,8	49,5
Ulkomaalainen	Ei	53,4	58,5	60,7	59,6	55,4	53,4	54,2
	Kyllä	50,7	45,7	63,2	55,1	40,0	58,8	47,5
	p		0,007			0,021		
Ikä vankeuden alkaessa	15-<21	61,1	36,8	54,2	43,3	40,0	25,0	44,3
	21-<30	59,7	56,9	59,9	52,7	55,3	57,6	52,5
	30-<40	44,8	59,2	59,7	64,5	54,6	50,0	52,8
	40-<50	50,6	57,7	65,1	60,7	53,6	58,5	50,7
	50-<60	58,7	60,8	67,8	60,0	56,1	52,9	63,6
	60- p	56,5	53,7	71,4	66,7	67,3	60,7	68,4
			0,052					
Vapautumislaji	Suljettu vankila	41,8	40,8	45,5	42,2	43,2	40,6	37,2
	Avovankila	48,3	55,7	63,6	58,6	56,0	53,2	53,2
	Koevapaus	72,0	73,0	71,0	72,1	74,5	70,5	74,4
	p	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	
Ikä vapautuessa	15-<21	50,0	31,3	44,4	31,3	36,7	0,0	40,0
	21-<30	62,7	55,3	56,7	52,7	54,6	60,8	52,0
	30-<40	45,3	57,5	61,1	62,4	53,9	48,4	50,7
	40-<50	49,0	59,7	67,6	60,5	54,4	62,7	54,0
	50-<60	61,2	60,3	65,0	62,5	56,0	46,3	59,9
	60- p	53,6	57,9	73,3	61,9	65,5	63,3	70,1
Suoritettu aika	enint 1 kk	25	50,0	47,6	25,0	39,1	18,2	33,0
	yli 1 kk - enint. 2 kk	27,6	58,0	55,2	57,5	46,4	62,5	44,0
	yli 2 kk - enint. 3 kk	31	43,8	39,5	25,0	49,3	50,0	47,5
	yli 3 kk - enint. 6 kk	50,7	38,9	52,1	49,1	49,8	49,0	51,1
	yli 6 kk - enint. 1 v	66,2	52,6	63,2	54,8	58,0	60,3	55,1
	yli 1 v - enint. 2 v	59	59,3	63,7	63,9	65,1	62,3	61,0
	yli 2 v	53,4	66,6	67,4	67,7	64,4	42,9	69,5
	p	<0,001	<0,001	0,008	0,001	<0,001	<0,001	
Laitosaika	enint 1 kk	12,5	48,0	47,4	28,6	41,1	23,1	34,1
	yli 1 kk - enint. 2 kk	25	57,7	55,6	53,7	46,9	66,7	43,3
	yli 2 kk - enint. 3 kk	37	41,9	45,9	31,0	47,3	47,4	46,5
	yli 3 kk - enint. 6 kk	49,3	42,9	52,2	54,2	51,8	55,1	51,2
	yli 6 kk - enint. 1 v	62,8	55,0	61,0	55,3	55,6	54,0	54,6
	yli 1 v - enint. 2 v	60,8	57,4	64,8	64,5	64,4	64,9	62,6
	yli 2 v	52,5	66,8	65,9	65,8	64,5	38,2	66,5
	p	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	0,034	
Saapumislaji	Vankeusvanki	56	60,0	60,8	62,7	54,9	57,4	55,7
	Sakkovanki	35	51,6	52,2	45,0	41,8	50,0	38,3
	Tutkintavanki	51	53,9	61,9	55,7	57,5	47,4	51,4
	p					0,022		
Etsintä- kuulutuksen perusteella	Ei	57,2	58,3	62,7	58,7	58,4	56,1	57,1
	Kyllä	44,7	54,3	56,6	60,3	48,9	48,6	47,1
	p	0,011				<0,001		

* Saapumisvankilajin sisällä suoritettavat muut osasuorituskaudet (esim. vv+tv, sv+tv) sisältyvät saapumislajiin.

Liitetaulukko 10. Tavoitteiden toteutuminen taustamuuttujittain. Logistinen regressionalyysi - henkilötaso

		Malli 1 (crude)			Malli 2 (enter)		
		Exp (B)	95 % luottamusväli	p	Exp (B)	95 % luottamusväli	p
Sukupuoli	Mies	0,831	[0,60–1,15]	0,267	0,786	[0,55–1,11]	0,176
Vankilakertaisuus	Ensikertainen			0,028			0,828
	2-kertainen	0,726	[0,54–0,98]	0,034	0,989	[0,72–1,37]	0,947
	3–5 kertaa	0,78	[0,6–1,01]	0,059	1,033	[0,78–1,38]	0,825
	6– kertaa	0,725	[0,57–0,92]	0,008	0,903	[0,68–1,19]	0,474
Ikä saapuessa	15–<21			0,521			0,497
	21–<30	1,034	[0,6–1,79]	0,905	0,947	[0,52–1,73]	0,859
	30–<40	0,927	[0,54–1,6]	0,786	0,989	[0,54–1,82]	0,973
	40–<50	0,935	[0,54–1,63]	0,812	1,031	[0,55–1,93]	0,924
	50–	1,193	[0,67–2,13]	0,55	1,29	[0,68–2,46]	0,439
Etsintäkuulutus	Saapunut EK:n perusteella	1,539	[1,27–1,87]	<,001	1,728	[1,38–2,17]	<,001
Laitosaika	enint 1 kk			<,001			<,001
	yli 1 kk - enint. 2 kk	1,225	[0,79–1,89]	0,361	1,354	[0,87–2,11]	0,181
	yli 2 kk - enint. 3 kk	1,284	[0,8–2,06]	0,300	1,613	[0,99–2,62]	0,054
	yli 3 kk - enint. 6 kk	1,648	[1,08–2,51]	0,021	2,18	[1,41–3,38]	<,001
	yli 6 kk - enint. 1 v	2,702	[1,76–4,15]	<,001	3,669	[2,35–5,73]	<,001
	yli 1 v - enint. 2 v	4,53	[2,93–7,01]	<,001	9,095	[5,51–15,02]	<,001
	yli 2 v	5,455	[3,35–8,89]	<,001	13,407	[7,48–24,04]	<,001
Saapumislaji	Vankeusvanki			<,001			<,001
	Sakkovanki	0,566	[0,38–0,84]	0,005	0,783	[0,51–1,21]	0,267
	Tutkintavanki	1,393	[1,12–1,74]	0,003	0,375	[0,27–0,53]	<,001
	Constant				0,591		0,154

* sis. vv+tv

Liitetaulukko 11. BIC Criterion-taulu

Klustereiden määrä	BIC	BIC Change	Ratio distance measures
1	641,55		
2	573,06	-68,49	1,58
3	548,71	-24,35	2,06
4	563,41	14,97	1,26
5	585,71	22,31	1,26

Tilaukset:

Rikosseuraamuslaitos / Viestintä

Puh. 029 56 88500

Fax 029 56 65440

viestinta.rise@om.fi

ISBN 978-951-53-3909-6 (PDF)

ISSN 2342-4834 (verkkajulkaisu)